

3-B Oturumu

Sermaye Hareketliliği ve Göç

Oturum Başkanı: Dr. Ali Kemal Çınar

Rant Balonu ve Soylulaştırmayı Mümkün Kılan Bir Araç Olarak Afet Yasası
Fatma Gözde Köseoğlu, Doç. Dr. F. Nihan Özdemir Sönmez

Diyarbakır 'da Toplumsal Değişmenin Mekânsal Yansıması: Kapitalist Kentleşme
Sürecinde Sınıfsal Ayrışma ve Siyasal Farklılaşma İlişkisi
Araş. Gör. Vedat Koçal

*Sermayenin Yeni Mekan Arayışları: İzmir İnşaat Sektörü Örneği
Dr. Dalya Hazar, Araş. Gör. S. Pelin Özkan
Araş. Gör. Mehmet Özyiğit, Arben Aktaş, Ali Çelik

**Bu bildiriler Göç-Mekan-Siyaset adlı tematik kitapta yayınlanmıştır.*

Rant Balonu ve Soylulaştırmayı Mümkün Kılan Bir Araç Olarak Afet Yasası

Fatma Gözde Köseoğlu

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. F. Nihan Özdemir Sönmez

Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Özet

Bu inceleme kapsamında, Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda kentsel arazi rantının meydana geliş mekanizması ve paylaşım sürecinin sorgulandığı ve meydana gelen rant içinde kamu payının arttırılmasına yönelik bir model geliştirmeyi amaçlayan doktora tezinin alan çalışması süresince elde edilen verilerden faydalanılarak; Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda çevresi ile bütünlük arz eden ve makul oranlarda imar hakkı öngören bir planın yapılması yerine, 6306 sayılı “Afet Risk Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” hükümlerince hazırlanan planların uygulanması sonucunda yaratılan rant balonunun tanımlanması ve söz konusu arazi rantının meydana geliş biçimi ile soylulaştırma olarak isimlendirilen kent içi göç süreci arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmaktadır. Alan çalışmaları kapsamında; Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı ve çevresinde faaliyet gösteren emlak komisyoncularıyla yarı yapılandırılmış bir anket formunun rehberlik ettiği derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, Fikirtepe hak sahipleri ve bölgede taşınmaz satın alan yatırımcıların meydana getirdiği katılımcılarla ise anket çalışmaları yürütülmüştür. Alan çalışmasında elde edilen verilerin analizi; uygulamaya konulan imar planları sonucunda devasa boyutlarda bir kentsel arazi rantı yaratıldığını ve bu planların olanak tanıdığı yapılaşma neticesinde meydana gelen ranttan aralarında oldukça az sayıda geliştiricinin bulunduğu bir zümrenin faydalandığını ortaya koymaktadır. Mevcut planların niteliğinin soylulaştırma sürecini kaçınılmaz hale getirmesi; kentsel dönüşümün, soylulaştırmayı kolaylaştıran bir araç olup olmadığının sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Kent-içi Göç, Arazi Rantı, Kentsel Politika

Abstract

The aim of the present study is to define the rent balloon created as a result of implementation of the plans prepared by the provisions of Law No. 6306 instead of a plan that is in harmony with its environment in terms of construction patterns and also to explain the relation between generation mechanism of the rent and intra-city migration called gentrification. Data obtained during the field study of the doctoral thesis that aims to improve a model regarding to increase public share in urban land rent generated in urban regeneration process, has been leveraged to achieve the goals of this study. Within the scope of field studies, in-depth interviews guided by a semi-structured questionnaire have been conducted with real estate agents in and around Fikirtepe Urban Regeneration Area. In addition, surveys have been conducted with land ow-

ners and investors who purchased real estate in the region. Analysis of data obtained in field study shows that a huge amount of urban land rent was created as a result of the regeneration plans put into practice and the rent that these plans allow, has been shared by a small group of few developers. The nature of the existing plans, which makes the gentrification process inevitable, makes it necessary to question whether urban regeneration is a tool that makes gentrification possible.

Giriş

Çevresi ile bütünlük arz eden ve daha makul oranlarda imar hakkı artışı öngören bir planın yapılması yerine 6306 sayılı “Afet Risk Altındaki Alanların dönüştürülmesi Hakkında Kanun” hükümlerince hazırlanan planların uygulanması sonucunda, Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda yaratılan rant balonu ile kent-içi göç yani soylulaştırma süreci arasındaki ilişkinin açıklanması amacından yola çıkılarak; öncelikle bölgede yakın çevresi ile uyumlu yapılaşma şartlarına sahip bir imar planı hayata geçirilmiş olsaydı meydana gelmesi beklenecek arazi rantı hesaplanmıştır. Ardından mevcut yapılaşma senaryosu sonucunda meydana gelmiş olan proje maliyeti ve geliştirici karı, çevresiyle bütünlük sağlayan yapılaşma hakkının benimsenmiş olduğu senaryoların hayata geçirilmesi durumunda meydana gelmesi beklenebilecek proje maliyeti ve geliştirici karı ile karşılaştırılmıştır. Son aşamada ise; uygulamaya konulan planların, 3194 sayılı İmar Kanununca hazırlanmış olan bir planın mümkün kılamayacağı hangi sonuçları doğurduğunun tartışılması hedeflenmektedir.

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında; Fikirtepelili hak sahibi ve proje alanından taşınmaz satın alan yatırımcıların oluşturduğu iki farklı örnekleme iki farklı anket formu yöneltilmiş olup, emlak komisyoncularının oluşturduğu katılımcılarla ise yarı yapılandırılmış bir anket formunun rehberlik ettiği derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi amacıyla; Dumlupınar, Fikirtepe, Eğitim ve Merdivenköy Mahalleleri taranarak mümkün olan en fazla sayıda firmaya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Büyük oranda bir imar hakkı artışı öngören ve dönüşüme altlık teşkil eden ilk olarak 2011 yılında planlar İBB tarafından onaylandığı için; Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda çevresinde yer alan planlı yerleşimlerle bütünlük arz edecek bir plan yapılmış olsaydı 2011 yılında oluşması muhtemel inşaat alanı satış değeri tespit edilmiştir. Böylece, makul bir yapılaşma hakkı belirlenmiş olsaydı, rant farkı ve net geliştirici karının nasıl şekillenebileceğinin açıklanması amaçlanmıştır. Proje alanının tamamıyla konut kullanımına ayrılacağı varsayıldığı senaryo ile proje alanındaki zemin katların ticari kullanıma ayrılacağı varsayıldığı senaryonun el verdiği toplam inşaat alanları ayrı ayrı hesaplanmış olup; her bir senaryo sonucunda ulaşılması muhtemel toplam satış getirisi, proje maliyeti ve kar miktarı masaya yatırılmıştır. Açıklanan sürecin değerlendirilmesi; mevcut imar planlarının hayata geçirilmesi neticesinde geliştiricinin kar hanesine daha fazla kazanç aktardığını, üstelik bu kazancın çok daha az sayıda geliştirici şirket tarafından paylaşıldığını ortaya koymuştur. İki alternatif arasındaki en önemli fark ise; uygulamaya konulan yapılaşma senaryosunun soylulaştırma sürecini kaçınılmaz hale getirmesi olmuştur. Öte yandan, meydana gelen taşınmaz rantının büyüklüğü; soylulaştırma sürecinin Fikirtepelili hak sahipleri için bir rant elde etme sürecine dönüşmesini sağlamıştır. Kentsel dönüşüm sürecine altlık teşkil eden mevzuat uyarınca hazırlanan planların soylulaştırmayı mümkün kılan bir araç olma niteliği sorgulanırken, meydana gelen rant balonu içinde kamu gücü ve piyasa mekanizmasının etkinliğinin tartışılması gerekli olmaktadır.

1.Kamu Eliyle Yaratılan Rant Balonu

Kentsel dönüşüm alanında büyük oranda imar hakkı artışı öngören ilk plan olan 1/1000 ölçekli Fikirtepe ve Çevresi Uygulama İmar Planı, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nin 14.01.2011 tarih ve 119 sayılı kararı doğrultusunda 22.02.2011 tarihli başkanlık olurunca onaylanmıştır. Ancak 2011 yılında İBB tarafından onaylanan plan, İstanbul 4. İdare Mahkemesi’nin Esas No:2011/1171 ve Karar No:2013/426 kararı ile iptal edilmiştir. Planın iptalini 6306 sayılı “Afet Riski Altında Alanların dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un 31.05.2012 tarih, 28309 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesi ve bölgenin 6306 sayılı Yasanın 2. Maddesi doğrultusunda 09.05.2013 tarih, 2013/4749 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile riskli

alan ilan edilmesi izlemiştir. Riskli alan ilan edilen bölgede Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan planlar 02.08.2013 tarih ve 12984 sayılı bakanlık oluru ile onaylanmıştır. (Tablo 1.)

Tablo 1: Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda onaylanan planlar

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda Onaylanan Planlar	Plan Onay Tarihi	Emsal	Hmax
1/1000 ölçekli Mandıra Caddesi Kuzeyi'nde "Fikirtepe, Dumlupınar, Merdivenköy Islah İmar Planı"	20.3.1991	0,8	8,5
1/1000 ölçekli Fikirtepe ve Çevresi Uygulama İmar Planı	İBB'nin 14.01.2011 tarih ve 119 sayılı meclis kararı ile 22.02.2011 tarihli başkanlık oluru	2.07-4.14	Serbest
Kadıköy İlçesi Fikirtepe ve Çevresi 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 02.08.2013 tarih ve 12984 sayılı oluru	4	80

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda yürütülen saha çalışması kapsamında; dönüşüm alanında meydana gelen arazi değer artışı karakteristiğini ortaya koymak için, emlak komisyonculuğu konusunda faaliyet gösteren katılımcılardan 2006'dan 2016 yılına dek arazi m² satış değerleri içeren bir çizelgeyi doldurmaları istenmiştir. Böylece bölgede arazi değeri artış seyrinde meydana gelen kırılmalar belirlenmiştir. Arazi değeri artış seyrindeki ilk kırılma, 2011 tarihli planların tanıdığı imar hakkı artış oranına paralel olarak arazi değerinin de 4 katına sıçraması sonucunda gerçekleşmiştir. Emlak komisyonculuğu konusunda faaliyet gösteren katılımcılardan edinilen arazi değerlerinden yola çıkılarak, bölgede 2011 yılına ilişkin ortalama arazi birim değerinin 4.187,50 TL/m² olduğu tespit edilmiştir.

Büyük oranda bir imar hakkı artışını öngören ve dönüşüme altlık teşkil eden planların İBB tarafından ilk kez onaylandığı yıl olan 2011'den itibaren önceki yıllardan farklı bir arazi değeri artış deseni meydana geldiği için, rant farkı hesaplanırken 2011 yılı taşınmaz satış değerleri referans alınmıştır. Resmi kurumlarda yapılan incelemelerde; kentsel dönüşüm alanını çevreleyen bölgelerdeki yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu tespit edilmiştir. Saha çalışması kapsamında görüşülen emlak aracılarının oluşturduğu katılımcılardan, kentsel dönüşüm alanını çevreleyen bölgede 2011 yılında gerçekleşmiş taşınmaz satış değerleri elde edilmiştir. (Tablo 2)

Tablo 2: Örnek proje alanının çevresinde 2011'de gerçekleşmiş taşınmaz satışlar

Mahalle	2011 Satış Fiyatı (TL)	Taşınmaz Yüzölçümü (m ²)	İnşaat Alanı Birim Satış TL/m ²
Feneryolu	250.000	100	2.500,00
Minibüs Cad.	350.000	140	2.500,00
İstasyon Cad.	300.000	130	2.307,69
Feneryolu	270.000	130	2.076,92
Gözcübaba	245.000	120	2.041,67
Kızıltoprak Cad.	240.000	120	2.000,00
Fahrettin Kerim Gökay Cad.	220.000	100	2.200,00

Fahrettin Kerim Gökay Cad.	230.000	130	1.769,23
Fahrettin Kerim Gökay Cad.	230.000	140	1.642,86

Tablo 2: Örnek proje alanının çevresinde 2011’de gerçekleşmiş taşınmaz satışlar (Devamı)

Söz konusu taşınmaz satışları içinden Gözcübaba ve Fahrettin Kerim Gökay Caddesi üzerinde yer alan, konum ve nitelik olarak Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’na emsal teşkil etme kabiliyetindeki satışlar seçilerek; çevresinde yer alan planlı yerleşimlerle bütünlük arz edecek bir plan yapılmış olsaydı, Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda 2011 yılında oluşması muhtemel arazi birim değeri tespit edilmiştir.

Tablo 3: Örnek proje alanına emsal teşkil edebilecek taşınmazların 2011 yılı satış değerleri

Mahalle	2011 Satış Fiyatı (TL)	Taşınmaz Yüzölçümü (m ²)	İnşaat Alanı Birim Satış TL/m ²
Gözcübaba	245.000	120	2.041,67
Gözcübaba	240.000	130	1.846,15
Fahrettin Kerim Gökay Cad.	220.000	100	2.200,00
Fahrettin Kerim Gökay Cad.	230.000	130	1.769,23
Fahrettin Kerim Gökay Cad.	230.000	140	1.642,86

Görülen odur ki; yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu çevresiyle uyumlu bir yapılaşma deseni belirlenmiş olsaydı, örnek proje alanında 2011 yılı birim inşaat alanı satış değerinin 1.899,98 TL/m² olacağını varsaymak yanlış olmayacaktır.

Tablo 4: Meydana gelen rant fazlasının analizi¹ (2016)

Rant Fazlası Tablosu	Emsal	2011 Arazi Birim Değeri (TL)	Toplam Arazi Değeri (TL)	Rant Fazlası (TL)	Rant Fazlasının Güncellenmiş 2016 Değeri
2011 Tarihli İmar Planı	4,14	4.187,504	199.427.395,65	154.184.685,05	209.805.153,52
Çevresiyle Uyumlu Makul Bir İmar Planı Yapılması Halinde Değer	2,07	1.899,98	45.242.710,60		

İnşaat alanı satış değeri artışı varsayıldığı gibi gerçekleşmiş olsaydı; potansiyel değer formülünün bileşenleri olan emsal değer ve arazi değeri unsurlarının her ikisi de azalacağı için, meydana gelecek olan potansiyel değer yani rant farkı mevcut imar planlarının sebep olduğu potansiyel değerın yaklaşık dörtte biri kadar, 199.427.395,65 TL yerine 45.242.710,60TL olacaktı. (Tablo 4.)

2011 yılında onaylanan planlar, Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda 154.184.685,05 TL’lik fazladan rant yaratmış olup, bu rant fazlasının ÜFE ile güncellenmesi sonucu 2016 yılına ilişkin karşılığının 209.805.153,5 TL olduğu tespit edilmiştir.

¹ 2011 tarihli imar planlarında inşaat emsali değeri 4,14 olarak belirlenmiş olup, daha sonra onaylanan planlar ile emsal değerinin 4’e indirilmesi arazi değerinde düşüş meydana getirmemiştir.

Daha önce değinildiği gibi, 2013 yılında tekrar onaylanan planlar ile E:4,14 olan inşaat emsali değeri E:4 olarak değişmiştir. Satış getirisi ve maliyetin karşılaştırıldığı Tablo 5'te belirtildiği üzere; 2013 yılında yenilenen planlara göre hayata geçirilen projenin toplam maliyetinin 74.662.112,00 TL olmasına karşılık, seçilen örnek proje alanında sürecin başından bugüne geliştirici tarafından yapılan taşınmaz satışlarının 2016 yılındaki toplam ekonomik karşılığı 156.708.080,77 TL olmuştur. Seçilen proje alanının satış ofisinde yapılan görüşmelerde; taşınmazların % 50'sinin satışının 2014 yılında tamamlandığı, %30'unun satışının ise 2015 yılı içinde gerçekleştiği öğrenilmiştir. Taşınmaz satışlarının 2016 yılındaki toplam ekonomik karşılığı; 2014 ve 2015 yıllarında geliştiricinin taşınmaz satışlarından elde ettiği gelirin 2016 yılına güncellenmesi, ardından bulunan değer geriye kalan tüm taşınmazların satışının gerçekleştiği 2016 satış geliriyle toplanması sonucunda elde edilmiştir. En riskli bölgelerde bile RICS'in öngörmüş olduğu kabul edilebilir geliştirici kar oranı %35 olmasına karşın, seçilen proje alanında geliştirici karı makul karşılanabilecek kar oranının 3,14 katı olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5: Mevcut durumda geliştirici karı

Emsal=4	Satış Getirisi (TL)	Toplam Maliyet (TL)	Makul Kar (TL)	Net Kar (TL)
	156.708.080,77	74.662.112,00	26.131.739,20	82.045.968,77

Aşağıda yer alan tablolar ise; yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu ve proje alanının konut kullanımına ayrıldığı senaryo ile yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu ve zemin katların ticari kullanıma ayrılacağı konut alanlarının planlandığının varsayıldığı senaryo için, rant farkı ve net geliştirici karının muhtemel oranını tespit etmek için hazırlanmıştır. İnşaat emsalinin 2,07 olduğu söz konusu senaryolar için satış getirileri hesaplanırken; daha önce de açıklandığı üzere 2011 yılında Gözcübaba ve Fahrettin Kerim Gökay Caddesi'nde gerçekleşmiş olan konut ve ticaret alanı satışlarından elde edilmiş olan ortalama birim inşaat alanı satış değerleri kullanılmış olup, konut alanları için birim inşaat alanı satış değerinin yaklaşık olarak 1.899,98TL/m² olacağı varsayılmıştır. Ayrıca, kentsel dönüşüm alanında yapılan alan çalışmaları kapsamında Fahrettin Kerim Gökay Caddesi üzerinde 40'ar m² 2 adet dükkanın 2011 yılında 500.000'er TL'ye satıldığı başka bir deyişle 2011 yılında dönüşüm alanının yakın çevresinde cadde üzerinde yer alan ticaret kullanımlarının birim inşaat alanı satış değerlerinin 12.500 TL/m² olduğu öğrenilmiştir.

Tablo 6'da; proje alanındaki yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu ve zemin katların ticari kullanıma ayrılacağı konut alanlarının planlandığının varsayıldığı senaryo sonucunda ulaşılması muhtemel toplam satış getirisi, proje maliyeti ve kar miktarı görülmektedir. Toplam satış getirisinin 81.823.846,02 TL olduğu hesaplamada, 8 katlı binanın taban alanında 0,27 TAKS kullanıldığı varsayılmış olup, ticari kullanımların birim inşaat alanı satış değerlerinin 12.500 TL/m² olduğu kabulünden yola çıkılmıştır.

Tablo 6: Çevresiyle uyumlu ve zemin katların ticarete ayrıldığı bir plan yapılması durumunda geliştirici karı

Emsal=2,07	Satış Getirisi (TL)	Toplam Maliyet (TL)	Makul Kar (TL)	Net Kar (TL)
	81.823.846,02	17.859.152,70	6.250.703,45	63.964.693,32

Tablo 7'de ise; proje alanındaki yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu ve proje alanının konut kullanımına ayrıldığı senaryo sonucunda ulaşılması muhtemel toplam satış getirisi, proje maliyeti ve kar miktarı görülmektedir.

Tablo 7: Çevresiyle uyumlu ve taşınmazların tamamının konut kullanımına ayrıldığı bir plan yapılması durumunda geliştirici karı

Em-sal=2,07	Satış Getirisi (TL)	Toplam Maliyet (TL)	Makul Kar (TL)	Net Kar (TL)
	45.242.710,60	17.859.152,70	6.250.703,45	27.383.557,90

Tablo 7 incelendiğinde karşılaşılan şaşırtıcı sonuç şudur ki, eğer yapılaşma şartları açısından çevresiyle uyumlu ve bütünlük sağlayacak bir imar planı hazırlanmış ve hatta proje alanının tamamı konut kullanımına ayrılmış olsaydı dahi; geliştirici yine RICS'in öngörmüş olduğu makul kar oranının 4,38 katı bir satış karı elde etmiş olacaktı. Ancak mevcut imar planları söz konusu alternatifle karşılaştırıldığında; mevcut imar planlarının hayata geçirilmesi neticesinde geliştiricinin kar hanesine 54.662.410,87 TL daha fazla aktardığı, üstelik bu kazancın çok daha az sayıda geliştirici şirket tarafından paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Hayata geçirilen imar planları ile çok büyük miktarda imar hakkı artışı gerçekleştirilmiş, mevcut imar planlarının öngörmüş olduğu yapılaşma şartları devasa boyutlarda bir kentsel arazi rantı yaratmıştır. Üstelik bu ranttan aralarında oldukça az sayıda geliştiricinin bulunduğu bir zümre fayda sağlayabilmiştir. Daha da önemlisi söz konusu rant balonunun oluşmasına olanak sağlayan planların niteliği soylulaştırmayı kaçınılmaz kılmıştır. Dahası çevresinden kopuk ve kendi içinde kapalı bir yerleşme modeli benimsenmiş böylece dönüşüm alanı çevresi ile bütünlük sergileyememiştir. Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Süreci, adaletsizliğin kentsel mekandaki yansımaları olan kendi içinde kapalı yerleşme birimlerinin yaratılması ve soylulaştırma ile sonuçlanmıştır.

Kentte mekansal ayrışmayı tetikliyor olmasına rağmen, kamu gücü kullanılarak bu denli büyük miktarlarda rant yaratılıp daha az sayıda sermaye yatırımcısının hanesine aktarılmasının sağlanması oldukça düşündürücü olup, “kentsel dönüşüm soylulaştırmayı mümkün kılmak için bir araç mıdır?” sorusunu akıllara getirmektedir.

2. Emlak Piyasasının Yarattığı Rant Balonu

Fikirtepe'den kentin farklı bölgelerine dağılan Fikirtepeliler, gittikleri kent parçalarında gayrimenkul değerinde artışa sebep olmuştur. Bu sebeple, kentsel dönüşüm alanında meydana gelen rant balonu sadece Fikirtepe ve yakın çevresinde değil, tüm Anadolu Yakasında emlak piyasasını etkilemiştir. Öte yandan Fikirtepe'deki taşınmazını satmayarak geliştirici ile kat karşılığı inşaat sözleşmesi imzalayan ve geliştirme süreci boyunca geliştiriciden irade yardımı alan hak sahipleri, başta Ünalı Mahallesi olmak üzere Anadolu Yakası'ndaki birçok bölgede kira değerlerinin artmasına vesile olmuştur. Saha çalışmasından elde edilen veriler, kentsel dönüşüm sürecinin emlak piyasasını ne şekilde etkilediğine ilişkin ipuçları içermektedir.

Bölgede son 6 ay içerisinde emlak aracılığı faaliyetine başlayan Realty World'de görüşme gerçekleştirilmiş olan Nazlı G. ve Selçuk S.; Maltepe, Fındıklı, Çekmeköy, Sancaktepe ve Sultanbeyli'nin kira artışından çok etkilendiğini bildirmiştir. Can Gayrimenkulde görüşülen Yusuf G. bir müşterisinin daha önce oturduğu konuta 500 TL kira verdiğini ancak şu anda 1.800 TL'nin altında kiralık konut bulamadığını belirtmiş olup, geliştirici firmaların yaptığı kira yardımının bu değerlerin çok altında kaldığını ve Fındıklı'da bile kiralara 1.000 TL'ye çıktığını eklemiştir. Century 21 Tepe'de görüşülen Ekrem B. ile Mert Gayrimenkul'de görüşülen Engin T.; bölgede belirsizlik nedeniyle kira değerlerinin azaldığını ancak Fikirtepe'nin yakın çevresinde kiralara 500 TL'den 2.000-2.500 TL civarına çıktığını söylemişlerdir. Erman A., Fikirtepe'deki dönüşümün tüm çevrede hem kira hem de satış değerlerini etkilediğini belirtirken; Göztepe, Acıbadem, Ataşehir'deki emlak piyasasının bile süreçten etkilendiğini aktarmıştır. Doğu Emlak'ta görüşülen Fahri M.: “Göztepe'de kiralara fırladı. burası mağduriyet bölgesi oldu. Kiralar yükselince Feneryolu ve Göztepe'de

oturanlar bu taraflara kaydı. Buradakiler de zaten Ünal ve Fındıklı'ya gitti." sözleriyle kentsel dönüşüm emlak piyasasında meydana getirdiği artışın nüfus hareketleri üzerindeki etkisinin altını çizmiştir. Atayurt Emlak'ta görüşülen Şaban Ç. ise; Fikirtepe'deki gelişmelerin tüm çevreyi etkilediğini, çevrede taşınmazların satış fiyatlarının çok büyük oranda arttığını belirtmiş olup özellikle de Fikirtepe'den gidenlerin yerleştiği Fındıklı, Ünal ve Örnek Mahallesi'nde kiraların iki katına çıktığını vurgulamıştır. Tuncay G., Gümüş İnşaat'ta gerçekleştirilen görüşmede; "Fikirtepe, bütün emlak ve inşaat piyasasını mahvetti. Her yerde kiraları altüst etti. Kayışdağını bile etkiledi. Bütün Anadolu yakasında kira ve satış m² değerleri arttı." diyerek dönüşüm alanında yaşanan sürecin Anadolu Yakası'nda yarattığı etkinin ölçeğine dikkat çekmektedir. Yusuf G. ve Ekrem B., Fikirtepe'deki taşınmazını daha erken satanların daha kazançlı olduklarını belirtmiş ve bu kişilerin gittikleri yerlerden 2'şer daire aldıklarını eklemiştir. Yusuf G. artık Sancaktepe'de bile dairelerin 500.000 TL'ye ulaştığını aktarmıştır. Atayurt Emlak'ta görüşülen Şaban Ç. de, Fikirtepe'deki taşınmazlarını dönüşümün ilk aşamalarında satanların daha avantajlı olduğunu çünkü şu an Fındıklı'da da taşınmaz fiyatlarının artmış olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, Fikirtepe'deki dönüşüm sürecinin tüm Avrupa Yakası'nda taşınmaz kira ve satış değerlerini etkilediğine vurgu yapmıştır.

"Fikirtepe'de arazi değerleri artmaya devam etmekte midir?" şeklindeki anket sorusuna; katılımcıların istisnasız tamamı "Evet." yanıtını vermiştir. Engin T., İrfan İ., Ali G., Kenan G ile Savaş G. hissesini arttırmak isteyenlerin olduğunu ve insanların buldukça 3'er ya da 5'er m²'lik paylar aldığını belirtmişlerdir. Yusuf G., Şaban Ç. Ali Ekber Z., İsmail A., Dursun Y. ve Nazlı G.; maddi açıdan sıkışan Fikirtepelilerin kendi hisselerinden parça parça sattıklarını belirtmişlerdir. Fahri M., maddi açıdan sıkıntıya düşenlerin taşınmazını kısmen sattığını belirtmiştir. Aynı şekilde Şenol Karadeniz Emlak Hizmetleri'nde görüşülen Şenol G. de; maddi açıdan dara düşen ya da oğlunu evlendiren kişilerin taşınmazlarının bir parçasını sattıklarını, hatta bazı kişilerin sıkıştıkça 3'er, 5'er m² elden çıkardığını belirtmiştir. Fikirtepe'de birkaç m²'lik hisselerin satışına yönelik büyük bir pazar olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm bu açıklamalar bölgedeki emlak piyasasının hareketliliğini gözler önüne sermektedir. Bölgedeki arazileri bir süre bile olsa elinde bulunduranlar bu değer artışından kaynaklı arazi rantını elde etmiş olmasına rağmen, halen kentsel dönüşüm alanında arazi parçaları alınıp satılmaktadır. Başka bir ifadeyle zaten büyük oranda arazi değeri artışı gerçekleşmiş olmasına rağmen emlak piyasasındaki hareketlilik sürekliliğini korumaktadır. Üstelik birçok yatırımcı kentsel dönüşüm alanındaki projelerden taşınmaz sahibi olmayı seçmektedir. Bu noktada açıklanması gereken; kentsel dönüşüm sürecinin emlak pazarını bu denli hareketli tutmayı nasıl başardığıdır.

Saha çalışmaları sırasında görüşülen emlak aracılıları içinde yer alan 7 adet firma son 1 yıl içinde, 13 adet firma ise son 5 yıl içinde bölgede faaliyet göstermeye başladığını belirtmiştir. Sadece 5 firma 5 yılı aşkın süredir Fikirtepe'de emlak aracılığı konusunda faaliyette bulunduğunu ifade etmiştir. Geriye kalan katılımcıların ise, 30 yılı aşkın süredir Fikirtepe'de ikamet etmelerine karşın son 5 yıl içinde kentsel dönüşüm alanında emlak komisyonculuğuna başladığı tespit edilmiştir. Son 5 yıl içinde Fikirtepelilerin emlakçılık yapmaya soyunması, bölgedeki emlak piyasasının canlılığını işaret ederken sadece son 6 ay içinde 4 yeni firmanın açılmış olması katılımcıların bu canlılığın devam edeceği inancı ve beklentisi taşıdıklarını düşündürmektedir.

Saha çalışması kapsamında görüşülen emlak aracılardan; Fikirtepe’den ayrılmayan hak sahiplerinin taşınmazlarını henüz satmamış olma nedenlerine, en çok etkisi olan 5 ve en az etkisi olan 1 puan olmak üzere puan vermeleri istenmiştir. Fikirtepeyi çok sevmeleri ve Fikirtepe’nin konumu şıkları sırasıyla 18 ve 5’er puan ile en düşük puanı alan seçenekler olurken, 113 puanlı arazi değeri artışı/Rant şıkkı en yüksek puanı almıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre; halen Fikirtepe’de ikamet etmeye devam eden hak sahipleri, Fikirtepe’den kopamadıkları için değil daha büyük bir rant elde etme beklentisi taşıdıkları için kentsel dönüşüm alanında yaşamaya devam etmektedirler.

Fikirtepelili hak sahibi ve kullanıcıların oluşturduğu farklı bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilen diğer bir anket kapsamında, katılımcılara “kentsel dönüşüm sizin için neyi ifade ediyor?” sorusu yöneltilerek; arazi değerinin artması ve ekonomik kazanç, depreme dayanıklı binaların yapılması, çevresel kalitenin yükselmesi, sosyo-kültürel olanakların artması, Fikirtepe’den taşınmak/sürgün seçeneklerini puanlamaları istenmiştir. Dönüşüm ihtiyacı doğuran sorunlara karşılık bulunan çözümlerin ifadesi olan unsurların, hak sahibi ve kullanıcıların aklına arazi değerinin artması ve ekonomik kazançtan sonra gelmesi; kentsel dönüşümü çevresel veya sosyal bir dönüşümden ziyade bir kazanç kapısı olarak algılıyor olduklarını düşündürmektedir. (Tablo 8).

Tablo 8. Hak sahiplerinin “Kentsel dönüşüm sizin için neyi ifade ediyor?” sorusuna vermiş oldukları puanlar		
Kentsel dönüşüm sizin için neyi ifade ediyor?	Sıra	Puan
Arazi değerinin artması ve ekonomik kazanç	1	885
Depreme dayanıklı binaların yapılması	2	780
Çevresel kalitenin yükselmesi	3	527
Sosyo-kültürel olanakların artması	4	491
Fikirtepe’den taşınmak/sürgün	5	336
Toplam		3019

Fikirtepe kentsel dönüşüm alanında hayata geçirilen projelerden taşınmaz satın alan kişilerin oluşturduğu diğer bir katılımcı grubuna yöneltilen anketler çerçevesinde; yatırım yapmak için Fikirtepe’yi seçme nedenleri sorularak kendilerine sunulan seçeneklere 1 ile 5 puan arasında puan vermeleri istenmiştir. Böylece yatırımcıların taşınmaz edinmek için Fikirtepe’yi seçmelerinin altında yatan faktörlerin masaya yatırılması amaçlanmaktadır. Anketin değerlendirilmesi ortaya koymaktadır ki; yatırımcıların öncelikli beklentisi ve ayrıca bölgedeki projelere yönelen talebi belirleyen temel faktör; bölgede taşınmaz değerlerinin artacak olmasıdır(Tablo 9). Kentsel dönüşüm sürecinin bölgede taşınmaz değerinin artacağına yönelik yarattığı beklenti yatırımcıların ilgisini Fikirtepe’ye çekerek talebi arttırmıştır.

Tablo 9: Hak sahiplerinin “Yatırım yapmak için Fikirtepe’yi seçme nedeniniz nedir?” sorusuna vermiş oldukları puanlar

Yatırım yapmak için Fikirtepe’yi seçme nedeniniz?	Sıra	Puan
Yatırım olanakları/taşınmaz değerinin artacak olması	1	450
Merkezi konum	2	446
Ulaşım olanakları	4	407
Bina kalitesi	5	385
Sosyo-kültürel olanaklara erişim kolaylığı	6	379

Yaşam standartları	7	377
Sosyal donatı ve yeşil alanların fazla olması	8	370
Fikirtepeyi çok sevmeniz	9	250
Toplam		3508

Tüm bu açıklamalar bölgedeki gayrimenkul piyasanın ölçeği ile aktörlerin rant beklentisi arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermekte ve gayrimenkul piyasasında oluşan beklentinin rant balonunu şişirmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu aşamada beklenti piyasa mekanizmasınca oluşuyor olsa da, bir önceki aşamada beklentinin kamu eliyle yaratıldığı hatırlanmalıdır.

Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi, bir yandan başta yakın çevresinde olmak üzere Anadolu Yakasının genelinde taşınmaz kiraları ve satış değerlerini yükseltirken bir yandan kentsel dönüşüm alanına özgü çok büyük bir emlak pazarı yaratmıştır. 3'er 5'er m²'lik arsa parçalarının defalarca el değiştirmesine sebep olan bu son derece hareketli emlak piyasası, aktörlerin rant beklentisini ve arkası kesilmeyen talebi sürekli kılmaktadır. Defalarca alınıp satılan arsa parçaları piyasanın boyutlarını ve ölçeğini büyütürken, aktörlerin kazanç beklentisini de arttırmıştır. Sürecin tüm aktörlerinin arazi değerinin artacağına olan gönülden inancı, bölgede arazi değerlerinin artmaya devam etmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak; emlak piyasası arazi değerinin artacağı yönünde bir beklenti yaratmakta, bu beklenti ve beklentinin doğurduğu talep neticesinde arazi değeri artışı sürekliliğini korumaktadır. Özetle, kentsel arazi rantını yaratan beklenti ve talep sürecin ilk aşamasında kamu eliyle ikinci aşamasında ise piyasa mekanizmasının kendisince yaratılmıştır. Ancak piyasa mekanizmasını besleyen beklenti gayrimenkul piyasasının canlılığını korumasını sağlamış ve rant balonunu şişirmeye devam etmiştir. Rantın bu denli büyük olması; Fikirtepe'li hak sahiplerinin soylulaştırma sürecini bir kazanç kapısı olarak görmelerini ve taşınmazlarını satarak kentin başka bir bölgesine göçmelerini sağlarken, yatırımcıların rant elde etmek için bölgeden taşınmaz edinerek Fikirtepe'nin yeni sahipleri olmasını sağlamıştır.

Sonuç

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda gerek kamu gücü kullanılarak gerekse emlak piyasasının kendi dinamikleri sonucunda çok büyük oranda fazladan rant meydana gelmiştir. Çalışma; alanda çevresiyle uyumlu ve bütünlük sağlayan bir imar planı yapılması ile makul ve kabul edilebilir bir yapılaşma hakkı belirlenmiş olsaydı, projelerin 2011 yılına ilişkin potansiyel değerinin 45.242.710,60 TL olacağını ortaya koymuştur. Ancak uygulamaya koyulan mevcut imar planları sonucunda 2011 yılında projenin ulaştığı potansiyel değer 199.427.395,65 TL olmuştur. Mevcut imar planlarının onaylanması ile; rant farkını ifade eden potansiyel değer, yakın çevresiyle bütünlük arzeden bir imar planının yapılmış olması durumunda meydana gelmesi muhtemel potansiyel değer 4,41 katına ulaşmıştır. Fazladan yaratılan bu kentsel arazi rantı, çalışma kapsamında rant balonu olarak adlandırılmıştır.

Toplam satış getirisi ve proje maliyeti gözönünde bulundurulduğunda, geliştiricinin mevcut durumda elde ettiği karın 82.045.968,77 TL olduğu görülmektedir. Yapılaşma emsalinin 2,07 olduğu ve proje alanının konut kullanımına ayrıldığı bir senaryonun hayata geçirilmesi durumunda geliştiricinin kar hanesine 27.383.557,90 TL TL aktarmış olacağı tespit edilmiştir. Ancak çevresiyle bütünlük arz edecek yapılaş-

ma şartları benimsenmemiş, imar planlarının öngörmüş olduğu yapılaşma şartlarıyla devasa boyutta bir kentsel arazi rantı yaratılmış ve uygulamaya konulan imar planları sonucu geliştirici karı bu değerden 54.662.410,87 TL daha fazla olmuştur. Üstelik bu meblağ çok daha az sayıda geliştiricinin meydana getirdiği belli bir zümrenin hanesine aktarılmıştır.

Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı, riskli alan ilan edildiği günden bugüne, gerek küçük gerekse büyük yatırımcıların odağında olmuştur. Fikirtepe’de emlak piyasası; hak sahiplerinin arsalarını sıkıştıkça küçük parçalar halinde sattığı, rant pastasından aldığı payı büyütmeyle çalışan yatırımcıların küçük parçalar halinde satılan bu taşınmazları topladığı, emlak simsarlarının konuşlandığı, bazı aktörler pastadan büyük bir parça koparırken bazılarının kırıntıları toplamaya razı olduğu son derece hareketli bir pazara dönüşmüştür. Defalarca alınıp satılan 3’er, 5’er m²’lik arsa parçaları piyasanın boyutlarını ve ölçeğini büyüttükçe, aktörlerin kazanç beklentisi ve dolaylı olarak talep artmaktadır. Kısacası ilk ayağını mevcut planların elvermiş olduğu yüksek yoğunluklu yapılaşmanın oluşturmakta olduğu mekanizmanın ikinci ayağını arazi değerinin artacağı yönünde bir beklenti yaratan emlak piyasası meydana getirmektedir. Mandıra Caddesi’nden ibaret bu kadar küçük bir alan içinde; 7 tanesi son 1 yıl içinde olmak üzere son 5 yıl içinde 23 adet emlak alım satımı yapan şirket açılmış olması, Fikirtepedeki emlak piyasasındaki taşınmaz alışverişlerinin sıklığı ve karlılığı ortaya koymaktadır.

Hak sahiplerinin ranttan pay alma beklentisi soylulaştırma sürecini ekonomik bir kazanç olarak algılamalarını sağlamıştır. Rant elde etme beklentisiyle taşınmaz satın alan yatırımcılar ise Fikirtepe’nin yeni sahipleri olmuştur. Hak sahiplerinin tatmin edici bir ekonomik getiri karşılığında Fikirtepe’den ayrılmaya razı olmasının yanısıra, kentsel taşınmaz rantı kamu gücü kullanılarak yaratılmış olmasına rağmen ne bakanlığın ne de yerel yönetimin süreç içerisinde aktif bir rol üstlenmemiş ve bahsi geçen rantın paylaşım sürecinde geliştirici ile hak sahibini başbaşa bırakmış olması; soylulaştırma sürecini kaçınılmaz hale getirmektedir. Diğer yandan, uygulamaya konulan imar planının sunmakta olduğu yaşam biçimi ve projelerin yüksek ikamet maliyetleri, soylulaştırma sürecine sıcak bakmayan hak sahiplerine de Fikirtepe’de kalma şansı vermemiştir.

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki; Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı’nda çevresiyle bütünlük arzeden ve daha makul oranlarda kentsel rant yaratan bir yapılaşma deseni yerine, çevresiyle organik bir bağ kuramayan ve kendi içinde kapalı bu yerleşmelerin hayata geçirilmesinin seçilmesi, soylulaştırma sürecini kaçınılmaz hale getirmiştir. Yapılaşma şartları açısından çevresiyle uyumlu ve rantın daha adil paylaşımına olanak sağlayan bir plan uygulanmaya konmuş olabilseydi, hak sahipleri kat karşılığı inşaat sözleşmesi çerçevesinde müteahhit firmalarla anlaşabilecek ve meydana gelen arazi rantının boyutu ne olursa olsun kentsel dönüşüm alanında kalma şansı yakalayabilecekti. Ancak uygulamaya konulan imar planının sunmakta olduğu yaşam biçimi ve projelerin yüksek ikamet maliyetleri, hak sahiplerini Fikirtepe’den uzaklaştırmıştır. Başka bir deyişle; mevcut planları uygulamaya koymanın seçilmesi, aslında bölgenin sistemli bir şekilde soylulaştırılmasının seçilmesidir.

Hayata geçirilen imar planlarının öngörmüş olduğu yapılaşma şartları büyük boyutlarda bir kentsel arazi rantı yaratmış ve daha da önemlisi bu ranttan sadece az sayıda geliştiricinin oluşturduğu bir zümre fayda sağlamıştır. Üstelik bu rant balonunun oluşmasına olanak sağlayan planların niteliği ve uygulanma biçimi soylulaştırmayı kaçınılmaz kılmıştır. Öte yandan Fikirtepe’den koparak Anadolu Yakası’nın çeşitli yerleşim noktalarına yönelen nüfus hareketi, Anadolu Yakası’nın tamamına yakınında taşınmaz piyasasını etkilemiştir.

Kaynakça

Bu çalışma Fikirtepe’de yürütölen alan çalışmasından elde edilen verilerin analiz edillmesine dayanan özgün bir çalışma olup, araştırma kapsamında herhangi başka bir kaynaktan faydalanılmamıştır. Çalışma, tamamen alan çalışmasının sonucu ulaşılan özgün bulgulara dayanmakta olduğu için, metin içerisinde literatür araştırması ile kaynakça başlığına yer verilmemiştir.

Diyarbakır’da Toplumsal Değişmenin Mekânsal Yansıması: Kapitalist Kentleşme Sürecinde Sınıfsal Ayrışma

Arş. Gör. Ahmet Vedat Koçal

Dicle Üniversitesi İİBF., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışma, Diyarbakır şehir merkezindeki kentleşme sürecini, kentsel alanın mekânsal dağılımı örnekleminde, David Harvey’in kent sosyolojisine dair düşüncelerinin kuramsal ışığında, sosyo-ekonomik yapılar ve ilişkiler çerçevesinde değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Kentleşme, Kapitalistleşme, Sınıfsal Ayrışma, Mekânsal Temsil.

*THE SPATIAL REFLECTION OF THE SOCIAL CHANGE IN DIYARBAKIR DURING GLOBALIZATION:
THE CLASS SEPARATION IN THE CAPITALIST URBANIZATION PROCESS*

Abstract

This study is prepared to discuss the urbanization process in the city center of Diyarbakir in the sample of spatial distribution of urban space, in the frameworks of socio-economic structures and relations and in the theoretical light of David Harvey’s thoughts on urban Sociology.

Keywords: *Diyarbakır, Urbanization, Capitalization, Class Separation, Spatial Representation*

Giriş

Diyarbakır kent merkezinde 2000’li yıllar boyunca süregelen kentsel büyüme sürecinin, yakın geçmişteki hızlı göç sürecinde plansız ve denetimsiz oluşan, görece alt gelir grubunun yoğunlaştığı eski kentsel alan olarak Sur-Fiskaya-Bağlar-Şehitlik semtleri ile, ticarî ve konutsal mimarî ile günlük yaşayış ve tüketim bakımlarından görece lüksün dikkat çekici boyutlarına ulaşan, böylece yeni-orta sınıflaşmanın taleplerini simgeleyen yeni konutsal alanın inşasını kapsayan Kayapınar semti arasında gerçekleşen, sosyo-ekonomik farklılaşmanın mekânsal temsillerini içeren bir yapısal dönüşüm ürettiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, Diyarbakır’da kentsel alanın konutsal, ticarî, sosyal ve kamusal anlamlarda dağılımı, kapitalist metropol modeline uygun biçimde, yerel toplumsal yapının sınıfsal ayrışmasının izdüşümünü vermektedir. Bu çalışmada, Diyarbakır’da yaşanmakta olan kentsel değişme sürecini, sosyo-ekonomik alt-yapısındaki bölgesel ve yerel kapitalistleşme eğilimleriyle ilişkisellikleri ve bu yapısallığın toplumsal sonuçları ışığında değerlendirilmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve: Kentin Marksist Analizi: Bir Kapitalist Ekonomi Birimi Olarak Kent

Marksizm’in kente ilişkin açıklamalarının başlangıç noktasını, kent planlamanın kapitalist toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesindeki rolü oluşturmaktadır. Marxçı yaklaşım, kentte görünen şeyin kentin kendisi değil, fakat kapitalist üretim ilişkileri ve süreçleri olduğunu belirtir (Keleş, 2008: 136). Buna göre, kapitalist toplumların özellikleri, kapitalist kentlerin de özellikleri olmaktadır (Keleş, 2008: 91).

Marx’ın çalışmalarında, kente ilişkin toplumun ekonomik-sınıfsal-siyasal yapılanmaları bağlamında değişimler varsa da özgün bir konu olarak kent-kentleşme kavramları üstünde bir değerlendirme ya da kuramsallaştırmaya rastlanamaz (Şengül, 2001a: 9). Marx’a göre kent, yalnız üretim güçlerinin değil erkin toplandığı, toprak mülkiyetinden kopuk bir kapitalizme dayanan bir yerleşmedir. Buna göre kentleşme, sermaye birikim sürecini sürekli kılacak ve toplumsal kontrolü sağlayacak bir araç olarak işlev görmektedir (Şengül, 2007: 71). Böylece kapitalizm ve kent arasındaki karşılıklı belirlenimin bir sonucu olarak kenti belirleyen, kapitalizm olmakla birlikte kentler oluştuktan sonra, kentin kendisi kapitalizmi belirleyen ve ona yön veren konumuna yükselmiştir (Koç, 2009: 40).¹ Kapitalizm kenti kendi mantığı çerçevesinde dönüştürürken onu sadece yaşam mekânı değil, aynı zamanda değişim değeri olan bir meta olarak da görmektedir (Şengül, 2010). Buna göre yükselen burjuvazi, kırsal alanı kentlerin egemenliğine sokmuş, kentsel nüfusu kırsal nüfusa kıyasla büyük ölçüde artırmış, böylece nüfusu kırsal yaşamın durgunluğundan kurtarmıştır (Marx ve Engels, 2011: 121). Böylece, köylülük açısından kentsel alanda ortaya çıkan özgürlük havası, kendiliğinden değil, geleneksel kent yöneticileri ile tüccarlar arasında meydana gelen çekişmenin sonucunda gerçekleşmiştir (Holton, 1999: 69).

Marksist düşüncenin kentleşme alanındaki önemli ve güncel bir temsilcisi David Harvey’dir. Bir Marksist kuramcı olarak Harvey’in kuramsal çerçevesinde de kentsel mekânın önemi kapitalist üretim ilişkilerini açıklamasıyla tanımlıdır (Harvey, 1985; Arslanoğlu, 2000: 70). O’na göre kentler, eserlerinden birine (Harvey, 2012) verdiği isimde ifadesini bulan biçimde ‘sermayenin mekânları’dır. Buradan bakıldığında kentsel yapılı çevrenin oluşumunu sermaye birikim süreçlerinden ayırmanın olanağı kalmamaktadır. Çünkü yapı-lı çevrenin kendisi sabit sermaye haline gelmektedir (Şengül, 2001b: 20). Harvey (1989: 177), bu durumu, kapitalizmin toprağı bir tür finansal araca, bir sermayeye indirgemesi olarak açıklamaktadır.

¹Bu konuda bir eser için bkz. Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Bu bağlamda Harvey'in temel ilgi alanı, kapitalist birikim süreçlerinde kentsel çevrenin rolüdür (Şengül, 2001: 17). Harvey'e göre (2003: 218), kapitalist toplumlarda kentleşme dinamikleri sermaye birikim süreçlerinden bağımsız olarak anlaşılabilir (Koç, 2009: 47) ve kentleşme, piyasa değişiminin zorunlu sonucudur. Bu bakımdan, kentsellik, toplumsal artığın coğrafi yoğunlaşmasını kolaylaştıracak bir mekânsal ekonominin oluşumunu gerektirir (Harvey, 2003: 216-224). Yani kentleşme, önemli miktarda artık ürünü harekete geçirme ve coğrafi bir alanda yoğunlaştırma yeteneğine sahip iktisadi ve toplumsal bir bütünleşme anlamına gelmektedir (Harvey, 2003: 217). Gerçekten de Endüstri Devrimi'nin başlarında, 18. Yüzyılın ortalarında dünya nüfusunun sadece % 3'ünün kentlerde yaşamakta olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşın Endüstri Devrimi'nin beşinci İngiltere'de, Kraliçe Victoria'nın öldüğü yıl yapılan nüfus sayımında İngilizlerin ¾'ünün kentlerde yaşadığı saptanmıştır; yani 17. Yüzyılda neredeyse bütünüyle kırsal olan bir toplum, Endüstri Devrimi'nin etkisiyle büyük bir kent toplumu hâline dönüşmüştür (Parlak, 1999: 70-71). Örneğin, 1717'de nüfusu yaklaşık on bin kişiyi geçmediği bilinen Manchester, 1851'e varmadan, geniş bir bölgenin imalat ve ticaret odağı olarak üç yüz bini geçkin nüfusu barındırır hâle gelmişti. 20. yüzyıla girildiğinde ise Manchester Bölgesinin nüfusu iki milyon dört yüz bin civarında idi (Giddens, 1998: 100). Özetle, sanayi ile birlikte kentsel mekân, sanayi öncesi döneme oranla çok genişlemiştir (Arslanoğlu, 2000: 43). Sonuçta, Marksist açıklamalar ışığında kentleşmenin temel özellikleri şunlardır (Arslanoğlu, 2000: 75):

- 1- Sosyomekânsal ilişkiler, üretim ilişkileri içinde üretilir. Sermaye-emek ve iş mekânı arasındaki ilişkiler, kentsel gelişmeyi açıklar.
- 2- Sermaye dolaşımı, kentleşmenin kapitalist örgütlenmesi, emeğin yeniden üretimi ve kentsel siyaset gibi yönlerini açıklamakta etkilidir.
- 3- Devlet ve sermaye arasındaki ilişkiler, kentsel gelişmeyi ve değişmeyi açıklar. Devletin sağladığı kredi mekanizmaları, kentsel hayatın yeniden üretiminde etkilidir.
- 4- Kentsel gelişme, sermaye birikim mantığı ve emeğe olan talebin karşı karşıya gelmesiyle ilgilidir. Burada, dünya ekonomisi ve küresel birikim süreçleri ile bağlantı kurulabilir.

2.Kavramsal Çerçeve: Kentsel Ayrışma

Günümüz kentleşmesi, "kentsel bütünleşme" ve "kentsel uyum'dan çok farklılaşma ve ayrışmaları öne çıkaran dahası bu farklılaşma ve ayrışmaları derinleştirerek kentsel gerilim ve şiddet olaylarına neden olan bir özelliğe sahiptir (Yılmaz, 2004: 265). Bu gelişmeden hareketle ortaya çıkan güncel bir sosyal bilim kavramı olarak kentsel ayrışma ya da mekânsal ayrışma, en basit ifadesiyle, kentsel alanın, kapitalist üretim biçiminin ve ilişkilerinin gerektirdiği ekonomik işlevlere ve bu kapsamda toplumsal sınıfların yerleşme ve kullanım taleplerine göre farklılaşmasını ifade etmektedir.² Bu çerçevede, Bayraktutan ve diğerleri (2016: 1669), mekânsal ayrışmayı, iktisadî ve sosyal açıdan birbirinden farklılaşan nüfus gruplarının yaşam alanı seçimlerindeki farklılaşmanın bir sonucu olarak tanımlamaktadırlar. Buna göre, ekonomik ve sosyal açıdan birbirinden farklılaşan grupların farklı yerleşim alanlarını tercih etmesi ve yaşam alanlarını kesin sınırlarla ayırması, farklılıkları görünür hale getirmektedir. Bu bağlamda, üst gelir grubunun toplumun geri kalan kesimlerinden yalıtılmış mekânlarda konumlanmaları veya vasıfsız ve mülksüz olarak kente göç eden düşük gelir grubunun kentin belli alanlarına ve genelde kenar mahallelere yerleşmeleri mekânsal ayrışmanın tipik örneklerindendir. Bu ayrışmada özellikle gelir düzeyi, rant, arsa değeri, sınıf yapıları, beşerî ve kültürel sermaye, etnisite, korku ve güvenlik söylemleri gibi belirleyiciler etkilidir (İçli, 2013: 251).

²Bu konuda bir eser için bkz. *Mim Sertaç Tümtaş, Kent, Mekân ve Ayrışma, Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri, Detay Yayıncılık, Ankara, 2012.*

Kapitalizmin derinleştirdiği gelir uçurumlarına bağlı, kent içi sınıfsal yapılarda gözlemlenen ayrışma, üretim sisteminde sahip olunan yer, ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümüne bağlıdır (Şan ve Küçük, 2018: 187). Bu bağlamda, Harvey'in (2002: 153-160) kuramsal analizine göre mekânsal ayrışmanın temelinde kapitalist üretim sistemin yarattığı eşitsizlikler vardır ve kapitalist üretim sistemindeki çelişkiler, mekânsal ayrışma ile belirginleşmektedir. Buna göre, kentsel alanın sınıfsal ayrışmasını yönlendiren ve belirleyen iki ana etken, sermaye ile emek arasındaki iktidar ilişkileri ile kapitalizmin çelişkili ve evrimsel niteliğinin yarattığı emeğin bölünmesi ve işlevlerde uzmanlaşma ile tüketim kalıpları ve yaşam biçimi farklılıklarıdır (Harvey, 2002: 160). Bu nedenle, mekânsal ayrışmayı, toplumsal ilişkilere dayalı bir tercih yerine, sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içinde tamamlayıcı bir aracı etki olarak görmek gerekir (Harvey, 2002: 169). Bu bağlamda Harvey (2003: 81), yüksek gelir gruplarının mekânı aktif bir şekilde kullanırlarken, düşük gelir grubunun ise, mekânın esiri olmaya eğilimli oldukları iddialarını gerçekçi olarak değerlendirir.

Kapitalist kent modelinde emek sınıfı, yaşamlarını, genellikle kentin merkezinde yer alan iş alanlarına ulaşabilmek için merkeze yakın, sefaletin hüküm sürdüğü alanlarda sürdürürler (Şengül, 2001b: 12-13). Bu bağlamda yoksul mahalleler, sosyal çevrenin yaygın olarak yoksul kesimden oluştuğu, konutların insan yaşamı için uygun olmadığı, alt yapı eksikliklerinin yaşandığı, kentsel hizmetlerin ve sosyal güvenliğin yetersiz, buna bağlı olarak suç oranlarının yüksek olduğu mekânları tanımlamaktadır. Kentin yoksul mekânları çoğunlukla merkezi alanlarda toplanmaktadır. Merkezi alanlar daha önce buralarda yerleşmiş bulunan üst-gelir grupları tarafından terk edilmiş ve kentin çeperinde farklı gelir gruplarına hitap eden yeni konut adaları ya da banliyöler ortaya çıkmıştır. Geride kalanlar ise çoğunlukla bakımsızlık nedeniyle bozulmaya terk edilen ve çok çeşitli alt-gelir grupları ya da yoksul göçmen nüfusun yoğunlaştığı mekânlar haline gelmiştir (Kurtuluş ve Türkün, 2005: 14).

3. Türkiye’de Kapitalist Kentleşme

Mekânın kapitalist mekânsal dönüşümü (Ataay, 2001), Türkiye’de de güncel kentleşme sürecini belirleyici etkindir. İthal ikameci sanayileşme döneminin ardından, yani 1980 sonrasında gelişen küreselleşmeye eklemelenme sürecinde ülkenin küresel kapitalizme açılması, böylece ulus devletin korunmacı duvarlarının ve merkeziliğinin aşınması ile ekonomik merkezin çeşitlenmesi ve çoğalmasına bağlı olarak gelişen yerel sermaye birikimi ve buna bağlı olarak gerçekleşen sosyo-ekonomik yeniden yapılanma (Koçal, 2012a), Türkiye’deki güncel kentleşme sürecinin ve biçimlerinin maddî altyapısını oluşturmaktadır.

Resmen 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayıp, Özalizm’le uygulamaya geçen küreselleşmeye eklemelenme ve buna bağlı serbestleştirme politikası, önceki dönemin İthal İkameci Sanayileşme modeline özgü dış ticarete odaklı ve İstanbul, İzmit ve İzmir gibi sanayi kentlerinin ve limanlarının ekonomik merkeziliğine ve geri kalan ekonomik coğrafyanın ise tarıma bırakılmasına dayalı işleyişini terk ederek, yerel alanların ihraç potansiyeli barındıran özgün ekonomik kaynaklarıyla sisteme katılmalarına dayalı yeni-liberal modelini gerçekleştirmiştir. Örneğin, Özal’ın “bacasız sanayi” diye tanımladığı ve Turizmi Teşvik Kanunu gibi düzenlemelerle ve bu kapsamda arazi tahsisi, turistikleştirme-otelleştirme gibi uygulamalarla desteklediği kıyı turizmi politikası, Ege ve Akdeniz sahil şeridi boyunca, sektörel sınırların dışına taşarak, Marmaris, Bodrum, Kemer, Alanya gibi, turizmle bütünleşmiş tatil-kentleri üretmiştir. Diğer yandan, “Anadolu Kaplanları” adı verilen, yerel-bölgesel sanayileşme odakları, Gaziantep, Kayseri, Konya, Denizli gibi başat örnekleri ile, yeni-liberal ekonomik modelin kentsel yapı ve yaşam üstündeki belirleyici-dönüştürücü etkisinin en iyi gözlemlendiği alanlar olmuştur. Bu bağlamda, üretim biçiminin geleneksel tarımdan ticarete dönüşümü, göç ve kentleşme başta olmak üzere, toplumsal ve coğrafi değişimin de

ekonomik temelini oluşturmaktadır. Bu dönüşüm, özellikle kentleşme ve giderek metropolleşme süreçlerinde ve unsurlarında gözlenebilmektedir.

Yerelin küreselleşmeye eklenmesine dayalı ticarileşme ve kentsel büyüme etkenleri, yerel toplumda girişimcilik, sanayicilik, yerel imar-inşaat ve ihale rantları gibi temel kaynaklar üstünde sermaye ve servet birikimi sağlayan bir yeni-orta sınıflaşmanın doğumunu ve gelişimini beraberinde getirmiştir. ‘Anadolu Kaplanları’ örneğinde, küçük ölçekli yerel-geleneksel imalatçılığın ve çok daha etkili olmak üzere, tarikat ve cemaatler etrafında toplanan hayırseverlik temelli sosyal sermayenin ticarileşerek kapitalist pazara katılması ve devamında Körfez ülkelerindeki petro-doların faizsiz finans-katılım bankacılığı kanallarıyla sağladığı fonların da katkılarıyla giderek büyümesi sürecinde çarpan etkisine uğrayan sermaye birikimi, yerel ölçekli bir yeni-orta sınıflaşmanın ekonomik temellerini oluşturmuştur (Koçal, 2016a). Bu toplumsal gelişmeye ve değişmeye bağlı olarak, Türkiye’de, kentleşme sürecinin mekânsal görünümü, sınıfsal ayrışmanın izdüşümü olarak gerçekleşmektedir. Kentler, zengin ve yoksul mahallelerin oluşturduğu bir çelişki yumağı haline gelirken, mekân standartları, yaşam düzeyi, kentsel hizmetler açısından birbirinden ayrıştırılmış mekânlar arasında uzlaşmaz çelişkiler yaşanmaktadır (Mukul ve Sarı, 2015: 893-894). Bu bağlamda, kentin kapitalist ayrışması, genellikle orta sınıfın konfor talebine dayalı yeni ve esnek yerleşim alanları üretmesine karşılık, yoksullaşan kitlelerin ise yalın biçimde barınma ihtiyacını karşılamaya dönük yoğun yapılaşma yaratmaları biçiminde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, yoksul kitleler için, 1980’lere kadar geçerli olandan farklı olarak daha çok apartmanlaşma eğilimi gösteren yeni-gecekondulaşma tarzı varlığını sürdürürken, yeni-orta sınıfın yerleşim alanını belirleyen temel tercih ve görünüm, kapalı site tarzı olarak gözlenmektedir (Akalın, 2016). Özgür (2006: 79), bu durumu, tüketici hale gelen toplumun yeni arayışlara itilmesi ve arz talep koşulları içinde belirli harcama kapasitesi olan kesim için “alternatif” konut alanlarının yaratılması ve pazarlanması olarak açıklamaktadır.

1980’li yılların Türkiye’inde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, farklılaşma ya da çeşitlenme ile ortaya çıkan ayrışma eğilimleridir. Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: 128).

4. Güneydoğu Anadolu’da Kapitalist Kentleşme: Göç, Sınır Ticareti ve Metropolleşme

1991’deki Körfez Savaşları sonucunda 36. paralel kuzeyindeki Kürt bölgesinin BM kararı ile Irak merkezî yönetimine yasaklanması, Kuzey Irak’ta devlet denetiminden yoksun bir ekonomik pazar ve zamanla onun üstünde varlık kazanan bir siyasal yönetim meydana getirmiştir. Bu ekonomik pazar, sınır ticareti ile gelişen dolaşım ağlarıyla, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde geniş ölçekli bir girişimcilik atılımının ve sermaye birikiminin kaynağını oluşturmuştur. Kuzey Irak bölgesi ile doğrudan ticarî ilişkiler kurulmasından bu yana, başta ithalat ve ihracat olmak üzere, bölgesel-yerel ekonomik verilerde çarpıcı bir dönüşüm eğilimi söz konusudur. Sınır ötesi ticarete dayalı sermaye birikiminin yarattığı zenginlik, kentsel alanın hızla dönüşmesine ve genişlemesine neden olurken, sanayinin yarattığı istihdam da hem kente göçü tetiklemekte, hem de kentin çeperindeki kırsal alanların tarımsal istihdamdan sanayi işçiliğine geçmesine neden olmaktadır. GAP bölgesi kırsalından ve küçük ölçekli kentlerden, bölgenin metropol kentlerine doğru son 10-15 yılda yoğun göçün yaşandığı söylenebilir (Koçal, 2015). GAP bölgesinde, toplam nüfusun neredeyse üçte ikisi Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde yaşamaktadır. Bu illerin nüfusu son 15

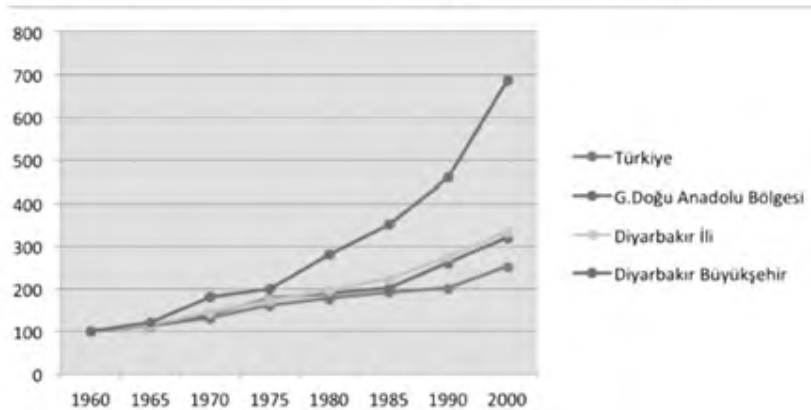
yıllık periyodda hemen hemen iki misline çıkmıştır. Köyden kente göçün yoğunlaşması ise, büyüyen kent merkezlerinin nüfusu ile birlikte fiziksel ve ekonomik çehresini de değiştirmektedir. Kentleşme süreçlerindeki hızlı ve yoğun değişim, yarattığı konut ve işyeri gereksiniminin karşılanması sürecinde, özellikle belediyelerin imar uygulamaları ile yaratılan arsa spekülasyonu ve inşaat hizmetleri ve ticareti, yerel sermaye birikiminin temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin yeniden inşa ve yeni kentsel alan yaratma politikaları etrafında doğan ihale rantı, yerel sermayenin birikim arzularını kamçılayan öncelikli kaynak olmaktadır. Bu tespit, özellikle yeni konut alanlarındaki yerel işletme şantiyelerinin sayısındaki artışla gözlenebilmektedir. Diyarbakır şehir merkezi, kentin kapitalist dönüşümünün en belirgin biçimde gerçekleştiği merkezlerden biri, hatta ilkidir (Koçal, 2012).

5. Diyarbakır'da Kapitalist Kentleşme

Küreselleşme sürecinde Türkiye'de kapitalist kentleşme eğiliminin tipik ve en belirgin örneklerinden biri de Diyarbakır'dır. Ancak, Diyarbakır'da kentleşme sürecinin ilk belirleyeni, genellikle yerel kapitalistleşme üzerinde büyüyen örneklerden farklı olarak, göçtür.³ Özellikle 1990'ların ilk yarısı boyunca tüm bölgeyi kaplayan askerî çatışma gündemi içerisinde, çatışmanın ürettiği güvensizlik ortamıyla birlikte, köy ve mezra boşaltma, yayla ve yol yasakları gibi, tarım merkezli kırsal yaşamı sürdürülemez hale getiren güvenlik politikalarının da itici etkileri, kırsal toplumu, ilk elde bölge kentlerine göçe zorlamıştır (Koçal, 2015). Bu anlamda, Diyarbakır'ın son yirmi yılda kentleşmeden metropolleşmeye ilerleyen kentsel büyüme sürecinin temelini, zorunlu göç/yerinden etme politikaları olarak belirlemek gerekir. Örneğin, "Bölge içi zorunlu göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması" başlıklı bir rapora göre (TMMOB, 1996), Diyarbakır şehir merkezinin nüfusu 1990 yılında 381.144 iken, 1996'da 822.832'ye ki ulaşmıştır (Grafik 1). Buna göre, 1996 yılına kadar Diyarbakır'a zorunlu göçle gelenlerin tahmini sayısı, beşyüzbine yakındır.

Grafik 1: Diyarbakır'da Nüfus Artışı Kaynak: Ekosep, 2019.

Tablo 1: 1960-2000 Arası nüfus artış oranı grafiği (EKOSEP, 2009)

³ Bu konuda bir çalışma için bkz. M. Oğuz Sinemillioğlu ve Nurtekin Özen, "The Effect of Migration on Urbanization of Turkey, Case of Diyarbakır", *ERSA Conference Papers, European Regional Science Association, 2006*, <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/493.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Diyarbakır'ın il geneli nüfusu ise, sayılabilir kayıtlara dayalı TÜİK verilerine göre, 1990'daki yaklaşık 460.000'den 2018'de 1.732.396'ya ulaşmıştır (TÜİK, 2018). 2018 yılı verilerine göre, bunun, bir milyondan fazlasının şehir merkezinde yaşamakta olduğu saptandığında, kırsal nüfusun kente göçünün büyüklüğü daha da belirginleşmektedir.

Diyarbakır'da kentleşmeden metropolleşmeye ilerleyen büyüme sürecinin ikincil belirleyeni, yerel ekonomik gelişmedir. Başta konutlaşmaya bağlı inşaat hizmetleri olmak üzere, yerel sermaye birikiminin ve istihdam talebinin hızlı büyümesi, kırsal nüfusun şehir merkezine yönelimi üzerinde çarpan etkisi yapmaktadır. Sermaye birikiminin ikincil ve yerel/bölgesel dolaşım ağlarının ötesinde bir kaynağı da, Kürdistan bölgesiyle karşılıklı sınır ticaretinin ürettiği ve getirisini yatırımın geri dönüş süresi bakımından oldukça hızlı veren dış ticaret gelirleridir. Ülkenin diğer bölgelerine göre daha hızlı ve yüksek düzeyli seyreden yerel sermaye birikimi, kent merkezinde, inşaattan oluşan ağırlık merkezi dışında, özellikle hizmet sektörü alanında yatırımlara dönüşmektedir. Bu kapsamda, özellikle Diyarbakır surlarının UNESCO tarafından insanlığın ortak mirası listesine dahil edilmesine bağlı olarak sıçrama yaşanan turizm alanında otelcilik ve seyahat hizmetleri, orta sınıflaşmanın tüketim, sağlık, eğitim taleplerinden kaynaklanan alışveriş merkezleri, mağazacılık, yeme-içme hizmetleri, özel hastaneler ve özel okullaşma (Koçal, 2017; Koçal ve Bayer, 2018), yerel kapitalistleşmenin çarpıcı boyutlarda görünürleştiği temel alanlardır. Bu anlamda, Diyarbakır'ın gösterişçi tüketim eğilimlerine -birçok kentsel mekâna göre- daha uygun zemine sahip olduğu, yapılan bir çalışmada gözlemlenmiştir (Tunç, 2017: 428).

Diyarbakır'da, sermayenin dışında, merkezî ve yerel kamu yönetiminin yatırım ve kamu hizmeti görme anlayışı da, kapitalist kent modeline uygun gerçekleşmektedir. 1990'ların ikinci yarısına kadar "Peyas" adında bir köy iken, günümüzde şehir nüfusunun neredeyse yarısını barındırmakta olan Kayapınar merkez ilçesi, kentin eski merkezinden uzaklaşan orta sınıfın taleplerine özgü biçimde planlanan bir imar politikası kapsamında, geniş bulvarlar etrafında kümelenen kapalı site tipi konutlaşmaya, çevre ve peyzaj düzenlemesine dayalı yeni bir merkez olarak genişlemesini sürdürmektedir. Diğer yandan, Kayapınar ilçesinin imarı kapsamında, büyük metropollere benzer biçimde, hafta sonları başta olmak üzere, boş zaman faaliyetinde kullanılmak üzere tasarlanan kent-parklar, kapitalist çalışma rejiminin "çalışma günü-tatil günü" ikiliğini, orta sınıfın gündelik yaşam biçimine ve zamanlamasına uygun bir biçimde yerel yönetimlerce inşa edilmekte ve hizmete sunulmaktadır.

6. Diyarbakır'da Mekansal Ayrışma

Nüfusun kentleşmesiyle birlikte ekonomik alanda sermaye birikiminin ve dolaşımının çarpıcı ölçüde artışının toplumsal etkilerinin birleşmesi, Kürt nüfusunda Cumhuriyet'in bölgesel eşitsiz kapitalist gelişime dayalı ekonomi politikasının bir sonucu olarak daha önce görece belirginliğe kavuşmamış olan orta sınıfı genişleterek, toplumsal merkezîyeti değişikliğe uğratmaktadır. Kentsel büyüme, yerel nüfusu kültürel ve politik anlamda merkezileştirirken, toplumsal ve özellikle sınıfsal anlamda bölünmeye uğratmaktadır (Koçal, 2016b).

Sur (Özyılmaz ve Sahil, 2017) ve Ofis semtleri örneğinde olduğu gibi eski kent merkezi, "Kentsel Dönüşüm" adı altında, eski binaların yıkılarak "plaza"ya dönüştürülmesi (Resim 1-3) yoluyla ticarî bir alan olarak kurgulanmakta ve bu kapsamda alt gelir grubuna özgü konutsal yerleşimden arındırılmayı içeren bir biçimde yeniden inşa edilmektedir.⁴

⁴Bu konuda bir çalışma için bkz. Sinemillioğlu, M. Oğuz, Neşe Karaçay, (2005), "Growth and Changing Tendency of Central Business District of Diyarbakir (Turkey) City", ERSA Conference Papers, European Regional Science Association, <http://www.sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/331.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Resim 1-8. Sur'da ve Yenisehir'de Ticarileşme Örnekleri

Eski şehir merkezinin konutsuzlaştırılması, burada yerleşik olan toplumsal grupları, başta Bağlar olmak üzere, Yenisehir ve Şehitlik semtlerinde yeni yerleşim birimleri oluşturmaya itmektedir. Kentin 1990'lı yıllardaki hızlı göç ve nüfus artışı sürecinde kendiliğinden ve denetimsiz oluşan Bağlar (Azizoğlu, 2013) -Şehitlik-Fiskaya (Resim 9-10) üçlemesindeki yakın geçmişteki bu alanlar, merkezî ve yerel kamu hizmetlerinden eşitsiz yararlandırılmakta, bu anlamda gettolaştırılmaktadır.

Resim 9-10. Fiskaya'dan Görünüm

Örneğin, mevcut konut stoğu dağılımı bakımından en fazla yoğunluğun % 42,6 ile Bağlar semtinde olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun bu bölgede fazla olması ve yapıların birçoğunun eski ve ruhsatsız olarak inşa edilmesi nedeniyle en fazla çarpık kentleşmenin yoğunlaştığı bölge konumundadır (Özyılmaz vd., 2007: 333) (Resim 11-12). Şiddet sarmalının mağdurları olup Diyarbakır'a göç etmek zorunda olanlar, Suriçi ve kenti sarmalayan diğer gecekondu mahalleleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Resim 13-14). Kentin etrafında çeperler oluşturan yerleşim alanları, insanî yaşamın en ilkel koşullarını barındırmaktadır. Bu kapsamda Sur, Diyarbakır nüfusunun gelir düzeyi en düşük kesimini barındırmaktadır (Önder, 2016: 225). Salt barınma işlevinin ötesinde hiçbir mekânsal niteliği olmayan evlerde, birden fazla ailenin yaşadığı ve hala yaşamakta olduğu gerçeği, güncelliğini korumaktadır (Sami, 2009: 254).

Resim 11-12. Bağlar'dan Görünüm

Resim 13-14. Sur'dan Görünüm

Orta ve üst gelir grubu ise, eski şehir merkezinin çeperlerini oluşturan bu bölgelerden daha da uzaklaşmayı tercih etmekte, Kayapınar, Diclekent (Atlı, 2014) Dicle Vadisi örneklerinde gözlendiği gibi çoğunluğunu kente yakın eski köylerin oluşturduğu alanların imara açılmasıyla üretilen ve orta-üst gelir grubuna özgülünen kapalı site biçimli yeni yerleşim sahalarına kaymaktadır. Bu yeni konutlaşmanın temel niteliği,

mimarî ve sosyal konfor, peyzaj, güvenlik gibi seçkinli ayrıcalıklarla donatılmış biçimde, orta-üst gelir grubuna özgülenen kapalı site tarzıdır (Resim 15-17).

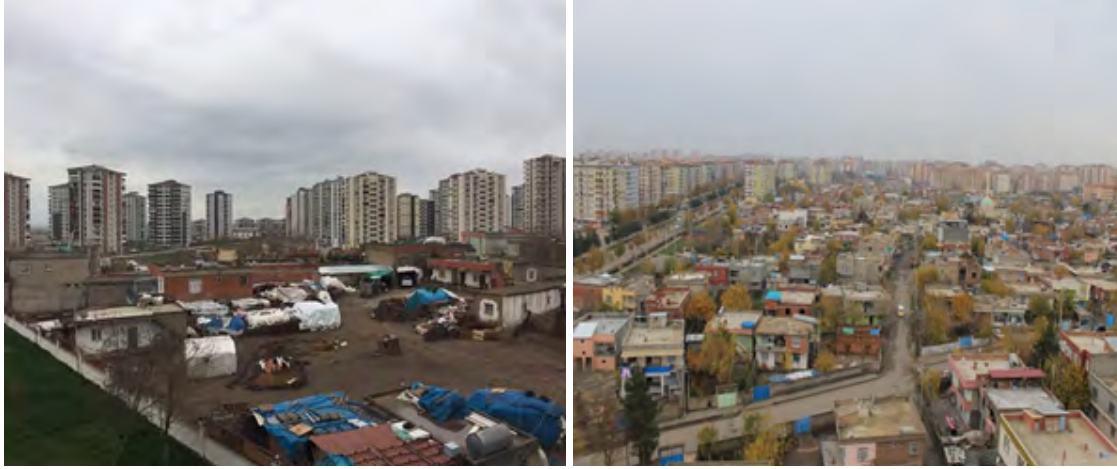
Resim 15-17. Site Tarzı Yapılaşmalardan Görünümler

Bu bağlamda, Diyarbakır kent merkezinde, yerleşim dokusunun, ticarî ve konutsal mimarî bakımından lüks tüketimin dikkat çekici boyutlara ulaştığı dönüşümü, bölgedeki sermaye ve servet birikimi üzerinden yeni-orta sınıflaşma eğilimini işaret eden en belirgin örneklem alanıdır. Alışveriş merkezleri, özel okullar ve özel hastaneler gibi orta-üst gelir gruplarına özgü hizmet alanlarının kentsel alandaki coğrafi dağılımı da, bu kentsel ayrışmayı örneklemektedir. Yerel kamu hizmetlerinin görülüş biçimleri ve kalitesi de bu ayrışmaya uygun biçimde dağılmaktadır. Kentin görece orta gelir grubuna özgü kapalı sitelerin yer aldığı (Gürhan, 2016: 935-938) “75 Metre Yol” denilen Mahabad Bulvarı’nın, iki yönlü ve ışıklandırılmış geniş parkuru, peyzajlandırılmış kavşaklarla, Belediye tarafından sürekli bakımı ve sulaması sağlanan refüj ve çevre ağaçlandırmaları (Resim 18-20) içlerinde yeme-içme hizmeti veren işletmelerin ve çocuk parklarının olduğu geniş parklar ve rekreasyon alanları, çoğunluğu yabancı zincirlerin markalarını taşıyan kafe-restoran ağırlıklı hizmet sektörü işletmelerinin ihtiyaçlarına yönelik yan yollar ve otoparklarla, Türkiye’de örneğine çok rastlanmayan, yol boyunca ayrılmış bisiklet güzergâhları ile düzenlenmiş hali, sınıfsal ayrışmanın yerel topluluğun bilincindeki temel simgesel verisini ve söylemini oluşturmaktadır.

Resim 18-20. Kayapınar: Bulvarlardan Görünüm

Sonuçta, Diyarbakır şehir merkezinde kentsel alanın toplumsal gelir gruplarının yerleşimine göre dağılımı, bir tarafta Sur/Bağlar/Şehitlik semtlerinin, diğer yakada ise Kayapınar ve Dicle Vadisi alanlarının bulunduğu farklılaşma görüntüsüyle, sınıfsal ayrışmanın çarpıcı, dramatik boyutlara ulaştığı bir sınıfsal ayrışmayı vermektedir (Koçal, 2016c). Sosyal kutuplaşmanın bütün emarelerini gösteren Diyarbakır toplumsal sınıflar tarafından şekillendirilen kentsel mekânıyla bölünmüş ve ikili yapıda bir kent görünümü sergilemektedir (Gürhan, 2016: 921). (Resim 20-21).

Resim 21-22. Diyarbakır'da Mekânsal Ayrışma

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuçta, Diyarbakır'da da kentsel büyümenin ve dönüşümün mekânsal dağılımı, yerel toplumsal yapının kapitalist metropol modeline uygun olarak sosyo-ekonomik farklılaşmasını ve bu bağlamda sınıfsal ayrışmasını göstermekte ve işaret etmektedir. Bu sınıfsal ayrışma, siyasal tercihlerin mekânsal dağılımında da görünürleşmektedir. Seçim sonuçlarının yerel verilerine bakıldığında, çok belirgin sayısal farklara dayanmamakla birlikte, orta sınıflaşmanın hakim olduğu yeni konutsal alanlarda görece muhafazakâr-liberal ve temsiliyetçi-edilgen tutumlu bir eğilim gözlenirken, alt gelir grubunun yoğunlaştığı eski yerleşim alanlarında ise milliyetçi, görece daha tepkisel ve eylemci bir davranış geleneği izlenmektedir. Nitekim 2015 yılındaki şehir çatışmalarının, Diyarbakır'da sadece Sur bölgesinde yaşanmasına karşılık, şehrin diğer bölümlerine yansımaması, bu tespiti doğrulamaktadır.

Kaynakça

- Arslanoğlu, Rana A. (2000). Kent, kimlik ve Küreselleşme, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Akalın, Mehmet (2016). "Mekânsal Ayrışmanın Bir Yeni Biçimi Olarak Kapalı/Kapılı Siteler: Akkent Konutları Örneği", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 923-256.
- Atlı, Mehmet (2014). "Kürt Orta Sınıfların Mekânsal Teşekkülü: Diyarbakır Diclekent'in Dönüşümü Örneği", Birikim, 306, 2014, 83-86.
- Azizoğlu, Rezan (2013). "Kürtlerin Yoğunlukta Olduğu Kentlerde Çatışmanın Dinamikleri: Diyarbakır-Bağlar İlçesi Örneği", Mülkiye, 37(1), 189-198.
- Bayraktutan, Yusuf, Fatih Akbulut, Mehmet Özbilgin (2016). "Mekânsal Ayrışma: İktisadi Dinamikleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1669-1682.
- Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Projesi (EKOSEP) (2009). Diyarbakır'ın Sosyo-Ekonomik Durumu Raporu, Diyarbakır.
- Giddens, Anthony (1998). Sosyoloji, Eleştirel Bir Yaklaşım (Çev. M. R. Esengün & İ. Öğretir). İstanbul: Birey Yayınları.
- Gürhan, Nazife (2016). "Diyarbakır Kent Algısı Üzerine Bir Araştırma", e-Şarkîyat Araştırmaları Dergisi, 8(2), 921-941.
- Harvey, David (1985). The Urbanization of Capital, Baltimore: The John Hopkins University Press,
- Harvey, David (1989). The Urban Experience, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Harvey, David (2002). "Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Ayrışma Kuramı", (Çev. B. Duru, A. Alkan), Bülent Duru ve Ayten Alkan (Der.), 20. Yüzyıl Kenti, (147-172), Ankara: İmge Kitabevi.
- Ankara: İmge Kitabevi.
- Harvey, David (2003). Sosyal Adalet ve Şehir, (Çev. M. Moralı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, David (2012). Sermayenin Mekânları, (Çev. Kolektif), İstanbul: Sel Yayınları.
- Holton, R. J. (1999). Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık, (Çev. R. Keleş), Ankara: İmge Kitabevi.
- İçli, Gönül (2013). "Kentsel Yapılı Çevrenin Üretimi ve Yeni Mekânsal Dinamikler: Kentsel Dönüşüm Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 247- 257.
- Keleş, R. (2008). Kentleşme Politikası (10. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, Taylan (2009). "Kapitalist Kent Olgusu ve Kentsel Siyaset Üstüne Yaklaşımlar", Eğitim, Bilim, Toplum, 8(29), 39-52.
- Koçal, Ahmet Vedat (2012). "Kuzey Irak'la Sınır Ticaretinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Etkileri Bağlamında Kentleşmenin Ekonomi Politikası", I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiri Kitabı (55-65), Konya: İlmî Etüdler Derneği ve Selçuk Üniversitesi.
- Koçal, Ahmet Vedat (2015). "Bir Siyasal Değişme Etkeni Olarak Göç: Kürt Kimliğinin Siyasal Evriminde Göç Dinamiği Örneği- Nedenler ve Sonuçlar", İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, Göç Özel Sayısı-II, s. 214-241.
- Koçal, Ahmet Vedat (2016a). "İktisat-Siyaset Bütünlüğü Bağlamında Bir Toplumsal ve Siyasal Dönüştürücü Olarak Ekonomik Girişim: Türkiye'de Yerel Kalkınma ve Sosyal Sermayenin Ticarileşmesi Süreci: Anadolu Kaplanları ve Muhafazakârlık İlişkisi Örneği", Uluslararası İslâm Ekonomisi ve Finansı Ortak Konferansı (IJCIEF 2016) Bildiri Özetleri Kitabı, (78-79), Adapazarı: Sakarya Üniversitesi.
- Koçal, Ahmet Vedat (2016b). "Küreselleşme Sürecinde Toplumsal ve Siyasal Değişmenin Kentsel Temelleri ve Simgelenişi: Türkiye'de Kürt Kimliği ve Diyarbakır Örneği", II. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Koçal, Ahmet Vedat (2016c). "Bir Soylulaştırma Örneği Olarak Diyarbakır'da Toplumsal Değişme ve Kentsel Dönüşüm İlişkisi: Yerel Kapitalistleşme Süreçlerinde Sınıfsal Ayrışmanın Mekânsal Temsili",

8. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 1-3 Aralık, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Koçal, Ahmet Vedat (2017). “Bir Sosyo-ekonomik Değişim Göstergesi Olarak Özel Eğitim Talebi: Diyarbakır’da Orta Sınıflaşma ve Özel Okullaşma Örneği”, Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu Bildiri Kitabı, (s. 415-426), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Koçal, Ahmet Vedat, Kübra Bayer (2018). “Diyarbakır’da Yerel Ekonominin Seyrine Bir Örnek Olarak Özel Okul İşletmeciliği: Güncel Gelişmeler Işığında Yapısal Bir Sektörel Analiz Denemesi”, II. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu (ISEPA ’18) Bildiri Kitabı, (267-273), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Kurtuluş, Hatice, Asuman Türkün (2005). “Giriş”, (Der.) Hatice Kurtuluş, İstanbul’da Kentsel Ayırışma (9-25). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Marx, Karl, Friedrich Engels (2011). Komünist Parti Manifestosu ve Komünizmin İlkeleri, 9. Basım, (Çev. Muzaffer Erdost), Ankara: Sol Yayınları.

Mukul, İrfan, Saffet Sarı (2005). “Türkiye’de Dönüşüm Mekânı Olarak Kentler: Kentsel Dönüşüm”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(39), 893-922.

Önder, Mehmet Seymen (2016). “Social Impact of the Urban Transformation (Diyarbakir Sampe)”, European Journal of Multidisciplinary Studies, 1(4), 222-232.

Özgür, Ebru Firidin (2006). “Sosyal ve Mekânsal Ayırışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği”, Planlama, 2006/4, 79-95.

Özyılmaz, Havva, Sertaç Karakaş, Abdülhalim Karaşın (2007). “Diyarbakır’da Yoğun Göçün Getirdiği Çarpık Kentleşme Sorunları”, TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (329-335), Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.

Özyılmaz, Havva, Sare Sahil (2017). Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması: Diyarbakır Örneği”, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e-Dergisi, 2(4), 531-544.

Parlak, Zeki (1999). “Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Dönüşüm”, İ. Öztürk., H. Özdemir, & İ. Kılıçoğlu (Ed.), Kent yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu, İnsan ve Kent 1. Cilt (69-79) İstanbul: İstaç Yayınları.

Sami, Kamuran (2009). “Zorunlu Göçle Yüzleşirken Kentsel Bağlamda Ortaya Çıkan Kültürel ve Toplumsal Ayırışma: Diyarbakır kent Örneği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(30), 250-265.

Sinemillioğlu, M. Oğuz, Neşe Karacay, (2005). “Growth and Changing Tendency of Central Business District of Diyarbakir (Turkey) City”, ERSA Conference Papers, European Regional Science Association, <http://www.sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/331.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Sinemillioğlu, M. Oğuz, Nurtekin Özen (2006). “The Effect of Migration on Urbanization of Turkey, Case of Diyarbakir”, ERSA Conference Papers, European Regional Science Association, <http://www.sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/493.pdf>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Şan, Mustafa Kemal, Meryem Küçük (2018). “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayırışması”, Göç Dergisi, 5(2), 185-204.

Şengül, Tarık (2001a). “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı”, Praksis, 2, 9-31.

Şengül, Tarık (2001b). Kentsel Çelişki ve Siyaset, Ankara: Demokrasi Kitaplığı.

Şengül, Tarık (2007). “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, M. Ersoy (Der.), Kentsel Planlama Kuramları (59-114), Ankara: İmge Kitabevi.

Şengül, Tarık (2010). “Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri”, Evrensel Kültür, <http://www.planlama.org/new/makaleler/kapitalist-kentlesme-dinamikleri-veturkiye-kentleri.html> adresinden 20 Ağustos 2012 tarihinde edinilmiştir.

TMMOB (1996). Bölge içi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması, Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.

Tunç, Muharrem (2017). “Diyarbakır’da Gösterişçi Tüketim Davranış Kalıpları ve Eğilimleri”, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, 9(1), 412-432.

Tümtaş, Mim Sertaç (2012). Kent, Mekân ve Ayrışma, Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri, Ankara: Detay Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). Diyarbakır Nüfusu Verileri, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi, 10.02.2018.

Yılmaz, Nail (2004). “Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 48, 249-267.

Yırtıcı, Hakkı (2009). Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

4. Oturum

Uluslararası Kuruluşlar ve Göç Çalışmaları*

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Didem Danış

UNHCR

United Nations High Commissioner for Refugees
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Taylan Dağlı

UN WOMEN

United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women
Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi

Zeliha Ünaldi

ILO

International Labour Organization
Uluslararası Çalışma Örgütü

Ayşegül Özbek Kansu

**Bu oturumda yer alan sunuşlar deşifre metinlerden derlenmiştir*

UNHCR

United Nations High Commissioner for Refugees Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Taylan Dağlı

Merhabalar herkese, ismim Taylan Dağcı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği İzmir Saha Ofisi sorumlusuyum.

Bugün burada sizlerle birlikte olmaktan dolayı büyük mutluluk duyuyoruz. Ayrıca bu güzel programın hazırlanmasında emeği geçen herkese hem kurumum, hem şahsım adına teşekkür etmek isterim.

Muhtemelen birçoğunuz UNHCR kurumunu tanıyordur, ama tanımayanlar da vardır. UNHCR’ın genel olarak bizim dünyadaki yetki alanımız ne, rolümüz ne, Türkiye’de neler yapıyoruz ve İzmir spesifik olarak bu batı tarafından ne faaliyetler yapılıyor mülteciler alanında? Biraz bunlardan bahsetmek istiyorum.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği yani UNHCR 14 Aralık 1950 yılında ikinci dünya savaşından sonra Avrupa’da meydana gelen mülteci krizini çözmek için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla kurulan bir uluslararası kuruluştur. Hepinizin bildiği üzere ikinci dünya savaşı, yani 6 yıl süren ikinci dünya savaşında 45 ilâ 50 milyon arası insanın öldüğü biliniyor. On milyonlarca insan da kayıp olmuştur ve Avrupa’da büyük bir mülteci sorunu çıkmıştı. Bunun için mültecileri hem korumak, hem de mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla kurulan bir uluslararası kuruluş Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.

Bizim tabii temel amacımız, evlerinden kaçmak zorunda olan insanların haklarını korumak ve refahını sağlamak. Tabii burada şunu belirtmekte fayda var. İnsanlar zulme uğramış olabilir, zulme uğramaktan dolayı haklı nedenlerle korkmuş olabilir veyahut ayırım gözetmeksizin bir çatışma ortamı, mesela Suriye’deki durumu örnek verebiliriz, can güvenlikleri tehlikede olabilir ve bu sebeplerden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalabilirler. Bizim ilgi alanımıza bu kişiler giriyor. Zaten aşağıda görebileceğiniz gibi ilgi alanımıza giren kişiler arasında mülteciler, ülkesine gönüllü geri dönüş yapanlar, vatansız kişiler, kendi ülkeleri içinde yerini edinmiş olanlar ve sığınmacılar bulunmaktadır.

Yetki alanımız içindeki kişiler için ana görevimiz, biraz önce söylediğim gibi hem siyasi olmayan ve insani temelde mültecileri korumak, yardım sağlamak ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak.

Şimdi tabii mülteci koruması bayağı kapsamlı bir şey. Mülteci koruması aslında biraz önce bahsetmiş olduğum gibi, insanlar zulümden dolayı, zulme uğramaktan dolayı haklı sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalabilirler. Bu durumda mülteci konumunun başladığı ilk nokta güvenli topraklara erişimdir. Yani insanların kendi devletlerindeki korumadan faydalanamıyorlar, devlet korumak istemiyor olabilir, devlet-

lerin koruyacak gücü de olmayabilir ikisi de olabilir ve bu sebeplerden dolayı insanlar başka bir devletin himayesi altına yani koruması altına geçmek isteyebilirler. Aslında uluslararası korumanın ana başlığı, yani ilk alanı güvenli topraklara erişimdir. Yani insanları güvenli topraklara alacaksınız ve can güvenliğini sağlayacaksınız, birinci olarak korumadan bundan bahsediyoruz.

İkinci olarak, uluslararası hukukun, yani Cenevre Sözleşmesinin -bir alttaki maddede yazıyor- ana ilkesi geri göndermeme ilkesidir. Bu Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunumuzda da geçer. İkinci olarak da, insanların zulme uğrayacakları yerlere zorla geri göndermeme ilkesidir. Yani aslında insanları bir güvene alıyorsunuz ve zorla geri göndermiyorsunuz. Akabinde de insanlara temel haklarını, yani insan onuruna yakışacak şekilde eğitim sağlık barınma seyahat özgürlüğü gibi birçok haklarını sağlayarak insanları temel haklara erişim, yani aslında mülteci korumanın temel başlığı dediğim gibi ilk önce korumaya almak, zorla geri göndermemek ve temel hak özgürlükleri sağlamak.

Bizim tabii kurumumuzun mülteci hukukuna ilişkin temel bir sözleşme var, Cenevre Sözleşmesi, 1951. 1951 Cenevre Sözleşmesinin ilgili maddesine göre, yapılan uluslararası müdahalenin hem liderlik etmek, hem de bu müdahalenin koordinasyonunu sağlamak bizim kurumumuzun görevi. Biraz önce söylemiştim, mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak. Kalıcı çözümler de üç tane bizim kurumumuzun düşündüğü. Birincisi, tabii ki hepimizin isteği dileği, savaşın bu ortamların biterek insanların ülkelerine geri dönmesi. Eğer ülkelere gönüllü geri dönüş imkânı ortada yoksa ki, şu an Suriye için bundan bahsedemiyoruz biliyorsunuz, yerel entegrasyon, yani burada entegre olmaları. Eğer bu da mümkün değilse, insanların üçüncü ülkeye, yani üçüncü ülkelerde kalıcı çözüm bulunması. Çünkü mültecilik çok uzun süreli bir şey değil, mültecilik 40 yıl bir insan mülteci kalmaz, insanların bir şekilde kalıcı çözümlere ulaşması gerekiyor.

Tabii temel ilkelerimiz de hak temelli yaklaşım. Biz bunu her zaman söylüyoruz. Mülteciler yardım edilmekten öte, bu insanların burada hakları var. Yani onlara kimse bir lütuf yapmıyor, yani gönlümüzden kopup biz onlara yardım edelim değil, zaten Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu var, Geçici Koruma Yönetmeliği var, ilgili uluslararası sözleşmeler var. Bunların bağlamında zaten devletlerin yükümlülükleri var ve bu insanların haklara hizmetler erişimi aslında kendilerinin bir hakkı, yani yardım etmekten öte.

İkinci olarak katılımcı yaklaşım. Biz tabii kurumumuz olarak bu karar alma mekanizmalarına mültecileri her zaman dahil ediyoruz. Odak grup toplantıları yapıyoruz. Birazdan haritayı göstereceğim, nerelerde ofislerimiz var diye. Son altı yedi yıldır çok yakinen yaptığımız bir şey, yani mültecilerle ilgili herhangi bir program yaptığımız zaman, kendilerini de karar alma mekanizmalarına dahil ediyoruz. Yani aslında mültecilerin sorunlarını biz biliyoruz, sizin sorunuz bu çözümü de bu demiyoruz. Onlarla da toplantılar yaparak ki, bu toplantıları da aşağıda gördüğünüz toplum odaklı yaklaşım, yani yaş cinsiyet etnik grup her türlü grubu alarak içine, yani kimseyi dışarıda bırakmayarak kendileriyle odak grup toplantıları yaparak birçok ilde sorunlarını dinleyip ve sizce bu sorunların çözüm önerileri neler olabilir diye kendilerine sorarak, bir sonraki yıldaki projelerimizi planlarımızı mültecilerden gelen geri bildirimlere göre yapıyoruz her zaman.

Türkiye’de UNHCR 1960 yılından beri faaliyet gösteriyor. Mülteci ve sığınmacı iltica konusunda yakinen çalışıyoruz. Biliyorsunuz 11 Nisan 2013’te Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu çıktı, 14’te yürürlüğe girdi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve il teşkilatları kuruldu. Göç idaresi kurulmadan önce, biz tabii İçişleri Bakanlığının bünyesinde yabancılar şubeyle yakinen çalışıyorduk. Tabii 2014’ten itibaren Göç İdaresi

kurulduğundan beri Göç İdaresi il müdürlükleriyle yakından çalışıyoruz, ama diğer kamu kuruluşlarıyla da çok yakın işbirliğimiz var.

Ev sahibi ülke anlaşması 1 Eylül 2016'da imzalandı ve UNHCR'in Türkiye operasyonu da Ankara merkez ofisin dışında İstanbul, İzmir, Antep, Hatay, Şanlıurfa saha varlığıyla birlikte dünyadaki en büyük operasyonlardan bir tanesi. Şu anda 450'ye yakın dedi arkadaşlarım personel sayımız. Tabii ofiste de birçok farklı birim var, mülteci statü belirleme birimi, politika geliştirme birimi, koruma birimi vesaire, program yerleştirme birimi. Yerleştirme biriminden kastım, üçüncü ülkeye yerleştirme programını yapan birim.

Türkiye'de temel faaliyetlerimizle ilgili şunu da söyleyebilirim. Biraz önce söylemiş olduğum gibi Cenevre Sözleşmesinin bize verdiği yetkiyle birlikte, bu uluslararası diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının Suriye mülteci krizine müdahalesini desteklemek amacıyla yürüttüğü çalışmalara liderlik etmek, koordinasyonu sağlamak. Ve burada şundan bahsediyoruz aslında, koordinasyon derken birçok kuruluş çok değerli çok kıymetli katkıları var herkesin ve bu yapılan katkılardaki en önemli nokta, tabii mükerrerliğin azaltılması ve herkesin aslında bu yardımlardan, bu hizmetlerden faydalanması. Bu yüzden bunun koordinasyonu çok önemli. Yaptığınız plan projelerde bir diğer BM kuruluşlarıyla çok yakın Ankara'da işbirliği halinde beraber çalışıyoruz zaten, birbirimizle istişare halinde. Dediğim gibi önemli olan mükerrerliğin azaltılması ve boşluk kalmadan mültecilerin hizmete erişiminin desteklenmesi.

Uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişilerin Türkiye'deki mevcut olan koruma ortamını ve sosyal mekânizmaya erişimini güçlendirmek. Tabii burada biraz önce bahsetmiş olduğum gibi, biz ana partnerimiz Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve il teşkilatları, ama diğer kamu kurum kuruluşlarla da çok yakinen çalışıyoruz. Mesela şu an Göç İdaresiyle bir veri güncelleme projemiz var. Bu sene sonunda sona ermesi planlanıyor, iki yıldır süren bir proje. Tabii Suriyeliler şu andaki sayısı 3,5 milyon, ama bu sayının bu kayıtların alındığı zaman birçok özellikle Güneydoğu'daki illerde çok kriz anında kayıtlar çok eksik alınabildi mesela, ben o zaman Güneydoğu operasyonlarında çalıştığım zamanlardan da biliyorum. Düşünün Kobani'den 200 bin kişi geldi, Akçakale'den 25 bin kişi geldi, Hatay'dan gelenler oldu. O anda tabii devlet hemen bir reaksiyon gösterip insanların kayıtlarını çok muazzam bir şekilde aldı. Ama kayıtlar alınırken, işte farklı isimler alındı, bazı bilgiler alınamadı, insanların iş deneyimleri alınamadı, medeni durumlarında sorunlar çıktı vesaire. Biz şu anda Göç İdaresiyle birlikte bu veri güncelleme projesini yapıyoruz. Burada sanırım Alsancak'ta bir merkezleri var, orada devam ediyor proje, dediğim gibi yılsonuna kadar. Bunun da amacı, verilerin güncellenmesi. Çünkü Suriye krizi artık 2011 yılından beri yedinci yılını doldurdu. Tahmin edersiniz ki iki yaşındaki bir kişi dokuz yaşına geldi, yani farklı şeyler oldu. Evlenen oldu, boşanan oldu, ülkesine dönen oldu, Avrupa'ya giden oldu, bu verilerin güncellenmesini şu anda Göç İdaresiyle beraber yapıyoruz.

Bunun dışında yine diğer biraz önce bahsetmiş olduğum koordinasyonun bir sonucu olarak Birleşmiş Milletler nüfus fonu ve UNICEF'le birlikte Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve il müdürlüklerinin kapsamındaki sosyal hizmet merkezlerinin desteklenmesi, yani özel ihtiyaç sahibi insanların belirlenmesi ve bu insanların sevk mekanizmasına geçirilmesi noktasında destek oluyoruz. Birçok tabii farklı çalışmalarımız da var bu alanda.

Türk yetkililerle yakın işbirliği halinde kamplarda ve kentsel alanda yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak. Ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesi için kurumsal ve yasal kapasiteyi artırmak destek sağlamak ve katkıda bulunmak. Mesela bu noktada göç.net'in oluşturulması noktasında bizim kurumumuz destek oldu. Mobil kayıt tırları mesela verdik birçok kuruma. Çünkü mobil kayıt tırlarının önemi de şuydu. İnsanlar kayıt olmayı bilmiyorlar bazen, özellikle kırsal kesimde yaşayanlar. Göç İdaresi ilk başta AFAD'a

vermişti ve AFAD'ın rolü şu anda bitti bu krizde, şu an Göç İdaresinde bu 34 tane mobil kayıt tırı ve bazı noktalarda özellikle kırsal alanları gezerek kayıt durumunu takip ediyor insanların.

Bunun dışında da parmak izi cihazları, bu kayıt sırasındaki birçok teknik materyal desteği de sağladık. Bir de mültecinin üçüncü ülkelere yeniden yerleştirme programını Göç İdaresiyle birlikte uyguluyoruz. Burada aslında yeniden yerleştirme derken, üçüncü kalıcı çözümdü, biraz önce bahsetmiştim. Burada artık kalamayacak durumda olanlar, özel ihtiyaç sahipleri ki, kotalar çok düşük aslında, çok yüksek kotalardan bahsetmiyoruz ki, Türkiye'nin yerleştirme programı dünyada şu anda birinci sırada. Ortalama her yıl 15 ilâ 20 bin kişi arasında resmi yollarla Amerika şu an durdurdu, ama Kanada, Avrupa ülkeleri, Almanya, İsveç gibi ülkelere yasal yollarla yerleştirme programı dahilinde yerleştirme programı var. Bunu biz Göç İdaresiyle beraber bunun da takibini yapıyoruz. Tabii ki dediğim gibi özel ihtiyaç sahibi olan insanların.

Burada hep yanlış bilgilendirme oluyor, acaba kim gidiyor? Üniversite mezunları mı gidiyor, Hristiyanlar mı gidiyor vesaire, zenginler mi gidiyor gibi sorular gelebiliyor. Bu noktada tamamen özel ihtiyaç sahibi kategorisine giren insanlar. Yani işte engelliler, yaşlılar, sağlık sorunu olanlar, istismar mağdurları olanlar, kalabalık aileler, yalnız kadınlar gibi ki, bu listelerin belirlenmesi Göç İdaresi tarafından bize ulaştırılıyor, bizim ilgili uzman arkadaşlarımız bir de kendileri mülakat yaparak onaylayarak, daha sonra hangi ülkenin kriterine uyuyorsa dosyayı o ülkeye sunum yapıyoruz.

Bizim ilgi alanımıza giren kişileri söylemiştim biraz önce, beş kategoriydi. Şu an Türkiye'de resmi rakamlara göre 3,9 milyon sığınmacı ve mülteci var, Suriyelilerin sayısı 3 milyon 580 bin, daha sonra Afganlar takip ediyor 170 bin, Irak 142 bin görebilirsiniz. Bölgede 5,6 milyon Suriyeli var, bunun 3,5 milyonu Türkiye'de, daha sonra Ürdün ve Lübnan'da ve daha sonra Ürdün'de de, 1 milyon Lübnan'da sanıyorum 700 bin de Ürdün'de ve daha sonra Mısır ve Irak'ta da Suriyeli mülteciler var ve bunun dışında kendi ülkesi içinde yerinden edilmiş insanlar da var. Şöyle düşünün, Halep'teki bir insan artık Halep'te kalamıyor, ama illa Ürdün Lübnan'a geçmeyi tercih etmemiş Laskiye'ye gitmiş akrabalarının yanına ya da Humus'a gitmiş ya da Rakka'daymış Şam'a gitmiş vesaire gibi. Aslında Suriye'de yerinden edilmiş insan sayısı da 7/8 milyon kadar da yerinden edilmiş insan var. Artık insanlar kendi evlerinde yaşamıyorlar.

Türkiye'deki mevcut durumda Suriyeli mültecilerin yüzde 96'sı kamp dışında yaşıyor. Şu anda 6 tane kamp Güneydoğu'da kapatıldı. Geçici barınma merkezi diyoruz biz bunlara, yüzde 96'sı dışarıda bulunmaktadır ve mültecilerin arasında kadın ve çocuklar yüzde 71'i oluşturmakta.

Burada da haritayı görebilirsiniz, son Eylül 2018 itibarıyla Suriyelilerin nüfus dağılımı. Tabii ki şu anda 560 ya da 570 bin olmalı İstanbul'da Suriyeliler en çok kayıtlı, daha sonra Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay gibi devam ediyor, Adana ve Mersin. İzmir'deki son resmi sayı 139 bin 500 civarındaydı Göç İdaresinin son sayısı. Yine Ankara, Konya, Bursa'da da yoğunluk olarak var. Yani aslında Türkiye'nin birçok yerine yayılmış durumdalar. En az olarak da sanırım 77 kişiyle Bayburt olması gerekiyor.

Bu da bizim ofisimizin görev alanı. Kırmızıyla görebileceğimiz İzmir ofisinin görev alanı. Biz tabii batı tarafındayız, 10 ili kapsıyoruz Ege ve Akdeniz'de. Yukarıda İstanbul ofisimiz, Ankara merkez ofisinin ve Van ofisinin de alanını görebilirsiniz. Tabii İzmir Ofisi olarak biz dediğim gibi 1960 yılından beri UNHCR Türkiye'de, ama 2015 yılındaki bu yoğun geçiş hareketleri vardı hepinizin malumudur, Avrupa'ya illegal yollarla geçmeye çalışan Suriyeli, Afgan, Pakistanlı ve farklı gruplar da vardı. Bunun akabinde kurulan İzmir Ofisi, yani 2,5-3 yıldır da biz de görev yapıyoruz bu tarafta.

İzmir’de yapmış olduğumuz şeylerle ilgili size biraz bilgi vereyim. İlgi alanımıza giren kişiler hakkında gerçekleşen yakalama kurtarma, uygulamada yaşanan sorunların belirlenmesi ve bu sorunların giderilmesi adına yetkililere destek faaliyetinin yürütülmesi. Bu noktada şundan bahsediyorum aslında. Bu geçiş hareketleri kapsamında, yani Avrupa’ya Yunanistan üzerinden illegal yollarla geçmeye çalışan gruplar var biliyorsunuz. Sürekli basından da görüyorsunuzdur, işte tekneler battı, yakalandı. Menderes’te malum çok talihsiz bir kaza oldu geçenlerde. Yani insanlar hâlâ karma grup, bunun içinde göçmen de var, mülteci de var, sığınmacı da var. Bunun incelenmesi gerekir. Bu noktada insanların geçiş hareketleri sırasında yakalandıkları zaman ya da denizden alındıkları kurtarıldıkları zaman yetkililerin yaşadıkları sorunların desteklenmesi. Biz bu noktada tabii sahil güvenlik, jandarma ve emniyet birimleriyle çok yakinen çalışıyoruz.

Uygulamada yaşanan sorunlar, mesela şunlardan hemen bir-iki tane bahsedebilirim ne diye aklınızda kalmasın. Mesela hep konuştuğumuz sahil güvenlik komutanlarımızla, jandarma komutanlarımızla, biz bu insanlarla anlaşıyoruz diyorlar. Dil bilmiyoruz, onlar da bilmiyor, bazen bir asker biliyor arada çat pat olmuyor vesaire. Bizim fonlamış olduğumuz sivil toplum kuruluşları aracılığıyla tercüme desteğinde bulunuyoruz, Arapça Farsça hangi dilde ihtiyaç varsa. Bunun dışında bizim bu insanları bekletecek yerimiz yok. İşte aldık bir 40 kişilik grubu denizden, nerede işlemlerini yapacağız, bu insanların işte düzgün bir bekleme alanı yok dedikleri noktada bekleme koşullarının güçlendirilmesi geliştirilmesi noktasında destek oluyoruz. Gerek konteynır vermek ya da bir alan oluşturmak. Mesela şu an Kuşadası’nda sahil güvenliğinin binasını yenileme projemiz var gibi. Ya da bizim bu insanlara verecek elimizde malzeme yok. İşte açlar, işte denizden çıktılar, üstleri başları ıslak dedikleri noktada da işte gıda paketleri, hijyen setleri, kıyafet, mont, ne gibi insani yardım malzemesi ihtiyacı varsa destek oluyoruz.

İkinci olarak da mülteci ve sığınmacıların ileriye dönük, yani bu Avrupa’ya geçiş hareketlerinin rotalarının ve bu konudaki genel eğilimin değerlendirilmesi ve risk azaltıcı çözüm önerilerinin sunulması. Tabii burada şundan bahsediyoruz. Aslında dediğim gibi her yıl bir 15 ilâ 20 bin arası resmi yollarla aslında insanlar Avrupa’ya yerleştirilebiliyor ya da ülkelere. Tabii ki bu kotalar az ve bu kotaların artırılması gerektiğinin savunuculuğunu her platformda ve dünya çapında zaten sürekli yapıyoruz. Bu kotaların daha çok artması gerektiğini, uluslararası yük paylaşımının önemli olduğunu, Türkiye’ye daha çok destek gelmesi gerektiğini. Bir yandan mültecilerle de konuşuyoruz, geçen insanlarla. Bu insanların motivasyonu neydi, ne bu insanları geçme noktasına itti. Çünkü birçok zaman insanlar şundan bahsediyorlar. Benim akrabam, kardeşim, eşim vesaire Avrupa’ya gitti Almanya’ya benim yanına gitmem lazım, beni burada tutamazsınız diyor. Biz de onlara ilgili yasal prosedürü anlatıyoruz. Aile birleştirme diye bir şey var bunu uygulayabilirsiniz, Göç İdaresine başvurarak kayıt olarak bir yerleştirme prosedürü diye bir şey var. İnsanlara bunu anlatarak bu riskleri, kazaları azaltma noktasında destek olmaya çalışıyoruz.

Hassasiyet içeren vakaların belirlenerek dosya takiplerinin yapılması. Bu noktada da şundan bahsedebiliriz. Bizim kendi bölgemizde 10 tane ildeki bize ulaşan, Ankara ofisimizden olabilir, yetkililerden olabilir, STK’lardan olabilir, bize ulaşan vakaların dosya takibini birebir yapıyoruz. Yani insanların haklara ve hizmetlere erişimi noktasında, yani bir kişi... Mesela en basitinden doktora gittim anlaşılmadım diyor kişi, o beni anlamadı, ben onu anlamadım, bir reçete yazdı bu ne diyor mesela ya da işte fizik tedaviye ihtiyacım var beni anlamıyorlar diyor. Biz bu noktada bir çok destek, tercüme desteği olabilir, birebir iletişime geçmek olabilir, kişinin o hizmete eriştiğine emin olana kadar desteğimiz devam ediyor bu konuda.

Mülteci ve sığınmacı koruması hakkında Türk hukuk mevzuatının uygulanması ve ilgili kişilere sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi anlamında devlet kurumu ve diğer yetkili kurumlarla işbirliği. Bu noktada da biraz önce bahsetmiş olduğum gibi birçok kuruluşla zaten projelerimiz var, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı gerçi birleşti şu anda. Örgün eğitim biraz UNICEF'in alanına giriyor, bizim alanımız daha çok mesleki eğitim ve yüksek öğrenim oluyor. Üniversiteye giden öğrencilere mesela burs programı var. Farklı projelerimiz var bu alanlarda.

Ofisin sorumluluk alanındaki mülteci koruma adına faaliyet gösteren tüm üyeler, ulusal ve uluslararası aktörlerin hizmetlerinin haritalandırılması. Biz neping yaptık bu konuyla ilgili. Onunla ilgili size daha sonra unhcr.org.tr'den girerek onu da görebilirsiniz. Nerede hangi hizmet var, mülteciler bir yere gittikleri zaman bunları bilmesi için. Kapasite geliştirmek için teknik alanda destek de oluyoruz.

Burada bahsetmiş olduğum gibi, biz İzmir'de her ayın ilk cuması bir sektörler arası çalışma grup toplantısı yapıyoruz. Bu toplantıda mültecilerin yaşadığı sorunların belirlenmesi ve ortak çözüm önerilerinde bulunması noktasında çalışıyoruz. O ayki tematik konu neyse, ilgili kamu kurum kuruluşlarından destek gelerek, bunun da beraber takibini yapıyoruz.

Dediğim gibi, kamu kurumları, belediye ve Türk Kızılay'ı ile de projelerimiz var. STK'ların koruma faaliyeti kapsamındaki faaliyetlerin fonlanmasını yapıyoruz. Dediğim gibi, başta jandarma sahil güvenlik olmak üzere ihtiyaç duyan durumlara düzensiz göç kapsamında acil ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Acil ihtiyaç sahibi kişilere belli sürede maddi destek sağlıyoruz. Suriyeli olmayan mültecilere de uzun süreli finansal destek gibi ya da buradaki bazı aktivitelerinde dünya mültecileri gibi fonlanmasında da katkı sağlıyoruz. Şurayı müsaadenizle anlatmak istiyorum. Şimdi göç ve uluslararası koruma ilişkisinden aslında bahsetmekte fayda var. Aslında çeşitli koruma ihtiyaçları olan kişiler artarak, yani aynı göç yolları ve aynı araçları kullanarak hareket ediyor. Yani aslında şundan bahsediyoruz. Göçmen çoğu zaman daha iyi yaşam şartları, ekonomik sebeplerden dolayı ülkesini terk eden kişi, mülteci ise zulme uğramaktan ya da zulme uğramaktan dolayı haklı sebeplerle korkan ve ülkesinin korumasından faydalanamayan kişi, ikisi birbirinden çok farklı. Göçmenle mültecinin arasında aslında tanım olarak çok farklılık var, burada bundan bahsetmek istiyorum. Ama bu aynı yollarla, yani mülteci de göçmen de aynı yolla Avrupa'ya mesela illegal yolla terk etmek zorunda kalabiliyor. Bunların ayrımının yapılması, hangisi uluslararası korumaya ihtiyacı var hangisinin yok bu ayrımın yapılması gerekiyor.

Bu gördüğünüz sınır Bulgaristan sınırı, tabii şu anda bu özellikle 2016'dan sonra Avrupa devletleri özellikle bu sınır politikalarını bayağı katılaştırdılar. Bu yüzden insanlar uluslararası korumaya ulaşamıyor olabiliyorlar, bundan bahsetmek istedim burada.

Devletlerin topraklarına giren ve topraklarından geçen nüfus hareketlerini kontrol etmeye dair tabii ki bir yetkileri var. Ama bunun bir tek istisnası var, uluslararası dediğim gibi mülteci hukukunun temel taşı olan Cenevre Sözleşmesi ve bizim kendi kanunumuz da var, Yabancılar Uluslararası Kanununda. Yani zulme uğramaktan dolayı haklı sebeplerle sınırınıza gelen insanları himaye altına almak ki, zaten bunu da birçok zaman, işte Kobani olaylarında, Akçakale olaylarında da örnek olarak gösterebiliriz.

Burada mültecinin tanımı yazıyor. Bizim kendi kanunumuzda da mülteci farklı, ikincil koruma aşağıda, şartlı mültecinin farkları var. Burada beş temel sebep var, ırk, din, tabiyet, belirli toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle haklı sebeplerden dolayı korkan ve ülkesine dönemeyen kişiye

deniyor göçmenden farklı olarak. Bu uluslararası mülteci hukukunda temel beş tane ilkesi var. Dediğim gibi güvenli topraklara erişim, uluslararası koruma prosedürlerine erişim, geri göndermeme ilkesi, insan haklarına ve kalıcı çözümlere erişim.

1951 Cenevre Sözleşmesini bizim ülkemiz imzalayan tabii ki ülkelerden birisi, ama imzalamaktan öte sözleşmenin yazılmasında da çok büyük payı olan ülkelerden birisi olduğu için, bizim de tabii bu sözleşmeyi imzalayınca sorumluluklarımız var. Bir tanesi, topraklara erişim noktasında, yani sınırınıza gelen, savaş-tan dolayı zulümden dolayı kaçan insanları himayeye almak, uluslararası koruma prosedürlerine almak, yasadışı giriş ve bundan dolayı cezai tabi olmama ve insan haklarına uyumlu bir şekilde muamele etmek.

Bir de dediğim gibi geri göndermeme ilkesi. Devletlerin yetki alanı dışındaki sorumlulukları yüklemektedir. Yani sınırınıza geldi, artık benim uluslararası koruma talebim var, ben zulümden kaçtım diyen insan-ları, zulme uğrayacağı topraklara geri göndermememiz gerekiyor.

Tabii bizim mevzuatımız Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunuyla ilgilenen arkadaşlar Göç İdaresinin sitesinden de bakabilir. Dört tane farklı kategori var, mülteci, şartı mülteci, ikincil koruma, geçici koru-ma, ama bana ayrılan süre bittiği için bunlardan çok bahsedemeyeceğim. Sadece tek şunu söyleyebilirim. Cenevre Sözleşmesinden sonra bir 67 protokolü var. Bu protokol devletlere bir hak tanıyor. Çünkü sözleş-me de dikkat ederseniz burada Avrupa'da meydana gelen olaylar diyor. Tabii sonra bakıyor insanlar, Avru-pa'nın dışında birçok yerde savaşlar var, Asya'da Afrika'da. Diyorlar artık sözleşme geçerliliğini yitiriyor. 67 protokolü buradaki tarih ve yer, 1 Ocak 51 ve Avrupa'da meydana gelen olayları kaldırıyor. Ama bizim devletimiz sadece Avrupa'da meydana gelen olayların sonucunda Türkiye'ye gelen insanları mülteci ola-rak kabul ettiği için, şu anda bizim mevzuatımız biraz daha farklı. Yani mülteci aslında Türk mevzuatına göre Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu ki, şu anda 22 kişi olması gerekiyor Türkiye'de Avrupa'dan Avrupa Konseyi üyelerinden gelip buraya mülteci başvurusunda bulunanlar. Şartlı mülteciler, işte bu diğer gruptakiler, yani Afganistan Irak ve İranlılar. İkincil koruma, mülteci değil, şartlı mülteci değil, ama ülke-sine gönderemiyorsunuz, çünkü ülkesinde bir sorun var. Mesela Afganistan Suriye'de sorun var, insanları gönderirseniz orada ayırım gözetmeksizin bir çatışma ortamı var, hayatları risk altına girebilir. Bu sefer ikincil koruma tanımını veriyor. Geçici koruma da, şu anda şurada görmüş olabileceğiniz gibi kitlesel bir yoğunluk sebebiyle ülkemize gelen insanlara sağlanan koruma. Yani Suriyeliler 3,5 milyon olduğu için, birebir bütün Suriyelilerle mülakat yapıp mülteci mi değil mi incelemesi yapmak çok yıllar alabilir. Bu yüzden devlet bir statü tanıdı Suriyelilere.

Burada uluslararası korumanın temel ilkelerini görebilirsiniz. Geri göndermeme ilkesi, topraklara erişim, yasadışı girişten dolayı cezada bulundurma. Bunların birebir bizim kanunumuzda da hepsinin yeri var görebileceğiniz gibi, maddeleri de.

Son olarak da, yine nasıl kayıt olacak insanlar, bilgilendirme tercüme hizmetleri, danışmanlık ve UNHCR'a erişim de yasada zaten belirtilmiş.

Biraz vakit çok aldım, teşekkür ederim herkese dinlediğiniz için.

UN WOMEN
United Nations Entity for Gender Equality
and the Empowerment of Women
Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi

Zeliha Ünal

Merhabalar, Zeliha Ünal ben, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ya da sıklıkla duyulan adı UN Women, aynı ILO Çalışma Örgütü gibi bir arada kullanılan İngilizce ve Türkçe isimlerimiz.

Aslında biz UN Women olarak Birleşmiş Milletler ailesinin en genç üyesiyiz. 21.Yüzyılda kurulmuş tek Birleşmiş Milletler kuruluşuyuz. Çünkü kuruluşu henüz 2010 yılında. Türkiye’de çalışmaların başlaması 2012 yılından bu yana ve çalışmalar ILO gibi, UNHCR gibi bir Türkiye temsilciliği halinde değil, ama bir proje ofisi olarak başlamıştı. Bugün geldiğimiz noktada biz de büyüyoruz ve bir ülke ofisi olma yolundayız. Ankara’dayız, İstanbul’da bölge ofisimiz var.

Türkiye’de ne alanlarda çalışıyorsunuz gelmeden önce, biraz belki küresel olarak UN Women ne yapıyor ondan bahsetmek lazım. Çünkü dinlediniz, hem UNHCR’daki arkadaşım, hem Sevgili Ayşegül ILO’nun kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki çalışmalarını anlattı. O zaman UN Women ne yapıyor?

UN Women ikili bir yaklaşım uyguluyor, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele ve kadının güçlenmesine ilişkin yaklaşım. Birincisi, var olan programlar, bu Birleşmiş Milletler içerisinde ya da kamuya yaptığımız çalışmalarda kamuya hizmet sağlayanların hangi alanda olursa olsun, kentsel planlama da buna dahil, toplumsal cinsiyet bakış açısının dahil edilmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılması. Hani bu sihirli bir söz gibi şimdi söyleniyor, ana akımlaştırma, ana politikalara dahil etme gibi konularda çalışıyor birinci kanaldan. İkinci kanalda da, kadınlara odaklanan, kadınlara ve kız çocuklarına odaklanan programlarımız var.

Küreselde beş temel öncelik alanında çalışıyor. Bir tanesi, kadına yönelik şiddetle mücadele ya da toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele. İkincisi, kadınların karar alma mekanizmalarında daha etkin olmaları ve temsiliyetinin, yani toplumsal cinsiyet bakış açısının temsiliyetinin sağlanması. Üçüncüsü, kadın barış ve güvenlik alanı. Özellikle çatışma süreçlerinde kadınların uğradıkları cinsiyet temelli şiddetin bir çatışma aracı olarak kullanılması ve çatışmaların sonrasında da kadınların barış süreçlerine ve yeniden yapılanma süreçlerine dahil edilmesi konusu. Dördüncü konu, ILO’nun bahsettiği daha çok kadının emek piyasalarına dahil olması, insani koşullar altında dahil olması ve gelir getirici faaliyetler içerisinde bulunması. Son olan da, az önce bahsettiğim, daha çok kamu politikaları ve stratejilerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin yaygınlaştırılması.

Toplumsal cinsiyet perspektifi deyince, hep aklıma şu geliyor. 1990'lı yılların ortasında ODTÜ'de kadın çalışmaları yaparken, biz bu toplumsal cinsiyet lafını herkes biliyormuş gibi, işte gayet güzel kullanıyoruz, çok da havalıyız. İlk sahaya çıktım Devlet Su İşleriyle çalışacağım. Sahada dedim ki, şimdi bir dakika, biz burada toplumsal cinsiyet analizi yapacağız dedim. Orada sağ olsun Devlet Su İşlerindeki ağabeyimiz gayet toleranslı bir şekilde, hele otur bir kızım sonra konuşuruz cinsiyetin toplumsalı olur muymuş demişti. Şimdi biraz daha rahatlıkla kullanıyorum, çünkü biliyorum ki biraz daha yaygınlaşan bir kavram. Ama hâlâ bununla ilgili olarak yapılması gereken çok şey olduğunu görüyorum. Temel olarak aslında kadınların, erkeklerin, kız çocuklarının, erkek çocuklarının, dezavantajlı gruplarının farklı ihtiyaçlarının kamu politika ve stratejilerine dahil edilmesi bu toplumsal cinsiyet bakış açısının yaygınlaştırılması ya da ana akımlaştırılması gerekliliği.

Neden çok zor bu, neden biz sürekli olarak bundan bahsediyoruz? Çünkü rakamlar da fiziksel olarak kadınların o politika yapma, karar verme süreçlerinde olmadıkları, dolayısıyla da ihtiyaçlarının yeterince yansımadığı sonucunu gösteriyor bize. O yüzden biz ne diyoruz? Diyoruz ki, kadınların bir anda bütün bu karar alma mekanizmalarında yüzde 50 temsiliyet ile olmasını sağlamak ya da bakış açılarının birden yüzde 50 oranında yansımaları beklemek biraz naiflik olacak. Bundan 10 sene önce sorsanız olur derdim, ama yaşla beraber geliyor bu anlayış. O zaman toplumsal cinsiyet eşitliği amacına ulaşmaya çalışan politikaları bir şekilde kadınların oralarda yüzde 50 olmasını beklemeksizin, ama eşzamanlı olarak bu alanda da çalışarak görünür kılmalıyız.

Türkiye'de ne yapıyoruz? Türkiye'de dediğim gibi küçük bir ekibiz. Dünyada yeniyiz, Türkiye'de iyice yeniyiz. Üç temel alanda çalışıyoruz Türkiye'de. Bir tanesi, kadının siyasete katılımı ve liderlik konusunda desteklenmesi; ikincisi, kadına yönelik şiddetle mücadele. Bunu da iki ayrı program altında yapıyoruz, iki ayrı büyük programımız var. Bir tanesi, Batı Balkan ülkeleri ve Türkiye dahil olmak üzere 7 ülkede uygulanan bir program. Özellikle uluslararası sözleşmeler, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ve bölgesel, İstanbul Sözleşmesi gibi sözleşmelerin yaygınlaştırılması, uygulamalarının iyileştirilmesi ve standartlara uygun olması konusunda yapılan bir program.

İkincisi ise, çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin ortadan kaldırılması programının ortağıyız. Bu beş Birleşmiş Milletler örgütünün bir araya gelerek yaptığı bir program ki, UNHCR da bunlardan bir tanesi. UNHCR deyince zaten anlaşılacağı gibi, program hem Suriyeli mülteci kadın ve kız çocukları, hem de ev sahibi topluluklar için tasarlanmış bir program. UNICEF, UNFPA ve IOM de diğer proje ortaklarımız. Çalıştığımız diğer bir alan ise mülteci kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi. Bundan biraz daha detaylı bahsedeceğim, ama geriye dönüp özellikle erken yaşta ve zorla evlilikler programından biraz bahsetmek istiyorum. Biz küçük bir ekip olduğumuz için, yaptığımız analizler sonucunda yerelde birtakım çalışmaları derinleştirme ve bütün programlarımızı belli illerde toplama gibi bir yaklaşım belirledik. İzmir de bu illerden bir tanesi. Yakın zamanda birçoğunuz bizleri daha çok görmeye başlayacaksınız diye umut ediyorum. Özellikle çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler programı ve kadının siyasete katılımı programlarının çok yakında duyurularını göreceksiniz. Çünkü dediğim gibi İzmir bu alanda çalışmayı planladığımız yerlerin başında geliyor, üç ilden bir tanesi.

Mülteci programımıza gelince, aslında bir kısmından Ayşegül bahsetti. Ama ona gelmeden önce, yine Ayşegül'ün refere ettiği medarı iftiharımız ihtiyaç analizinden bahsetmek istiyorum. Biz bu alanda çalışanlar, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışanların en büyük dertlerinden bir tanesi veri olmamasıdır. Bizim Birleşmiş Milletler içerisinde de birlikte çalıştığımız arkadaşlarla diğer Birleşmiş Milletler kuruluş-

ları bir masa etrafında oturduğumuzda hep şöyle jenerik cümleler duyarız: gıdaya erişimde kısıtlılık var ve negatif baş etme metotlarına başvuruvarlar.

Nedir o negatif baş etme metodu? Çocuk evliliği, çocuk işçiliği, çok eşlilik. Yani bunlar bence sadece negatif baş etme mekanizmaları gibi bir üç kelimeye sığmayacak kadar büyük ve ayrı analiz isteyen, ayrı müdahaleler isteyen konular. Ama soru geldiğinde, peki tamam planlamamıza koyalım, ama biz bundan sonra rapor vereceğiz, bize bir zemin oluşturacak göstergeler yok, bilgi yok. Bu çok sıkça dile getirildiği için, biz 2017 yılında bir ihtiyaç analizi çalışmasına soyunduk, özellikle mülteci kadınlar ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına yoğunlaşarak. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi, toplumsal cinsiyet ilişkileri, kadınlık, erkeklik, özellikle göç gibi zorla yerinden edilme gibi, doğal afetler gibi durumlarla değiştiğini biliyoruz. Yani bildiğimiz varsayımlarla hareket etmek bazen bizleri var olmayan eşitsizlikleri yaratmak, değil var olanları ortadan kaldırmak, ama var olmayan eşitsizlikleri yaratmak konusunda da yanlış yönlendirici olabiliyor.

2017’de Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ASAM’la birlikte yürüttük bu çalışmayı. Yedi ilde yürüttük, o yedi ilden bir tanesi de İzmir. O yüzden bizim çalışmalarımızı derinleştirmek istediğimiz illerden bir tanesi İzmir. Ve bu yedi ilde 1291 kadın, yani 1300’e yakın kadın ve kız çocuğuyla görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerin sonucunda temel birtakım ihtiyaçlara bakıldı. Bu ihtiyaçların aslında en üst düzeyde çıkan, en büyük problem, Ayşegül’ün ve Barış’ın da bahsettiği gibi, aslında dil engeli. Dil engeli olduğu için birtakım hizmetlere erişememek.

Bizim çalışmamız gösteriyor ki kadınların hâlâ yüzde 70’i Türkçe bilmiyor. Yüzde 70’inin Türkçe bilmemesi, tabii birtakım bilgilendirme mekanizmalarına erişimlerini de her ne kadar bizler ve sivil toplum örgütleri çok dille bilgilendirmeler yapsak dahi, temel nedenlerden kadınların bir parça daha geride kaldığını görüyoruz. O yüzden de yüzde 70’inin dil bilmemesi bizler için gerçekten harekete geçirici bir veri. Bunun peşi sıra şöyle şeyler geliyor bizim araştırmamızda bulduğumuz. Mesela yüzde 73’ü şiddete uğradığı takdirde nereye başvuracağını bilmiyor ki, yüzde 73 çok ciddi bir rakam. Evet, yasal düzenlemeler, özellikle sosyal güvenceli kayıtlı işçiliği artırmaya yönelik düzenlemeler olsa da, bizim araştırma evremiz içerisinde sadece yüzde 15’i gelir getirici bir faaliyette çalışıyor. Bunların ne kadarının sosyal güvenceli olduğunu bilmiyoruz.

Bugün arkadaşımızla konuşurken, bu toplantıya çağırılmanın şöyle iyi bir tarafı oldu. Nadirdir tabii böyle bir toplantıya UN Women’ın çağırılmış olması ya da Birleşmiş Milletler örgütlerinin. Mesela bizim araştırma diyor ki, Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının yüzde 40’a yakını, yüzde 39’u evlerinden en fazla haftada bir çıkıyor. Şimdi bu ciddi bir rakam ve barınma da en büyük sorun, yine yüzde 40’a yakın kadın barınma koşullarını çok kötü diye tanımlıyor.

Şimdi yüzde 40’a yakın kadın kötü koşullarda barınıyor ve yine yüzde 40’ı haftada birden daha az evinden çıkıyor. Şimdi bizim mesela bu çalışmada hiç göz ardı etmediğimiz bir şeydi, acaba kent kullanımıyla ilgili bir sıkıntı da var mı? Buna bakmadık, ama gönül ister ki hazır burada böyle bir topluluğa konuşurken, bizi bu anlamda belki düzeltebilirsiniz ve birlikte ilerleyen, İzmir’de yapacağımız çalışmalarda örneğin böyle bir boyutunu da eklemek mümkün olabilir. Çok bakmak isterim, neden yüzde 39’u dışarıya çıkmıyor? Evet, bizim çalışmamız ev içi yüklerinin çok yüksek olduğunu söylüyor. O yüzden kadınların ve kız çocuklarının daha çok evde olduklarını söylüyor. Ama bir şey daha söylüyor diyor ki, çünkü güvenlik nedenleriyle de çıkmayabilir. Ama yüzde 76’sı bulundukları kentlerde, yüksek İzmir olmak üzere, kendilerini yaşadıkları kentlerde güvende hissediyorlar. Bu önemli bir şey, yani güvenlik değil dolayısıyla dışarı çıkmama nedenleri. Ve birçok kadın özellikle hukuki haklarından, ücretsiz hukuki danışmanlık alabileceğinden, adli yardımdan habersiz yüzde 68 gibi bir rakam ki, bu da çok ciddi bir rakam.

Biraz daha can yakıcı bir şey daha var. Çünkü 17 yaş kız çocukları grubuna baktığımızda, sadece bunların yüzde 23'ünün okula gittiğini görüyoruz.

Özellikle yalnız kadınların yüzde 35'e yakınının açlık sınırının neredeyse altında yaşadığını görüyoruz. Bu da çok önemli bir veri bu çalışmadan çıkan.

Bunun dışında çalışmaya ilişkin olarak, belki daha detaylı bilgiye ulaşmak isterseniz UN Women'ın Avrupa ve Orta Asya bölge ofisinin internet sitesinde bu çalışmanın hem İngilizce hem Türkçesi var. Eğer çıktı olarak da sahip olmak, kütüphanelerinize koymak isterseniz, bana kartlarınızı verirsiniz size gönderilmesini sağlarız.

Bizim çalışma alanlarımızdan bir tanesi de mülteciler konusunda, Ayşegül'ün bahsettiği gibi bir Türkiye'de ilk kadınlara özgü bir merkezimiz var, kadınlara özel bir merkez. Mesleki eğitimler veriliyor bu merkezden. O kısmını Uluslararası Çalışma Örgütüyle birlikte yürütüyoruz. Aynı zamanda Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği koruma hizmetleri, psikososyal destek hizmetler ve merkezin çalıştırılması konularında ortağıız.

Biz ne yapıyoruz? Biz daha çok sosyal uyum programlarına ağırlık veriyoruz bu merkez aracılığıyla. Bizim de bu merkezimizden başka, projenin bir de Türkiye, Irak ve Ürdün'de ortaklaşa yürütülen bir bölgesel programın parçasıyız. Sosyal uyum programlarında da sivil toplum örgütlerinin bu anlamda kendi projelerini yürütebilmesi için hibe teklif çağrılarında bulunuyoruz.

Aslında bu sosyal uyum meselesi çok ciddi, özellikle kadınlardan doğru baktığınızda yüzde 70'inin dil bilmediğini düşünecek olursanız, bu birinci engel. Başka engeller de var. Varsayımlar, negatif stigmalar, bunlar dolayısıyla da kadınların ev sahibi topluluklarla iletişimlerinin sınırlı olduğunu görüyoruz. Örneğin, bizim çalışmamız diyor ki, kadınların yüzde 43'ü ev sahibi topluluklarla hiçbir ilişki kurmamış. Yani gelip burada bir fanus içerisinde ve o fanusun da evi olduğunu tespit ettik, yaşadığını görüyoruz. Bu anlamda biz sosyal uyum programları yürütüyoruz ve yürütmeye devam edeceğiz. Yine bu çalışma için düşündüğümüz illerden bir tanesi de İzmir. Bu anlamda Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyelerle de görüşmeler yapmayı planlıyoruz önümüzdeki haftalarda.

Bizim programımızda biraz bizim Birleşmiş Milletler olarak da yaklaşımımızdaki değişikliği gösterir bir şey var mülteci programımız içerisinde, o da erkeklerle çalışma. Yine önümüzdeki günlerde özellikle erkek gruplarıyla toplumsal cinsiyet kavramı, şiddet üzerinde çalışmalar yürütüp, bu çalışmaların üzerine de erkeklerle nasıl bir çalışma yapacağımızı, müdahale biçimimizi belirleyen bir strateji oluşturmayı düşünüyoruz. Yakında bunların da çağrısı çıkacak, özellikle üniversitelerden arkadaşlarımızı bu çağrıları takip etmeye davet ediyorum.

Son olarak da, bu program içerisinde bizim de kapasite geliştirme dediğimiz, az önce bahsettiğim toplumsal cinsiyet bakış açısının ana politikalara stratejilere dahil edilmesi unsuru var. Şunu biliyoruz artık biz, doğal afetler, savaşlar, yerinden edilmeler, kriz durumları erkekleri ve kadınları orantısız bir şekilde negatif etkiliyor. Bunu bize Tsunamiler, depremler gösteriyor. Can kayıplarının büyük çoğunluğunun çeşitli nedenlerden dolayı kadınlar olduğunu gösteriyor.

Biz de işte bu tür durumlara hazırlık açısından toplumsal cinsiyet perspektifini, hem bu kriz durumlarında nasıl ana akımlaştırırız krize hazırlık durumlarında, hem de insani yardım ve mülteciler için müdahalelerde bu bakış açısını nasıl özellikle işlerimiz ve pratiğe de yansıtırız diye bu alanda çalışan kamu personeli ve sivil toplum örgütlerini yönelik eğitim programları tasarladık. Eğitim programlarının tasarlanması tamamlandı, çok yakın bir zamanda da bunların yine pilot çalışmalarına başlayacağız.

Ben sözlerime son verirken, mutlaka eksik bıraktığım bir şeyler vardır, ama sorularda tamamlayabileceğimizi düşünüyorum. Bu çok fazla kadın meselesi konuşulurken verilen kullanılan bir metafordur, hani derler ya, bir kuşun kanatlarından bir tanesi zayıfsa uçamaz. Özellikle göçmenlik konusunda ya da yerinden edilme konusuna geldiğimizde, o kuşun sınırlar ötesi devletlerle uğraşarak, çatışmalar ve krizlerle uğraşarak uçup geldiğini düşündüğünüzde, özel ihtiyaç sahibi diye bazen büyük parantezler içerisinde aldığımız gruplara biraz daha yakından bakmak ve bu özellikle de uçuş sürecinde almış olabilecekleri yaraları göz önünde bulundurmanın önemli olduğunu ve toplumsal cinsiyet bakış açısının da bunun için önemli bir unsur olduğunu düşünüyoruz UN Women olarak. Bu konuda birbirimizi besleyebileceğimize inanıyorum, özellikle kentsel alanlarda yaşamlarına dair.

Çok teşekkür ediyorum davet ettiğiniz için. Ayrıca gününüz ve günümüz de kutlu olsun efendim.

ILO
International Labour Organization
Uluslararası Çalışma Örgütü

Ayşegül Özbek Kansu

Hepinizi şahsım ve kurumum adına saygıyla sevgiyle selamlıyorum ve Şehir Plancıları Odasına da böyle bir fırsatı bize sunduğu için teşekkür ediyorum. Çünkü uluslararası kuruluşların da aslında göç alanında yaptığı pek çok çalışma var kamuyla ve STK'larla birlikte, bunları anlatma fırsatı sağladığı için.

Uluslararası Çalışma Örgütü olarak biz neler yapıyoruz kısaca ondan bahsedecek olursak; aslında Birleşmiş Milletler kuruluşları, çeşitli farklı Birleşmiş Milletler kuruluşları var ve hepsi kendi uzmanlık alanında görev yapıyorlar. Biz adımız üzerine çalışma örgütüyüz, dolayısıyla emek piyasalarına ilişkin faaliyetleri yürütüyoruz. Birleşmiş Milletlerin koruma alanında faaliyet gösteren kuruluşları var, gıda desteği, bakım vesaire gibi temel ihtiyaçları karşılayan kuruluşları var. Öte yandan geçim kaynakları konusunda çalışan bizim gibi, ILO UNHSR da gerçi bu konuda çalışmalar yürütüyor UNDP, UN Women da bu alanda faaliyetler yürütüyor. Geçim kaynaklarına yönelik faaliyet yürüten Birleşmiş Milletler kuruluşları da var.

Sağlıktan barınmaya kadar eğitimden birçok konudan sorumlu farklı Birleşmiş Milletler kuruluşları var ve hepimiz kendi alanımızda faaliyetler yürüterek bu çalışmaları tamamlamaya çalışıyoruz. Malum mülteci krizi büyük bir mesele, tek bir alanı kapsamayan, çok boyutu olan ve çok müdahale gerektiren alanlardan biri. Dolayısıyla her örgüt kendi uzmanlık alanı çerçevesinde ve kendi arasında da bir sinerji yaratmaya çalışarak bu alanda hizmet sunmaya çalışıyor. Ben dolayısıyla Uluslararası Çalışma Örgütü olarak daha çok istihdam, işgücü piyasalarına yönelik biz neler yapıyoruz onlardan bahsetmek istiyorum.

Biz 2014 yılından bu yana bu alanda çalışma yürütüyoruz. 2011 yılından bu yana aslında biliyoruz ki Suriyeliler yoğun bir şekilde Türkiye'ye gelmeye başladı ve mülteci mevzusu Türkiye gündemine oturdu. Ancak ilk yıllar doğal olarak müdahale biçimi daha çok temel ihtiyaçların karşılanması yönünde gerçekleşti. Daha sonra bu sürecin geçici olmadığı anlaşıldıkça ve bu insanların bizim ülkemize entegrasyonunun sağlanmasının gerekliliği iyice ortaya çıktıkça, geçim kaynakları daha önemli bir bileşen olmaya başladı ve bu alanda da birçok örgüt kamuyla beraber, diğer STK'larla beraber çalışmaya başladı. Biz de 2014 yılından beri bu alanda çalışmalar yürütüyoruz.

Bu dönemde edindiğimiz bilgiler çerçevesinde, 2017-2021 yıllarını kapsayan bir strateji belgesi geliştirdik. ILO Türkiye Ofisi olarak sahada edindiğimiz deneyimler, artı Cenevre Ofisinin diğer ülkelerden edindiği göçle ilgili tecrübelerden faydalanarak, bir strateji belgesi oluşturduk. Bu belge aslında bizim Türkiye'de yürüttüğümüz faaliyetlerin ana çerçevesini belirleyen bir belge. Ana hedefinde işgücü piyasasının ve işgücü çevresini desteklemek, insana yakışık iş diye tanımladığımız güvenceli, sağlık hizmetlerine erişimi kapsayan ve ILO'nun uluslararası çalışma standartlarını içeren çalışma şartlarının sağlanması gibi bir odağı da var bu stratejimizin ve tabii ki sosyo-ekonomik büyümeyi desteklemek gibi bir hedefi var.

ILO stratejimiz üç ana bileşenden oluşuyor. Malum işgücü piyasasının farklı aktörleri var ve arz tarafını oluşturan işgücü kesimi var. Öte yandan talep tarafını oluşturan firmalar ve kamu söz konusu. Üçüncü yapı olarak da, işgücü piyasalarını düzenleyen kurum ve kuruluşlar söz konusu. Dolayısıyla biz çalışma örgütü olarak bütün bu üç yapıyı dikkate alan, onlarla beraber çalışan ve gerekli müdahalelerde bulunan bir strateji geliştirmeye çalıştık. Birinci bileşenimiz arzın desteklenmesi odaklı bir bileşen. Bununla neyi kastediyoruz? Özellikle mülteci meselesi üzerinden baktığımızda, hem kendi vatandaşlarımızın, hem mülteci grupların işle ilgili becerilerini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Böylelikle insanlar işgücü piyasasında insan onuruna yakışır nitelikte işlerde çalışmasını desteklemeye gayret ediyoruz.

İkinci bileşenimiz talep yaratma odaklı. Malum ne kadar işgücü piyasasını eğitseniz de, insanları eğitseniz de, eğer bir talep yaratmadığınız sürece istihdam yaratmanız mümkün değil. Dolayısıyla işverenleri firmalarını desteklemeniz gerekiyor. Bu noktada yürüttüğümüz çeşitli eğitim faaliyetleri, teşvik programları var. Detaylarını sunumun ilerleyen kısımlarında paylaşacağım. İkinci bileşenimiz de bunu kapsıyor.

Üçüncü bileşenimiz de, özellikle göç alanında çalışan ilgili kurum kuruluşların kapasitesini artırmaya ve hizmet kalitesini artırmaya yönelik destekleyici faaliyetler yapmak. Bunlarda da en başta tabii ki Çalışma Bakanlığı, şimdiki yeni adıyla Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İş-Kur ve SGK dahil olmak üzere Göç İdaresi, yerel yönetimler gibi pek çok kurum kuruluşta faaliyetler yürütüyoruz.

Nerelerde faalız? Şu an ofisimiz Ankara'da, ama bunun dışında tabii ki projelerimizle çeşitli illerde faaliyetler yürütüyoruz. Özellikle Suriyelilerin yoğun olduğu illerde faaliyetler yürütmeye çalışıyoruz. İstanbul gibi, Bursa, Konya, Mersin, Adana, Hatay, Antep, Urfa gibi illerde faaliyetler yürütüyoruz. Bu daha çok Suriyelilerin yoğun olduğu iller. Onun dışında yeni başlayan bir uluslararası koruma altındaki kişiler için yürüttüğümüz projemiz de var. Bu kapsamda Sakarya, Eskişehir, Erzurum, Konya gibi farklı farklı illerde sürece dahil olmaya başladı.

Peki, biz neler yapıyoruz? Biraz önce bahsettiğim üzere, genel belirlediğimiz bu stratejinin altında çeşitli projeler yürütüyoruz Uluslararası Çalışma Örgütü olarak. 2014 yılından bu yana beş projemizi tamamladık. Bunların bir kısmı ILO'nun kendi fonuyla gerçekleşti, bir kısmı farklı donörlerden Japonya Büyükelçiliğinden, Amerika Nüfus Bürosuna kadar çok farklı donör tarafından fonlanan projelerdi. Şu an hâlihazırda da dört projemiz yürümekte ve bir ay sonra da beşinci projemiz faaliyete geçecek.

Bu projelerin temelinde hep odağında dediğim gibi istihdam var. Hem kendi vatandaşlarımızın, hem mülteci grupların uluslararası koruma altındakiler olabilir, geçici koruma altındakiler olabilir, istihdamını destekleyici projeler yürütüyoruz. Ana hedefi, yani bu projelerin bütün çalışmalarını strateji çerçevesinde yürütüyoruz. Her ne kadar farklı projeler olsa da, farklı illerde uygulanıyor olsa da, farklı ekipler tarafından yürütülüyor olsa da, ana çerçeveyi aslında stratejimiz belirliyor. Dolayısıyla bütün bu projeler aynı hedefe hizmet eden çalışmalar oluyor. Bu projelerden birinde UN Women'la birlikte yürütüyoruz ve Sığınmacı Göçmenler Dayanışma Derneğiyle ortaklaşa yürütmekteyiz. Ben de bu projenin koordinatörüyüm. Ama bugünkü sunumda bütün ILO olarak yaptığımız çalışmalardan bahsetmeye çalışacağım.

Bahsettiğimiz üzere birinci bileşenimiz daha çok arzın desteklenmesi. Peki, bu kapsamda biz neler yapıyoruz? Öncelikli olarak beceri profillemeye çalışması yürütüyoruz. Yani kişilerin, bu kendi vatandaşımız olur, Suriyeli mülteci olabilir, İranlı Afganistanlı olabilir, becerilerini anlamaya çalışıyoruz. Dil biliyor mu, kendi ülkesinde bir meslek sahibi miydi, eğitim düzeyi nedir, çalışıyor mu, kendi ülkesinde çalışmış mıydı, bura-

da çalışıyor mu, çalışmak isterse hangi alanlarda çalışmak ister gibi bir durum tespiti yapmaya çalışıyoruz öncelikle. Bu durum tespitinden hareketle meslek eğitim programlarımızı oluşturmaya çalışıyoruz.

Ne tür eğitimler veriyoruz? Öncelikli olarak Türkçe kursları veriyoruz. Malum insanların ekonomik sosyal hayata katılabilmeleri için ilk kriter dil bilmeleri. Dolayısıyla öncelikli olarak Türkçe kursları düzenliyoruz katılımcılara. Burada da ilk günden beri biz Uluslararası Çalışma Örgütü olarak halk eğitim müdürlükleriyle çalışıyoruz ki, kurslar bittiğinde kursiyerlerimiz sertifika alabilsinler ve Türkiye'nin dört bir yanında geçerliliği olan bir sertifikayla işgücü piyasasına girebilsinler diye. Bu anlamda bütün illerde Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla halk eğitimler üzerinden faaliyetlerimizi yürütüyoruz.

Onun dışında çeşitli mesleki eğitimler ve atölyeler düzenliyoruz. Birçok alanda, aslında pek çok kuruluş mesleki eğitimler düzenliyor. Biz ILO olarak şuna hassasiyet göstermeye çalışıyoruz. İşgücü piyasasının ihtiyaçlarını da dikkate alarak mesleki eğitimleri belirlemeye çalışırken, bir yandan da tabii ki bu eğitimleri verdiğimiz kişilerin taleplerini dikkate almaya çalışıyoruz. Bunun için bazen kadınlar için özel programlar geliştirebiliyoruz onların talepleri doğrultusunda. Yine eğitimlere başlamadan önce işgücü piyasasının önemli aktörleri olan yerel yapılarla görüşüyoruz, odalarla görüşüyoruz, belediyelerle görüşüyoruz, kamu kurumlarıyla görüşüyoruz ve o ilin hangi alanda ihtiyacı varsa onu belirleyip, ona göre mesleki eğitimler düzenlemeye çalışıyoruz.

Yine sadece mesleki eğitimler değil, uygulamalı atölyeler kurarak, hem eğitim hem üretim sürecini desteklemeye çalışıyoruz. Çünkü mesleki eğitimler arasında Türkiye'de bilinen bir gerçek, kendi vatandaşlarımızda da benzer sorunlar yaşıyoruz, çok fazla kurs düzenliyoruz, çok fazla sertifika veriyoruz, ama maalesef işgücü piyasasına yeterince insan yönlendiremiyoruz, yeterince istihdam sağlayamıyoruz. Bunun için de daha eğitim sürecindeyken, üretimin yapıldığı modeller çok daha sağlıklı ve sonuç odaklı oluyor. O yüzden gitgide atölyeler kurma şeklinde mesleki eğitimler düzenleme yöntemine de kaymaya başladık. Bir diğer çalışmamız danışmanlık programları. Malum insanlara sadece kurs vererek, onları bilgilendirmeniz, yetkin kılmanız mümkün değil ki, ciddi bir mülteci gruptan bahsediyoruz. Türkiye'deki yasaları bilmeyen, uygulamayı, işleyişi bilmeyen insanlardan bahsediyoruz. Dolayısıyla bütün bu kurslara katılan kişilere İş-Kur'un SGK'nın Çalışma Bakanlığının ve ilgili diğer kuruluşların hizmetleri hakkında bilgilendirmeler yapıyoruz. Yani özellikle işgücü piyasasına ilişkin bir ihtiyacı olduğunda kime gitmeli, kimden ne hizmeti alabilir, hangi yolla alabilir? Bunlarla ilgili bilgilendirmeler yapmaya çalışıyoruz ve bunu yaparken de danışmanlık hizmeti de sunuyoruz, yönlendirme de yapıyoruz kendilerine.

Onun dışında Uluslararası Çalışma Örgütü olmamızdan kaynaklı, özellikle iş sağlığı güvenliği konusuna özellikle vurgu yapıyoruz. Bununla ilgili mutlaka bilgilendirme seminerleri gerçekleştiriyoruz ve yine iş yaşamında cinsiyet eşitliği odaklı seminerler gerçekleştiriyoruz ve bu alanda farkındalığı artırmaya çalışıyoruz.

Onun dışında bir diğer uygulamamız, girişimcilik eğitimleri. Kendi işini kurmak isteyen, belli bir sermayeye sahip olan ya da desteklendiği takdirde bilgi birikimiyle iş kurabilecek kişilere yönelik girişimcilik eğitimleri düzenliyoruz. Bunda ağırlıklı olarak KOSGEP'le birlikte yapıyoruz. ILO olarak genel yaklaşımımız olabildiğince kamu kurumlarının uyguladığı hizmetlerden servislerden mülteci grupların da yararlanmasını sağlamak. Uzun vadede oradan edindikleri sertifikalarla işgücü piyasasına girme planları artıyor. Bu noktada da kurumlarla yerel düzeyde yoğun işbirlikleri yapıyoruz.

Onun dışında yine İş-Kur’la işbirliği halinde işbaşı eğitimleri gerçekleştiriyoruz. Böylelikle istihdamı teşvik etmeye çalışıyoruz. Bir diğer hizmetimiz, tabii kadınların eğitimlerden yararlanması, seminerlere katılması için ek bir destek olarak kreş hizmeti sunuyoruz eğitim verdiğimiz alanlarda. Çünkü biliyoruz ki kadınlar çocuk bakım hizmeti nedeniyle kültürel olarak kadınlar üzerinden kodlanmış bir hizmet nedeniyle çoğu zaman etkinliklere katılamayabiliyorlar ya da işgücü piyasasına giremeyebiliyorlar. Bunu desteklemeye çalışıyoruz projeler aracılığıyla.

Dolayısıyla bütün bu çalışmalar sonucu belli bir çıktıya ulaştık aslında geçen 3,5 yıl içerisinde. 2 bin 500 şu an son rakamlarla yaklaşık 5 bine yakın mülteciye ulaştık mesleki eğitimler ve kurslar aracılığıyla. Tabii biz bu kursları verirken, sadece mülteci gruplara yönelik faaliyet yürütmüyoruz. Çünkü aslında kendi vatandaşımız da hedef grubumuz, kendi vatandaşımıza da ciddi dezavantajlı gruplar söz konusu ki, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu illerini düşündüğümüzde, sosyoekonomik olarak geri kalmış illerimiz. Burada çok ciddi ihtiyaçlar var. Toplumdaki dengeleri bozmamak adına, bir çatışmaya da yol açmaması için kendi vatandaşlarımızdan da dezavantajlı olduğunu tespit ettiğimiz kişileri eğitimlerimize dahil ediyoruz. Bu kapsamda iş sağlığı güvenliği mevzusunu gündeme getirmiş olduk. Bizim çalışmalarımızın olmazsa olmazı şeklinde. Dolayısıyla mülteci gruplar içerisinde de bu farkındalığı yaratma imkânımız oldu. Gaziantep Sanayi Odasında özel bir eğitim birimi oluşturduk bunun için. Düzenli aralıklarla burada eğitimler gerçekleştiriyoruz. Farklı projeler, farklı örgütler de buradaki merkezimizden yararlanarak iş sağlığı güvenliği üzerine çalışmalar yürütebiliyorlar.

Bir diğer önemli çıktımız, UN Women ve ASAM’la birlikte Gaziantep’te ilk kez kadınlara özel bir merkez kurmuş olduk mülteci gruplar özelinde. Bu merkezden sadece Suriyeli kadınlar değil, Afgan, Iraklı, İranlı farklı milletlerden kadınlarla birlikte Gaziantep’li kadınlar beraber faydalananıyorlar. Bu anlamda ilk örnek Türkiye’deki ve dediğim gibi bilgilendirme seminerleri aracılığıyla da kapasiteyi oldukça artırmış olduk. Zeliha Hanım bahsedecektir, UN Women’in yapmış olduğu ihtiyaç analizi çalışmasında, aslında bu bilgilendirmenin hâlâ ne kadar eksik olduğu çok ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla bu ciddi bir açığı kapatan bir faaliyet olarak sürdürmeye çalışıyoruz.

İkinci bileşenimiz talebi artırmaya yönelik bir bileşen. Dediğim gibi, özellikle firmalara yönelik faaliyetler yürütüyoruz bu bileşen kapsamında. Neler yapıyoruz? Öncelikle biliyorsunuz geçici koruma altındaki Suriyelilerin kayıtlı istihdam edilebilmesi için çeşitli şartlar var. Öncelikle işletmelerin çalışma izni çıkarması gerekiyor. Bunu yaparken, hem ciddi bir prosedür söz konusu, hem de ödemeleri gereken 200 lira civarında yıllık bir miktar var işverenlerin ödemesi gereken. Dolayısıyla biz kayıtlı istihdamı desteklemek adına firmalara bu tarzda destekler sunuyoruz. Üç ay ve altı aylık dönemlerde firmaların kayıtlı istihdamı teşvik etmek amacıyla, onlar adına bu 200 liralık ödemeyi yapıyoruz Suriyeli mültecilerin istihdamı için. Artı yine işverenin üzerine düşen sigorta primini biz karşılıyoruz ki, bununla ilgili SGK’yla yakın zamanda bir protokol imzaladık. 70 milyon gibi bir parayı aktarıyor olacağız SGK sistemine ve onlar üzerinden direkt bu sigorta sistemini işletmeler aracılığıyla işletiyor olacağız. Bunun gibi desteklerimiz söz konusu.

Onun dışında yine çalışma izni prosedürüyle ilgili firmalara çeşitli bilgilendirmeler yapıyoruz. Bazen görevlendirdiğimiz personeller aracılığıyla direkt firmaların bu çalışma izni başvurularını biz takip ediyoruz. Özellikle odalar bünyesinde kurduğumuz tek başlıklı hizmet sunan merkezler aracılığıyla bizim uzmanlarımız firmalara çalışma izni konusunda destek veriyorlar başvuru süreçlerinde.

Bir diğer modelimiz, kadın kooperatiflerinin desteklenmesi. Malum kadınların istihdamı özel müdahale gerektiren alanlardan biri, farklı hassasiyetleri ve öncelikleri olan bir alan. Nasıl Türkiye’de yaşayan ka-

dınlarımız için ek tedbirler alınması gerekiyorsa, mülteci gruplar için de özel modeller geliştirilmesi gerekiyor. Bu nedenle uyguladığımız modellerden biri de kadın kooperatiflerinin desteklenmesi. Türkiye’de mevzuatta bir engel yok Suriyelilerin mülteci grupların kooperatiflere üye olması noktasında. Sadece yönetim kurulunda yer alamıyorlar. Dolayısıyla aslında bu şöyle de bir modeliteyi getiriyor. Hem Türkiye vatandaşlarından, hem mülteci gruplardan oluşan ortak kooperatifler kurma imkânı sağlıyor. Biz bunun ilk uygulamasını Urfa’daki Harran Kaymakamlığı aracılığıyla başlattık, şimdi Gaziantep’te UN Women’la birlikte yürüttüğümüz proje kapsamında kurduğumuz Sada Kadın Gelişim ve Dayanışma Merkezinde de bu çalışmayı sürdürüyor olacağız. Yeni bir kadın kooperatifi kuruyor olacağız.

Onun dışında yaptığımız bir diğer çalışma da, değer zinciri ve ekonomik yarar kalkınma analizleri. Biz işgücü piyasasını desteklemeye çalıştığımız için, öncesinde ilin mevcut durumunu anlamaya çalışıyoruz. Bu nedenle de öncelikle değer zinciri analizi gibi ekonomik kalkınma analizleri gerçekleştiriyoruz. Bugüne kadar Antep’te iki çalışmayı tamamladık. Birisi, zeytin sektörü, zeytinyağı sektörü üzerineydi, diğeri ise ayakkabıcılık sektörü üzerineydi. Biliyoruz ki bu iki sektörde de Suriyeliler yoğun olarak çalışıyor. Burada istihdamı artırmak için neler yapabilirizi değer zinciri analizi çalışması gerçekleştirdik. Halihazırda devam eden projelerimiz kapsamında altı tane daha değer zinciri ve yerel ekonomik kalkınma analizi çalışmaları İstanbul, Bursa, Adana, Konya, Hatay ve Mersin’de devam ediyor. Bu çalışmalarımız da aslında bizim pratikte uyguladığımız mesleki eğitimlerimize yön veren çalışmalar oluyor. Bahsettiğim üzere, Gaziantep’te de bir kadın kooperatifi çalışmamız sürüyor.

Son bileşenimize gelecek olursak, burada da kurum kuruluşlarla çeşitli faaliyetler yürütüyoruz. 2015 yılından beri yaptığımız çalışmalarda, öncelikle kurumların ihtiyacını belirlemeye yönelik çeşitli ihtiyaç analizleri gerçekleştiriyoruz. İlk çalışmamızı Serdar Beylerle birlikte 2015 yılında yapmıştık. Hem merkezi düzeyde, hem yerel düzeyde kurum kuruluşların ihtiyaçlarını tespit etmeye yönelik çeşitli görüşmeler gerçekleştirdikten sonra, kapsamlı bir ihtiyaç analizi ortaya koyduk. Bu analizden hareketle de, çeşitli kapasite geliştirme eğitimleri gerçekleştirdik; hem yerel düzeyde, hem merkezi düzeyde.

Uluslararası Çalışma Örgütü olarak bizim önemli ortaklarımızdan biri de işçi ve işveren örgütleri. Dolayısıyla her zaman onlarla da yakın temaslı çalışıyoruz, onlara yönelik de özel bir ihtiyaç analizi çalışması gerçekleştirdik. Bu analiz sonrasında da yine kapasite geliştirmeye yönelik çeşitli eğitimler düzenledik; hem merkezi düzeyde, hem yerel düzeyde.

Bir diğer çalışma alanımız kamunun hizmet kalitesini artırmaya yönelik özellikle yerelde kamu kurumlarında çalışan personeli desteklemeye çalıştık. Arapça kurslarına yönlendirdik personelleri ya da Arapça bilen dışarıdan uzmanları bu kurumlara yerleştirerek, belli sürelerde hizmet sunumu sağlanmasına destek verdik. Öte yandan Çalışma Bakanlığı bizim doğal partnerimiz olduğu için, çalışma izin süreci de dahil olmak üzere yönetmeliklerin geliştirilmesi noktasında sürekli diyalog içerisindeyiz, bilgilendirme seminerlerimiz hep Bakanlıkla birlikte gerçekleştiriyoruz. Böylelikle sahadan gelen şikâyetleri önerileri birinci elden bizim yürüttüğümüz projeler aracılığıyla Bakanlığa da iletmış oluyoruz. Bu da uzun vadede politika değişikliklerine ve yönetmelik değişikliklerine aracılık ediyor.

Bu kapsamda da pek çok çalışmayı tamamladık, 250’ye yakın kamu görevlisi yürüttüğümüz bu faaliyetlerden faydalandı. Ekranda gördüğünüz çalışma yine işçi işveren örgütleri için yaptığımız ihtiyaç analizi çalışmasının sonucu. Bu arada ILO olarak yayınladığımız bütün dokümanlara ILO Ankara web sayfasının yayınlar bölümünden ulaşabilirsiniz, hem Türkçe hem İngilizce olarak yayınlıyoruz dokümanlarımızı.

Biraz önce bahsettiğim değer zinciri analizi gibi, ihtiyaç analizi gibi çalışmalarımıza buradan erişmeniz mümkün.

Ve son olarak bütün bu stratejiyi destekleyen ek başlıklarımız var. Bunu da olabildiğince tüm proje uygulamalarımızda dikkate almaya çalışıyoruz. Bir nokta sosyal diyalog, biz Uluslararası Çalışma Örgütü olduğumuz için işçi işveren örgütleriyle kamu arasındaki dengeyi sağlaması gereken, gözetmesi gereken bir kuruluşuz. Bütün projelerimizde bu tarafların yer almasını ve mutabakatla süreçlerde yer almalarını desteklemeye çalışıyoruz.

Bir diğer husus da sunumumda belirttiğim üzere yerel halkın, yani Türkiye vatandaşlarının da bu eğitim programlarından yararlanması ve böylelikle sosyal uyumun desteklenmesi. Dolayısıyla ILO olarak genel çerçevemiz bu, umarım fikir verebilmişimdir. Web sayfamızdan info e-mail aracılığıyla bizlere ulaşabilirsiniz. Her zaman sizden gelecek sorulara önerilere açık olduğumuzu belirtmek isterim.

Soru-Cevap Bölümü

OTURUM BAŞKANI- Bundan sonra soru-cevap kısmına geçelim, çünkü üç değerli konuşma dinledik.

Zehra GÜNGÖRDÜ- Benim iki sorum var, biri UNHCR’a, biri de UN Women’a. UN Women’a belki biraz katkı olabilir de.

Şimdi UNHCR’a sormak istediğim soru şu: Sahada çalışma yaparken Hatay’da, hâlâ geçici koruma statüsü alamamış mesela sokak üstünde 10 kişiden 7’si hâlâ geçici koruma statüsünde bile değildi ve ben çalışma yaptığım için beni devlet yetkilisi sanıp, bizi kayıt altına alır mısınız, kırmızı kart sahibi olmak istiyoruz gibi geri bildirimleri oldu. Ben de daha sonrasında, kendimiz Göç İdaresine veri toplamaya gittiğimiz zaman şunu anladım. Artık Hatay’ın dolduğu için mesela geçici koruma kapasitesi, zaten hiç almıyor. Bu insanları nasıl bilgilendirmek gerekiyor ve ne söylemek gerekiyor ben de bilinçlenemedim açıkçası. Yani ne diyeceğim ya da nasıl yaklaşmalıyım bunu anlayamadım.

UN Women’a da şunu söylemek istiyorum. Genel anlamda şöyle bir hata yapılıyor çalışmalarda. Örneğin, kendi kültürel özellikleri dolayısıyla evet kadınların çoğu evde yaşıyorlar doğru ya da sorduğumuzda çıkmıyor diyorlar, ama bu rakamlarla da ilişkili olarak o kentte barınan nüfusla ilgili, örneğin fark alanına bakıyorsunuz. Bunu yerel halktan bir kadına sorsak, Suriyeli kadın olduğu için ben çocuğumu o parka götürmüyorum ya da Suriyeli çocuklar olduğu için götürmüyorum diyor ya da alışveriş merkezlerinde de görebiliyoruz farklı profilden kadınları. Birazcık belki bu görünür oldukları mekânlar üzerindeki kadınlarla, evlerindeki kadınlar arasındaki profilin. Çünkü kültürlerine de kökenlerine de bağlılar aslında, ama ne farklılaşmış da burada sosyal hayata nispeten katılabilmişler bunu anlamanın da barınma birimleri dışında anlamlı olacağına inanıyorum.

Sunumlar için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Soruları toplu alalım, üç-dört tane.

SALONDAN- Merhaba, öncelikle geldiğiniz için ürettiğiniz çok anlamlı çalışmalar için tekrar teşekkürler. İşiniz çok zor bunun farkındayım, her yerden eleştiri alıyorsunuzdur; hem kamu kurumlarından, hem de mültecilerden, hem de bizlerden. Ben sorularımı eleştiri amaçlı değil, fikri geliştirmek amaçlı sormaya çalışacağım. Sürçülisan olursa şimdiden af ola. Birincisi, UNHCR’dan aslında üye talebimiz var. Yani konum bazlı veriye çok ihtiyaç duyuyoruz özellikle mahalle ölçeğinde. UNHCR’da çok dostumuz var arkadaşımız var, ama sözel olarak bilgi alabiliyoruz, ama yazılı olarak veri alamıyoruz. Bu konuda UNHCR’ın biraz daha open government open society ilkesine yakışır biçimde verilerini daha açık hale getirmesi gerektiğini

düşünüyorum. Çünkü gerçek veriye ulaşmak zorundayız. Bu mesele bizim için önemli bir mesele, yanlış veriyle, yanlış bilgi ürettiğimiz zaman konu da yanlış yerlere gidebiliyor. Bilgi kirliliği en büyük tehlike diye düşünüyorum.

ILO'ya ben açıkçası şunu sormak istiyorum. Bu bizim de çok çalışmalarımızda, araştırmalarımızda kafalarımızı kurcalayan bir konu. Bütün bu programlarınızı, çalışma programlarını oluştururken katılımcı bir metot belirleyebiliyor musunuz? Yani ürettiğiniz eğitim programlarını soruyor musunuz katılacak kişiye, sizin ne ihtiyacınız var, hangi eğitimleri alma ihtiyacınız var veya bunlar zaten oluşmuş programlar bunları siz sunuyorsunuz, katılmak isteyenler gelip bir şekilde eğer kendi için ihtiyaç kabul ediyorsa katılıyor mu? Bunun ikinci aşaması da şu: Bu sürecin katılım aşaması ve sonrasını takip etme imkânınız oluyor mu? Yani o kişiler mezun etmek midir başarı ölçütü, mesela girişimcilik açısından ya da meslek edindirme açısından, yoksa onları iş sahibi yapmak mıdır? Çıktıyı ölçerken mezun sayısı üzerinden değil de, bu eğitimi almış ve iş hayatına eklenilebilmiş kişi üzerinden ölçmek mümkün mü? Böyle bir süreç takibi yapılabilir mi? Bunu bir sormak istiyorum.

Bu son olarak ihtiyaç analizi araştırmasını şöyle bir hızlıca siz söyleyince bakma imkânı buldum. 1230 kişiyle görüşülmüş, gerçekten iyi bir sayı. Çünkü çoğu araştırma ve rapor ne yazık ki 100 kişiyle 200 kişiyle görüşüp, sanki bütün evreni açıklıyormuş gibi raporlar üretiliyor. Bu hakikaten yanıltıcı olabiliyor. Çünkü hakikaten geniş bir topluluk, 3,5 milyon 4 milyona yaklaştı sayıları da gördük ve bu sayıya dair bilgiyi paylaşırken hakikaten çok dikkatli olmak gerekiyor. Biz bile anket yaparken, işte 1800 anket, üzerine bir de 200 mülakat yaptık, ama hâlâ bu konuda mütevazı açıklamalar yapmaya çalışıyoruz. Çünkü yereldeki ihtiyaçlar, yereldeki yaşanan dinamikler çok farklılaşıyor. Mesela kız çocuklarıyla ilgili bir mülakat sırasında öğrendiğimiz şey, yaşadığı travmadan dolayı dışarı çıkmak istemiyor çocuk. 14 yaşında okula gitmiyor. Ama bunu bazı araştırma sonuçlarına baktığımızda, aile göndermiyor gibi yorumlamak mümkün. Belki buradaki o hassasiyet için ben teşekkür ediyorum araştırmaya. Belki fikir alışverişini artırarak veri paylaşımını artırarak geliştirebiliriz diye düşünüyorum.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ediyoruz. Erhan Hocam, biz akademisyenlerin her zamanki sıkıntısı veri eksikliğine dem vurdu. Gerçekten göç alanı özellikle ve Suriyeli mülteciler özelinde çok ciddi bir veri akışında sıkıntı var. Belki bu ilerde iyileşir.

Murat Hocayla devam edelim.

SALONDAN- İki şey sormak istiyorum. Birincisi aslında çok basit, herhalde Taylan Bey buna en iyi cevap verir. Şimdi Cenevre Sözleşmesine göre bizim açık kapı politikası uygulamamız bir zorunluluk mudur, tercih midir? Dolayısıyla AKP'nin burada olumlu ya da olumsuz siyasal eleştiri alması doğru mudur? Yerli yerine otursun diye bazı şeyler soruyorum bunu.

İkincisi de, ben de hani çokça Suriye odaklı çalışsam da, İstanbul mahallelerinde çalışan bir insanım ve Suriyelilerin kaldığı mahallelerde yaşadıkları zorlukları çok iyi biliyorum. Özellikle ILO'ya sormak istiyorum, ama diğer arkadaşlar da cevap verebilir tabii. Çok çocuk işçi çalışıyor ve sizin hani bu konuda bir çalışmanız var mı, bir yaptırım yapabiliyor musunuz? İlkelerinizde mesela buna dair hiçbir şey görmedim, biraz şaşırdım doğrusunu isterseniz. Bence yani İstanbul'daki en büyük sorun şu anda, hani kayıtsız işçi

olayını biliyoruz zaten, ama bu yıllardır var. Önce Kürt işçinin çalışmasıydı, ondan sonra Romanyalı geldi çalıştı filan, hep böyle bir emek içinde bir hiyerarşi yaratıldı İstanbul’da zaten, ama çocuk meselesi bu kadar acıklı hiç olmamıştı diyebilirim ben gördüğüm manzaralardan. Ona dair hiçbir şey yapmıyor musunuz, yapmıyor musunuz? Bu bir siyasal tercih mi, durum mu? Ona dair bir şeyler söylerseniz sevinirim.

OTURUM BAŞKANI- Son alalım, sonra bir tur cevap verelim.

SALONDAN- Benim sorum UNHCR’a. Ben öncelikle bu Göç İdaresiyle birlikte çalıştığımız için birazcık bu soruların bir kısmını yönelteceğim.

Mesela “crossing no more” hareketinde, yani göçmenlerin sınıra yürüdüğü harekette Göç İdaresi de kentte görünürlük kazanmak isteyen göçmenlerin çoğunu şiddetli bir şekilde polisle birlikte toplayarak kent dışına itmişti, böyle bir rol üstlenmişti. Burada aslında hiçbir STK orada olup, oradaki verileri gözlemleme adına orada değildi. Bu anlamda aslında alanda olan aktivistler ve dayanışma ağlarıyla hiçbir işbirliğiniz var mı Göç İdaresiyle olduğu gibi.

Bunun yanı sıra Türkiye’nin AB’den aldığı ödeneklerin çoğuyla geri gönderme merkezleri yapıldı. Bunlar İstanbul’da Kumkapı’da varken mesela geri gönderme merkezi ki, şiddetle bayağı duyulan bir yer. Kent dışında daha büyük daha kapsamlı geri gönderme merkezleri yapıldı ve buradan veriye ulaşmak neredeyse imkânsız. Bu konuda sizin yaptığınız bir şeyler var mı, veri toplayabiliyor musunuz?

Bir de hak temelli çalışmalarınız olduğu için, kanserli mülteci çocukların ilik bankasından yararlanamıyor. Bu tip ayrımcı politikalara karşı bir söz üretiyor musunuz?

Kanserli mülteci çocuklar ilik bankasından yararlanmıyor, bu tip ayrımcı politikalara dair söz üretebiliyor musunuz?

Teşekkür ederim.

Taylan DAĞCI -Şimdi şöyle söylemekte fayda var ilk başta. Geçici koruma kapsamı altında olan Suriyeliler, şu anda Türkiye’de 81 ilde değil, Antalya dışında 80 ilde kayıt olabiliyorlar. Uluslararası koruma, yani Suriye dışından gelenler, işte Afganistan Irak İran’dan gelenler de uydu il dediğimiz 62 tane ilde kayıt olabiliyorlar.

Bu kayıtlarla ilgili şöyle bir durum olduğunu sahada. Kayıtlar tamamen durmuş değil bu arada, yani İstanbul’da da Hatay’da da tamamen durmuş değil, ama her ilin bir kapasitesi olduğunu yetkililer söylüyor. Yani İstanbul’da şu anda 560 bin kayıtlı Suriyeli var, kayıt bekleyen var. Hatay’da yanlış bilmiyorsam Göç İdaresinden bakabilirsiniz 400 bine yaklaşmak üzere. Yetkililer de artık bizim kapasitelerimiz doldu, daha fazla kişi kayıt altına alamayız, 78-79 tane daha farklı iller var, orada kayıt olabiliyor diyorlar. Ama bu şu demek değil, kayıt hizmetin önündeki ilk nokta. Yani kayıt olmazsanız hiçbir hizmetten faydalanamazsınız, sağlık, eğitim, sosyal yardım vesaire hiçbirine erişemiyor. Bu yüzden kayıt altına alınmak çok önemli.

Bu tarz durumlarda, bizim o illerdeki ofislerimiz, Hatay’da da ofisimiz var, İstanbul, İzmir, Ankara, Antep, Urfa gibi. Eğer ki özel ihtiyaç sahibi grubuna giriyorsanız, hanımefendiler de bahsetti, eğer özel ihtiyaç sahibine giren gruplar varsa bunların hizmete erişim noktasında gerek biz, gerekse çalıştığımız sivil top-

lum kuruluşları aracılığıyla bir sevk mekanizması kurup, kişilerin durumundan Göç İdaresi il müdürlüğünü haberdar ediyoruz her zaman. Yani İstanbul'da rakamlara bakarsanız Hatay'da, sayılar durmuş değil. Göç İdaresinin sitesinden bir ara sıra bakın, mesela diyelim işte 400 bin 72, sonra 400 bin 382, demek ki 300 kişi özel ihtiyaç sahibi grup, ama herkes değil, herkesi artık kayıt etmiyorlar. Çünkü İstanbul'un Hatay'ın kaydı artık kapasitesini aştığını söylüyorlar. Ama özel ihtiyaç sahibi insanlar varsa bu grubun içerisinde, bunların hizmete erişim noktasında bizim ofisle de iletişime geçilirse ya da o ildeki STK'larla bize ulaşacaktır. Biz de gereken takibi zaten yapacağız. Çünkü önemli olan insanların kayıt olması ve hak ve hizmetler erişim, bizim savunduğumuz bu noktada.

Bilgilendirmeye ilgili de, biz zaten sürekli bilgilendirme toplantıları yapıyoruz. Sunum, tabii ayrılan vakit çok azdı, çok fazla faaliyetten bahsedemedim, yani anlatmam belki bir buçuk iki saatte belki çok detaylı anlatabilirdim her şeyi. Bilgilendirme faaliyetlerimiz sürekli devam ediyor. Biz hem ev sahibi topluluklarla, işte muhtarlarla sürekli toplantılar yapıyoruz, imamlarla yapıyoruz, diğer personeliyle, mültecilerle sürekli odak grup toplantıları yapıyoruz. Bunun amaçları, birincisi haklardan ve hizmetleri anlatmak, yani sizin burada bu haklarınız var, işte yerel halka da bunları anlatmak. Bu insanlar burada hak temelli buradalar gibi toplantılarda bilgilendirme yapıyoruz. Bilmiyorum sorunuza cevap oldu mu acaba ?

Eğer özel ihtiyaç sahibiyle bu insanlar, özel ihtiyaç sahibi değilse artık Göç İdaresinin tasarrufuna kalıyor kayda alıp almaması. Çünkü Suriyelilerin kayıtlarına hiçbir bir Birleşmiş Milletler kuruluşu almıyor Göç İdaresi alıyor. Özel ihtiyaç sahibi değilse, yakın bir ilde gidip kayıt olabilirler. Tabii ki insanlar belki orada akrabaları var, belki iş buldular, ama işte o ilin de bize söylenilen her ilin bir kapasitesi var. Kapasiteleri dolarsa artık başka illere yönlendirmek zorunda kaldıkları.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

SALONDAN- Dünyanın hiçbir yerinde mülteci veya geçici sığınmacı gelip istediği yerde yaşayamaz, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yok. Yani bunlar mutlaka devletin merkezi, devletin planlaması gereken hususlardır. İsteyen istediği yerde yaşar, istediği yerde istediği kadar kalır diye bir şey söz konusu değildir. Bu devletlerin iç güvenlik sorunudur. Üstelik dışarıdan bu gelen göç, Türkiye'nin ilk defa da başına gelmemiştir. Osmanlıların çok ciddi bir iskân politikası vardır. Bu iskân politikası uygulanır. Dolayısıyla bu anlamdaki sınırlamalar son derece haklı ve yerindedir.

Teşekkür ederim.

Taylan DAĞCI: Şimdi şu şekilde, zaten malumunuzdur, biz kayıtlı statüyle ilgili biliyorsunuz uluslararası koruma altındakileri artık Göç İdaresine 10 Eylül itibariyle devrettik, zaten Suriyelilerin kayıtları alınmıyor. Şimdi verideki haklı eleştirinize tabii ki saygı duyuyorum, verilerle ilgili şöyle bir durum var. Verilerle ilgili verilerin bir güvenliği var. Bu insanların kişisel bilgileri var orada. Bizim elimizde zaten dediğim gibi Suriyeli olmayanların verileri var ve Suriyelilerin içinde de sadece özel ihtiyaç sahibi, yani yerleştirme kotasına girip yerleştirilecek insanların var. Bununla ilgili biz de mesela kurum olarak Göç İdaresinden resmi yazıyla talep ediyoruz. Ne amaçla kullanacağız, Suriyelilerden bahsediyorum, işte hangi projede yer alacak. Bu şekilde resmi bir şekilde talep edeceksiniz, ofisin bunu değerlendireceğini şahsen düşünüyorum açıkçası.

SALONDAN- Buna ufak bir şey eklemek istiyorum, neden bu konuyu özellikle sorduğumu açıklamak için. Şu an Türkiye’de aslında Türkiyeliler dememiz gereken ciddi bir nüfus var. Yani 4 milyonun 1 milyonundan fazlası Türkiye’de doğdu ya da Türkiye’de 0-5 yaş grubunda Türkiye’ye geldi. Benim için onlar Türkiyeli. Ama şimdi biz hiçbir planımıza, bakın şehir plancısı olarak bunu söylüyorum, göçmen mülteci ya da geçici koruma kapsamındaki yabancı ibaresini ekleyemedik bunca yıldır. Yani 2012’de ilk giriş yapıldı, 6 yıldır onlarca plan hazırlandı, stratejik plan imar planı vesaire ve hiçbirinde göçmen ya da mülteci ifadesi geçmiyor. 560 bin diyorsunuz, ben onu diyeyim 750 bin kayıt dışıyla beraber insan var İstanbul’da. 750 bin kişi yok, taşıma kapasitesi diyenlerin bir de bunu düşünmesi gerekiyor. Size hani taşıma kapasitesi var kentlere artık yerleştiremeyiz diyorlar, ama sen hiçbir planına dahil etmedin, bu kadar insanı nasıl duyuyorsun nasıl besliyorsun, nerede yaşıyor?

O yüzden sizin ürettiğiniz mekân bazlı veriler bizim ihtiyacımız, biz plan üreten kişilerin veri olmadan yapabileceği hiçbir şey yok. O açıdan diyorum, kişisel değil... Mahalle bazlı derken, özellikle o noktayı ayırmak için söyledim. Kişiyi istemiyoruz, mahalle bazlı veri varsa, bölge bazlı paylaşıyorsunuz ya, onu mahalle ya da il bazlı ilçe bazlı paylaşırsanız çok fazla çalışmaya katkı sağlar.

Taylan DAĞCI-- Yine şeyi söylemekte fayda var, Suriyelilerin kayıtlarını biliyorsunuz Göç İdaresi tutuyor. Göç İdaresinden biz de aynı şekilde, mesela İzmir’de proje yapacağımız zaman ben de İzmir Göç Müdürlüğünden resmi yazıyla talep ediyorum. Hangi ilçede ne kadar Suriyeli var, bir dağılımını alabilirsek ki, ona göre bir proje yapacağımızdan gerek belediyelerde ki, şu an Konak ve mesela Buca Belediyesiyle projemiz başlayacak. Bunun dışında da bizim bilgi notlarımız da var. Tabii dediğiniz gibi değil, ama bilgi notlarında da dışa açık bilgi notlarımız, siteden de birçok detaylı bilgiyi bulabilirsiniz. Yine diyebileceğim şey, resmi talep olursa değerlendirileceğini düşünüyorum.

Cenevre Sözleşmesiyle ilgili siz sormuştunuz. Tabii ki, şimdi Cenevre Sözleşmesine Türkiye taraf olan devletten öte, bahsetmiş olduğum gibi ilk yazılım sırasında katkıda bulunan devletlerden biri olduğu için, bu bizim sorumluluğumuz zaten. Zulümden kaçan insanlara kapıları açmak bir zorunluluk zaten ve zaten bunu da şu ana kadar açık kapı politikası, özellikle işte dediğim gibi Kobani Akçakale olaylarında bu yoğun göç hareketinde ki, ben de o zaman Şanlıurfa Ofisinde çalışıyordum. O zamanlar da biz gördük, ama bunun dışında Cenevre Sözleşmesinin dışında birçok uluslararası metinde de bu var zaten. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olsun, İşkenceye Karşı Sözleşme olsun, yani aslında bu devletlerin bir sorumluluğu. Bir tane slâyтта hatırlarsanız göstermiştim. Devletler tabii ki kendini koruma refleksi olarak sınır politikası geliştirebilir, işte geliştiren devletler de var, birçok devlet farklı yollar izliyor. Bizim de mesela şu anda Suriye sınırında biliyorsunuz duvar var, İran sınırında da bitti şu anda duvar. Eskiden bizde yoktu, şu an bizde rejimi uyguluyor. Ama kriz anında açık kapı politikası bir zorunluluk diye düşünüyorum.

Çocuk işçilerle ilgili, ben cevap vereyim sonra sizlere de söz vereceğim. Tabii ki bununla ilgili çalışıyoruz, ama dediğim gibi sunum kısaydı, çok fazla detaylı belki bahsetmedim. O kadar çok faaliyetimiz var ki yapmış olduğumuz, vakit azdı. Daha uygun bir platformda sonra bahsedebiliriz tekrar. Tabii ki bunlarla ilgili çalışmalarımız var. Özellikle aile çalışma ve sosyal hizmetler il müdürlüğüyle başta olmak üzere, STK’larla birlikte, bunun dışında erken yaşta evliliklerle de mücadele etmeye çalışıyoruz. Bunun ilk başta bir nedenlerini anlamaya çalışıyoruz. Tabii ki nedenleri belli, işte ebeveynler çalışmıyor, çocuklarını sokağa dilenmeye ya da farklı bir işe, ayakkabıcılar sitesinde mesela Bornova’da da çalışan çocuklar var. Bunların nedenlerini belirlemeye çalışarak, daha sonra bununla ilgili proje üretmeye çalışıyoruz aile çalışma sosyal hizmetler il müdürlüğü ya da diğer STK’larla.

Mesela UNCEF’in yapmış olduğu bir şartlı nakit yardımı var okula giden çocuklara. Bunlardan bahsediyoruz, insanlar eğer iş bulursam ben çocuğumu sokağa yollamam dedikleri noktada, onun belki iş piyasasına erişimiyle ilgili nasıl bir yol izleyebilir, diğer BM kuruluşlarıyla işbirliği halinde. Tabii ki çok çalışmaları-mız var, ama dediğim gibi sunum ve süre kısa olduğu için çok fazla bahsedemedim.

Bizim zaten sahadaki STK’larla tabii ki biz yakın halde çalışıyoruz başta ASAM olmak üzere diğer si-vil toplum kuruluşlarıyla İzmir’de faaliyet gösteren, yakından çalışıyoruz. Tabii ki buradaki savunuculuk rolümüz de zaten mevcut bildiğiniz üzere. Bizim buradaki rolümüz, uluslararası korumaya ihtiyacı olan insanların, uluslararası koruma mekanizmalarına bir an önce dahil edilmesi. O geçiş hareketlerinden bahset-tiniz değil mi? Geçiş hareketlerinde dediğim gibi karma gruplar, göçmen olabilir mülteci olabilir sığınmacı olabilir, farklı nedenlerle geçmek isteyen farklı gruplar da var işin içerisinde. Ama biz burada her zaman toplantılarımızla, gittiğimiz ziyaretlerimizle ya da birebir insanlarla konuşmamızda, uluslararası korumaya ihtiyacı olan insanların belirlenmesini yapıyoruz. Kim bunlar, nasıl belirlenir, Çünkü insanların beyanları alınıyor, sağlık testleri vesaire oluyor. Bu sırada kapasite geliştirme etkinliklerimiz de var. Yani Göç İda-residir, jandarma eğitimler de düzenledik birçok, devam ediyor halihazırda. Yani bu insanların hangisinin uluslararası korumaya ihtiyacı var? Peki, siz nasıl sorunlar yaşıyorsunuz? Ben anlamıyor bu insan bana ne diyor, belki uluslararası koruma var biz bilmiyoruz dedikleri nokta da olabiliyor. Zaten hizmetlerimiz her zaman devam ediyor.

Ödeneklere ilişkin, GGM’ler, tabii ki o GGM’ler bizim ilgi alanımız değil. Biz onlarla ilgili bir faaliyet yapmıyoruz. Yani şu anlamda ilgi alanımız değil, biz onların fonlamasını biz yapmıyoruz kuruluş olarak geri gönderme merkezlerinin. Ama biz Göç İdaresi Genel Müdürlüğüyle yapmış olduğumuz protokol kap-samında, yılda bir ya da iki kere ihtiyaca binaen, mesela bizim kendi bölgemizdeki İzmir, Aydın, Muğla ve Antalya, Muğla, Ula ve Antalya geri gönderme merkezlerine düzenli ziyaretlerde bulunuyoruz. İşte bir sonrası da önümüzdeki haftadan itibaren olacak mesela, yılda iki kere. Gittiğimiz zaman hem insanlarla konuşuyoruz, hem yetkililerle oradaki durumu anlamak, onların sıkıntıları neler, işte insanlar oraya geldi-ğinde haklarından bahsedildi mi, onlar öğrendi mi, bir broşür verildi mi, adli yardım için nereye gidecekler? Bu noktada biz adli yardımla ilgili Barolar Birliğiyle yakinen çalışıyoruz, hem tercüme hattı, hem de adli yardımla ilgili avukatların yaşadıkları ödenek sıkıntısı, tercüme sıkıntısı, vekaletname sıkıntısını da İzmir ve Aydın Barosu bu projenin dahilinde. Yani bununla ilgili de çalışmalarımız var.

Son olarak bizim aslında ayrımcılıkla ilgili tabii ki bütün aslında tek mülteci politikası uyguluyoruz. Yani İran, Suriye, Afganistan, Irak’tan gelen herkes bizim için eğer ki koşulları sağlıyorsa, o beş koşulu sağlıyor-sa mültecidir ve biz de bu insanların haklara ve hizmetlere erişim noktasında bize ulaşan her türlü vakanın sonuna kadar takibini yapıyoruz. Eğer ki bir vaka burada bir hizmete erişemiyorsa herhangi bir sebepten dolayı, eğer zaten uygulamada bir aksaklık olabilir, bazen kişiler bilmiyor olabilir, bazen farklı durumlar olabilir. Biz bunu çözmek için dediğim gibi vaka bize ulaştığından son anına kadar takip ediyoruz. Eğer ki vaka burada bir şekilde çözüme ulaşamıyorsa, yani çok ciddi bir vaka ulaşamıyor. O zaman farklı çözümler üretebiliyoruz. Yani bu kişi o zaman yerleşme programına dahil olabilir mi? Demek ki burada kanser has-tası, tedavisi yok, kişiler gitmek istiyorsa başka bir ülkeye, daha sağlıklı bir hizmet alabileceği bir ülkeye yerleştirebilir miyiz gibi takibini de yapıyoruz.

Teşekkür ederim.

Ayşegül ÖZBEK KANSU - Sunumumda biraz değindim, biraz daha açayım. Biz Uluslararası Çalışma

Örgütü olarak hem işgücü piyasasının taleplerini, hem de hizmet vereceğimiz, eğitim vereceğimiz hedef kitlenin isteklerini dikkate almaya çalışıyoruz programları planlarken. Dolayısıyla iki yönlü bir çalışma yürütüyoruz. Biz öncelikle Suriyeli olabilir, kendi vatandaşımız olabilir bir anket uyguluyoruz; becerilerini anlamaya, taleplerini anlamaya yönelik. Eğitim durumu nedir, hangi meslekten geliyor, önceden çalışmış mı, şimdi çalışıyor mu, hangi alanda çalışmak istiyor, mesleki eğitimlere katılmak istiyor mu, hangi alanda katılmak istiyor diye böyle bir anket uyguluyoruz.

Öte yandan da firmalarla, özellikle odalar aracılığıyla görüşmeler yapıyoruz. Odalardan bilgi toplamaya çalışıyoruz. Esnaf odaları olabilir, sanayi ticaret odaları olabilir. Oradan işgücü piyasasının talebini anlamaya çalışıyoruz ve ona göre oluşturmaya çalışıyoruz. İki taraflı bir katılımcı yöntem uygulamaya çalışıyoruz. Ve kayıt alırken de kursiyer olarak, onlara yine soruyoruz hangi kurslara gitmek istiyorsunuz, onun üzerine davet ediyoruz kendilerini açılan kurslara.

Onun dışında uygulama sonrasında da şöyle bir değerlendirme süreci yürütüyoruz. Kurslar bittikten sonra bir değerlendirme anketi uyguluyoruz kursiyerlerimize. Eğitimden ne düzeyde memnun kaldıklarını, tekrar katılmak isteyip istemediklerini, başka eğitimlerle ilgili talepleri olup olmadığını anlamaya çalışıyoruz ve bu değerlendirme anketlerine göre yeni eğitimlerini planlıyoruz.

İşgücü piyasasına girme mevzuğu, aslında hepimizin en büyük sıkıntısı. Türkiye’de malum sadece mülteci gruplar için değil, Türkiye için de kayıt dışı işsizlik çok ciddi bir sorun. Önceden de vardı, hâlâ da var. Dolayısıyla biz Uluslararası Çalışma Örgütü olarak kayıtlı istihdamı teşvik etmeye çalışıyoruz, ama piyasanın koşullarının da çok farkındayız. Bunu yaparken de yine esnaf odaları, ticaret ve sanayi odaları ve İş-Kur üzerinden takip yapmaya çalışıyoruz. Özellikle İş-Kur’u mezun ettiğimiz kişilerin sisteme kaydedilmesi için zorlamaya çalışıyoruz il düzeyinde. Çok yoğun iş yükleri var, ama buna rağmen kurduğumuz ikili ilişkilerle sisteme dahil etmeye çalışıyoruz. Ama şu da bir gerçek ki, çok sınırlı kalıyor, yani kayıtlı istihdam adı altında başlığı altında çalışan çok az sayıda insan oluyor. Çoğunluk gayri resmi olarak kayıt dışı olarak istihdam ediliyor ve bunu da görüyoruz. Bunu da yıkabilecek alternatif mekanizmaları geliştirmeye çalışıyoruz. Onun için mesela kadınlar için kooperatif modelini geliştirmeye çalışıyoruz, alternatif bir model geliştirmek gibi. SGK’yla onun için aslında işbirliği yapıyoruz ve onlara teşvik programı uygulamaları için destek fonlar sunmaya çalışıyoruz. Ama bunlar beklediğimiz düzeyde mi? Maalesef değil, Türkiye’nin ekonomik şartları gereği.

Bir de veri toplamayla, veri paylaşımıyla ilgili aslında direkt bana yöneltmemişsiniz, ama bir katkı olması anlamında ve aslında planlamalarımızda maalesef bu göçmen grupların çok yer almamasıyla ilgili. Geçen yıl 11.kalkınma planıyla ilgili hazırlıklar sürerken, göçle ilgili özel bir ihtisas kurulu oluşturulmuştu ve oraya katılan kişilerden biri olarak bunu çok vurguladık. Yani Türkiye’de çok ciddi bir göçmen nüfus var, mülteci nüfus var, ama hiçbir planlamada yer almıyorlar. Dolayısıyla bunlara atıfta bulunan yeni bir planlama yaklaşımına ihtiyacımız var diye, özellikle oturumda da bu gündeme geldi. Ama maalesef hâlâ 11.kalkınma planımız 2018 bitmek üzere olmasına rağmen hâlâ yayınlanmadığı için bunları göremiyoruz. Özellikle belediyelerimiz çok ciddi sıkıntı yaşıyoruz biliyoruz bu konuda. Nüfusları belki iki katına çıkarmış illerimiz var göçmenler nedeniyle, ama aynı oranda merkezi bütçeden kaynak alıyorlar. Aynı sınırlı kaynaklarla hizmet sunmaya çalışıyorlar ve görünür değil bu kişiler. Bu ciddi üzerine eğilinmesi gereken konulardan biri.

Çocuk işçiliğiyle ilgili soruya gelince, öncelikle çok teşekkür ediyorum bunu gündeme getirdiğiniz için.

Taylan Beyin belirttiği gibi, süremiz kısıtlı olduğu için her şeyden bahsedemiyoruz. Aslında Uluslararası Çalışma Örgütü özellikle Türkiye ofisi çocuk işçiliği alanında çok yoğun çalışıyor. En kötü biçimdeki çocuk işçiliğiyle mücadele programımız Türkiye’de uzun yıllardır uygulayan yapılardan biriyiz. Özellikle pamuk ve fındıktaki çocuk işçiliğiyle mücadele alanında çok uzun zamandır, 90’lardan beri ILO Türkiye ofisi projeler yürütüyor, yürütmeye de devam ediyor şu an; özellikle fındık alanında. Ama tabii Suriye kriziyle beraber biz değişen bir çocuk işçilik profilimiz var artan. Aslında bu uygulanan programlarla Türkiye belli bir kademe kaydetmişti, belli bir ilerleme oldu, çıkan raporlara da yansımıştı. Ama Suriye kriziyle beraber bu tekrar artan bir hızla devam etmeye başladı. Dolayısıyla bu da bizim gündemimizde olan hususlardan biri. 2015 yılında Hacettepe Üniversitesiyle Ankara’da sokakta çalışan çocuklar özelinde mülteci grupları da içeren bir araştırma yayınladık. Bu araştırmanın sonrasında Aile Bakanlığıyla birlikte ortak bir çalıştay düzenledik, ilgili kurum kuruluşları bir araya getirerek, Ankara özelinde bir eylem planı geliştirildi. Yani çocuk işçiliği mevzusu artık sadece Türkiyeli çocuklarla ilgili bir mevzu değil, göçmen gruplar da var ve daha artan sayıda varlar. Dolayısıyla onlara da hizmet sunulmasını kapsayacak yeni bir eylem planı geliştirildi ve bu eylem planı Ankara Valiliğinin başkanlığında ilgili bütün kurum kuruluşlarca imzalandı ve yürürlüğe girdi. Bu tabii Ankara özelinde olmuş bir çalışma.

Yine 2018 yılı Çalışma Bakanlığı tarafından çocuk işçiliğiyle mücadele yılı ilan edildi, bu artan trend göz önünde bulundurularak. Biz de bu sürecin bir parçasıyız. Ama hâlâ yapılacak çok şey var. Önümüzdeki yıllarda ILO Türkiye ofisi olarak da mülteci mevzusu özelinde çocuk işçiliğini çalışmaya yönelik proje fikirlerimiz var, öngörülerimiz var. Biz daha ziyade ILO olarak çocuk işçiliğiyle mücadelede ikili bir strateji izliyoruz. Bir, eğitim yoluyla çocuk işçiliğiyle mücadele, ama bunu yaparken de özellikle ebeveynlerin istihdamını destekleyerek çocuk işçiliğiyle mücadele ediyoruz. Çünkü biliyoruz ki, aslında en büyük neden yoksulluk çocuk işçiliğinde. Anne babaya insan onuruna yakışır düzenli bir gelir sağlamadığınız sürece, istediğiniz kadar bilgilendirme yapın ya da farklı faaliyetler, çocuğu çok da işgücü piyasasından çekemiyorsunuz. Bunu destekleyici faaliyetler yürütmeye çalışıyoruz, ama yapılması gereken hâlâ çok fazla şey olduğu çok aşikâr. Teşekkür ediyorum.

Zeliha ÜNALDI (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi-UN Women)- Bana aslında pek soru niteliğinde değildi, yorumlar için teşekkür ediyorum her iki arkadaşımıza da. Farklılıkların farkındayız şüphesiz, zaten bu tür araştırmaları yapmanın temel sebebi de, biz farkındayız, ama hem bu farkındalığımızı test etmek, hem de kullanılabilir veri sunmak. Özellikle bu alanda çalışan kurum ve kuruluşlara ve bireylere.

Araştırmada illere göre kırılımları da var, bunu belki beyefendi için söylemek daha şey olur ve oradan zaten farklılıkları görüyorsunuz. Gönül ister ki, tabii daha çok araştırma yapılabilsin ve bu farklılıkların kaynaklarına bakılsın. Kimler İzmir’e geliyor, kimler Adana’ya geliyor? Bizim çalışma yaptığımız iller İzmir, Adana, Hatay, Gaziantep, Konya, İstanbul, Urfa yedi il. Dolayısıyla bu yedi ilde o kırımlara baktığınızda çok farklı profiller de görüyorsunuz.

Mesela bana çok çarpıcı gelen şeylerden bir tanesi, her yerde dil ev sahibi topluluklarla bir arada olmak için en büyük engel görünürken, İzmir’de dil en düşük engel. Yani bunu mesela çok merak ediyorum neden diye. Ama bunları muhtemelen sizin söylediğiniz gibi, farklı alanlarda görünürlükleri var ve evden çıkmanın farklı sebepleri var. Ama bunlara bakmak için de ayrıca bir araştırma gerekli tabii ki. Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Tüm katılımcılara çok teşekkür ediyorum ve dinleyicilere de soruları için.

5-A Oturumu

Emek Piyasaları ve Göç

Oturum Başkanı: Dr. Melda Yaman

İstanbul'da Çalışan Vasıflı Yabancıların Mekânı:
Dönüşen Kentin Küresellik İddiası Ekseninde Bir Araştırma
Araş. Gör. Erdal Bayraktar, Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu

Tarımsal Üretimde Suriyeli Göçmen Kadın Emeği
Doç. Dr. Saniye Dedeoğlu, Sinem Sefa Bayraktar

****Kadın Göçmenlerin Deneyimleri, Yerelin Sosyo -Mekansal Yapısı ve
Kadın Yoksulluğu: Bursa Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçelerinde Yaşayan
Suriyeli Sığınmacı Kadınlar Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme**
Dr. Gülçin Tunç

Yaratıcı Sınıfın Göç Tercihleri ve Göç Politikaları, Beyoğlu
Ece Tümer, Başak Aycan

** Bu bildiriler yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

İstanbul’da Çalışan Küresel Profesyonellerin Mekânı: Dönüşen Kentin Küresellik İddiası Ekseninde Bir Araştırma

Arş. Gör. Erdal Bayraktar

Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu

İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü

Özet

Bu çalışma, 2000’li yıllarla beraber İstanbul’un yaşadığı mekânsal dönüşümü, küresel kentin önemli bir unsuru olan küresel profesyoneller (expatlar) ve bu kişilerin mekânsal tercihleri üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. İstanbul’un küresel kapitalizme eklemlenme süreci, mekânsal düzenlemeleri kapsayacak şekilde ilerlemiştir. Bu düzenlemeler, mekânsal engellerin sermaye birikimi lehine azaltılmasını sağlamıştır. Diğer yandan mekândaki değişim, emek profilindeki değişimle paralel ilerlemiştir. Hizmet sektörünün konumu güçlenmiş, buna karşın üretim süreçleri giderek daha fazla parçalanmış ve uzmanlaşma artmıştır.

Çalışma kapsamında İstanbul’un küresel kapitalizme eklemlenme sürecinden bir kesit olarak 2000 sonrası dönem ele alınmıştır. Bu eklemlenme sürecinde kısmî olarak yer alan, uluslararası niteliklere ve beşerî sermayeye sahip küresel profesyonellerin (expatların) profili ve mekândaki varlıkları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, mekândaki dönüşümün uluslararası niteliği, küresel profesyonellerin (expatları) profili ve mekânsal tercihleri ortaya koyulmuştur.

İstanbul’un sermaye birikimine uyumlu bir küresel kent olma iddiası küresel profesyonel (expat) hareketliliğini desteklemektedir. Bunun bir unsuru olarak küresel profesyonellere (expatlara) uygun nitelikteki mekânların oluşturulması söz konusudur. Dolayısıyla kentler arasında mekânsal örüntü bağlamında bir benzeşme yaratma ihtimali bulunmaktadır.

Bu çalışma, küresel profesyonellerin (expatların) profilinin ve mekânsal tercihlerinin anlaşılacak, mekânsal örüntü üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesini, küresel profesyonel (expat) hareketliliğinin mekânsal dönüşümle ilişkisini anlamayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında 144 küresel profesyonelin (expatın) sunduğu veriler değerlendirilmiş ve mekânsal politikalara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Küresel profesyonel, vasıflı göç, küresel mekân

Abstract

This study aims to discuss the spatial transformation of Istanbul since 2000s, over the global professionals (expats) as an important constituent, also with their spatial preferences. The process of Istanbul's articulation into global capitalism has progressed to include spatial arrangements. These arrangements have reduced spatial barriers in favor of capital accumulation. On the other hand, the change in space progressed parallel to the change in the labor profile. The position of the service sector is strengthened, while production processes are increasingly fragmented and specialization has increased.

Within the scope of the study, the period after 2000 as part of Istanbul's process of articulation into global capitalism is discussed. The global professionals (expats), who happen to play a key role in this articulation process, have international qualifications and human capital, with regard to their profile and position in space were evaluated. In this respect, the international character of the transformation in space, the profile and the spatial preferences of the global professionals (expats) were put forward.

Istanbul's claim to be a compatible city with capital accumulation, supports global professional (expat) mobility. As a consequence, spaces suitable for global professionals (expats) might be created. Therefore, there is a possibility of creating a similarity between cities in the context of spatial pattern. The aim of this study is to understand the profile and spatial preferences of global professionals (expats), to evaluate their effects on the spatial pattern, and to understand the ties between global professional (expat) mobility and spatial transformation. Within the scope of the research, the data presented by 144 global professionals (expats) were evaluated and recommendations for spatial policies were developed.

Keywords: Global professional, skilled migration, global space

Giriş

Küreselleşme, çok boyutlu ve çok aktörlü bir süreçtir. Ülkeler arasında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin yaygınlaşmasıdır. Diğer bir boyutuyla da mal, hizmet, emek ve sermaye hareketliliğini arttırmakta, özellikle de sermaye birikiminin mekânsal ölçekte akışkan hale gelmesini desteklemektedir. Neoliberal politikaların, buna bağlı serbest piyasanın ve Batılı yaşam tarzının küresel çapta hakimiyetini ifade etmektedir.

Küreselleşmenin itici faktörü sermaye birikimidir. Kentler, sermaye birikiminin daha hızlı devinim gerçekleştirebileceği ölçüde mekânsal olarak yeniden kurgulanmaktadır. Bu durum, kendisini büyük dönüşüm projeleri, güvenli ve ayrıştırılmış yaşam alanları, küresel karakterli tüketim ve üretim merkezleri biçiminde göstermektedir. Kentlerde meydana gelen mekânsal değişimin motivasyonu ise sermaye birikimine endeksli kapitalist ilişkilere eklenme çabasındaki neoliberal politikalarla ilerlemektedir.

Mekânın kapitalizme eklenmesi, sermaye birikiminin sadece mekân üzerinde hızlı bir biçimde gelişmesini destekleyen düzenlemelerle değil, bu birikime uyumlu faaliyetleri yürütebilecek iş gücüyle de ilerler. Bu noktada kentlerin uluslararası nitelikli iş gücü için cazibe merkezleri olmaları ve çekici bir güce erişimleri amaçlanır. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler bu işgücünü, kendi işgücü piyasalarından yaratabilmektedir. Bir diğer yöntem olarak da yine gelişmiş ülkeler uluslararası nitelikli işgücü için cazibe merkezleri, önemli kariyer noktalarını oluşturmaktadır. Buna karşın gelişmekte olan ekonomilerin imkânları kısıtlıdır. Kendi işgücü piyasalarından uluslararası nitelikli işgücünü ortaya çıkartmanın zorluklarının yanında diğer ülkelerden bu niteliklere sahip çalışanları ülkelerine çekmek için de rekabet içerisindeyler.

Bir diğer faktör olarak küresel ekonomik ilişkilerin ve küresel firmaların gelişmekte olan ekonomilerdeki faaliyetlerinin kendi hedefleriyle örtüşmesi amacıyla küresel işgücü piyasasından faydalanmaya yöneldikleri görülmektedir. Küreselleşme; sermaye, mal ve hizmetler için olduğu kadar daha sınırlı ölçüde çalışanlar için de hareketlilik imkânı yaratmıştır. Bu hareketlilik küresel profesyonel (expat) olarak tabir edilebilen ve uluslararası piyasalarda gerek dil gerek de tecrübe ve yetenek olarak rahatça iş bulabilen veya talep edilen kişileri kapsamaktadır. Hareketlilik, sosyal sermayesi yüksek çalışanlar için küresel işgücü piyasalarına dahil olabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu haliyle yabancı çalışanları, çalışmamızda kullandığımız ifadeyle küresel profesyonelleri (expatları) çekmeyi amaçlayan bir “göç” olgusu meydana gelir.

Göç literatüründe göçmenliğe yönelik açıklamalar çoğunlukla “nitelsiz” veya “düzensiz” emeğin hareketliliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşın, gelişen ekonomik ilişkiler ve küresel sermayenin hareketliliği; nitelikli, uzman ve eğitilmiş nüfusun küresel hareketliliğini de desteklemiştir. Yeni bir göç biçimi olarak ele alınabilecek bu hareketlilik, küresel sermayeye uygun bir biçimde küresel profesyonellerin (expatların) kendi ülkelerinin dışında iş arayışlarına, küresel ve yerel firmaların da bu çalışanlara yönelmesini sağlamıştır.

İstanbul’da, 2000’li yıllarla beraber küresel kapitalizme eklenme süreci hızlanmış ve bu bağlamda gerek mekânsal gerek de politika düzleminde küresel kapitalizmle örtüşme düzeyini arttırmıştır. Bu düzenlemelerin tek taraflı olarak sadece küresel profesyonelleri (expatları) kente çekmeyi amaçladığını veya küresel kent olma ve daha çok sermaye birikimi elde etmeyi amaçladığını söylemek yetersiz bir açıklama olacaktır. Ayrıca tüm bu dönüşümün ortaya çıkarttığı rant ilişkilerini ve ülke içerisindeki politik

gündemini hiçe sayan indirgemeci bir tutum olacaktır. Bu kapsamda, çalışmanın sınırlılıkları ve literatürün ihtiyaçları ele alınarak inceleme yapılmıştır. Özellikle küresel profesyonel (expat) kavramı; profili ve mekânsal tercihleri bağlamında incelenmiş, İstanbul'un bu profille mekânsal ölçekteki ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmada, yüksek lisans tezinde sunulan argümanlar ve literatür güncellenerek değerlendirilmiş, İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) profiline yönelik açıklamalar ve bulgular irdelenmiştir.

Bu çalışma kapsamında, üst ve orta düzey yabancı çalışanların, yani küresel profesyonellerin (expatların), kentsel mekândaki tercihleri ele alınarak, İstanbul'da yaşanan mekânsal dönüşümün küresel profesyonellerin (expatların) ihtiyaçlarını hangi düzeyde karşıladığı, küresel profesyoneller (expatlar) tarafındaki talepler ve İstanbul'un nasıl görüldüğü değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında üç aşamalı bir araştırma yapılmıştır. İlk iki bölümde küresel kentteki mekânsal dönüşüm ve küresel profesyoneller (expatlar), kapsam bağlamında değerlendirilmiştir. Öncelikle küresel profesyonellerin (expatların) küresel kent ekseninde nasıl ele alınabileceği küresel profesyonellerin nitelikleri üzerinden incelenmiştir. Bu incelemede, küresel kent bağlamından hareketle kentsel mekânda yaşanan mekânsal ve politik dönüşümlerin, küresel profesyonellerin (expatların) tercihleri ve hareketliliği ile ne ölçüde uyumlu olduğu ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) mekânsal tercihleri incelenmiştir. Bu kişilere yönelik anket çalışması üzerinden bir araştırma yapılmıştır. Araştırmayla; şirket görevlendirmeleri veya kendi kariyer hedefleri doğrultusunda 2000-2018 yılları arasında minimum altı ay İstanbul'da üst ve orta düzey olarak tanımlanabilecek işlerde çalışmış olan, 144 küresel profesyonelin (expatın) kentsel mekândaki tercihlerinin, küresel kent politikaları üzerinden değerlendirilebilecek mekânsal dönüşümle; konaklama, tüketim ve kültürel etkinlikler üzerinden ne ölçüde uyuşup uyuşmadığı incelenmiştir.

Yapılan çalışmayla beraber, küresel profesyonel (expat) olarak tanımlanan insanlara yönelik daha detaylı ve kapsamlı araştırmalara önayak olunması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, ilerleyen dönemde özellikle İstanbul'un ve Türkiye'nin, içerisine daha yoğun bir şekilde dahil olacağı öngörülen küresel kapitalist ilişkilerin anlaşılması mümkün olacaktır. Ayrıca bu ilişkiler ekseninde ortaya çıkması muhtemel mekânsal, politik ve yapısal dönüşümler, emeğin profilindeki değişim ve küresel profesyonelleri (expatları) kapsayan hareketlilik anlaşılabilir.

1. Mekânsal Küresellik: Küresel Kent

Kentler, sermaye birikiminin yanında üretimin ve tüketicinin, genel anlamıyla da tüm çelişkileriyle beraber toplumsal üretimin mekânlarını oluşturmaktadırlar. Bu konumlarıyla diğer yerleşim birimlerinden ayrılırken kendi içlerinde de dinamik ilişkilerin yoğunlaştığı mekânları oluşturmaktadırlar.

Kentsel mekân, sadece yapılmış mekânın üretimini değil politik, kültürel ve hegemonik ilişkilere dayanan bir ilişkiler kümesini karşılıklı olarak, üzerinde yaşayanlarla beraber üretmekte, değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu özelliğiyle kentlerin, mevcut ekonomi politik içerisindeki konumları, sermaye birikimine yönelik talepler beraber ivmelenmiştir.

Tarihsel arkaplanının ötesinde günümüz kentleri için sermaye birikimi başat gereksinimdir. Küreselleşme, basit tanımıyla mal, hizmet, sermaye, bilgi ve emeğin küresel ölçekte dolaşımının yanında kentlerin, birbirleri ile küresel kapitalist ilişkilere eklenme ve sermaye birikimini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirme yarışını da içeren bir süreçtir. Bu düzlemde kentler arasında, küresel kapitalizmin ihtiyaçlarını

karşılamaya yönelik rekabet, bu rekabet içerisinde giren kentlere yani küresel kentlere ilişkin kavramsal-laştırmalara dayanak olmuştur.

Küreselleşme ve küresel kent olma iddiası İstanbul için yeni ve yapay bir iddia değildir. Tarihsel kimliğinin ötesinde, küreselleşme ile beraber İstanbul'un bölgesel bir sermaye birikim durağı haline gelmesi ve küresel kapitalist ilişkilere eklenmesi anlaşılmaktadır. Bu eklenme çabaları içerisinde İstanbul'daki mekânsal örüntünün küresele uyumlu hale getirilmesi, yerel gerilimleri ile beraber İstanbul'da gerek mekânsal örüntü gerek de emeğin profili açısından dönüşümlere yol açma potansiyeline sahiptir.

Kapitalist ilişkilerin gelişmesi ile beraber bu ilişkilerin sermaye birikiminin sağlanmasına yönelik ihtiyacı, kapitalist ilişkilerin küresel bir kimlik kazanmasına sebep olmuştur. Söz konusu ihtiyaç, üretimin ve tüketimin küreselleşmesini, yeni coğrafyaların bu ilişkilere eklenmesini zorunluluk haline getirmiştir (Marx & Engels, 2010: 27). Kapitalist krizin çantasındaki yegâne ilaç, sermaye birikimindeki istikrarı sağlamak ve sermaye birikimi döngüsünün giderek kısalmasını mümkün kılmak olmuştur. Dolayısıyla küreselleşme; ekonomik, politik ve kültürel unsurlarının yanında sermayenin küresel ölçekte dolaşımıyla içkin bir kavramdır (Yılmaz, 2012: 262). Bu sadece coğrafi bir genişlemeyi ifade etmez. Aynı zamanda sermayenin, mal ve hizmetlerin ve emeğin hareketliliğinin genişleyerek hızlanmasını kapsar (Öncü & Weyland, 2010: 13-14).

Küreselleşmenin ve küresel kapitalist ilişkilerin, sermaye birikimini yaratma bağlamında temel dinamiği, krizlerin ertesinde üretim ve tüketim süreçlerinde yaptığı yapısal dönüşümleri yaratma gücüdür. 1980'li yıllarla beraber, 1970'li yılların krizi, üretimin mekândan bağımsızlaşmasını içeren üretim modellerini gündeme getirirken (Hardt & Negri, 2003: 308), bir önceki dönemin sanayi kentlerinde esnek üretim metodlarının uygulandığı sanayisizleşen kentler ve mekânlar ortaya çıkmıştır (Soja, 2002: 285-306).

Harvey'in çözümlemesi küreselleşmenin mekânsal boyutunu açıklarken kriz ekseninde bir yaklaşım ileri sürer. Buna göre sermaye birikiminin karşılaştığı zaman-mekân sıkışması, uzamsal çözümlerle aşılrken, küreselleşme bu uzamsal çözümlemelerde yeni bir aşamayı belirtmektedir (Harvey, 2008: 75). Sermaye birikiminin uzamsal çözümlemesi, Sassen'e göre sermayenin mekândan bağımsızlaşmasını sağlarken (Sassen, 2005: 31-32), küreselleşmenin diğer çıktılarıyla da bu durumu desteklemektedir.

Küreselleşmenin ve küresel kent olma hedefinin mekânsal ilişkisi tek yönlü bir ilişki değildir. Kimi zaman direnç, kimi zaman da iş birlikleriyle mekânın yerel-küresel ekseninde iki yönlülüğünü barındırır. Yerele biçilen rol, rekabet içerisindeki kentler arasından küresel ağlara eklenmektir (Morley & Robins, 2011: 160-164).

Küresel kentlere ilişkin en temel çözümlemeler Friedmann ve Sassen tarafından yapılmıştır. Friedmann'ın küresel kentleri tanımlarken belirttiği dünya ekonomisine entegrasyon, üretim ve pazarlara eklenme konumu, üretim ve istihdamdaki dinamik kontrolü, küresel sermaye birikimi bağlamında önemli konuları, göç merkezleri olmaları, mekânsal ve sınıfsal çelişkilere sahip olmaları ve sahip oldukları sosyal maliyetler konularına değinmiştir (Friedmann, 1986: 70-79). Sassen ise ağların, küresel kentler açısından ulusal sınırların ötesinde ekonomik eklenmeler yarattığını söylemiştir (Kurşunlugil, 2010: 50). Sassen'in küresel kentlerde yer alan küresel firmalara yönelik tanımı küresel kent tanımına uyumlu bir ekonomik aktörü tanımlamıştır. Çok merkezli bu firmalar yerel ve bölgesel ihtiyaçları karşılamayı sağlamaktadırlar. Dolayısıyla küresel firmaların sahip oldukları çok merkezlilik küresel kentlerce desteklenmekte

ve ikili bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Kentlerin bölgesel ve küresel kontrol-denetim gücü, bu firmalar aracılığıyla olanak bulur (Sassen, 2005: 35). Sassen, ayrıca küresel kentlerin sadece küresel kapitalist ilişkiler ve sermaye birikimi için değil, küresel bir emeğin oluşması bağlamında da önemli bir rol oynadığını, ulusüstü kimliklerin yaratılmasını olanaklı kıldığını belirtmiştir (Sassen, 2005: 38).

Küresel kentlerdeki hareketlilik ve değişim zamanla içiçedir. Amaç; zamanı ile sermayenin yakalanması ve bu kovalamacada geçen sürenin en aza indirilmesidir. Mekânsal örüntü ve mekân üzerindeki ilişkiler zaman ve sermaye arasındaki bu kovalamacanın çevresinde şekillenir. Harvey'in de belirttiği gibi, sermaye birikimi küresel kentin mekânında yeniden ve yeniden üretilirken sadece mekânsal örüntünün değil, sabit ve katı tüm ilişkilerin buharlaşmasını, daha doğrusu sermaye ile uyumlaştırılmasını içermektedir (Harvey, 2008: 38).

Küresel kentler yapıları gereği ikili bir emek profiline sahiptirler. Bu profilin bir ayağını, uluslararası niteliklere erişemeyen veya rekabet içerisinde geride kalan, düşük nitelikli işgücü, diğer ayağını ise küresel hareketlilikten faydalanmalarını mümkün kılan uluslararası niteliklere sahip işgücü oluşturmaktadır. Dolayısıyla küresel kentlerdeki parçalı yapı, mekânsal örüntüde olduğu kadar işgücünde de kendisini göstermektedir.

Küresel kentlerin küresel ilişkilere eklemelenme çabası içerisindeki mekânsal düzenlemeler, kendisini alış-veriş merkezleri, kapalı siteler, gösteri alanları gibi kent ölçeğinde erişimi kısıtlı mekânlar oluşturmaktadır. Bu değişim, mekânsal ayrışmanın anlık olarak değil, süreklilik arz edecek şekilde tetiklemektedir. Küresel ilişkilere eklemelenme sadece mekânsal ölçekte bir rekabeti değil, yerel halkın da maliyetleri yüklenme durumu üzerinden bir rekabeti tetikler (Kotkin vd, 2014: 7).

Gösteri halini alan bir tüketim algısı, küresel kentlerin mekânda yarattığı bir durum olmuştur. Dolayısıyla rekabet, bir ölçüde kentler arasında benzeşmeyi beraberinde getirirken bu benzeşme sermayeyi kente çekmeye yönelik yıpratıcı bir rekabeti de ortaya çıkartmıştır. Sonuç olarak küresel sermaye ile uyumlu kentler, mekânsal yapıları ile kentleri değiştiren birtakım sonuçlar doğurmuştur (Şentürk, 2015: 3).

Lefebvre'ye göre toplumsal mekân, fikirler, canlılar, nesneler ve semboller için bir buluşma sağlamaktadır. Dolayısıyla kentsel mekân, farklı unsurların bir araya geldiği bir toplumsallıktan yaratılır (Lefebvre, 2014: 125-126). Bu yaratılış veya üretim süreci, zihinsel mekânı da üretmektedir (Lefebvre, 2014: 270-271). Dolayısıyla küresel kentin mekânı ele alınırken, mekânsal örüntünün ötesinde zihinsel olarak da küresel mekânın üretildiğini ve tekrar tekrar yeniden üretildiğini belirtmek gerekir. Tüm bu üretim süreci küresel kentin sadece küresel kapitalist ilişkilere eklemelenmesini değil gerek mekânsal gerek de zihinsel dönüşüm bağlamında giriştiği rekabetin gerekçelendirilmesine de sebep olur.

Küresel kentler, küresel profesyoneller (expatlar) açısından başlıca çalışma mekânlarını oluşturmaktadır. Küresel profesyonellerin (expatların) küresel kentlerdeki konumu, küresel kentlerin yarattığı algısal düzenle örtüşmektedir.

2. Küresel Profesyonellere (Expatlara) Kavramsal Bakış ve Profil

Küresel profesyoneller (expatlar) için uluslararası literatürde kullanılan kavramın – expat – Türkçe olarak tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu kişiler, kimi zaman kendi tercihleri ile kimi zaman da küresel firmaların görevlendirmeleriyle, genellikle kariyer odaklı ve belirli süreliğine, uluslararası niteliklere sahip

yönetici, uzman, danışman gibi pozisyonlarla köken ülkelerinin dışında çalışan kişileri kapsamaktadır. Buradaki temel ayrım, yaşanan deneyimin belirli bir süreye bağlı olması ve gönüllü, kariyer odaklı bir hareketliliği içermesidir. Bu kişilerin uluslararası niteliklerinin kendilerine uluslararası işgücü piyasalarında sağladığı avantaj, küreselleşmenin emeğin hareketliliğine sağladığını iddia ettiği avantajla örtüşmektedir. Tüm bu açıklamalar ışığında bu kişiler için Türkçe olarak “küresel profesyonel (expat)” tanımının kullanılması, kavramın anlaşılabilirliğini destekleyecektir.

Küresel profesyonel yani expat kavramı, Latince kökenli expatriate kelimesinin kısaltılmış formu olarak ex (eski) patria (ülke) kelimelerinin birleşimini sunmaktadır (Cernek & Makova, 2013: 32). Ex, “dışında” olarak tanımlandığı zaman, ülke dışındaki kişinin ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber kavramın birebir Türkçe karşılığı olarak gurbetçi veya yabancı ülkede yaşayan kişi tanımlamaları yeterli anlamı sunamamaktadır.

Küresel profesyoneller (expatlar), gerek başka bir ülkede bulunmaları gerek de üst ve orta düzey yönetici veya uzman olarak çalışmaları sebebiyle yereldeki emek profilinden farklılaşmaktadır. Küresel profesyonellerin (expatların) işçi sınıfının bir üyesi olarak değerlendirilmeleri her ne kadar varsayımsal olarak doğru olsa da çoğu küresel profesyonel (expat) açısından karşılığı olmayan bir tanımlama olacaktır. Ayrıca küresel profesyonellerin bu durumu, yönetici konumundaki yerel çalışanların durumundan daha karmaşık bir nitelik sergilemektedir. Bunun sebebi, küresel profesyonellerin (expatların) yaşam tarzları, uluslararası nitelikleri, sosyal, kültürel, ekonomik ve simgesel sermayeleriyle yarattıkları farklılaşma olmaktadır.

Küresel profesyoneller (expatlar), küresel kentlere yönelik uluslararası nitelikli işgücü hareketliliğinin başrol oyuncularından olmaktadır. Bu kapsamda küresel firmalar tarafından kendilerine gerek mekânsal gerek de hayat standartları doğrultusunda belirli bir yaşam tarzının sunulması öngörülmektedir.

Yaşam tarzının karşılanması, küresel profesyonellerin (expatların) yaşam alanlarındaki standartların küresel standartlar ölçüsünde karşılanmasıyla mümkün olmaktadır. Küresel profesyonellerin bu yaşam standartlarına kendi sınırlı bilgileri ile erişimleri zorlu bir süreç olmaktadır (Koeleman, 2014: 38). Buna karşın küresel firmaların, danışmanlık firmalarının ve küresel profesyonellerin (expatların) kendi ağlarının katkılarıyla uluslararası standartlara uygun ve ihtiyaçları karşılayan yaşam alanlarına erişme imkânları söz konusudur.

Kurşunlugil’in ifadeleriyle küresel profesyonel (expat) olarak adlandırılacak kişilerin; steril ve kaliteli bir yaşam tarzı içerisinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Burada Kurşunlugil’in ifade ettiği sterillik, mekânsal ölçeği aşan bir biçimde, sosyal ağları da içerecek şekilde tanımlanmaktadır (Kurşunlugil, 2010: 55). Bu durumun küresel profesyoneller (expatlar) açısından son derece önemli bir unsur olan “güvenlik” ihtiyacıyla, “güven içerisinde olma” beklentisiyle örtüşen bir ilişkisi vardır (Kurşunlugil, 2010: 57).

Küresel profesyonellerin (expatların) yaşam tarzlarına ilişkin beklentileri kendisini mekânsal ölçekte en belirgin haliyle konut tercihlerinde göstermektedir. Bu tercihin pazarlık yapabilme gücü, küresel profesyonelin (expatın) kariyerindeki konuma göre şekil kazanmaktadır (Koeleman, 2014: 41). Küresel profesyonellerin (expatların) homojen bir yapıda olmadıkları, kendi aralarında da farklılıkları dikkate alındığı takdirde, yaşam standartlarında sahip oldukları çeşitlilik anlaşılabilir olmaktadır.

Küresel profesyoneller (expatlar), küresel sermaye hareketliliğini izleyen bir rotaya sahiptir. Küresel sermayenin dönüştürücü ve değiştirici gücü, yerelin bu sermayeyi çekme ve küresel kapitalist ilişkilere eklenme çabası, küresel profesyoneller (expatlar) açısından birliktelik içeren bir hareketliliği beslemektedir. Küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliği bağlamında İstanbul bir küresel kent olarak ele alınmalıdır. İstanbul'un değişen çehresi sadece kentsel rant ve sermaye birikimini hızlandırmaya yönelik indirgemeci açıklamalarla sonuçlandırılmaz. Aksine, İstanbul'un küresel kapitalist ilişkilere mekânsal olduğu kadar rekabet ölçeğinde de eklenme, bir tercih merkezi olma çabası ile açıklanabilir.

2000'li yıllar, kentsel mekânda sermayeye yönelik dönüşümlerin gerek politik gerek de ekonomik anlamda desteklendiği yıllar olmuştur. İstanbul'un 2000'li yıllarla beraber çektiği yatırımlar ve küresel kent olma iddiası, üst ve orta düzey küresel profesyoneller (expatlar) için de artan bir ilgiyle karşılanmıştır. İstanbul'un bir finans kenti olarak kurgulanması ve sermaye destekli büyük yatırımlar, kentsel mekânın üzerindeki dönüşümleri ve politikaları etkilemiştir. Kentin yaşadığı sermaye odaklı mekânsal ve politik dönüşüm, vasıflı yabancı çalışanların da ilgilerini kente yönelten sebeplerden biri olmuştur.

İstanbul'da 2000'li yıllarla beraber yaşanan kentsel dönüşüm, mekânsal ayrışmayı derinleştiren konut projelerini arttırdığı gibi güvenli sitelerin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Küresel kapitalist ilişkilere yönelme ve kenti bir finans merkezi yapmaya yönelik politikalar, kentin farklı noktalarında yükselen plazaları ve bu plazalar etrafındaki lüks tüketim merkezlerini, alışveriş merkezlerini, yaşam alanlarını desteklemiştir. Mekânsal örüntüde yaşanan bu değişim, İstanbul için ister yabancı olsun ister yerli olsun, "uluslararası niteliklere sahip" bir işgücüne yönelik mekânlar oluşturma gayreti ve söylemiyle ilerlemiştir. Mekânsal örüntüde yaşanan değişimle beraber İstanbul'un çalışan profili için plaza ve ofis kavramları daha fazla görünür olmuş, plaza ve ofis çalışanlarının farklılaşan hayat standartları, politik ve mekânsal olarak kentte belirginleşmiştir. Bu durum küresel profesyoneller (expatlar) için İstanbul'un uluslararası niteliğini arttıran bir unsur olmuştur. Kent, giderek küresel kentlerin ortak özelliklerini barındıran niteliklere göre ele alınmış, mekânsal ve politik düzenlemeler bu amaçla şekillendirilmiştir.

İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) yaşamları, küresel kent olma iddiasındaki İstanbul'da yaşanan mekânsal ve politik dönüşümle yoğun bir ilişki içerisindedir. Kenti küresel kapitalist ilişkilere eklenme çabası, daha fazla sermayeyi ve uzmanlığı kente çekmeye yönelik faaliyetler, küresel profesyonellerin (expatların) ihtiyaçlarının da dolaylı olarak karşılanmasını sağlamaktadır. İstanbul açısından bu çalışanların ihtiyaçlarının tam olarak karşılanması, kentin mekânsal ve politik olarak küresel kentlere giderek benzeşmesini beraberinde getirecektir.

İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) profillerinin anlaşılması, mekânın geleceğine yönelik öngörülerde bulunmayı mümkün kılacağı için önem arz etmektedir. Ayrıca, mekânsal örüntüye yönelik politikaların olası risklerinin değerlendirilmesi sağlanacaktır. Aksi halde küresel düzlemde varsayımsal olarak belirlenen "küresel kent" mekânları, kent kimliğine ve mekâna zarar verebileceği gibi, birbirine benzeyen kimliksiz kentlerin rekabeti içerisinde kazananı olmayan bir yarışın da tüm yıkıcı etkilerini yerel, ulusal veya küresel ayırt etmeden gözler önüne serebilecektir. Bu doğrultuda, küresel profesyonellerin (expatların) profillerinin anlaşılması ve bu kişilere yönelik çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturabilecektir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Küresel profesyonellere (expatlara) yönelik araştırmalar sınırlı düzeydedir. Bu durumun başlıca sebebi, küresel profesyonellerin (expatların) gerek göç gerek de çalışma verileri içerisinde kendilerine özel bir tanımlamaya sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. Küresel profesyonellerin (expatların) uluslararası işgücü piyasalarında giderek artan etkinliği, bu işgücünü ülkesine çekmeyi hedefleyen ülkelerdeki araştırmaları çeşitlendirecek ve arttıracaktır.

Araştırma kapsamında “İstanbul’daki mekânsal örüntünün, küresel profesyonellerin (expatların) tercihleri ve nitelikleriyle bağlantısı” araştırılmıştır. Bu araştırma doğrultusunda temel olarak “Kentsel mekânın, küresel profesyonellerin mekânsal tercihleri ile uyumlu olup olmadığı” sorusu sorulmuştur. Araştırmanın alt başlıklarında ise İstanbul’daki küresel profesyonellerin (expatların) profili ve İstanbul’daki küresel profesyonellerin (expatların) mekânsal tercihleri değerlendirilmiştir.

Araştırma, üç temel amaca sahiptir. Bunlardan ilki, İstanbul’daki küresel profesyonellerin (expatların) içerisinde bulundukları göç olgusunun niteliklerini anlamaktır. Özellikle gelişen ve eklemlenen küresel kapitalist ilişkiler, göç literatürü içerisinde küresel profesyonellere (expatlara) yönelik araştırmaların artması söz konusu olacaktır. Bu sayede küresel profesyonelleri (expatları) kapsayan politikalar ve veriler çeşitlenecektir.

Araştırmanın ikinci amacı, İstanbul’daki küresel profesyonellerin (expatların) mekânsal tercihlerini ortaya çıkartmaktır. Bu sayede İstanbul’daki mekânsal dönüşümün sermaye birikimi odaklı, rant odaklı açıklamalarına yeni bir unsur ve araştırma sahası daha eklemlenebilir olacaktır. Küresel profesyonellerin (expatların) taleplerini karşılayan nitelikteki mekânsal düzenlemeler, kenti uluslararası nitelikli işgücü için cazip bir konuma getirmenin ayaklarından birini oluşturmaktadır.

Araştırmanın üçüncü amacı ise; küreselleşme ekseninde küresel profesyonellerin (expatların) mekânla kurdukları ilişkiyi anlamak olmuştur. Bu bağlamda hangi mekânsal tercihlerin öne çıktığı, kariyer hedefleri doğrultusunda içerisinde bulundukları hareketliliği nasıl değerlendirdikleri anlaşılmak istenmiştir. Tüm bu süreçler, İstanbul’da, belirlenmiş sınırlılıklar içerisindeki küresel profesyonellerin (expatların) profillerini ve mekânsal düzlemdeki tercihlerini ortaya koymayı hedeflemiştir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) 2016 verilerine göre Türkiye’de 73.560 yabancı çalışmaktadır (ÇSGB, 2017: 106). İstanbul’da ise yine aynı verilere göre 27.639 yabancı çalışan bulunmaktadır. Bu sayılar tek başlarına bir sonuç sunmamaktadır. Bu sebepten ötürü çalışma kapsamında yine ÇSGB’nin verileri kullanılarak çalışanların niteliğinden hareket edilmiştir. Yönetici, uzman, danışman gibi tanımlardaki kişi sayıları toplanınca tüm Türkiye için 29.319 kişi küresel profesyonel (expat) olarak varsayılmıştır. Yine benzer şekilde, yaklaşık olarak yarı yarıya olan durum üzerinden İstanbul’da küresel profesyonel (expat) olarak değerlendirilebilecek kişi sayısının tahmini 14.000 kişi olabileceği varsayılmıştır. Araştırmanın kurgulanma sürecinde sağlıklı bir veriye ulaşmak adına 300 kişi ile anket çalışması yapılması öngörülse de yapılan çalışmaya 144 katılımcı katılmıştır.

Verilerin belirlenmesi ve tahmini evrenin oluşturulması sonrasında araştırma; süre, kapsam ve mekân sınırlamaları ile ilerlemiştir. Bu noktada 2000-2018 yılları arasında İstanbul’da minimum altı ay süre ile çalışmış kişiler araştırma sürecine dahil edilmiştir. Araştırma için hedef kitleye kartopu örneklem yön-

temi ile ulaşılması ve İngilizce olarak online biçimde hazırlanan 25 soruluk anketin kendilerine iletilmesi planlanmıştır. Anketler, iletişimde olunan küresel profesyonellere (expatlara) bilgilendirme eşliğinde sunulmuş ve araştırma sınırlılığında kalan kişilere iletmeleri istenmiştir. Bir diğer iletişim kanalı ise sosyal medya olmuştur. Katılımcılara Facebook'taki küresel profesyonel (expat) grupları üzerinden tanıtım metni ile beraber anket yöneltilmiştir. Ayrıca yabancıların yoğun olarak kullandığı ve bir nevi küresel profesyonellerin (expatların) Facebook'u olarak adlandırılabilen InterNations üzerinden kişilere araştırmanın ve anketin tanıtımı yapılmış, katılımcıların araştırmaya katılmaları sağlanmıştır.

Anketlerin online olarak hazırlanması için onlineanketler.com adresinde hesap oluşturulmuş ve bu hesap Eylül-Kasım 2018 tarihleri arasında aktif olacak şekilde kullanılmıştır. Toplanan verilerin anket grafiği ve excel olarak indirilebilmesi mümkün olmuştur.

Her ne kadar çeşitli iletişim kanalları kullanılsa da gerek çalışmanın online olması gerek de soruların anlaşılabilirliğinde mevcut olan zorluklar sebebiyle araştırma sonuçlarında doğru veriye yönelik bazı hatalar ortaya çıkmıştır. Bir risk faktörü olarak kişinin doğru beyan vermemesi bir yana, kişilerin online anketlere yönelik çekinceleri ve anketi tamamlamamaları diğer engelleri oluşturmuştur. Anket içerisinde belirtilmesine rağmen likert ölçeğinin bazı sorulardaki sınırlılığı ve kişilerin kendileri ile ilgili (yaş, yaşanılan yer, çalışılan yer gibi) boşluk doldurma cevaplarından çekinmeleri anketin bir diğer zayıf yönünü oluşturmuştur.

Araştırma süresi içerisinde 144 online anket tamamlanmış biçimde iletilmiş, kimi sorularda bu sayı; anketlerin sonuçları, boş cevaplar ve hatalı cevaplar dikkate alınarak ifade edilmiştir. Anketi dolduran 144 kişi, 25 soruyu küresel profesyonellerin (expatların) nitelikleri, tecrübeleri, mekânları ve İstanbul'a ilişkin yaklaşımları üzerinden gruplandırılmıştır.

5. Bulgular ve Tartışma

İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) profillerini ve mekânsal tercihlerini anlamaya yönelik uygulanan araştırma üç ana başlık altında şekillendirilmiştir. 2000-2018 yılları arasında minimum altı aylık bir süre içerisinde İstanbul'da çalışmış olan küresel profesyonellere (expatlara) yöneltilen sorular ilk aşamada bu kişilerin geldikleri ülkeleri, yaşlarını ve cinsiyet bilgilerini sunarken, ikinci aşamada kariyerlerine, üçüncü aşamada ise mekânsal tercihlerine yönelik sonuçları ortaya çıkartmayı hedeflemiştir.

Araştırmaya katılan ve anketi tamamlayan 144 kişi bulunmakla birlikte zorunluluğu olmayan sorularda bu sayının değiştiği görülmüştür. Örneğin araştırmaya katılanların 141'i milliyetlerini anlamayı hedefleyen soruyu cevaplarken, 141 kişi mesleğini yazmıştır. Bir diğer zorunlu olmayan soruda ise araştırmaya katılanlardan 121 kişi hangi ilçede yaşadığını, 118 kişi de hangi ilçede çalıştığını ifade etmiştir. Katılımcıların zorunlu olmayan sorulara yönelik cevaplama oranı yüksek olmakla beraber az da olsa bu soruya yönelik çekincelerinin olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmanın internet üzerinden oluşturulan bir anketle katılımcılara ulaştırılması kapsamında ortaya çıkması muhtemel riskler, anketin sadece bir kere doldurulmaya izin verecek şekilde tasarlanmasıyla azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca ankete katılan bireylere, anket öncesindeki bilgilendirme mesajlarında anketin hedef grubu ile ilgili bilgi verilmiştir. Buna rağmen bir İstanbul'daki yaşamları süresince sahip oldukları gelir bilgisi sorulmadığı için meslekler üzerinden bir profil oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın yaygınlaşması için kullanılan platformlara ek olarak uygulanan kartopu yöntemi ile araştırmayı hedef grubuna yaygınlaştıran; fakat yaygınlaştırdığı ölçüde kendi profiline benzer kişilerin araştırmada yoğunlaşmasına sebep olan durumlar ortaya çıkmıştır. Özellikle küresel profesyonellerin (expatların) kendi meslek gruplarında yer alan diğer küresel profesyonel (expat) tanıdıklarına anketi iletmesi bu durumu desteklemiştir.

Tüm sınırlılıklarına rağmen araştırma, küresel profesyonellere (expatlara) yönelik daha geniş ölçekli araştırmalar için bir pilot çalışma olma amacındadır. Özellikle mekânsal tercihlerin anlaşılması bağlamında ve küresel profesyonellerin (expatların) profilleri ile İstanbul'daki beklentileri ve deneyimleri arasında yeni soruların sorulmasını amaçlamaktadır.

5.1. Küresel Profesyoneller (Expatlar) Kimler ve Nereden Geliyorlar?

Araştırmaya katılan 144 kişinin küresel profesyonel (expat) olduğu veya 2000-2018 yılları arasında bu deneyim içerisinde İstanbul'da bulundukları varsayımıyla yaklaşmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın ilk etaptaki soruları, katılımcıların profillerini anlamayı amaçlamıştır.

Katılımcıların profilini anlamak üzere kurulan ilk etap sorular, katılımcıların; cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve hangi milliyetten olduklarına odaklanmıştır. Özellikle eğitim durumu, katılımcıların küresel profesyonel (expat) niteliklerine yönelik bir sonuç vermeyi amaçlamıştır.

Tablo 1: Katılımcıların yaş profili

Yaş Grubu	Yüzde	Sayı
20-24	4,2	6
25-29	20,8	30
30-39	38,2	55
40-49	31,3	45
50-...	5,6	8

144 katılımcının hangi yaş grubu içerisinde yer aldığı araştırma kapsamında sorulmuştur. Buna göre 30-39 yaş grubundaki 55 katılımcıyı, 40-49 yaş grubundaki 45 katılımcı ve 25-29 yaş grubundaki 30 katılımcı takip etmiştir. İstanbul'daki küresel profesyonellerin yaş bağlamında değerlendirilmesi yapıldığı takdirde özellikle orta yaşlar olarak tanımlanabilecek olan ve küresel profesyoneller (expatlar) için de kariyerin başlangıç dönemi olarak belirtilebilecek olan yaşlarda sayısal bir öbeklenme görülmüştür. Buna karşın 20-24 yaş grubundaki 6 katılımcının küresel profesyonel (expat) niteliği tartışmalı olarak görülmekle beraber küresel profesyoneller (expatlar) açısından kariyerin tepe dönemi şeklinde adlandırılabilir olan 50 yaş ve üzeri dönemde nispeten azlık görülmüştür.

Tablo 2: Katılımcıların cinsiyet profili

Cinsiyet	Yüzde	Sayı
Kadın	46,5	67
Erkek	53,5	77

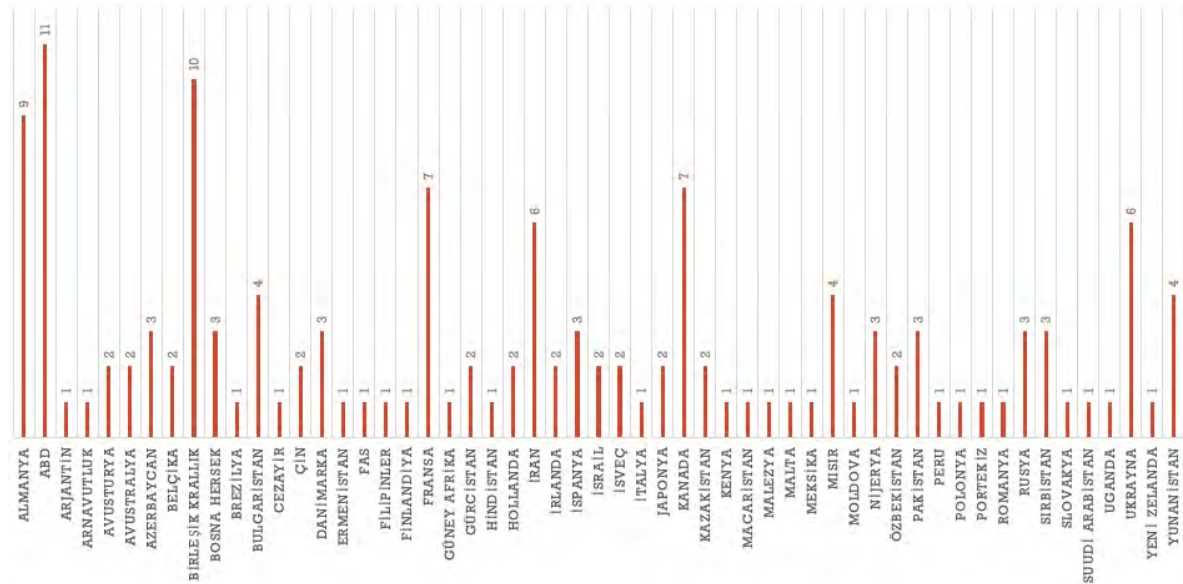
Araştırmaya katılan katılımcılarda cinsiyet ekseninde bir dengenin söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Her ne kadar küresel profesyonellik (expatlık) deneyiminde kadınların gerek aile adına kendilerine yüklenen gerek de kariyer süreçlerinde karşılaşma ihtimalleri olan cinsiyetçi bariyerler bulunsun da araştırma bu kapsamda bariz bir farklılık sunmamıştır. Araştırmaya katılan 144 katılımcının 67'sini kadınlar, 77'sini ise erkekler oluşturmuştur. Bu sonuçlarda ortaya çıkan durum, küresel profesyoneller (expatlar) açısından hareketliliğin cinsiyet eksenindeki değerlendirmesinin göç üzerindeki diğer çalışmalardan farklılaştığı söylenebilir.

Tablo 3: Katılımcıların eğitim profili

Eğitim Durumu	Yüzde	Sayı
Lise	2,8	4
Lisans	43,1	62
Yüksek Lisans	47,2	68
Doktora	6,9	10

Katılımcıların eğitim profilinde lisans ve yüksek lisans düzeyindeki eğitim seviyesinin yüksekliği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 62 katılımcının lisans, 68 katılımcının da yüksek lisans mezunu olduğu sonucu çıkmıştır. Küresel profesyonellerin (expatların) genel profilini yansıtır şekilde eğitim seviyesinin yüksekliği, araştırma katılımcılarının ve bu katılımcılar üzerinden İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) eğitim durumlarını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, küresel profesyonellerin bir “uzmanlık” sahibi oldukları ifade edilebilir.

Araştırmaya katılanların milliyetlerine ilişkin değerlendirme katılımcılara açık uçlu soru olarak iletilmiştir. Katılımcıların geldikleri ülkeler aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Şekil 1: Köken ülke grafiği

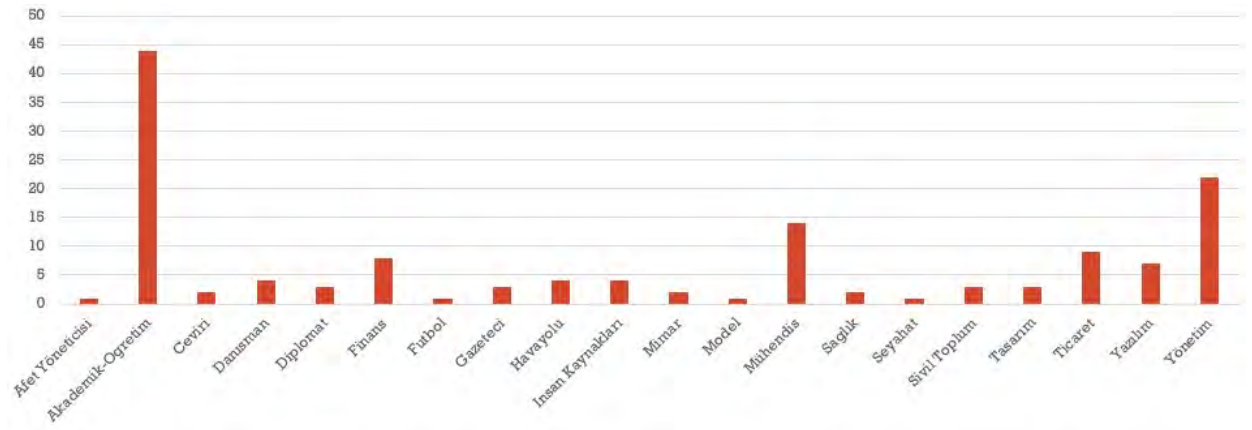
Köken ülkeye ilişkin tablo değerlendirildiği zaman bazı ülkelerin öne çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda kartopu örneklem yönteminin etkileri gözükmeyle birlikte özellikle meslek (dil öğrenimi) ve coğrafi yakınlık faktörlerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. 55 ülkeden toplamda 141 katılımcı, milliyeti ile ilgili bu soruyu cevaplamıştır. Amerika Birleşik Devletleri (11), Birleşik Krallık (10), Almanya (9), Fransa (7), Kanada (7), İran (6) ve Ukrayna (6) katılımcı ile öne çıkmıştır. İngilizce konuşulan ülkelerin (Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Kanada) öne çıkmasındaki temel faktör dil öğrenmeye yönelik artan talep olarak açıklanabilecekken, İran ve Ukrayna daha çok coğrafi yakınlık üzerinden açıklanabilir.

Küresel profesyonellere (expatlara) sorulan ve profillerini anlamayı amaçlayan sorular, küresel profesyonellerin (expatların) uluslararası nitelikleriyle örtüşmektedir. Özellikle yaş ve eğitim durumu, küresel profesyonellerin (expatların) tanımlanabilecek olan küresel niteliklerini karşılamakta, bir uzmanlığa sahip, genellikle 25 yaş üstü ve 50 yaş altı kişiler tanımına uymaktadır.

5.2. Deneyim ve Kariyer

Küresel profesyonelleri (expatları) farklılaştıran temel unsur, belirli bir süreliğine köken ülkelerinin dışındaki ülkelere, kendi şirketleri tarafından yapılan görevlendirme veya bu ülkelerde oluşan talep doğrultusunda hareketlilikleri olmuştur. Dolayısıyla küresel profesyoneller (expatlar) için zorunlu bir hareketin aksine gönüllü ve kariyer odaklı bir hareket söz konusudur.

Araştırma katılımcılarının kariyer odaklı hareketliliği kariyer hedefleri, deneyimleri ve meslekleri doğrultusunda sorulan sorularla incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak katılımcılara meslekleri sorulmuş ve 141 katılımcı meslekleri ile ilgili bilgi vermiştir. Meslek bilgileri ise gruplandırılmış ve aşağıdaki gibi derlenmiştir.

Şekil 2: Katılımcıların meslek grupları

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu (44) akademik-öğretim alanında faaliyet gösterdiğini ifade etmiştir. Bu durum, küresel profesyonel (expat) olarak araştırmaya katılan yabancı dil öğretmenlerini ve akademisyenleri kapsamaktadır. Katılımcıların belirttikleri meslek gruplarını sırasıyla yönetim (22), mühendislik (14), ticaret (9), finans (8) ve yazılım (7) altında toplanan meslek grupları takip etmiştir. Katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda belirtilen meslek gruplarının uluslararası nite-

likli iş gücü olmasının yanında küresel kapitalist ilişkilere yerelin eklemlenme sürecinin ve/veya küresel kapitalist ilişkilerin bölgesel genişleme sürecinin bir sonucu olarak görülebilir.

Tablo 4: Katılımcıların meslekî pozisyonu

Meslekî Pozisyon	Yüzde	Sayı
Üst Düzey Yönetici	14,6	21
Orta Düzey Yönetici	16	23
Uzman	41	59
Danışman	12,5	18
Çalışan	16	23

Araştırmaya katılan 144 katılımcıya meslekî pozisyonları sorulmuştur. Çalıştıkları firmalarda hangi pozisyonda yer aldıklarına ilişkin nispeten dengeli bir dağılım olsa da özellikle uzman sayısında (59) görülen durum, küresel profesyonellerin (expatların) İstanbul'da daha çok hangi vasıfla bulunduklarını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu sonuçtan hareketle küresel kapitalist ilişkilere eklemlenmede, bilgi ve deneyim aktarımında küresel profesyonellerin (expatların) aracı olma konumu yorumlanabilir. Zira bu çalışanlara çalıştıkları firmaları nasıl tanımladıkları sorulduğunda, burada ortaya çıkan sonucu destekleyen bir tablo ortaya konmuştur.

Tablo 5: Katılımcıların firmalarını tanımlama biçimleri

Firma	Yüzde	Sayı
Yerel Firma	27,1	39
Bölgesel Firma	12,5	18
Ulusal Firma	23,6	34
Küresel Firma	36,8	53

Araştırmaya katılan 144 katılımcı, bulundukları firmaları tanımlamış ve bunların büyük bir çoğunluğu (53), firmalarını küresel firma olarak gördüklerini ifade etmiştir. Katılımcıların yerel, bölgesel ve ulusal firma açıklamalarında ikileme düşmesi ve kendi tercihlerini ifade etmeleri ihtimal dahilinde olmakla beraber yine de tutarlı bir sonuç sunmuştur. Yerel (39), bölgesel (18) ve ulusal (34) firma tanımları, Türkiye merkezli firmaların küresel profesyonellere (expatlara) yönelik talebini belirtmektedir.

İstanbul'un, küresel profesyoneller (expatlar) tarafından nasıl algılandığını anlamak araştırma kapsamında elde edilen sonuçlarla desteklenebilecek bir bilgi olmuştur. Bu bağlamda, İstanbul ile ilgili deneyimlerini ve beklentilerini incelemeyen önce katılımcılara küresel profesyonellik (expatlık) deneyimleri sorulmuştur. Buna göre 144 katılımcının 41'i sadece bir kere küresel profesyonellik (expatlık) deneyimi yaşadığını belirtirken, 72'si için bu sayı iki veya üç olarak değişmiştir. 24 katılımcı ise dört veya beş ülkede küresel profesyonellik deneyimi yaşadığını ifade etmişken, yalnızca 7 katılımcı altı veya daha fazla ülkede bu deneyimi yaşadığını belirtmiştir. Dolayısıyla İstanbul'un küresel profesyoneller (expatlar) nezdinde kariyerlerinin orta basamaklarından olduğu söylenebilir.

144 katılımcıya İstanbul'da ne süredir bulundukları sorulmuştur. Burada nispeten orantılı bir tablo ortaya çıkmakla beraber, genel küresel profesyonel (expat) deneyimine uygun bir sonuç elde edilmiştir. 144 katılımcının 45'i İstanbul'da bir iki sene arasında bulunduklarını, 41'i ise üç dört sene arasında bulunduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 21 kişi bir seneden az bulunduğunu belirtirken 37 katılımcı beş seneden fazla bulunduklarını ifade etmiştir. Küresel profesyonellerin (expatların) genel profillerinde ifade edilebilen iki dört sene aralığı, bu sonuçla tutarlılık göstermektedir. Çünkü, katılımcıların bir diğer soru olan "Kaç yıldır yurtdışında çalışıyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiği zaman, 79 katılımcının beş sene ve daha fazla, 44 katılımcının üç dört yıl, 14 katılımcının bir iki yıl ve sadece 7 katılımcının bir seneden az süre yurtdışında bulundukları görülmüştür. Dolayısıyla İstanbul açısından ele alındığı zaman, İstanbul'un küresel profesyonellerin (expatların) kariyerinde bir ilk basamak olmadığı sonucuna varılmıştır. Zira katılımcıların büyük bir çoğunluğu üç seneden fazla bir süre ile yurtdışı deneyimi olan katılımcılardan oluşmaktadır.

Katılımcıların kariyer tercihleri bağlamında hareketliliklerini belirleyen faktörler, küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliğini anlamlandırmayı sağlamıştır. Bu doğrultuda sorulan iki soru katılımcıların yurtdışında çalışmasını etkileyen faktörleri ve yine katılımcıların İstanbul'da çalışmayı tercih etmelerini belirleyen faktörleri ortaya koymuştur.

Tablo 6: Katılımcıların yurtdışında çalışmalarını etkileyen faktörler

	1	2	3	4	5		
Faktörler	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\bar{O}$	$\pm$
Kariyer hedefleri	7	7	28	39	63	4,00	1,13
Ekonomik hedefler	12	13	23	50	45	3,72	1,24
Yurtdışı deneyimi	1	1	11	60	71	4,38	0,72
Firma görevlendirmesi	61	15	16	21	30	2,61	1,63
Dünyayı gezmek	4	12	25	40	63	4,01	1,10

Araştırmaya katılan 144 katılımcıya likert ölçeği üzerinden, belirtilen faktörlerden hangilerinin ne ölçüde yurtdışında çalışmalarında etki ettiği sorulmuştur. Buna göre verilen cevaplarda küresel profesyonellerin (expatların) öncelikli olarak yurtdışı deneyiminin kendileri için belirleyici bir faktör olduğu, ardından da kariyer hedeflerinin ve dünyayı gezme planlarının öne çıktığı görülmüştür. Ekonomik hedeflerin önemi, kariyer hedeflerini takip ederek yurtdışında çalışmada önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. Firma görevlendirmesi ise küresel profesyoneller (expatlar) açısından sadece hareketliliğin yalnızca firmalar eliyle değil, küresel profesyonellerin (expatların) yurtdışı iş taleplerini takip ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Katılımcılara, küresel profesyonellik (expatlık) deneyimlerinde İstanbul'da çalışmayı neden tercih ettikleri sorulduğunda ise öncelik yine kariyer hedeflerinde yoğunlaşmakla beraber kültürel uyum ve Avrupa'ya yakınlık faktörleri de devreye girmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların İstanbul'da çalışmalarını etkileyen faktörler

	1	2	3	4	5		
Faktörler	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Avrupa'ya yakınlık	12	13	40	40	39	3,56	1,22
Deneyim kazanma	6	5	23	55	55	4,03	1,03
Ekonomik avantajlar	17	12	28	46	41	3,57	1,30
Kültürel uyum	10	18	32	45	39	3,59	1,21
Firma görevlendirmesi	61	19	13	19	32	2,60	1,64

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda deneyim kazanma faktörünün İstanbul'a yönelik küresel profesyonel (expat) tercihini açıklamada önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmış ve bu sonuç, İstanbul'un küresel profesyoneller (expatlar) açısından konumunun bir kariyer basamağı olarak görülebileceğini göstermiştir. Ayrıca ekonomik avantajların yanında, Avrupa'ya yakınlık İstanbul'un tercih edilmesinde öne çıkan bir faktör olurken, kültürel uyum, İstanbul'un tercih edilmesinde küresel profesyoneller (expatlar) açısından ikinci sırada yer almıştır. Kültürel uyum sadece Müslüman veya Türkî ülkelerden gelen küresel profesyonellerin (expatların) talepleri ile açıklanamayacağı için, söz konusu durumun bu katılımcıların mekânsal tercihleri ve yaşadıkları-çalıştıkları mekânlar ile açıklanabilir olmaktadır. Burada bahsedilen kültürel uyumun, küresel kültüre uyumluluk olarak ele alınması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Tablo 8: Kariyerinizi devam ettirecekler mi?

Cevaplar	Yüzde	Sayı
Evet	77,08	111
Hayır	22,92	33

İstanbul'un küresel profesyoneller (expatlar) için bir kariyer basamağı olduğuna yönelik bulgularımız, kariyerin devamlılığı ile ilgilidir. Buna göre araştırmaya katılan 144 katılımcının 111'i, İstanbul'dan sonra küresel profesyonellik (expatlık) kariyerlerini devam ettireceklerini veya ettirdiklerini ifade etmiştir. Buna karşılık sadece 33 kişi İstanbul'dan sonra küresel profesyonel (expat) olarak kariyerlerini devam ettireceklerini belirtmiştir.

Söz konusu sorularla beraber küresel profesyonellerin (expatların) küresel hareketliliği ile İstanbul'daki küresel profesyonellerin beklentilerinin ve motivasyonlarının örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Ayrıca, küresel profesyoneller (expatlar) açısından İstanbul bir kariyer basamağı olarak düşünüldüğünde ne ilk ne de son basamak; ama kariyerde önemli bir deneyim kazanma noktası olduğu görülmüştür.

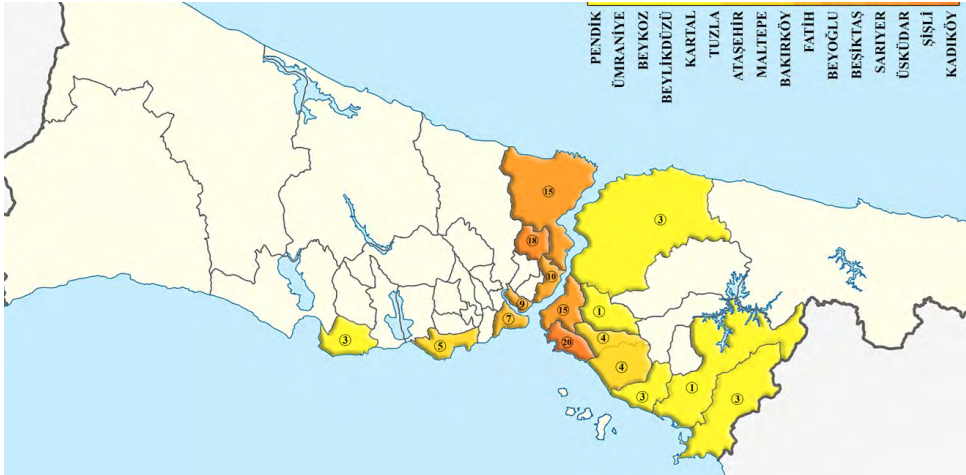
5.3. Mekânsal Tercihler

Küresel kentteki mekânsal düzenlemelerin ana motivasyonu sermaye birikiminin sağlanmasının önündeki engellerin kaldırılması, sermaye birikiminin devinim sürecinin hızlandırılmasıdır. Bununla beraber mekânsal örüntüde yaşanan değişim ve kentin küresel kapitalist ilişkilere eklenmesi, bu kentlere yönelik karşılıklı bir küresel profesyonel (expat) hareketliliğini de desteklemektedir. Bu hareketlilik için ikili bir talep yapısından söz edilebilir. Yani mekânsal örüntünün küresel profesyonellerin (expatların) ihtiyaç ve taleplerini karşılayabilir olması, bunun yanında da eklenme sürecinde ihtiyaç duyulan uluslararası nitelikli işgücünün sağlanması söz konusudur.

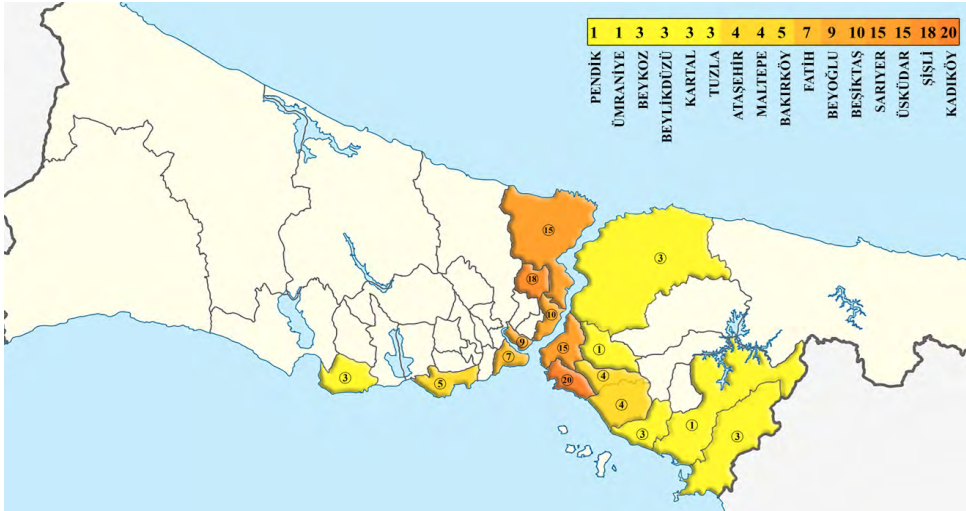
Araştırma kapsamında soruların üçüncü bölümünü küresel profesyonellerin (expatların) mekânsal tercihleri ve deneyimleri oluşturmaktadır. Elbette mekânsal düzlemde yapılan değişimler tek başına küresel profesyonellerin (expatların) taleplerine göre şekillenmemekle birlikte, küresel kentin mekânında benzer talep ve ihtiyaçları görmek, mekânsal değişimi anlama noktasında önem kazanmaktadır.

Araştırmaya katılan 144 katılımcıya yaşamış oldukları evleri ve çalıştıkları işyerlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Buna ek olarak da İstanbul ölçeğinde, küresel profesyonellerin (expatların) işyerlerinin ve evlerinin toplandığı bölgeler haritalandırılmıştır.

121 katılımcı, boşluk doldurma sorusu olan “nerede yaşıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevap değerlendirmeye alınmıştır. Bununla beraber “nerede çalışıyorsunuz?” sorusuna da 118 katılımcı cevap vermiştir. Katılımcılara açık adres bilgisi sorulmadığı için yaşanan ve çalışılan ilçeler üzerinden ortaklaştırmaya gidilmiştir.

Şekil 3: Katılımcıların yaşadıkları ilçeler

Şekil 4: Katılımcıların çalıştıkları ilçeler

Araştırmaya katılan katılımcıların çalıştıkları ve yaşadıkları yerlerde nispeten bir ortaklaşma söz konusudur. Dolayısıyla işyeri mekânı ile ev mekânının küresel profesyoneller (expatlar) nezdinde bir birbiriyle paralel bir karaktere sahip olduğu belirtilebilir. Bu iki haritanın küresel profesyoneller (expatlar) için dikkat çekici özelliği; Beşiktaş, Beyoğlu, Kadıköy, Sarıyer, Şişli ve Üsküdar gibi ilçelerde ev ve işyeri mekânlarının birbiriyle örtüşmesi olmuştur.

144 katılımcıya yaşamış oldukları evleri ve çalıştıkları işyerlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Buna ek olarak da İstanbul ölçeğinde, küresel profesyonellerin (expatların) işyerlerinin ve evlerinin toplandığı bölgeler haritalandırılmıştır.

Tablo 9: Hangisi işyeri mekânınızdır?

İşyeri	Yüzde	Sayı
Ofis	53,47	77
Plaza	18,75	27
Ev	15,28	22
Şantiye	12,50	18

Tablo 10: Ne tür bir yerde yaşıyorsunuz?

Ev	Yüzde	Sayı
Kapalı site (rezidans)	31,3	45
Apartman	66,7	96
Müstakil ev	1,4	2
Hotel	0,7	1

Küresel profesyonellerin yaşadıkları mekânlara ilişkin çoğunlukla apartman ve kapalı sitelerde toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Online anketin kısıtlarından biri olarak ne tür bir apartmanda yaşadıkları sorusu detaylandırılmamıştır. 45 katılımcı kapalı sitelerde yaşadığını belirtirken, 96 katılımcı apartmanda yaşadığını belirtmiştir.

Küresel profesyonellerin (expatların) çalışma mekânlarında ise ofis ve plazaların ağırlığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların meslekleri ve işyerlerindeki pozisyonları dikkate alındığı zaman, ofis mekânının 77 ile yüzde 53,47'lik bir paya sahip olması, ardından da 27 kişi ile ve yüzde 18,75 ile plaza mekânının gelmesi söz konusudur. Buradaki sonuçlarda dikkat çeken ana unsur, bazı küresel profesyonellerin (expatların) ev (home office) tabir edilen şekilde çalışıyor olmalarıdır. Dolayısıyla küresel profeysoneller (expatlar) açısından yaşam alanlarının ayrı ayrı parçalar olarak değil, ev ve işyeri olarak bütün bir biçimde incelenmesi, mekânsal çözümlemelerde daha fazla anlaşılabilir olunmasını, özellikle de ev mekânının tercihinde belirleyici faktörlerin kapsayıcılığını anlamak açısından geçerliliğini sağlayacaktır.

Tablo 11: Yaşadığınız evi nasıl buldunuz?

Kanal	Yüzde	Sayı
İnternet	29,9	43
Arkadaşlar	34,7	50
Firma kiralaması	18,1	26
Transfer danışmanlık firması	17,4	25

Küresel profesyoneller (expatlar) için küresel hareketliliğin önemli bir ayağını bu hareketlilik sürecinin yönetimi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, katılımcılar için öne çıkan internet (43) ve arkadaşlar (50) sonuçları, gidilen ülkedeki bağlantıların aktif bir biçimde kullanıldığını göstermektedir. Özellikle şirket görevlendirmelerinde veya üst düzey işlerde ortaya çıktığı varsayılan iki unsur daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki, küresel profesyonelin (expatın) deneyimi süresince yaşayacağı evin, çalışmak üzere görevlendirildiği firma tarafından (26) sağlanmasıdır. İkincisi ise küresel profesyonellere (expatlara) yönelik uluslararası nakliyat hizmeti veren transfer danışmanlık (25) firmaları tarafından sağlanan hizmettir.

Tablo 12: Firmanız ev kirası için destek veriyor mu?

Cevaplar	Yüzde	Sayı
Evet	28,47	41
Hayır	71,53	103

Firmaların küresel profesyonelleri (expatları) çekmeye yönelik uyguladığı politikalardan başlıcası sunulan kira destekleri olmaktadır. Bu bağlamda daha fazla detaylandırma yapılamadığı için yüzde 28,47 (41 kişi) çıkan ev kirası desteğinin nakdi olarak mı sağlandığı, yoksa ev kiralama yoluyla mı sağlandığı bilgisi elde edilememiştir.

Tablo 13: Evinizi tercih ederken belirleyici faktörler nelerdi?

Faktörler	1	2	3	4	5		
	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
İşyerime yakın olması	1	5	23	55	59	4,16	0,87
Köken ülkemdeki evime benzer olması	32	48	40	16	8	2,44	1,12
Kent merkezine yakınlık	3	11	29	59	41	3,87	0,99
Daha önce kaldığım evlere benzerliği	22	43	37	23	19	2,82	1,26
Kendi tercihlerime göre dizayn edilebilir olması	14	26	42	41	21	3,20	1,19
Güvenlik	3	5	14	66	56	4,16	0,89
İstanbul'un güzel bir yerinde olması	2	7	13	60	62	4,20	0,90
Yabancılar için uygun olması	11	15	28	60	29	3,57	1,15
Aile yaşamına uygun olması	22	15	30	37	40	3,40	1,39
Modern ve yeni bir bina olması	11	27	40	39	27	3,31	1,20

Küresel profesyonellerin (expatların) ev tercihlerinde arayabilecekleri faktörlerin, ne ölçüde kendileri için belirleyici olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre küresel profesyoneller (expatlar) açısından üç faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, küresel profesyonellerin İstanbul'a yönelik hareketliliklerini de kapsayacak

şekilde “İstanbul’un güzel bir yerinde olması” seçeneğidir. İkinci ve üçüncü faktörlerse “Güvenlik” ve “İşyerine yakınlık” olmuştur. Araştırma katılımcılarının diğer cevapları ile burada sundukları cevaplar örtüşmektedir. İşyerine yakınlığın da güvenlik ihtiyacı ile ilişkisi varsayıldığı zaman, güvenliğin ev tercihindeki belirleyiciliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca “İstanbul’un güzel bir yeri” şeklinde sunulan ifade, subjektif değerler barındırmakla beraber bu “güzelliğin”, diğer anlamıyla “nezihlik” veya “küresellik” olarak ele alındığı düşünülebilir.

Tablo 14: Ne tür mekânlarda vakit geçirmeyi tercih edersiniz?

	1	2	3	4	5		
Mekânlar	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Evime yakın	4	9	27	60	44	3,91	1,00
İşyerime yakın	13	31	28	46	26	3,28	1,24
Rahatça iletişim kurabileceğim	6	11	35	66	26	3,66	1,00
Güvenli	4	8	17	76	39	3,96	0,93
Kapalı mekânlar (avm, sinema, vb.)	14	50	26	37	17	2,95	1,21
Tarihi ve kültürel mekânlar	2	20	36	53	33	3,66	1,03
Doğa ve tabiat	18	36	26	34	30	3,15	1,34
Kolay ulaşılabilen	18	18	40	44	24	3,26	1,24

Tablo 15: İş dışında nerelerde vakit geçirirsiniz?

	1	2	3	4	5		
Mekânlar	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Spor salonu	45	28	25	31	14	2,59	1,38
Alışveriş merkezi	14	40	41	39	10	2,94	1,10
Şehir merkezi	3	19	40	54	28	3,59	1,01
Turistik yerler	8	35	55	31	14	3,06	1,04
Ev	3	2	14	60	65	4,26	0,85

Küresel profesyonellerin (expatların) vakit geçirdikleri mekânlar, mekânsal tercihleri anlama bağlamında sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Buna göre küresel profesyoneller (expatlar) için yaşadıkları “güvenli” ev veya “güvenli” işyeri etrafında bir mekân tercihinə yönelmektedirler. Zira “güvenli mekân” tercihi, eve yakın mekânlardan daha fazla tercih edilir bir mekânsal belirleyici olmuştur. Ayrıca küresel profesyoneller (expatlar) açısından bir yönüyle “güvenlik hissi” olarak değerlendirilebilecek olan “rahatça iletişim kurulabilen”, yani İngilizce iletişimin kolay olduğu mekânlar da tercih edilebilir mekânlar arasında ön sıralarda bulunmaktadır. Bunlara karşın, tarihi ve kültürel mekânların, güvenlik algısına yoğunlaşan taleplerle tezat oluşturduğu düşünülebileceği gibi, küresel profesyonellerin (expatların) İstanbul’u tercih sebepleriyle tutarlılık arz etmektedir.

Küresel profesyoneller (expatlar) açısından boş zaman aktiviteleri mekânla olduğu kadar yerelle de iletişim ve etkileşim kurmanın bir aracıdır. Buna karşın küresel profesyonellerin (expatların) yüzde 81,94’lük kısmı (118) kendisine veya ailesine zaman ayırabildiğini belirtirken yerelle etkileşiminin sınırlı boyutlarda olduğu görülmüştür.

Tablo 16: Kendinize veya ailenize zaman ayırabiliyor musunuz?

Cevaplar	Yüzde	Sayı
Evet	81,94	118
Hayır	18,06	26

Tablo 17: Kimlerle zaman geçirirsiniz?

	1	2	3	4	5		
Kişiler	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Firmamdan arkadaşlarımla	17	27	44	40	16	3,08	1,18
InterNations'tan tanıştığım kişilerle	56	37	24	20	7	2,20	1,23
Türk arkadaşlarımla	16	45	31	37	15	2,93	1,20
Yabancı arkadaşlarımla	4	21	34	58	27	3,58	1,04
Ailemle	45	16	6	28	49	3,14	1,71
Yeni tanıştığım insanlarla	60	40	24	17	3	2,05	1,12

Yerelle etkileşim bağlamında değerlendirilebilecek olan “Türk arkadaşlarla vakit geçirmek” araştırmaya katılan küresel profesyoneller tarafından “yeni tanıştığım insanlarla vakit geçirmek” ve “InterNations’tan tanıştığım kişilerle vakit geçirmek” seçeneklerinin hemen önünde, sondan üçüncü olarak yer almıştır. Burada, küresel profesyonellerin (expatların) kendi güven ağları içerisinde bir sosyal çevre inşa ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Özellikle “yabancı arkadaşlarımla vakit geçiririm” seçeneğinin aile ile geçen vaktin de üzerinde yer alması araştırma kapsamında sorulması tercih edilmeyen bir sorunun (evli misiniz?) cevabı niteliğinde ele alınabilir. Ayrıca yabancı arkadaşlarla vakit geçirmek, İstanbul gibi bir kentte, küresel profesyonellerin (expatların) boş zaman aktivitelerini bildiği kişiler, yani güven ekseninde kurmasına bir örnek teşkil etmektedir.

Tablo 18: Alışverişi nerelerden tercih edersiniz?

	1	2	3	4	5		
Alışveriş	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Alışveriş merkezleri	12	12	34	47	39	3,62	1,21
Yerel dükkânlar	15	23	29	48	29	3,37	1,26
İnternet	19	18	26	40	41	3,46	1,37

Küresel profesyonellerin (expatların) mekânla kurdukları ilişkiyi açıklamak üzere kullanılacak bir diğer soru da alışverişlerini nereden yaptıkları olmuştur. Küresel profesyonellerin (expatların) gerek kendi ağları gerek de uluslararası nitelikleri ve bilgi teknolojilerine adaptasyonu, internet alışverişini güvenli bir seçenek olarak ön plana çıkartmaktadır. Bununla beraber küresel profesyonellerin (expatların) alışveriş merkezlerini daha çeşitli ürün ve hizmetlere erişebilirlik açısından tercih ettikleri söylenebilir. Yerel dükkânların tercih oranı düşük olmamakla beraber, ne tür yerel dükkânların tercih edildiği ve hangi ürünlere söz konusu olunca tercih edildikleri anket tarafından elde edilememiştir. Ayrıca küresel profesyonellerin (expatların) günlük alışverişlerinde uğradıkları süpermarketleri yerel dükkân olarak düşünmüş olma ihtimalleri de söz konusudur.

Tablo 19: Aşağıdaki tanımlardan hangileri İstanbul'u ifade etmektedir?

Tanımlar	1	2	3	4	5		
	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	$\emptyset$	$\pm$
Ekonomik olarak gelişmiş	3	11	41	67	22	3,65	0,90
Kültürel olarak canlı ve tarihsel olarak zengin	1	1	9	46	87	4,51	0,71
Modern	1	11	50	63	19	3,61	0,84
Küresel profesyonellerce (expatlarca) tercih edilen	3	10	45	64	22	3,64	0,90
Aile ile yaşamaya uygun	10	38	46	29	21	3,09	1,15
Güvenli ve huzurlu	4	20	59	46	15	3,33	0,94
Çeşitli ulaşım imkânlarına sahip	10	29	37	50	18	3,26	1,13

İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) İstanbul'la kurdukları ilişki, kendi beklentilerini ve küresel profesyonellerin (expatların) mekânsal hareketliliğine yönelik cevaplar sunmaktadır. Kariyer hedefleri ile ele alındığı zaman İstanbul'un küresel profesyoneller (expatlar) açısından orta ölçekli bir küresel kent veya kariyerin önemli bir basamağı olarak anlandırılması mümkündür.

Katılımcıların verdikleri cevaplar, İstanbul'un mekânsal örüntüsüne yönelik tüm politikalar karşısında, küresel profesyonellerin (expatların) İstanbul'u algılayışlarında “kültürel olarak canlı ve tarihsel olarak zengin” bir kent olma durumu en belirgin özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik gelişmişlik, tercih edilebilirlik ve modernlik ekseninde ise İstanbul'un nispeten tercih edilebilir bir kent olduğu ifade edilmiştir. Soruyla ilgili bulgulara İstanbul'un aile ile yaşama uygun olmasına yönelik ifadenin en düşük tanım olarak görülmesi, onu takip eden güvenli ve huzurlu bir kent olma tanımıyla paralellik göstermektedir. Küresel profesyoneller (expatlar) açısından sadece İstanbul'la açıklanamayacak olan güvenlik ihtiyacının önemi, bu soruya yönelik cevaplarda da kendisini göstermiştir.

Araştırmaya kapsamında elde edilen sonuçlarla, İstanbul'daki küresel profesyonellerin (expatların) profili ve mekânsal tercihlerine yönelik sınırlı bir örneklemden toplanan veriler değerlendirilmiştir. Bununla beraber İstanbul'daki mekânsal örüntüye ilişkin tüm müdahalelerin bu hareketliliği desteklemek üzere olduğunu söylemek indirgemeci bir tutum olacaktır. Mekânsal örüntüye yönelik müdahalelerde ana motivasyonun sermaye birikimi olduğundan hareketle küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliği ve mekânla kurdukları ilişki incelenmelidir. Küresel kent olma şiarındaki İstanbul için sadece firmalarıyla, sermaye akışlarıyla ve mekânsal düzenlemeleriyle değil, uluslararası niteliklerdeki işgücünü çekebilmek özellikleriyle (mekânsal, ekonomik veya politik) değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ister yabancı olsun ister Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, mekânsal örüntüdeki değişimi talep edenlerin küresel bir niteliği vardır. Bu talebin, küresel niteliklerle ve söylemlerle ilerlemesi, mekânsal krizlere sebep olma ihtimalini barındırmaktadır. Güvenlik algısının bir ihtiyaç olarak pazarlanabilir olma niteliği veya İstanbul'un “kültürel miras” başlığı altında pazarlanabilirliği, mekânın küresel kapitalist ilişkilerle eklenme sürecinin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu mekânsal dönüşüm mekânsal ayrışmayı destekleme ihtimalinin yanında, küresel kapitalist ilişkilere eklenme sürecinde başarısız olmuş kentlerde mekânsal gerilimlerin arttığı ve yerel dinamiklerin zarar gördüğü bir niteliğe sahip olabilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Küreselleşme ile beraber, uluslararası niteliklere sahip küresel profesyonellerin (expatların) küresel hareketliliği söz konusudur. Küreselleşme bağlamında ülkelerin küresel kapitalist ilişkilere eklemelenmesinin bir aracı olarak küresel kentler, birbirleri arasında sermaye birikimiyle daha fazla uyumlu olma ekseninde gerek politik gerek de mekânsal bir rekabet içerisindedir.

Küresel kentlerin birbirleri arasındaki rekabet, küresel kapitalist ilişkilere çeşitli politikalarla eklemelenme çabasını beraberinde getirdiği gibi mekânsal düzenlemelerle de sermaye birikimine en uygun mekânı yaratma, sermaye birikimi önündeki mekânsal engelleri aşma amacıyla hareket etmektedir. Bu çabanın bir diğer unsuru olarak da uluslararası nitelikli çalışanlar olarak adlandırdığımız küresel profesyonellerin (expatların) taleplerini karşılayabilen ve kente yönelik hareketliliklerini hızlandıran mekânlar, mekânsal dönüşümü anlamlandırmak için bir çalışma alanı sunmaktadır.

Küresel kent olmaya, daha doğrusu küresel kapitalist ilişkilere kentin eklemelenmesine yönelik yarış, sermaye birikimine uygun mekânsal örüntünün adeta bir yol haritası gibi çeşitli politikalarla ve mekânsal müdahalelerle izlenmesini beraberinde getirmektedir. Bu durum, mekânsal örüntünün rekabet içerisindeki kentlerde birbirleri ile benzeşmesine, dolayısıyla deneyimden, kültürden, yerelden ve ihtiyaçlardan kopuk bir mekânın “küresel mekân” olarak sunulmasına yol açmaktadır. Oysa her ülke, toplum veya kent için tek ve geçerli bir küreselleşme olmadığı gibi mekânsal örüntü de yoktur.

Tek bir küreselleşme olmaması, küreselleşmeye yönelik toptancı bir yaklaşımı da engellemektedir. Küreselleşmeye ilişkin geliştirilen topyekûn kötüleme veya olumlamanın aksine, küreselleşme, özellikle mekânsal düzlemde farklı unsurları ile ele alınmalıdır. Aksi takdirde küreselleşmenin ve bu bağlamda mekânsal örüntünün geçirdiği dönüşümün algılanması zorlaşmaktadır.

Küresel kent olmaya yönelik kentler arasında gerçekleştirilen yarış, küresel sermayeye eklemelenme yarışının politik ve mekânsal sonuçlarını barındırmaktadır. İstanbul’un küresel kapitalist ilişkilere eklemelenme çabası 2000’li yıllarla beraber Türkiye’deki genel politikalarla örtüşmektedir. Kent ölçeğinde gerçekleştirilen büyük projeler, mekânsal dönüşümler, finans merkezi olmaya yönelik düzenlemeler sermaye birikimini hızlandırmayı ve İstanbul’u küresel kentler arasında öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Tüm bu gelişmelerin bir diğer unsuru olarak da mekân, küresel profesyonellerin (expatların) tercih edebileceği, uluslararası nitelikli, daha tutarlı bir ifadeyle, küresel mekânlar haline gelmektedir.

Mekânın küresel niteliklere erişmesi, mekânsal düzlemde kırılğan bir gelişmeyi sunmaktadır. Kentler ve ülkeler arasında mekânsal düzlemde gerçekleştirilen ve özünde sermaye birikimini kentlere yönlendirmeyi amaçlayan bu rekabet, olası krizlere veya dirençlere cevap veremeyen mekânların küresel rekabette geri kalmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda ise kamu kaynaklarıyla, mekânsal örüntünün küreselleştirilmesiyle, doğal ve kamusal alanların zarar görmesiyle ilerleyen rekabet, yerelin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak ve kimliksiz mekânların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Mekânsal değişimin başlıca faktörü olarak küresel kapitalist ilişkilere eklemelenme ve sermaye birikimi elde etme çabası geride kimliksiz mekânları bırakma ihtimalini barındırmaktadır. Ayrıca tüm bu çabanın yerel ve ulusal aktörler, sermaye ve politikalarla desteklenmesi durumunda dahi yerel dirençler noktasında mekânın küresele uyumsuzluğunda ne gibi sonuçların doğabileceği belirsizdir. Dolayısıyla kentsel mekânın küreselleşme ekseninde tek bir yol haritasının olduğunu iddia etmek ve bu farazî yol haritasına göre kentsel mekânı düzenlemek mekânsal krizleri aşan yeni ve büyük riskleri barındırabilmektedir.

Küresel profesyonellerin (expatların) beklentileri ve tercihleri kapsamında İstanbul'un konumu, İstanbul'un gelecek dönemde küresel rekabet içerisinde daha fazla söz sahibi olmaya çalışacağına izlenimlerini vermektedir. Bununla beraber küresel profesyonellerin (expatların) özellikle "güvenlik" ekseninde yoğunlaşan talepleri ve beklentileri, mekânsal örüntü üzerinde ayrıştırıcı düzenlemelerin gerekçelendirilmesi ihtimalini barındırmaktadır.

Her ne kadar İstanbul tarihsel ve kültürel olarak böyle bir konuma sahip olsa da 2000'li yıllar, bu konumun küresel firmalar ve sermaye hareketliliği ile artan bir şekilde desteklendiği yıllar olmuştur. Küresel firmaların varlığı, küresel bilginin kullanımını, standartların yerleştirilmesini ve küresel rekabete uyumlaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda küresel firmalar için İstanbul'un kapitalist ilişkilerdeki konumunun artması, uluslararası niteliklerdeki işgücü ihtiyacını yarattığı gibi, yerel firmaların da bu işgücüne yönelik talebini oluşturmuştur. Bu bağlamda küresel profesyoneller (expatlar), İstanbul ve Türkiye için gelecek dönemde üzerinde durulması gereken bir konuyu oluşturmaktadır.

Küresel profesyonellerin (expatların) küresel kentlere yönelik hareketliliği yalnızca küresel firmaların varlığı veya bu yöndeki politikalarla sağlanamaz. Küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliği için gelir beklentilerinin, kariyer hedeflerinin ve yaşam standartlarının karşılanması, kendilerini güvende hissetmeleri ve mekânsal düzenlemelerin bu ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte olması gerekmektedir.

Her ne kadar küreselleşme ve küresel kent olmak için tek bir genel geçerli yol haritası veya kamu politikası olmasa da söylemler, küresel profesyonellerin (expatların) profili, beklentileri ve tercihleri küresel nitelikte olmaktadır. Dolayısıyla küresel profesyonel (expat) hareketliliği, mekânsal örüntüde karşılığını bulan bir paralellik izlemektedir. İstanbul'daki alışveriş merkezleri, küresel firmalar, güvenli siteleri, büyük projeler, kendileriyle eş zamanlı olarak küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliğini de desteklemektedir. Dolayısıyla ilerleyen dönemde gerek küresel profesyonellerin (expatların) hareketliliği gerek de mekânsal tercihleri ve profilleri, göç çalışmalarında ve kent politikalarında ele alınması gereken bir unsur olacaktır.

Kaynakça

- Cernek, M. ve Makova, K. (2013). The Issue of Asian Origin Expatriates as A Part of the Diversity Management in the Moravian-Silesian Region. (Çevrimiçi). https://www.slu.cz/opf/cz/informace/acta-academica-karviniensia/casopisy-aak/aak-rocnik-2013/docs-3-2013/Cernek_Makova.pdf/ (Erişim: 12.09.2018).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, ÇSGB. (2017). Çalışma Hayatı İstatistikleri. Çalışma Genel Müdürlüğü. Genel Yayın No: 68, Yayın No: 42. Ankara.
- Friedmann, J. (1986). The World City Hypothesis. *Development&Change*, Institute of Social Studies, 17, (J. Hillier ve E. Rooksby, Der.), 66-83.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2003). İmparatorluk, (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2008). Umut Mekânları, (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Koeleman, J. (2014). Expatriate Housing Choice Behavior, Mapping The Housing Careers of International Knowledge Workers and Students in Brainport Eindhoven. (Çevrimiçi). <https://www.tias.edu/docs/default-source/Kennisartikelen/expatriates-housing-choice-behavior-janneke-koeleman.pdf?sfvrsn=8> (Erişim: 10.09.2018).
- Kotkin, J. ve diğ. (2014). Size Is Not The Answer: The Changing Face of the Global City. (Çevrimiçi). https://www.chapman.edu/wilkinson/_files/The%20Changing%20Face%20of%20the%20Global%20City.pdf (Erişim: 29.08.2018).
- Kurşunlugil, İ. (2010). Türkiye’de Yıldızlı Göç: İstanbul’da Yaşayan Avrupa Vatandaşları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19 (1), 49-65.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marx, K. ve Engels, F. (2010). Komünist Manifesto, (H. İhan, Çev.). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Morley, D. ve Robins, K. (2011). Kevin Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar, (E. Zeybekoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Öncü, A. ve Weyland, P. (2010). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri. *Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, (A. Öncü ve P. Weyland, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları. 9-39.
- Sassen, S. (2005). The Global City: Introducing a Concept. *Brown Journal of World Affairs*, 11 (2), 27-43.
- Soja, E. (2002). Postmetropolis Üzerine Altı Söylem. *20. Yüzyıl Kenti*, (A. Alkan ve B. Duru, Der.). Ankara: İmge Yayınları. 285-386.
- Şentürk, Y. (2015). The Public Cities Against the World Cities: Constructing Alternative Public Spheres within Cities. University of Minnesota Institute of Global Studies. (Çevrimiçi). https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/4802097/senturkpaper.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWY-YGZ2Y53UL3A&Expires=1548105841&Signature=q20sUPnzXx5%2BSbBN6PZlmzuHmGc%3D&-response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_Public_Cities_against_the_World_Citi.pdf (Erişim: 07.10.2018).
- Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (4), 257-287.

Tarımsal Üretimde Suriyeli Göçmen Kadın Emeği

Saniye Dedeoğlu

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Sinem Sefa Bayraktar

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Çocuk Hakları Atölyesi Direktörü

Özet

2011 yılında ülkelerinde patlak veren iç savaş ile ülkelerinden kopan Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye sığınmaları ile başlayan süreçte, Suriyelilerin önemli bir kısmı geçici sığınmacı olarak Türkiye'de yaşamaya başlamışlardır. Suriyelileri odak alan birçok araştırma Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına enformel işgücü olarak katıldığına işaret etmekte olmasına rağmen Suriyeli kadınların emekleri üzerine çalışmalar çok sınırlı kalmıştır. Bir anlamda Suriyeli kadınların emeği görünmez kılınmıştır. Bu çalışma Adana Ovası'nda tarım işçisi olarak çalışan Suriyeli kadınların emeklerinin Türkiye'deki tarımsal üretimin devamlılığı için ne kadar elzem olduğunu gösterirken göçmen kadınların tarımsal üretime katılımlarını ücretli ve ücretsiz emek kullanımları üzerinden incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Mevsimlik Tarım İşçiliği, Göç, Kadın Emeği, Çocuk İşçiliği, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Giriş

Türkiye neredeyse tüm aylarda tarım yapılmasına imkan veren verimli toprakları ile tarımsal üretim için cennet sayılabilir. Ama bu durum aynı zamanda, emekçiler için bir kısır döngü demektir. Zira tarımsal üretimde işçilik, çok sayıda işçinin kısa sürede, yoğunlukla mevsimsel olarak ve yoğunlukla düşük seviyede ödemelerin yapıldığı kayıt dışı, güvencesiz ve geçici görevleri yerine getirmeyi gerektirmektedir. Böylelikle, yerel işgücünün üstlenmek istemediği genellikle 3D işler¹ olarak kısaltılan kirli (dirty), tehlikeli (dangerous) ve nitelik gerektirmeyen (demeaning) bu işlerin yerine getirilmesinde yabancı uyruklular “memnuniyetle karşılanır” ve “ihtiyaç duyulandır”. Bunun yanı sıra, tekstil ve tarım gibi sektörlerde Türkiye’nin uluslararası rekabet gücü işgücü maliyetlerini sabit tutmaya dayandığından tüm dünyada yaşandığı üzere, Türkiye’de de örgütlenmemiş (sendikalaşmamış) işçiler ve belgesiz göçmenlerin² bu sektörlerde yoğun olarak istihdam edilmesi olağandır. Kadınlar ise küresel enformel işgücü piyasasının en önemli aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de işgücü piyasasında göçmenlerin varlığı uzun yıllar ağırlıklı olarak düzensiz göç kavramı ile açıklanmış, göçmenlerin Türkiye’nin geniş enformel ekonomisinin farklı işlerinde belgesiz olarak çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Bu düzensiz göç dalgasının en önemli aktörlerinin başında ise özellikle ev içi hizmetlerde ve bakım işlerinde çalışan kadın göçmenlerin geldiği ve bu kadınların daha çok eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Türkiye’ye göç ettikleri çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır. Göçmen kadınların tekstil ve turizm gibi Türkiye’nin küresel rekabete girdiği sektörlerde de çalıştığı tespit edilmiştir³. İşgücü piyasasında göçmen emek talebi ev içi ve bakım hizmetleri ya da turizmde çeşitli işlerde olmasının yanı sıra yerel emeğin arz edilmediği sektörlerde ve de tekstil ve tarım gibi ülkenin küresel piyasalarda işgücü maliyetlerini sabit tutarak rekabete girdiği alanlarda yerel emekle ücret rekabetinin olduğu sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Göçmen kadınlar farklı sektörlerde ve işlerde olsalar bile enformel ekonomiye entegre olmaktadır. Kadın göçmenlerin enformel kanallar üzerinde işgücü piyasasına eklenmesi genel olarak işgücü piyasasında güvencesiz, kötü çalışma koşullarında ve düşük ücretlerle çalışmalarına neden olmaktadır.

Türkiye’de tarımsal üretimde mevsimlik işgücünün çalışma koşullarına ilişkin zengin bir literatür mevcut⁴ olmasına rağmen göçmen işgücünün mevsimlik tarımsal üretime katılımına dair araştırmalar az sayıda ve sınırlı kapsamdadır. Bu çalışmalardan biri Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından yürütülen Türkiye’nin farklı bölgelerinde ve farklı ürünlerin üretiminde çalışan göçmen emeği araştırmasıdır. Bu araştırma Karadeniz bölgesinde çay ve fındık hasadında Gürcülere, Kars ve Ardahan’da ot biçme ve hayvan yetiştiriciliğinde Azeri ve Güneydoğu Anadolu illerinde ise Suriyeli göçmen emeği kullanıldığını tespit etmiştir⁵. Sayıları son yıllarda milyonlara ulaşan Suriyeli göçmen işçilerin Türkiye tarımsal üretiminde önemli bir etki yaratması kaçınılmazdır. Aile temelli göçün yaygın olduğu gözlemlenen bu nüfus içerisinde özellikle kadınların göçle beraber hem daha üretken hale gelmeleri hem de bu kadın nüfusunun

¹Civan, Gökalp (2011)

²Belgesiz Göçmenler için Uluslararası İş birliği Platformu (PICUM-Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) şöyle tanımlamaktadır; “İkamet ettikleri ülkelerde ikamet etmek veya çalışmak için gereken geçerli belgelere sahip olmayan kişilere ‘belgesiz göçmen’ denir. Buna ziyaret, ikamet veya çalışma izninin süresi dolmuş veya başka bir yolla geçersiz hale gelmiş kişiler, uluslararası koruma talepleri reddedilmişler, bulundukları ülkeye yasadışı yollarla girmiş olanlar ve hedef ülkelerde ‘belgesiz’ ebeveynlerce dünyaya getirilmiş çocuklar dâhildir.” Kalkınma Atölyesi (2016a) Tarımsal Üretimde Göçmen İşçi İstihdamı Öğrenilen Dersler Raporu, sayfa 78. Detaylı bilgi için <http://picum.org/words-matter/> ya da KA Dergi Sayı 5, sayfa 48 <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/KADergi5.pdf>

³Dedeoğlu, Gökmen (2011)

⁴UNFPA, 2012; MİGA, 2012; Hayata Destek Derneği, 2014; Kalkınma Atölyesi 2014, 2016a-b-c, 2017; TBMM, 2015; Mura, 2016; Uyan Semerci ve Erdoğan, 2017 bazılarıdır.

⁵Kalkınma Atölyesi (2016a-b)

üstlenmek durumunda olduğu yeniden üretim faaliyetlerinde ortaya çıkan dönüşüm analiz edilmesi gereken önemli bir alandır.

Kalkınma Atölyesi, Suriyeli göçmenlerin mevsimlik tarımsal üretimde çalışma ve yaşam koşullarını incelemek amacıyla 2016 yılında Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunması ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi⁶ kapsamında 24 Temmuz-3 Ağustos 2016 tarihlerinde Adana ilinin Seyhan, Karataş, Ceyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerindeki tarımsal arazilere yakın bölgelerde kurulu çadır yerleşimlerinde yaşayan, gezici veya mahalli olarak tarım işçiliği yapan 266 Suriyeli hane halkını temsil eden 1655 Suriyeli kişi ile yüz-yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu makalede bu araştırmanın meta verileri kullanılarak Suriyeli göçmen kadınların tarımsal üretimdeki rolü ele alınacak olup, göç sürecinin kadınların ücretli ve ücretsiz yeniden üretim faaliyetleri üzerine etkisi yine bu araştırmanın verileri kullanılarak tartışılacaktır. Ayrıca, Adana Ovası'nda yapılan ankete ek olarak, Adana ve Şanlıurfa illerinde yaşayan Suriyeli ve Türkiyeli kadın ve erkek tarım işçileri ile yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin notları ve hem yaşam hem de çalışma ortamlarında yapılan gözlemler de kullanılmıştır. Makalenin hedefi, Suriyeli kadınların Adana'da gerçekleşen tarımsal üretime nasıl katıldıkları, kadınların tarım işçiliğinin tarımsal ürünlerin ucuz üretilmesine nasıl katkı yaptıkları göstermektir.

Makale boyunca tartışılacağı üzere, Türkiye'de mevsimlik tarımsal işgücü etnikleşmiş kimliğinin yanı sıra, kırsal alanlarda gerçekleşen tarımsal üretim farklı kimlikteki grupların acımasız rekabetine sahne olmaktadır. Bu farklı grupların ya da yoksulların rekabetini kimin kazanacağı, kadın emeğinin bu rekabete nasıl eklemlendiği ile belirlenmektedir. Türkiye'de tarımsal ürünlerin ucuza üretilmesi hem nüfusunun genelinin ucuz yiyeceğe ulaşımı açısından hem de dar gelirli yoksul ailelerin hayatlarını idame ettirebilmeleri açısından önemli bir konudur. Bu nedenle tarımsal üretim için en ucuz işgücüne ulaşım önemli bir sektörel stratejidir. Tarımsal üretime dahil olan göçmen kadınların emekleri ataerkil ilişkiler içinde hem üye oldukları aileler, topluluklar hem de işverenler tarafından orantısız bir biçimde sömürülmektedir. Enformel tarımsal üretimde çalışmak kadınları ataerkil ilişkilere bağımlı kalmaya mahkûm etmektedir.

Mevsimlik Tarımsal İşgücü ve Kadın Emeği

Tarımsal işgücü kullanımının temel dinamikleri üretim maliyetlerinin işgücü cephesini kontrol üzerine kurulmuştur. Düşük maliyetle tarımsal üretim yapılması hem nüfusun ucuz gıdaya ve hatta giysiye ulaşması hem de düşük gelirli ailelerin hayatta kalması için önemlidir. Girdilerin çoğunun maliyeti önceden belirlenmektedir; tohumlar, gübreler, makineler, yakıt gibi. Fiyatlar üreticilerin kontrolü altında değildir. Bu nedenle, işgücünün mümkün olan en düşük maliyetle istihdam edilmesi tarımda kayda değer bir sektörel stratejidir. Kentleşme ve demografik hareketlerin tarımsal üretim üzerindeki etkilerinden biri, daha önce ücretsiz aile işçiliği ile yerine getirilen işler için ortaya çıkan ücretli emek ihtiyacıdır. Bunun da etkisiyle Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde mevsimlik göçmen işçilerin istihdamı ve bu işgücüne ihtiyaç fazla ve yaygındır.

Toplumdaki farklı gruplar arasında yalnızca en yoksul olanların mevsimlik gezici tarım işlerinde yer almaya istekli oldukları sıklıkla vurgulanmaktadır. Tarımsal çalışma nadiren herhangi bir niteliği gerektirir ve işe gidip gelmek kolaydır. Özetle, kırsal tarımsal üretim, farklı kimliklerden gruplar arasındaki şiddetli rekabet ile tanımlanmaktadır. Tarımda istihdam edilen grupların sayısının artmasıyla birlikte, rekabet göçmenlerin katılımı ile yoğunlaşmış ve tabakalaşmıştır. Bu dönüşüm, tarımsal üretimi farklı etnik ve milliyetlerin birbiriyle karşı karşıya geldiği bir alan haline getirmektedir. Benzer karşılaşmalar, bazen farklı

⁶Kalkınma Atölyesi (2016c)

gruplar arasında gerilim yaratan bir rekabete dönüşür. Bugün geline nokta tarım işçileri arasında Suriyeli gruplar çoğunluğu oluşturmaktadır. Yoksulluk nöbetini⁷ devralan son grup Suriyeliler olmuştur. Geleneksel olarak kadın emeği, Türk tarımında yoğun olarak kullanılmaktadır; neredeyse tüm ücretsiz aile işçileri kadındır.⁸ Mevsimlik tarım işi de istisna değildir. Mevsimlik gezici tarım işçileri, memleketlerinden, çoğunlukla aileleri ile birlikte çalışmak için diğer illere seyahat ederler, bu nedenle hanenin içindeki kadın ve çocukların emeği üretime tamamen entegre olur. Mevsimlik tarım işçiliğinin sürdürülmesi, hanedeki kadınların hem üretim hem de yeniden üretim faaliyetlerinde oynadığı hayati role bağlıdır. Kadınların bu sürece katılımına dair araştırmalar, çalışma günlerinin uzunluğuna, ev işlerinin bir uzantısı olarak görülen yemek pişirme, temizlik ve çocuk bakımı görevlerinin kadınların omuzlarına yüklenmesine ve böylece kadınların yüklerinin zaman ve işçilik maliyetleri biçiminde artmasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, bu kadınların en önemli yardımcıları olan kız çocuklarının da ataerkil normlarla biçimlenen hayatları nedeniyle daha küçük yaşlardan ev içi işlerin önemli yüklenicileridir.

Tarımsal üretimde göçmen kadın emeğinin de yaygın olarak kullanıldığı kadın emeğinin yoğun kullanımını söz konusudur. Bu kadınların emeğinin ve bedenlerinin kontrol edildiği ve ele geçirildiği bir süreçtir. Ücretli kadın işçiler özgür işçiler olarak görülemezler çünkü bu kadınlar kendi emeğini serbestçe metalaştırmazlar, emeklerini kendi iradeleriyle pazarda satamazlar. Çoğu durumda, kazandıkları parayı bile görmezler, mevsimlik tarımsal üretime birey olarak değil, aile veya hane halkının bir uzantısı olarak katılırlar.

Suriyeli Kadın Göçmenler ve Mevsimlik Tarımsal Üretim

2011 yılında ülkelerinde çıkan iç savaş nedeniyle Suriye vatandaşlarının kitlesel göç sonrası Türkiye'ye sığınmaları ile başlayan süreçte, Eylül 2018 itibarıyla 3,5 milyondan⁹ fazla Suriyeli Türkiye'de ikamet etmektedir. Daha önce düzensiz göç ile açıklanan göçmen dalgaları yerini mülteci göçüne bırakırken, Türkiye göç sisteminde ciddi değişiklik yaparak Suriyeli göçünü ve etkilerini yönetmeye çalışmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin resmi statüsü, 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Yönetmelik uyarınca geçici koruma altındaki kişilerdir. Bu "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir."¹⁰

Avrupa topraklarına giriş yapan Suriyeli mülteciler arasında sayısal olarak genç erkeklerin daha yoğun olduğu bilinmekle birlikte, Türkiye'deki Suriyeliler açısından kadın-erkek oranı neredeyse aynıdır. Bu, aile temelli bir göçe işaret etmektedir. Kadınlar çoğunlukla kocaları ve çocukları ile Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'deki Suriyeli kadınlara dair en kapsamlı çalışma olan Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar¹¹ başlıklı rapor 2014 yılında AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) tarafından yayınlanmıştır.

Yakın zamanda yayınlanan Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UNWOMEN), Sığınmacılar ve Göçmen-

⁷ Yoksulların rekabeti ve yoksulluk nöbeti kavramlarına ilişkin daha detaylı bilgi için Kalkınma Atölyesi (2016a) sayfa 23-25.

⁸ TÜİK (17 Eylül 2018) ,Haziran 2018 İşgücü İstatistikleri, İstihdam edilenlerin sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık durumu tablosuna göre tarımda 3048 erkek, 2576 kadın olmak üzere toplam istihdam 5624 kişidir. İstihdam edilen (kayıtlı) kadınların ise yüzde 78'i (2017 kadın) ücretsiz aile işçisidir. Erkekler açısından ise bu oran yüzde 20'dir (616 kişi). Öte yandan tarımda kayıt dışı çalışanların oranı yüzde 83,2 (toplam 4677) olarak tespit edilmiştir; erkekler için bu oran yüzde 76,7 iken (2338 kişi) kadınlar için yüzde 90,8'dir (2339 kişi). Kayıt dışı çalışan ücretsiz aile işçisi 2381 kişinin 548'i erkek, 1834'i kadındır. Erkekler açısından tarım sektöründe yoğunluk kendi hesabına çalışanlardır.

⁹ İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 5 Ekim 2018 tarihli verileri http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
¹⁰ 6458 sayılı Kanunun Geçici Koruma başlıklı 91 inci maddesi. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından 13 Ekim 2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

¹¹ AFAD (2014)

lerle Dayanışma Derneği (SGDD) işbirliğiyle hazırlanan Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi¹² Suriyeli kadınların geçim kaynaklarını, özellikle kayıtlı istihdama erişimleri ve işgücüne katılım durum ve biçimleri odağında inceleyen ilk rapordur. Bu iki araştırmanın dışında, Türkiye’deki Suriyeli göçmen kadınlar hakkında ve özellikle bu kadınların emek ve çalışma durumlarına ilişkin çok sınırlı bilgi ve veri olup, yapılan araştırmalar da çok az sayıda ve sınırlı kapsamdadır.

Bu makalede kullanılan verilere kaynaklık yapan ankete katılan toplam 1655 Suriyelinin yüzde 49’u (820 kişi) kadındır ve bu kadın nüfusunun yüzde 51,6’sını 18 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Örneklemdaki Suriyeli göçmen kadınlar arasında ikinci en büyük yaş grubu 18 ila 30 yaş arası olmuştur. Öte yandan kadın nüfusunun sadece yüzde 2,6’sı 60 yaşın üzerindedir. Yaşlılar ya Suriye’de kalmış ya da göç sürecini tamamlayamamıştır. Araştırmaya dahil olan Suriyeli göçmen kadınların genç, dinamik ve son derece gezici bir grup olduğu söylenebilir.

Bir diğer önemli demografik gösterge olan eğitim düzeyine bakıldığında ise Türkiye’deki zorunlu eğitim yaşının altındaki çocuklar (6 yaş ve altı) hariç tutulduğunda bile, 6-17 yaş arası kızların yaklaşık yüzde 40’ının (317 kişi) okuma yazma bilmediği beyan edilmiştir. Okur-yazar olmayan kadınların yaş ortalaması ise 29’dur. Kadınların yüzde 14,3’ünün Türkiye’ye gelmeden önce okulu terk ettiği, yüzde 8,2’sinin göçten önce ilköğretime devam ettiği ve yüzde 9,5’inin ilkokul mezunu olduğu diğer çarpıcı bulgulardır. Ayrıca örneklem dahilindeki kadınların sadece yüzde 1,3’ü ilkokuldan sonra eğitimlerine devam ettiğini söylemiştir. Bu veriler göstermektedir ki, anket dahilindeki bu göçmen kadın nüfusu eğitimden mahrum kalan genç bir gruptur. Ne var ki, bu durum sadece Suriye’deki savaşın patlak vermesinden kaynaklanmamıştır; birçoğu çeşitli sebeplerden savaştan önce ülkelerinde okulu terk ettiğini paylaşmıştır.

Göç hikayesi analizi yapılan bir diğer önemli alan ise göçmenlere ilişkin demografik bilgidir. Ankete katılan 266 hanenin sadece yüzde 7,5’i Türkiye sınırını geçtikten sonra devlet tarafından 10 ilde kurulan geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiştir. Barınma merkezlerinden ayrılanlara nedeni sorulduğunda yoğun olarak gelen cevap “iş bulmak” olmuştur. Hanelerin yüzde 92,1’i ise hiçbir zaman bu merkezlerde ikamet etmeyi denememiştir. Yine bunun nedeni sorulduğunda gelen en popüler cevap (yüzde 68) iş bulmaktır. Yani, ikamet edilecek yerin belirlenmesindeki temel kriter iş olanaklarına erişimdir. Ailelerin çoğu, akrabaları veya Adana’da çalışan diğer göçmenler tarafından mevcut iş olanaklarından haberdar edilmiştir. Bu nedenle, sosyal ağlar ve akrabalık ilişkileri iş bulmak veya yaşanılacak yeri belirlemek için hayati öneme sahiptir.

Öte yandan, mevsimlik gezici tarım işçilerinin konaklama mekânları yaşam merkezlerinden uzakta, ücra, tarla kenarlarındaki yerlerdir. Çoğunlukla “kentin çeperinde” olan çadır yerleşimlerinin bu izolasyon hali yerel halk ile gezici/geçici olan işçilerin yaşam alanlarını birbirinden ayırmak için de kullanılır. Bu durum tüm işçiler için, göçmen olsun ya da olmasın benzer dinamikler üzerinde yükselmektedir.

Kalkınma Atölyesi’nin 2017 Ocak-Nisan aylarında yürüttüğü Adana Ovası’nda yaşayan ve çalışan mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ve çocuklarının yaşam ve çalışma koşullarının durum analizi çalışmasının

da mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendi imkanlarıyla kurdukları 59 çadır yerleşimi tespit edilmiştir.

¹² UNWOMEN (2018)

Çadır yerleşimlerinin en küçüğünde 1, en büyüğünde 470 çadır bulunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı ayda 1 adet çadır olan yerleşim yerinde 8 kişi, 470 çadırın bulunduğu yerleşim yerinde ise (2223 Suriyeli, 456 Türkiyeli olmak üzere) toplam 2679 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, bu 59 çadır yerleşiminin 26'sında yıl içinde nüfusun arttığı, 19'unda sabit kaldığı, 14'ünde ise tarımsal ürüne bağlı olarak değişim gösterdiği beyan edilmiştir. Yani bazı çadır yerleşimleri adeta kalıcı bir ilçe veya mahalle gibidir. Çadır yerleşimlerinin en yakın mahalleye ortalama uzaklığı 0,85 km'dir. İlçelere olan ortalama uzaklık ise 26,7 km'dir. Adana kent merkezine olan ortalama uzaklık ise 36,7 km'dir. Bu uzaklıklar onların eğitim, sağlık, alışveriş vb. ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetlere erişimlerini ve bu hizmetlerden yararlanmalarını olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir. Yiyecek, yakacak, giyecek gibi temel ihtiyaçlar en yakın ilçe veya il merkezinden karşılanmaya çalışılmaktadır. Karşılanamadığı durumlarda ihtiyaçlar tarım aracısı veya çadır yerleşimine gelen mobil esnaf aracılığıyla birim fiyatların üzerinde bir bedelle sağlanmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan çadır alanlarında konaklayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu naylon, plastik brandadan kendileri tarafından kurulmuş çadırlarda yaşamaktadır. Ayrıca araştırma sonuçları göstermektedir ki, tek çadırdaki konaklayanların ortalama çadır büyüklüğü 15,8 m2 ve bu büyüklükteki çadırdaki yaşayan ortalama kişi sayısı da 5,6'dır. Tek çadırdaki kaldıklarını ifade edenlerin hanelerindeki ortalama çocuk sayısı yaklaşık 3'tür. Diğer bir deyişle, bu çadırlarda konaklayanlara kişi başına 2,8 m2 alan düşmektedir.

Suriyeli Kadın Göçmen Emeği

Adana'da yapılan anket katılımcısı tarım işçilerinin bir kısmı Suriye'nin kırsal bölgelerinden gelmiş, kendi ailelerine ait topraklarda çalışanlar olurken, bazı ailelerin göç ettikten sonra mevsimlik tarım işlerinde çalışmaya başladığı görülmüştür. Türkiye'de tarım işçiliği yapan göçmenlerin savaştan önce Suriye'de orta gelir düzeyindeki işlerde çalıştıkları sıkça dile getirilmiştir. Çoğu hanede erkekler, kadınlar, çocuklar, bazen hamile veya engelli olanlar dahil tüm üyeler çalışma sürecine katılmaktadır. Çalışabilen (çok küçük yaşta, hasta, çok yaşlı veya ağır engelli olmama) tüm üyeler, hanenin geçimini sağlamak için çalışmak zorundadır.

Adana'daki Suriyeli tarım işçisi aileler arasında kadınların istihdamı oldukça yüksektir. Ankete katılan hanelerdeki kadınların yüzde 40'ı tarımsal üretimde aktif olarak çalıştığını beyan etmiştir. Bu veri, Suriyeli göçmenler arasında kadınların istihdam oranının Türkiye oranından daha yüksek olduğunu göstermektedir; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İşgücü İstatistiklerine göre, Haziran 2018 itibarıyla istihdam edilen (kayıtlı) kadınların (toplam 9208 kişi) yüzde 56,2'si hizmetler, yüzde 28'i tarım ve yüzde 15'i sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Kadınların işgücüne katılımına en önemli engel ise ücretsiz ev işi çalışma yani yeniden üretim faaliyetleridir. Çalışmama nedenleri çeşitli iken, en yaygın nedenler çocuk bakımı, hamilelik, hastalık, ev işleri ve yaşlılıktır. Ne var ki ankete katılan Suriyeli göçmen kadınların çoğu tarım işçiliği yaptıklarını söylemiştir. Göçün kadınların tarımsal istihdama katılımını arttırmaktadır. Kadın işçiler yeniden üretim faaliyetleri ile çift vardiya çalışmaktadır; tarla ve bahçede çalışma sonrası ev işlerini yapmak yine onların yüküdür. Üretime katılımları, bu faaliyetlere ayırmaları gereken zamanı azaltmaz. Göçmen kadınlar ise aile üyelerinin artan bakım ihtiyaçları ve yeniden üretim faaliyetleri nedeniyle geçici ve oldukça kötü koşullardaki yaşam alanlarında tüm hanenin hayatını yeniden düzenlemek için daha fazla zaman ve çaba harcamaktadırlar. Mevzubahis yaşam ortamı mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan işçilerin ve ailelilerinin ikamet ettikleri çadır yerleşim alanlarıdır. Musluktan kesintisiz akan su, konforlu mutfak ve banyo ortamı ve ekipmanlarının olmadığı, elektriğin sağladığı birçok imkândan mahrum bu kadınların yemek ve

ekmek yapması, taşıma suyla bulaşık ve çamaşır yıkaması, çocuklarına bakması, tuvalet ve banyo olanağı sağlanması, sıcak suyunu hazırlaması, yakacak odun temini, kısaca ailelerin yeniden üretim faaliyetlerini hem çok yorucu hem de zaman alıcı aktiviteler hâline getirmektedir.

Tarım işçiliği uzun saatler süren yorucu bir çalışma biçimidir. Tarım işçiliğinde kadınlar günde 11 saat, erkeklerse 11 saat 23 dakika olmak üzere ortalama günde 11 saat 11 dakika çalışılmaktadır. Kadınlar haftada ortalama 5,11 gün, erkekler ise 5,16 gün çalışmaktadır. İşçiler çeşitli hava koşullarına (aşırı sıcak veya soğuk, rüzgâr, yağış) maruz kalmakta, öne eğilme veya tekrar eden hareketler yapmak gibi ergonomik tehlikeleri içeren fiziksel olarak zorlu görevleri üstlenmektedir. Ağır ve riskli çalışma koşulları kadınları ve çocukları erkeklerden daha fazla etkilemektedir.

Genç kızların ücretli işçi olarak istihdam edilmesi de mevsimlik tarımda oldukça yaygındır. Anket yapılan hanelerde 6 ila 17 yaş arasındaki toplam çocuk sayısı 565'dir ve bu çocukların yüzde 42'sinin (240 kişi) tarım işçiliği yaptığı beyan edilmiştir. Bunların 122'si kız çocuğudur. 6-14 yaş grubundaki kızların istihdam oranları yüzde 27,9 olurken 15-17 yaş grubunda bu oran yüzde 77,4'e çıkmaktadır. Kız çocuklarının işgücüne katılım oranı, evlenene veya ilk çocuklarına doğum yapana kadar oldukça yüksektir. Örneklem kapsamındaki 22 ila 29 yaş arasındaki kadınların sadece yarısının çalıştığı tespit edilmiştir.

Daha öncede vurgulandığı üzere tarla veya bahçeye çalışmaya gitmeyen (annelerinin yardımcısı) kız çocukları, yaşam alanındaki yeniden üretim faaliyetlerine katkıda bulunurlar. Kızlar çocukken ev içi işlere yardım olan bir nevi cıraklık ile eş ve anne olmayı öğrenmektedirler. Erkek ve kız çocuklarının tarla veya bahçelerde çalışmama nedenleri karşılaştırıldığında cinsiyete dayalı roller ve kalıp yargılar açıkça ortaya çıkmaktadır. Genç kızlar açısından, diğer çocuklara veya hasta ve yaşlı akrabalara bakım sağlamak, yemek pişirme, temizlik ve benzeri ev işleri yapmak gibi görevleri yerine getirmek gerçek bir iş olarak görülmemektedir. Bu kızlar hayatlarını değiştirebilecek eğitimi almak yerine genellikle zamanlarını ev işleri ile harcamakta ve bu durum içerisinde bulundukları topluluklar tarafından normal sayılmaktadır.

Göçmen kadınların istihdamı, işgücüne katılım durum ve koşulları açısından bir diğer önemli nokta ücretler, yani emek karşılığı alınan ödemelerdir. Ücret düzeylerine bakıldığında, Adana Ovası'ndaki Suriyeli göçmen işçilere uygulanan anketin bulguları, kadın ve erkeklerin ücretleri arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir. 2017 yılı için (Haziran 2017-Ağustos 2018 arasında) yevmiye (günlük ödeme biçimi) 49,5 TL olarak belirlenmiş olup bunun 4,95 TL'si tarım aracısının komisyonu olarak kesildikten sonra işçinin elinde günlük çalışma karşılığı 45 TL geçmiştir. Suriyeli göçmenlere Türkiyelilere kıyasla daha düşük ücret ödenmektedir; 38 TL ila 40 TL arası.

Birçok alanda olduğu gibi tarımda da kadın emeği, ataerkil ilişkiler tarafından ele geçirilmiştir. Kadınlar kazandıkları ücretlerin yönetimi konusunda söz sahibi değildir. Ücretlere ilişkin karar genellikle ailenin reisi ve tarım aracıları tarafından verilir ve emek ücreti aile reisine ödenir. Hanede çoğunlukla kadınların ve çocukların çalışıyor olduğu ve aile reisi olan babanın çalışmadığı durumlarda bile tarım aracıları kadın ve çocuklarının emekleri karşılığı olan ücret ödemelerini evin erkek reisine yapmaktadır. Bu, kadınlar ve çocuklar ve onların emeği üzerindeki ataerkil kontrolü kolaylaştıran maskülen aura¹³ denilen durumu yaratır.

¹³Dedeoğlu, Bayraktar; (2018) sayfa 274; "Maskülen aura mevsimlik tarım işçisi hanelerdeki kadın ve çocuklar üzerindeki ataerkil kontrolü açıklamak için kullanılmaktadır. Maskülen aura kadın emeğinin görünmez kılınmasına neden olmaktadır. Kadınlar erkeklere bağımlı halde olmanın yanı sıra kendi varoluşlarını da hissetmemekte, bu bağımlılık ilişkisini içselleştirmektedirler."

Sonuç

İç savaş nedeniyle memleketlerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli göçmenler, Adana'daki ücretli tarım iş gücünün bir parçası haline gelmiştir. Suriyeli göçmenlerin tarımdaki yaygın istihdamının ardındaki temel neden yerel işçilere oranla hayatta kalma mücadelesi veren sömürüye açık Suriyeli göçmenlerin emeklerinin düşük maliyetidir. Tarım işçiliği özellikle kalabalık haneler aileler için avantajları vardır; ailenin neredeyse tüm fertleri yaş, cinsiyet veya eğitim durumundan bağımsız olarak sektörde istihdam edilebildiğinden, diğer iş kollarına göre daha fazla gelir elde edilebilmekte, hanenin geçimine katkı sağlanabilmektedir. Bu durum kadın ve çocuk emeğine olan bağımlılığı da arttırmaktadır.

Kadınlar, üretime aktif olarak katılmakta ve göç sürecinde ailenin hayatta kalmasında önemli bir konuma sahip olmaktadır. Göçün kadınlar üzerindeki en önemli etkisi ücretli işgücüne katılımın artması ve yaşam alanlarındaki yeniden üretim faaliyetlerine daha fazla zaman harcanmasıdır. Özetle, göç kadınların zaman kullanımını artırmaktadır.

Öte yandan, göçmen kadınların kazandıkları ücretler üzerinde hiçbir kontrolü yoktur. Kazandıkları, yerleşik ataerkil sistemin bir sonucu olarak aile içerisinde ele geçirilmektedir. Kadınların ücretli çalışmaları hiçbir şekilde örgütleşmelerine yol açmamakta, tam tersine, ataerkil kontrolün sıkılaştırılmasına neden olmaktadır.

Mevsimlik tarım işleri ya da tarımsal üretimdeki çalışma pratikleri göçmen kadınlar için aynı zamanda sosyal dışlanmayı yaratmaktadır. Bu işçilik biçimlerine dahil olarak, göçmen kadınlar toplumdaki temel sosyal haklardan yoksun grup haline gelmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinin zorlu çalışma ve yaşam koşulları, etnik ve kültürel kökenlere veya işçilerin milliyetine bakılmaksızın bu işleri üstlenen grupların yoksulluğunu ve sosyal dışlanmalarını üretmektedir.

Kaynakça

AFAD (2014) Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar Raporu https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3932/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadınlar_-2014.pdf

Akdeniz, E. (2014) Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler, Evrensel Yayınları.

Amnesty International (2014) Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler, Amnesty International, Londra.

Barın, H. (2015) Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2015, sayfa 10-56. <http://www.gam.gov.tr/files/d2.pdf>

Candan, E. ve Özalp Günel, S. (2015) Türkiye'de Tarımda Kadın Emegi, TÜRKTOB Dergisi, No.16, sayfa 10-12. www.turktob.org.tr/dergi/dergi16/files/mobile/index.html#11

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2010) Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı www.mevsimliktarimiscileri.com/files/dosya/1_5_635195205048992081.pdf

Çelik, K., Şimşek, Z., Yüce Tar, Y., Kırca Duman, A. (2015) Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi, Dünya Bankası.

Çınar, S. (2014). Öteki "Proleterya": De-proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri, NotaBene Yayınları, Ankara.

Civan, O., Gökalp, A. (2011) Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği, Çalışma ve Toplum, 2011/1.

- Dedeoğlu, S., Ekiz Gökmen, Ç. (2011) Göç ve Sosyal Dışlanma, Efil Yayıncılık.
- Del Carpio, X. V. ve Wagner, M. (2015) The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market, World Bank Group, Social Protection and Labor Global Practice Group, Policy Research Working Paper 7402.
- Erder, S. (2007) Yabancılar Kurgulanan Ülkenin ‘Yabancıları’. Türkiye’de Yabancı İşçiler. Arın (ed.) Derin Yayınları, İstanbul.
- Erder, S., Kaşka, S. (2003), Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey, IOM.
- Erdoğan, M. Ve C. Ünver (2015) Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, TİSK, İstanbul.
- Gülçubuk, B. (2015) Tarımdaki Kadınları: Tohum’un Yaşatıcısı ve Çoğaltıcısı, TÜRKTOB Dergisi, No.16, sayfa 6-9.
- İçduygu, A. (2004), Türkiye’de Kaçak Göç, İstanbul Ticaret Odası.
- İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (2015) Suriyeli Kadınlar: Bitmeyen Acılar, Kaybolmayan Umutlar https://www.academia.edu/11810435/Suriyeli_Kadınlar_Bitmeyen_Acılar_Kaybolmayan_Umutlar_-_RAPOR
- ILO (2016) Suriyeli İşçi, İşveren ve Girişimcilerin İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayını Genel Değerlendirme.
- KADEM (2016) Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar Raporu http://kadem.org.tr/wpcontent/uploads/2017/03/kadem_sivil_toplum_diyologu_kadınlar_goc_yolunda_brosuru.pdf
- Kalkınma Atölyesi (2016a) Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine: Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu. Kalkınma Atölyesi, Ankara.
- Kalkınma Atölyesi (2016b) Tarımsal Üretimde Göçmen İşçi İstihdamı Öğrenilen Dersler Raporu. Kalkınma Atölyesi, Ankara.
- Kalkınma Atölyesi (2016c) Bereketli Topraklar Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Göçmenlerin Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırma Raporu. Kalkınma Atölyesi, Ankara.
- Kalkınma Atölyesi (2017) Adana Ovası’nda Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocuklara Hizmet Modeline Yönelik Mevcut Durum Analizi. Kalkınma Atölyesi, Ankara.
- Kaşka, S. (2005), Ev İçİ Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye’deki Göçmen Kadınlar, Tes-İş Sendikası Dergisi, sayfa 49-54.
- KEİG (2015) Kadın Emeği ve İstihdamına İlişkin Bilgi Notları, KEİG Platformu, İstanbul. www.keig.org/content/kitapcik/bilgi%20notlari%20Agustos%202015.pdf
- Kulak, E. (2011) Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası Gelişmeler, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Lordoğlu, K. (2005), Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışması ve bu Çalışmaya İlişkin bir Araştırma, Toplum ve Bilim, 102, sayfa 103-127.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2016) Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014, Çalışma ve Toplum Dergisi, sayfa 2, sayfa 789-808.
- Mazlumder (2014) Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu. [http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SİĞİNMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SİĞİNMACILAR%20RAPORU(9).pdf)
- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA) (2012) Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. Friedrich Ebert Stiftung Derneği, İstanbul.
- Şahankaya Adar, A. (2018) Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü Mü? Çalışma ve Toplum, 56.
- Semerci, P. ve Erdoğan, E. (2017) Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum-Adana’da Mevsimlik Gezici

Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun iyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Selek Öz, C. (2015) Mevsimlik Gezici Tarım İşinde Kadın Emeği ve Sorunları, TÜRKTOB Dergisi, No.16, sayfa 13-15.

TBMM (2015) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No: 716. www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf

Toksöz, G. (2006), Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G., S. Erdoğan ve S. Kaşka (2012) Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, Uluslararası Göç Örgütü (IOM).

Toksöz, G., Ünlütürk Ulutaş Ç.a (2012) “Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey”, Elitok, S.P ve T. Straubhaar (ed), Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Hamburg University Press.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2018 Hanehalkı İşgücü Verileri.

UNFPA (2012) Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011.www.mevsimliktarimiscileri.com/files/dosya/1_3_635375888071845188.pdf

UNWOMEN (Haziran 2018) Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. <http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/turkey/the%20needs%20assessmenttrwebcompressed.pdf?la=en&vs=3220>

Dedeoğlu, S., Bayraktar S. (2018) Tarımsal Üretimde Göçmen Kadın Emeği: Adana Ovası’ndan Suriyeli Kadın İşçiler, Ünlütürk Ulutaş, Ç. (derleyen) Feminist Sosyal Politika. Notebene Yayınları.

Whatmore, S. (1991). Life Cycle or Patriarchy? Gender Divisions in Family Farming. Journal of Rural Studies, vol. 7, No. 1-2, sayfa 71-76.

Haberler

Letsch, C. (02.09.2014) Syrian refugees trigger child labour boom in Turkey, The Guardian, London www.theguardian.com/law/2014/sep/02/syria-refugees-child-labour-turkey

BBC Türkçe (21.09.2016) Türkiye’deki Suriyeli Çocuk İşçiler www.youtube.com/watch?v=U-ApXRX49f2Y

BBC Türkçe (06.10.2015) Suriyeli mülteciler dosyası: Eğitimde kayıp nesil riski www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151006_suriye_selin

Yılmaz, Ç. (06.01.2015) İzmir’in Suriyeli çocuk işçileri, Kanal 35, Haber 35 www.youtube.com/watch?v=wskv3uOAC0g

Cupolo, D. (15.12.2016) The never-ending harvest: Syrian refugees exploited on Turkish farms, Adana, IRIN News. www.irinnews.org/photo-feature/2016/12/15/never-ending-harvest-syrian-refugees-exploited-turkish-farms

Belli, B. (16.09.2014) Syrian child workers ‘left behind in life’, aljazeera.com [online] www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/syrianchildworkersleftbehindlife20146228011456956.html

Yaratıcı Sınıfın Göç Tercihleri ve Göç Politikaları, Beyoğlu

Başak Aycan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Ece Tümer

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Özet

Yaratıcılık ve yaratıcı sınıf kavramı, geçmişte literatürde kendine yeteri kadar yer bulamasa da Richard Florida ile birlikte araştırmacılar tarafından göz ardı edilme durumu son on yılda giderek azalmaktadır. Yaratıcı şehir, yaratıcı ekonomi gibi kavramlar son zamanlarda sıklıkla araştırılmakta ve yaratıcı ekonomi raporları sunulmaktadır. Oldukça kapsamlı olan yaratıcı sınıf ve yaratıcı ekonomi konuları ülkemizde de güncel olarak tartışılmaya başlanmıştır. Yaratıcı sınıfın, kent mekanının ve kent ekonomisinin birbirini besleyen taraflar olduğu bilinmektedir. Yaratıcı sınıf, üretim sürecinde kent mekânından beslenmekte, kentin sosyal ve fiziksel çeşitliliği, mimarisi ve tarihinden etkilenmekte, kentin imkanlarından faydalanmaktadır. Yaratıcı sektörler ise yüksek katma değer yaratma imkanına sahip olmalarından dolayı farklı sektör ekonomilerini canlandırmakta, kent ekonomisine katkı sağlayarak kentleri geliştirmektedirler. Bu noktada, kentleri ekonomik ve fiziksel olarak geliştirmenin yolu, yaratıcı sınıfı kentlere çekmekten ve onları kentte tutmaktan geçmektedir. Araştırmanın ilk kısmında, İstanbul, Beyoğlu bölgesi baz alınarak, yaratıcı sektör ekonomilerinin kente katkılarından bahsedilecek, böylece onları kentte tutmanın önemi açıklanacak; ikinci kısımda ise Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemleri, problemler sonucunda göç istek ve tercihleri yapılan anket ve alan incelemeleriyle desteklenerek açıklanacaktır. Araştırmanın sonucunda, yaratıcı sınıfın mekansal problemlerini çözmek için planlama politikaları önerilecek, onları kentlerde tutma yolları ve yaratıcı ekonomilerin kentlere entegre edilme şekilleri önerilen politikalar doğrultusunda tartışılmış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaratıcı sınıf, yaratıcı sektör, Mekansal problem, Göç, Beyoğlu

Abstract

The concept of creative class couldn't find enough space in the literature in the past. This situation has been changing with Richard Florida and some researchers. Creative city and creative economy concepts are frequently researched recently and presented with reports. It is known that creative class, urban space and cities'economies feed each other. Creative class is nourished by the urban space during production process, is influenced by social and physical diversity, architecture and history and is benefitting from opportunities of cities. Creative sectors can stimulate different sector economies, contribute to the city economy and develop cities. At this point, the way of developing cities economically and physically is to attract the creative class to the cities. In the first part of the study, the contribution of the creative sector economies to the city will be mentioned based on the Istanbul, Beyoğlu region, and thus the importance of having them will be explained. In the second part, their spatial problems, demands and preferences for migration will be explained by supporting the surveys. As results of the research, ways of attracting and keeping creative class in cities and integrating creative economies into cities will be discussed in accordance with the proposed policies.

Keywords: Creative class, creative sectors, spatial problems, migration, Beyoğlu

Giriş

Yaratıcılık ve yaratıcı sınıf kavramı, geçmişte literatürde kendine yeteri kadar yer bulamasa da Richard Florida ile birlikte araştırmacılar tarafından göz ardı edilme durumu son on yılda giderek azalmaktadır. Yaratıcı şehir, yaratıcı ekonomi, yaratıcı sektör gibi kavramlar Birleşmiş Milletler tarafından araştırılmakta ve yaratıcı ekonomi raporları sunulmaktadır. Richard Florida, yaratıcı sınıf kavramını, yeni kavramlar, bilgiler ve ürünler üretme becerisine sahip olan ve bu beceriyi ekonomik olarak değerlendirebilen kişiler grubu olarak tanımlanmaktadır. Mühendisler, mimarlar, şehir plancıları, farklı alanlarda etkinlik gösteren tasarımcılar, sanatçılar ile medya, sağlık, finans ve hukuk sektörü çalışanları yaratıcı sınıfa örnek olarak gösterilebilir (Florida, 2002).

Yaratıcı sınıfın, kent mekanının ve kent ekonomisinin birbirini besleyen taraflar olduğu bilinmektedir. Yaratıcı sınıf, yaratıcı üretim sürecinde kent mekânından beslenmekte, kentin sosyal ve fiziksel çeşitliliği, yüksek tolerans seviyesi, mimarisi ve tarihinden etkilenmekte, kentin sunduğu teknolojik imkanlardan ve sahip olunan özgün yeteneklerden faydalanmaktadır. Bunun karşılığında da yaratıcı sınıf/ sektörler, yüksek katma değer yaratma imkanına sahip olmaları ve yarattıkları inovasyonu diğer sektörlerle yayabilmeleri sebepleri ile farklı sektör ekonomilerini canlandırmakta, kent ekonomisine artı değer sağlayarak kentleri geliştirmektedirler (Florida, 2002). Yaratıcı sektörler, az sayıda büyük firma ve çok sayıda küçük firma yapısına sahip olma özellikleri sayesinde hem küçük ölçekte yerel ekonomiyi hem genel ekonomiyi desteklemekte hem de küresel ölçekte ekonominin yeni motoru haline gelmektedir. Ekonomiye katkısının yanında yaratıcı sektörlerin varlığı kent mekanını geliştirmektedir. Yaratıcı sektörler, alt sektörlerinin kümelene oluşturmalarıyla kentsel mekânı yeniden düzenler, tarihi alanları yaratıcı faaliyetler için kullanarak restorasyon süreçleri başlatır, yeni ekonomik aktivitelerin ve kültürel endüstrilerin oluşmasını destekleyerek kentsel dokuyu canlandırır (Helbrecht, 1998). Görüldüğü gibi, kent ekonomisini ve kent mekanını geliştirmenin yolu, yaratıcı sınıfı kentlere çekmekten ve onları kentlerde tutmaktan geçmektedir (Florida, 2002). Bu savdan hareketle, çalışmanın konusu ve başlangıç noktası yaratıcı sınıfın kent mekanına ve ekonomisine katkısı olarak belirlenmiştir.

İstanbul, Türkiye yaratıcı ekonomisinin lokomotifi konumundadır. 2011 yılı UNCTAD verilerine göre, İstanbul'da yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısı Türkiye'de yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısının %52,4'üdür (YEKON, 2014). Bununla birlikte, İstanbul'da yaratıcı sektörlerde elde edilen ciro, Türkiye'de yaratıcı sektörlerde elde edilen cironun %74,5'idir. (YEKON, 2014) Beyoğlu ise, sahip olduğu kozmopolit sosyal yapısı, yüksek tolerans seviyesi, farklı dönemlere ait mimari yapıları ve özgün kimliği ile tarih boyunca yaratıcı sektörlerin ve yaratıcı sınıfın İstanbul'da yer seçtiği merkez olmuştur. Beyoğlu'nun yaratıcı sektörlerdeki tarihsel birikimiyle birlikte yaratıcı etkinlik ve mekân altyapısı oldukça geniştir. Son yıllarda yerelde alınan kararlar ve uygulanan politikaları ile Beyoğlu büyük bir değişimden geçmekte, alanda yer seçen yaratıcı sınıf bu değişimden etkilenmektedir.

Bu çalışmanın öncelikli amacı, yaratıcı sınıfın ve yaratıcı sektörlerin varlığının ve desteklenmesinin kent mekanına ve kent ekonomisine katkısını Türkiye, İstanbul ve Beyoğlu üzerinden açıklamaktır. Bu sebeple araştırmanın ilk kısmında, İstanbul, Beyoğlu bölgesi baz alınarak, yaratıcı sektör ekonomilerinin kente katkı sürecinden bahsedilecek, böylece onları kentte tutmanın önemi açıklanacaktır. Çalışmanın diğer amacı, çalışmak için Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemlerini tespit etmektir. Bu problemler sadece yaratıcı sınıfın değil yerel halkın genel problemleridir ve problemlerin çözümü hem daha sürdürülebilir kentsel mekânın oluşturulmasını hem de yaratıcı sınıfın kentte kalmasını mümkün kılacaktır. Bu sebeple araştırma kapsamında çalışmak için Beyoğlu'nda yer seçen 40 yaratıcı sınıf üyesi ile anketler yapılmış, bu anketlerde yaratıcı sınıf Beyoğlu'nun geçirdiği değişimi değerlendirmiş, kent mekanına dair problemlerini ve bu problemler sonucunda göç tercih ve isteklerini belirtmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında anket verileri çerçevesinde yaratıcı sınıfın kentsel problemleri incelenecek, bu problemleri çözmek üzere çeşitli planlama politikaları önerilecektir. Çalışmanın bir diğer amacı, anket verileri kapsamında yaratıcı sınıfın göç istek ve tercihlerini inceleyerek onların yer seçim kriterlerini saptamaktır.

1. Yaratıcılık Nedir?

Yaratıcılık kavramı farklı kurum, kuruluş ve araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlamalara sahiptir. Yaratıcılık, insanların bir niteliğidir veya özgün fikirlerin üretimi sırasında ortaya çıkan bir süreçtir (UNCTAD & UNDP, 2010). Yaratıcılığın, sanatsal, bilimsel ve ekonomik yaratıcılık gibi farklı türleri vardır ve bütün bu farklı türler birbirleriyle ilişkilidir. Yaratıcı üretim süreci ya hiçten yeni bir ürün üretme ya da bir ürünü yeniden, farklı şekilde kullanma sürecidir. Bu süreçte önemli olan nokta ise ortaya çıkan ürünün özgün bir değere sahip olmasıdır. Bu sebeple de yaratıcılık, ekonomide doğrudan “özgün değer” ortaya koyar.

Yaratıcılığın özgün değer ortaya koyması yaklaşımına karşı olarak literatürde yaratıcılık kavramının, politikacılar ya da iş adamları gibi gücü elinde barındıranlar tarafından suistimal edildiği savı tartışılır. Pratt (1997), bu noktada yaratıcılığı, çekici fakat yanıltıcı/aldatıcı bir fikir olarak tanımlar. Yaratıcı endüstriler genellikle sadece ortaya çıkan yaratıcı ürünün belirli bir sorunu çözmeye hizmet etmesinden ötürü desteklenmekte ve bu durum sonucunda da yaratıcılık basit bir problem çözme seviyesine indirgenmektedir. Memişoğlu ve Kalağan'a (2017) göre ise yaratıcılık, ekonomik gelişmeyi destekleyen itici güç olarak nitelendirilmekte ve küreselleşen piyasalarda ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Bu bağlamda “yaratıcılık”, yeni fikirlerin oluşumu ve bu fikirlerin sanat ve kültür ürünleri, bilimsel buluşlar ve teknolojik yenilikler gibi alanlarda özgün eserler üretmek için uygulanması olarak ifade edilebilir (UNCTAD & UNDP, 2008).

2. Yaratıcı Sınıf Kimdir?

Florida yaratıcı sınıf konseptini, yeni ürünler, hizmetler ve sanat eserleri icat etmek ve yaratmakla uğraşan, becerilerini, öğrenmelerini ve deneyimlerini temel alarak bilgilerini genişleten ve problemleri çözen insanlar olarak ortaya koymuştur. Bu yeni motor içerisinde yaratıcı sınıf da kendi içinde süper yaratıcı çekirdek ve yaratıcı profesyoneller olarak gruplanmaya başlamıştır (Florida, 2002). Mühendislik, eğitim, bilgisayar programlama, sanat, tasarım, medya sektörlerinde var olan süper yaratıcı çekirdek, problem çözmek için yeni gündemler geliştirirken, sağlık, iş ve finans ve hukuk sektörlerinde yer alan yaratıcı profesyoneller ise entelektüel sermaye ve toplumun geri kalanının günlük ihtiyaçlarına yönelik çözümler bulma yetkisine sahiptirler. Bu bağlamda, süper yaratıcı çekirdek bilim, mühendislik, sanat gibi alanlarda çalışanlarken, yaratıcı profesyoneller ise avukatlar ve tıp doktorları olarak yer alabilir. Florida'ya (2002) göre yaratıcı sınıf, ekonomik büyümede önemli bir role sahiptir. Yaratıcı işlere dayanan sürekli bir ekonomik büyümeye sahip olmak isteniyorsa, yaratıcı sınıfı çeken ve koruyan yaratıcı bir ortam oluşturmak gerekir. 3T modeli- teknoloji, yetenek ve tolerans kavramlarının her biri için birer T- bu durumu mümkün kılar. Ekonomik büyümeyi sağlamak için, 3T'nin her biri eşit şekilde geliştirilmeli ve hiçbirisi birbirinden ayırt edilmemelidir.

Richard Florida, teknoloji gelişimini ölçmek için yüksek teknoloji endeksi ve inovasyon endeksini kullanmıştır. Birincisi, şirketlerin yoğunlaşmasını bilişim, biyoteknoloji, biyomedikal ürünler ve mühendis hizmetleri sektörleri üzerinden değerlendirmekte, ikincisi ise kişi başına kayıtlı patent sayısını ölçmektedir. Yetenek ise, lisans derecesine sahip olma sayısı ve bilim adamları, mühendisler, sanatçılar, müzisyenler, tasarımcıların yer aldığı süper yaratıcı grup ve profesyoneller de dahil olmak üzere yaratıcı sınıfın yüzdesiyle ölçülür. 3T modelinin üçüncü kısmı (tolerans) hoşgörüye dayanır. Bu kategori üç indekse dayanır: Eşcinsellerin yoğunluğunu değerlendiren “Gay Index”, ardından sanatçıların, tasarımcıların, müzisyenlerin, yazarların, ressamların, yönetmenlerin, dansçıların, şarkıcıların, fotoğrafçıların sayısını ölçen “Bohemian Index” ve son olarak yabancı sakinlerin yüzdesini gösteren “Melting Pot Index” (Florida, 2002). Yapılan araştırma çalışmalarında yaratıcı sınıfın varlığı ile “bohemlerin” varlığı (sanatsal bir işte çalışanlar olarak tanımlanmış olanlar) arasında ilişkiler bulunmuştur. Florida, güçlü bir “bohem” varlığının, yaratıcı türleri hoşgörülü kılan, kültürel açıdan hoşgörülü bir insan iklimi sunduğunu göstererek, yaratıcı sınıfı çekebilmek için bir şehre yardımcı olabileceğini öne sürmüştür. Ayrıca, “bohemlerin”, bir şehrin yaratıcı çekiciliğini geliştirmek, daha büyük yaratıcı sınıfı çeken ve teşvik eden kültürel olanaklar yaratabilmek için özellikle önemli bir rol oynadığını da ileri sürmüştür (Moss, 2017).

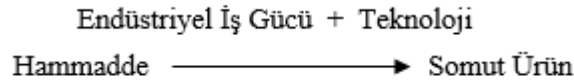
Sonuç olarak, Florida'nın yaratıcı sınıf kavramı ve yaratıcı sınıfın mekânsal tercihleri incelendikten sonra, teknoloji, tolerans ve hoşgörünün yaratıcı sınıfı kentlere çeken en önemli üç özellik olduğu söylenebilir. Bu özellikler dışında, kentin büyüklüğünün, ulaşılabilirliğinin, mekânsal ve sosyo-kültürel çeşitliliğinin yüksek olması, kentin tarihi dokusu ve özgün kimliği, kentteki sosyal ağların yoğunluğu ve çeşitliliği, etkileşim olanaklarının fazlalığı, yapılı çevre, kültürel olanaklar, açık ve kapalı kamusal alanlar, eğitim kurumlarının varlığı yaratıcı sınıfın kentlerde yer seçme sebeplerini oluşturan önemli unsurlardır.

3. Yaratıcı Ekonomi ve Yaratıcı Sektörlerin Kent Ekonomisine Katkısı

Yaratıcılık kavramı, yaratıcı sektörlerin ve yaratıcı ekonominin kapsamını tanımlamak için kilit unsur olarak kabul edilir. Howkins'e (1991) göre yaratıcı sektörlerin ve entelektüel/düşünsel ürünlerin yaratılması tasarım, marka, patent ve telif hakkı ile oluşmaktadır. İngiliz Hükümeti'nin (DCMS, 2000) tanımına göre ise yaratıcı sektörler, bireysel beceri, yetenek ve entelektüel birikimden güç almaktadır. Bununla birlikte DCMS (1998) yaratıcı sektörlerin, üretim sürecinde önemli bir paya sahip olduğunu ve genellikle işaretler, semboller ve stiller ürettiğini belirtir. (Öztürk, 2009).

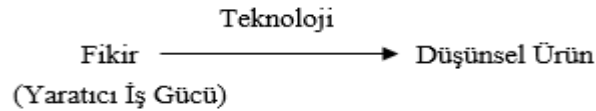
Araştırmacıların, yaratıcı endüstrilerin ortaya çıkış yeri ve zamanı konusunda farklı savları vardır. Howkins (2002), yaratıcı endüstrilerin ilk olarak Avustralya’da ortaya çıktığını belirtirken, Öztürk (2009) ise araştırmalarına göre yaratıcı sektörlerin 1997 yılında İngiltere’de ortaya çıktığını belirtmektedir.

Yaratıcı sektörlerin kapsamı incelendiğinde, Helbrecht (1998) yaratıcı sektörlerin tüketim hizmetlerinin bir alt grubu olan endüstri, reklamcılık, grafik tasarım, endüstriyel tasarım, fotoğrafçılık gibi yaratıcı hizmetlerle ortak bir noktada bulunduğunu belirtmektedir. UNCTAD & UNDP Yaratıcı Ekonomi Raporu’na (2010) göre ise yaratıcı sektörler reklamcılık, mimarlık, tasarım, moda, performans sanatları, müzik, görsel sanatlar, film sektörü, yayıncılık, televizyon ve radyo sektörü ve video ve oyun sektörü olarak belirlemiştir. Yaratıcılık, ekonomik büyümeyi yaratıcı üretim süreci boyunca desteklemektedir. Bununla birlikte, yaratıcı ekonominin ekonomiye olan katkısının günden güne artarak varlığını kanıtlamakta ve yaratıcı ekonomi, küresel ölçekte ekonominin yeni bir motoru haline gelmektedir. Klasik Marksist teoriye göre kapitalist üretim zincirinin üç temel ögesi vardır: hammadde, iş gücü ve makineler. Üretilen ürünün değeri işgücü/emek ile belirlenir, hammaddenin ürüne dönüşebilmesi için makineler şarttır ve bu değerlerin değişimiyle de sermaye oluşur (Pang, 2009).

Şekil 1: Klasik Çağdaş Endüstriyel Üretim Süreci (Yazarlar)

Klasik çağdaş endüstriyel üretim sistemiyle (bkz. Şekil 1) karşılaştırıldığında yaratıcılık, yaratıcı ürün zincirinde (bkz. Şekil 2) yeni bir hammadde türü olarak ifade edilebilir. Burada yaratıcılık değer zincirinde daha soyut bir hammadde olarak yer almaktadır.

Şekil 2: Yaratıcı Endüstrilerde Üretim Süreci (Yazarlar)

Kent ekonomisine katkıda bulunmanın yanı sıra, yaratıcı endüstriler kent mekanının gelişmesini sağlamaktadır. Nasıl dünya standardında bir kültürel altyapı, kentsel gelişim için katalizör işlevi görüyorsa, müze inşa edilmesinin büyük çaplı proje fırsatlarını desteklemesi gibi, kültürel ve yaratıcı endüstriler de etrafında “marka şehir” inşa edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu tip çalışmalar, şehrin daha fazla turistin yanı sıra yetenekli ve kalifiye çalışan çekmesini sağlamaktadır. Bu alanda dünyada en çekici şehirler sıralamasında ilk on şu şekildedir: New York, Londra, Paris, San Francisco, Singapur, Sydney, Los Angeles, Berlin, Tokyo ve Barselona.

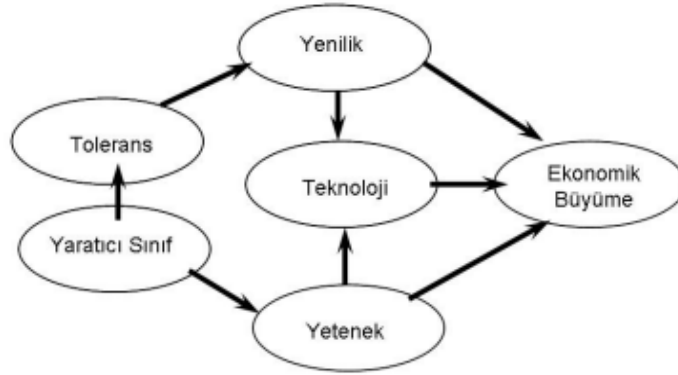
4. Yaratıcı Sektörlerin Kent Mekanına Etkisi

Yaratıcı sınıf ve kent mekânı arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Yaratıcı sınıf, yaratıcı üretim sürecinde kent mekânından, tarihinden, başarılı mimari yapılardan, kültürel ve sanatsal mekanlardan beslenirken; yaratıcı sınıf da kent mekanını aktif olarak kullanır, kültürel ve sanatsal aktivitelere katılım gösterir, kenti ve kent ekonomisini geliştirir.

Şekil 3: Yaratıcı sınıf ve kent mekânı arasındaki çift yönlü ilişki (Yazarlar)

Daha önce bahsedildiği gibi Florida, yaratıcı sınıfın kentte teknoloji, yetenek ve toleransın bir araya geldiği alanlarda yer seçtiğini belirtir (2005). İşte bu durumda Florida'ya (2005) göre yaratıcı endüstriler anlamlı yeni formlar ve aktiviteler oluştururken aynı zamanda kentleri, teknik ve sanatsal yeniliğe, endüstrinin ve ticaretin yeni formlarına dönüştüren mekanlara da dönüştürür.

Şekil 4: Florida'nın sınıflandırmasına göre yaratıcı sektörler arasındaki ilişkiler (Wiesand, 2007)

Yaratıcı sektör içerisindeki benzer alt sektörler kentte birbirlerine yakın konumlanmaya başlarlar ve aralarında iş birliği ağı oluşmaya başlar. Bu kümelenmeler, şehir merkezini yeniden şekillendirir, kentsel çevreyi ve kentsel mekânı yeniden düzenler. Yaratıcı sınıf, kentsel tarihi alanları yaratıcı faaliyetler için yeniden kullanır. Bu sebeple yeni bir restorasyon süreçlerini başlatır. Bunun sebebi de estetik ve kültürel değerlerin yaratıcı hayal gücünü geliştirmesi ve yaratıcı üretim sürecine katkıda bulunmasıdır. Aynı zamanda bu restorasyon süreci de kent mekanının sürdürülebilirliğine katkı sağlamış olur.

Helbrecht, (1998) yaratıcı sektörlerin ortaya çıkmasıyla canlı bir kentsel doku oluştuğunun ve bu oluşumdan kaynaklı olarak ortaya çıkan ekonomik aktivitelerin kentlerin önemli bir parçası olduğunu vurgular. Bu durumda, yaratıcı sektörlerin ve ekonomik aktivitelerin birbirlerini besleyen iki kentsel kavram olarak ortaya çıktığı vurgulanabilir. Helbrecht (1998), bu canlı kentsel dokunun sadece tüketiciler için değil üretim sürecinde bulunan her sektör ve birey için de önemli olduğunu ifade eder. Böyle bir dokunun planlanarak organize edilmiş bir eğlence altyapısını, spor, medya, sanat ve eğitim gibi kültürel endüstrileri de destekleme kapasitesine sahip olduğunu ifade eder.

Görüldüğü gibi yaratıcı sınıf kümelenme, restorasyon süreçlerini başlatma ve canlı bir kentsel doku yaratma rollerini alarak kent mekanını doğrudan değiştirmektedir. Yaratıcı sınıfın kentteki varlığı, kent mekanını dolaylı olarak da değiştirir. Yaratıcı sınıf, çalışma ve yaşama tercihlerinde esnek olması sebebiyle

kentsel imkanların en iyi sunulduğu kentlere ve bölgelere göç etmektedir. Bu sebeple, yaratıcı sınıfı kentte tutmanın yolu, günlük hayatta onların kullandığı mekân ve etkinliklerin sayı ve kalitesini göz önünde bulundurmak ve geliştirmektir. Yaratıcı sınıfı kentte tutmak isteyen belediyeler, yaratıcı sınıfın kentte günlük hayatta kullandığı yaratıcı mekanları ve katıldığı kültürel ve sanatsal faaliyetleri geliştirir. Bu şekilde de kent mekânı değişir, gelişir ve çeşitlenir

5. Türkiye’de Yaratıcı Ekonomilerin ve Yaratıcı Sektörlerin Gelişimi

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaratıcı ekonomilerin gelişimi ve yaratıcı ürün ihracat oranlarında gelişmeler yaşanmaktadır. 2015 yılı UNCTAD Raporu’na göre, 2003- 2012 yılları arasında yaratıcı ürün ihracatında Türkiye 14. sıradadır (bkz. Tablo 1). Bu da Türkiye’nin henüz küresel ölçekte yaratıcı ekonomide yeterli paya sahip olmadığını göstermektedir (YEKON, 2014).

Tablo 1: Dünya Çapında İlk Yirmi İçindeki Yaratıcı Ürün İhracatçıları, 2003 ve 2012 (US\$) (UNCTAD Yaratıcı Ekonomide Küresel Veritabanı, 2015)

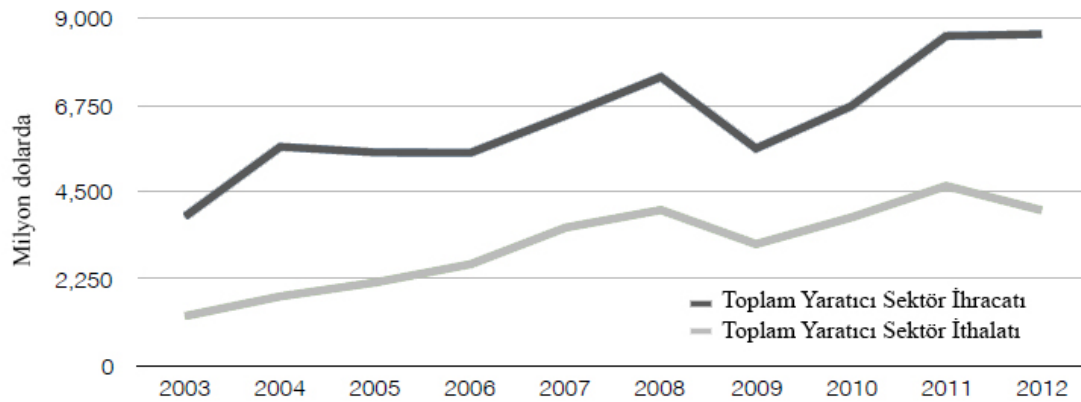
		Değer (USD)		Sıra	Pazar Payı	Büyüme Oranı (%)
					(%)	2003-2012
Sıra	İhracatçı	2012	2003	2003	2012	
1	Çin	151’182	38’180	1	31,91	15
2	ABD	37’844	38’180	3	7,99	8
3	Hong Kong, Çin	34’197	23’637	2	7,22	4
4	Almanya	28’719	16’519	4	6,06	7
5	Hindistan	25,846	4’349	12	5,46	20
6	Birleşik Krallık	23’083	14’520	5	4,87	4
7	Fransa	19’774	10’137	6	4,17	7
8	İsviçre	13’073	5’135	9	2,76	11
9	Singapur	11’344	1’866	18	2,39	26
10	Hollanda	9’395	4’750	10	1,98	9
11	Tayvan, Çin	9’380	NA		1,98	18
12	Japonya	7’721	3’823	14	1,63	10
13	Belçika	7’611	6’469	8	1,61	2
14	Türkiye	7’361	2’303	16	1,55	12
15	Tayland	6’460	2’928	15	1,36	10
16	Kanada	6’254	9’515	7	1,32	-6
17	İspanya	5’922	4’616	11	1,25	2
18	Malezya	5’810	1’951	17	1,23	14

Bununla birlikte, on senelik süreç içinde Türkiye'nin %12 oranında yaratıcı ürün ihracatında büyük gelişme yaşandığı görülmektedir (bkz. Tablo 1). Dış ticaretin yaratıcı endüstriler açısından performansı Avrupa Birliği'nin ortalamasıyla karşılaştırıldığında, olumlu bir tablo gözlenebilir. Çünkü Türkiye'de yaratıcı ürünlerin ihracatındaki büyüme oranı, AB üyesi ülkelerden daha fazladır. Ayrıca, yaratıcı ürün ihracat verileri incelendiğinde gelişmekte olan ülkeler içinde Türkiye 5. sıradadır (UNCTAD, 2015) ve 10 yıllık süreçte de Türkiye'nin yaratıcı ürün ihracatında 3'967'den 7'361 oranına yükselmesiyle değer kazanmıştır ve 4. sıraya yükselerek ilerleme kaydetmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkelerin Temel Yaratıcı Ürün İhracatları, 2003 ve 2012 (US\$) (UNCTAD Yaratıcı Ekonomide Küresel Veritabanı, 2015)

2003 Sırası	Ülke	Değer	2012 Sırası	Ülke	Değer
1	Çin	38'180	1	Çin	151'182
2	Hong Kong, Çin	23'637	2	Hong Kong, Çin	34'197
3	Hindistan	4'349	3	Hindistan	25'846
4	Kore Cumhuriyeti	3'967	4	Türkiye	7'361
5	Türkiye	2'300	5	Kore Cumhuriyeti	5'763

Bununla birlikte, 2003-2012 yılları arasında Türkiye'nin ticari performansı incelendiğinde (bkz. Şekil 5), yaratıcı ürün ithalatının ihracat oranlarından çok daha fazla olduğu görülmektedir. İhracat oranlarında da görüldüğü gibi 10 yıllık dönem içinde Türkiye yaratıcı ekonomilerde ilerleme kaydetmiştir.

Şekil 5: 2003-2012 Arasında Türkiye'de Yaratıcı Ürün İthalat-İhracat Oranları (UNCTAD, 2015)

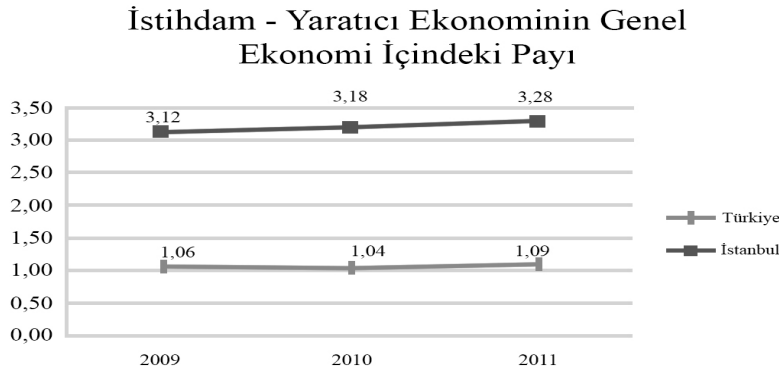
TÜİK 2011 verilerine göre, Türkiye'de yaratıcı ekonomilerin istihdama etkisi incelendiğinde yaratıcı sektörde çalışan bireylerin toplam istihdam içindeki payının %1,09 oran ile zayıf olduğu görülmüştür (YE-KON, 2014). İstanbul ve Ankara, yaratıcı sektörlerdeki toplam ülke istihdamının %64 ünü bünyesinde barındırmaktadır (Lazzeretti, Capone ve Seçilmiş, 2014). Bu iki kent, Türkiye'de yaratıcı ve kültürel endüstrilerin en çok yoğunlaştığı ve sahip oldukları yaratıcı sektör altyapısı ile en iyi gelişme potansiyeline sahip kentlerdir (Lazzeretti et al., 2014). Bu kentler, geliştirdikleri ekonomik, fiziksel ve sosyokültürel altyapı ile yaratıcı endüstrilerin oluşumuna katkı sağlamakta, yaratıcı sınıfın kentten beklentilerini karşılamakta, bu yüzden de yaratıcı sınıf ve endüstriler tarafından tercih edilmektedir. Özellikle İstanbul, yaratıcı sektörlerdeki istihdam ve bu sektörlerden sağlanan ciro açısından önemli bir yere sahiptir.

Sonuç olarak, yaratıcı ekonomi ithalat oranlarına ve istihdam oranlarına bakılarak Türkiye'nin yaratıcı sektörler ve ekonomiler açısından ilerleme kaydetmesine rağmen dünya ülkeleri arasında oldukça geride kaldığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye kentlerinin yaratıcı ekonomilerinin geliştiğini, İstanbul'un öncü konumda olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada, İstanbul'un yaratıcı ekonomi gelişimini incelemek yerinde olacaktır.

6. İstanbul'da Yaratıcı Ekonomilerin Gelişimi ve Türkiye İçindeki Önemi

İstanbul tarih boyunca sermaye fonksiyonu ve tarihi birikimi nedeniyle farklı ekonomik ve sosyal yapı-lara ev sahipliği yapmıştır. Kent, gerek imalat sanayi, ticari faaliyetler ve konut sektörü gibi birçok farklı sektöre, gerekse yaratıcı endüstriler ve bu sektörlerle ait iş kolu potansiyeline ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenlerle İstanbul, Türkiye'de yaratıcı ve kültürel endüstriler açısından lokomotif/lider bir konumda bulunmuştur ve bulunmaya devam etmektedir. Son yirmi yılda İstanbul, bir çeşit kabuk değiştirme sürecinden geçmektedir ve kentin ekonomik temeli, endüstriden hizmet sektörüne evrim geçirmiştir (Enlil ve Evren, 2011). 2010 yılı UNCTAD & UNDP Yaratıcı Ekonomi Raporu da, İstanbul' a dikkat çekmiş, son yıllarda kentteki yaratıcı sektörlerin/ endüstrilerin büyük bir hızla gelişme gösterdiği, kentin 2010 yılı kültür başkenti seçilmesinin, yaratıcı endüstrilerin geliştirilmesi kararlarını olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Bu gelişmelerle, kentte düzenlenen yaratıcı etkinliklerin, sanatsal ve kültürel faaliyetlerin sayısında ve düzenlenme aralıklarında gelişme yaşanmıştır. Bu durumda, İstanbul'u yaratıcı ekonomi açısından incelemek önemlidir çünkü en yeni ve en ilgi uyandıran ekonomik faaliyetler genel olarak İstanbul'da gerçekleşmiştir. Hiç şüphesizdir ki İstanbul'un, tüm yaratıcı sektörlerin üretiminden tüketimine kadar olan süreçte önemli bir rol oynamıştır ve sektörel bir ölçüt haline gelmiştir. Bu nedenle, İstanbul yaratıcı sektörler açısından merkezi bir konumda durmaktadır.

Bu durum sayısal verilerle de kanıtlanmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi, 2011 TÜİK verilerine göre Türkiye'de yaratıcı sektörde çalışan kişi sayısı toplam istihdam oranının %1.09'ını oluşturmaktadır. YEKON Raporu'na (2014) göre, İstanbul barındırdığı yaratıcı istihdam açısından Türkiye'den öndedir. İstanbul'da yaratıcı sektörde çalışan kişi sayısı, İstanbul'daki toplam istihdamın %3,28'ini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, İstanbul'un nüfusunun %22'sini oluşturan 15-24 yaş aralığındaki genç nüfusun yüksek orandaki varlığı (Türkiye'de bu oran %16,5), kentteki yaratıcı endüstri aktivitelerinin ve yaratıcı ekonomi kapasitesinin büyüme potansiyeline sahip olduğunun bir göstergesi olabilir.

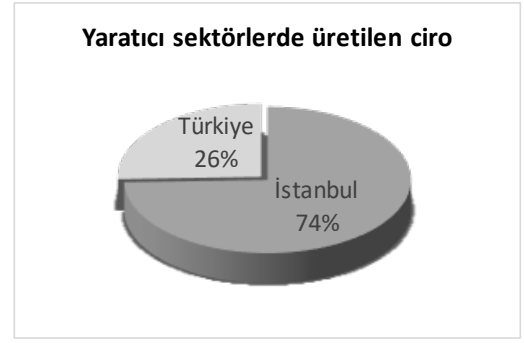

Şekil 6: İstihdam – Yaratıcı Ekonominin Genel Ekonomi İçindeki Payı (YEKON, 2014)

YEKON Raporu (2014) incelendiğinde, 2011 yılı UNCTAD verilerine göre, İstanbul'da yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısı Türkiye'de yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısının %52,4'üdür. İstanbul'da yaratıcı sektörlerde elde edilen ciro, Türkiye'de yaratıcı sektörlerde elde edilen cironun %74,5'idir. Bu durum, İstanbul'un Türkiye yaratıcı ekonomisinin lokomotifini konumunda olduğunu göstermektedir.

Şekil 7: Yaratıcı Sektörlerde Çalışan Birey Sayısı
(YEKON, 2014)

Şekil 8: Yaratıcı Sektörlerde Üretilen Ciro
(YEKON, 2014)

Yaratıcı sınıfın bir kentteki birikimi ve faaliyeti o kente sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak katkı sağlar. Mekansal düzeltmede daha fazla gelir marjinal üretim nedeniyle artar. Bu nedenle, yoğunlukla yaratıcı faaliyetlerin birikimi bölgede daha büyük ekonomik faaliyetler yaratmaktadır. Daha büyük ekonomik aktivite, mevcut ekonomik büyümeden faydalanan yeni sermaye akışlarını getirmektedir. Yaratıcı ürünlerin üretiminin yanı sıra İstanbul'da yaratıcı ürünlerin tüketimi de yoğunlaşmaktadır. YEKON Raporu'na göre Türkiye'de tüm kültür ve eğlence hizmetlerinde yapılan harcamaların % 20'si İstanbul'da gerçekleşmiştir. YEKON (2014) verilerine göre, İstanbul, gelişmiş Avrupa kentleri ile karşılaştırıldığında yaratıcı ekonomi altyapı ve etkinliklerin üretim ve tüketimi açısından geride kalmaktadır, ancak Türkiye genelindeki en gelişmiş altyapıya sahiptir. Kentteki yaratıcı sektör üretim ve tüketim ortalaması Türkiye ortalamasının üzerindedir. (İstanbul Yaratıcı Ekonomi Çalışmaları Atölyesi Final Raporu, İstanbul Kültür Ekonomisi ve Kültür Mirası Envanteri II, 2012) Kentteki kütüphane, müze, galeriler, sinema ve tiyatro, kültür merkezi sanat galeri ve sahne sayısı Türkiye'dekilerin çoğunu oluşturmaktadır. 2017 TÜİK verilerine göre kentteki sinema ve tiyatro sayısı ülke ortalamasının üstünde artış göstermiştir. Kentte yıl boyunca çeşitli ulusal ve uluslararası festival, şenlik, yarışma, fuar, konferans, seminer ve kongreler düzenlenmektedir. Bunlar dışında İstanbul, edebiyat, görsel ve gösteri sanatları, medya, müzik, mimarlık gibi yaratıcı alanlarda eğitim veren devlet ve vakıflara ait çok sayıda eğitim kurumunu bünyesinde barındırmaktadır.

Yaratıcı sınıfın ve yaratıcı endüstrilerin İstanbul'da yer seçmesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi İstanbul, köklü bir tarihi geçmişe sahip, farklı kültürleri bünyesinde barındıran, buna bağlı olarak da açık-tolerans seviyesi yüksek bir toplum yapısına sahiptir. Yaratıcı sınıf, bu toplum yapısında kendine yer bulabilmektedir. Ayrıca, yaratıcı etkinliklerde kentin bu tarihi ve özgün kimliğinden beslenmektedir. Kentin yüksek popülasyona sahip bir metropol olması, nüfus etkileşiminin yüksek olması yine önemli bir etkidir. Kentin farklı insan ve meslek topluluklarını bünyesinde barındırması, sosyal ve iş amaçları ile yüksek iletişim imkânı sunmaktadır. İstanbul çok sayıda yaratıcı sektörün kümelendiği bir kenttir. Bu kümelenme, yaratıcı sınıfın, sektör içi ve sektörler arası farklı sebeplerle (gerek iş ilişkileri oluşturma gerek hammadde alışverişleri için) etkileşimde bulunabilmesini sağlamaktadır.

7. Beyoğlu'nda Yaratıcı Ekonomilerin Gelişimi ve Türkiye İçindeki Önemi

Beyoğlu, tarih boyunca yaratıcı sektörlerin ve yaratıcı sınıfın İstanbul'da yer seçtiği merkez olmuştur. Bu durumun sebeplerinden en önemlisi, Beyoğlu'nun tarihi boyunca farklılıkları bünyesinde barındırmış olmasıdır. Alanın köklü tarihi boyunca kozmopolit bir sosyal yapıya sahip olması mekâna farklılaşan mimariler olarak yansımıştır. Beyoğlu'nda farklı ülkelere mensup, farklı kültürlere, geleneklere, dinlere ve yaşam tarzlarına sahip insanlar bir arada özgürce yaşamış (yüksek tolerans), kendi sanat anlayışlarına göre dini tesisler, oteller, bankalar, eğitim kurumları inşa etmişlerdir. Bu farklılıklar alanın özgün kimliğini oluşturmuştur. Bu durum Beyoğlu'nun tarihi geçmişi incelendiğinde açıkça görülmektedir.

Beyoğlu'nun tarihi geçmişi 15. ve 16. yüzyıla dayanır. Bu dönemde Beyoğlu, Galata ticari merkezine bağlı konut alanı olarak gelişmiştir. Alanın omurgasını İstiklal Caddesi oluşturmakta, caddenin üzerinde elçilikler ve gayrimüslimlere ait konut alanları bulunmaktadır. 18. yüzyıl Beyoğlu'nun uluslararası ticari merkez olmaya başladığı zamanlardır. Böylece Beyoğlu, on dokuzuncu yüzyılda uluslararası bir ticaret merkezi haline gelmiştir (Sönmez, 1996). Beyoğlu'nda ticaret, moda ürünleri, kitapçılar, tiyatrolar, kuyumcu mağazaları ve fotoğrafçı mağazaları tarafından sokaklara taşınmış ve bu durum, Beyoğlu'ndaki üretken ve aktif sınıf arasında bir bütünleşme yaratmıştır. Mimarlar, mühendisler ve tüccarlar gibi bazı meslek grupları, gelişen ekonomiden yararlanmak için Beyoğlu'na taşınmış ve böylece yaratıcı sınıfın ilk görünümü Beyoğlu'nda kendini göstermiştir. 19. yüzyılın sonunda, Batı ile yeni ekonomik ilişkiler, kentsel yaşam, konut, eğitim ve sağlık düzenlemeleri gibi Batı yaşam tarzının yansımaları ve inşası İstanbul'da görülmeye başlamıştır. Sirkeci-Karaköy-Beyoğlu aksının yeni ticaret aksı olarak görülmesi, yeni ulaşım fırsatlarının gelişmesi nedeniyle de geleneksel ticari eksen olan Kapalıçarşı-Bedesten'i desteklemiştir (Sönmez, 1996). Yeni ulaşım modlarının hızla gelişmesiyle de Beyoğlu ve Galata, ciro ve nüfus açısından gelişmeye devam etmiştir. Bu iki farklı ticaret eksenlerinin birlikte çalışması Sirkeci-Eminönü'nün şehrin kuruluşundan beri bir liman bölgesi olması ve Karaköy'ün genellikle yabancıların kullandığı ticaret merkezi olması şehir içinde yeni bir alanın ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Beyoğlu'ndaki Fransız nüfusu ikinci yaratıcı sınıf dalgası olarak görülmüştür (Dökmeci ve Çıracı, 1990). Bu yeni yaratıcı grup, yüksek gelirli sınıfa hizmet etmek için hazır giyim tüccarları, terziler, bankacılar, sanayiciler, doktorlar ve avukatlar gibi gruplardan oluşmaktaydı. Cumhuriyet Dönemi'nde de Beyoğlu, film ve tiyatro evleri, sanat galerileri ve İstanbul'daki lüks mağazaları ile hala en seçkin ilçelerinden biriydi.

8. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Son yirmi yıldır özellikle İngiltere'de ele alınmaya başlanan yaratıcı endüstri konusu şehirlerde yeni iş imkanları yaratmayı ve ekonomik gelişmeyi sağlamayı amaçlamaktadır (Hocaoğlu, 2015). Yerel ekonomiler içerisinde oldukça önemli bir değere sahip olan yaratıcı sektörler ve ekonomiler, ülkemizde de son zamanlarda sıklıkla tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın öncelikli amacı, yaratıcı sınıfın ve yaratıcı sektörlerin varlığının ve desteklenmesinin kent mekanına ve kent ekonomisine katkısını İstanbul, Beyoğlu üzerinden açıklamaktır. Çalışmanın diğer amacı, çalışmak için Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemlerini tespit etmektir. Bu problemler sadece yaratıcı sınıfın değil yerel halkın genel problemleridir ve problemlerin çözümü hem daha sürdürülebilir kentsel mekânın oluşturulmasını hem de yaratıcı sınıfın kentte kalmasını mümkün kılacaktır. Bu sebeple çalışmada çeşitli planlama politikaları önerilmiştir. Çalışmanın diğer amacı, anket verileri kapsamında yaratıcı sınıfın göç istek ve tercihlerini incelemek ve yaratıcı sınıfın yer seçim kriterlerini saptamaktır.

9. Araştırmanın Yöntemi

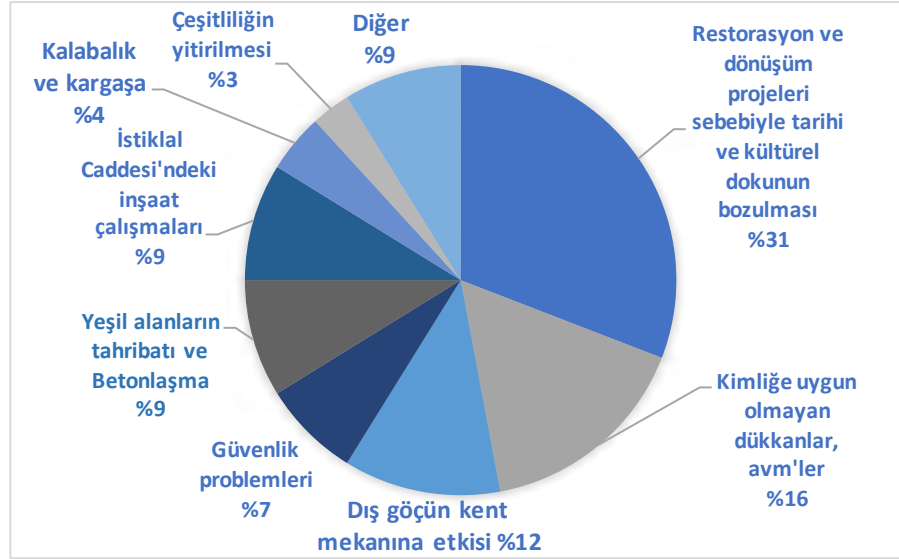
Yaratıcı sınıfın Beyoğlu'na dair mekansal problemlerini ve göç tercihlerini belirlemeyi amaçlayan araştırmada, sayısal veri toplama yöntemi olan yüz-yüze anket tekniği kullanılmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi 2017- 2018 eğitim dönemi Şehir Planlama Yüksek Lisans stüdyosu, stüdyo çalışmaları kapsamında, Beyoğlu'nda yer seçen, ressamdan kukla sanatçısına; yazılım mühendisinden mimara farklı meslek ve farklı yaş gruplarından, 40 yaratıcı sınıf üyesi ile yüzyüze anket çalışması yapmıştır. Yapılan anketlerde, yaratıcı sınıf üyelerine aldıkları eğitim ve yaptıkları iş gibi kişisel bilgiler, konut, iş ve eğlence aktiviteleri için yer seçimleri, bu yerleri günlük kullanım süreleri, kullandıkları ulaşım modları, Beyoğlu, İstanbul ve Türkiye' nin yaratıcı üretim sürecine olumlu ve olumsuz etkileri ve kişilerin göç tercihleri ile ilgili açık ve kapalı uçlu sorular sorulmuştur. Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemleri ve göç tercih ve istekleri bu ankette yer alan belirli sorulara verilen cevaplar üzerinden analiz edilmiştir. Yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemleri 'Beyoğlu'nda ne olmasını istemezsiniz?' açık uçlu sorusu üzerinden değerlendirilmiştir. Katılımcıları yönlendirmemek amacıyla açık uçlu soru tekniği kullanılmış, toplanan anket verileri daha sonra gruplandırılmıştır. Yaratıcı sınıfın göç tercihleri 'Beyoğlu'ndan- İstanbul'dan- Türkiye'den göç etmeyi düşünüyor musunuz?', verilen cevap olumlu ise 'Ne sebeple ve ne zaman göç etmeyi düşünüyorsunuz?' soruları üzerinden değerlendirilmiş, toplanan anket verileri SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anket Aralık 2017 ayında yapılmıştır ve anket sonuçları bu dönemdeki Beyoğlu ve İstanbul'un mekansal özelliklerini yansıtmaktadır.

10. Anket Bulguları ve Tartışma

Metnin ilk kısmında önce yaratıcı sektörlerin ve yaratıcı ekonomilerin kent ekonomisine ve kent mekanına katkısı açıklandı, sonra bu bilgiler Türkiye, İstanbul ve Beyoğlu'nda yaratıcı sektörlerin gelişimi ve bu gelişimin ülkeye ve kente katkıları incelenerek desteklendi. Yazının ikinci kısmında ise 2017 yılı aralık ayında elde edilen anket verileri çerçevesinde, önce Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemleri incelenecek, sonra ise bu problemler sonucunda yaratıcı sınıfın göç istek ve tercihleri değerlendirilecektir. Bu süreçte yaratıcı sınıfın, aynı zamanda yerel halkın, mekansal problemlerini çözmek için öneri planlama politikaları sunulacaktır.

10.1 Yaratıcı Sınıfın Kent Mekanına Dair Problemleri ve Önerilen Planlama Politikaları

Yaratıcı sınıfın kent mekanına dair problemleri 'Beyoğlu'nda ne olmasını istemezsiniz?' sorusuna verilen cevaplar üzerinden değerlendirilmiş, belirtilen kentsel problemler dokuz ana başlık altında toplanmıştır. Buna göre yaratıcı sınıfın %31 oran ile en çok belirttiği problem, restorasyon ve dönüşüm projeleri sebebiyle tarihi ve kültürel dokunun bozulması olmuştur. En çok belirtilen diğer problemler, %16 oran ile yerel esnafın çeşitli sebepler sonucu alandan ayrılması ile Beyoğlu'nun tarihi kimliği ile uyumlu olmayan alışveriş merkezi ve dükkanların alanda kendine yer bulması ve %12 oran ile dış göç sonucunda dönüşen kent mekânı olmuştur. Bu üç ana problem dışında katılımcılar, İstiklal Caddesi'nde uzun süren inşaat çalışmalarından ve yeşil alan eksikliğine rağmen alanda artan betonlaşmadan rahatsız olmaktadır. Bununla birlikte yaratıcı sınıf çeşitli sebeplerle alanda kendini güvensiz hissetmektedir. Oransal olarak yaratıcı sınıfın daha az belirttiği problemler ise sosyal, mekânsal ve ekonomik çeşitliliğinin azalması, kalabalık ve karmaşadır. Belirtilen problemler metnin devamında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Şekil 9: Yaratıcı Sınıfın Kent Mekanına Dair Problemlerinin Oransal Dağılımı (Yazarlar)

10.1.1. Restorasyon ve Kentsel Dönüşüm Projeleri Sebebiyle Tarihi ve Kültürel Dokunun Bozulması (%31)

Beyoğlu, inşa edildikleri dönemin mimarisini ve sosyokültürel yaşamını yansıtan, kentlinin günlük yaşamında yer etmiş birçok tarihi yapıyı bünyesinde bulundurmaktadır. Bu yapılar Beyoğlu'nun özgün sosyokültürel ve tarihi kimliğinin parçalarıdır ve bu sebeple korunmaları, doğru kullanımlarla günlük hayatta yer almaları ve sürdürülebilir şekilde geleceğe aktarılmaları önemlidir. Bununla birlikte, Beyoğlu'nun tarihi kimliği yaratıcı sınıfın alanda yer seçmesinin temel sebeplerindendir. Yaratıcı sınıf, yaratıcı üretim sürecinde tarihi dokudan beslenmekte ve çalışma yerleri için bu alanları tercih etmektedir.

Son yıllarda, Beyoğlu Belediyesi tarafından Beyoğlu'ndaki birçok tarihi yapı için restorasyon projeleri planlanmaktadır. Özellikle İstiklal Caddesi üzerinde yer alan ve caddenin kimliğini yansıtan tarihi yapılar için büyük dönüşüm projeleri yürütülmektedir. Yapılan anketlerde, yaratıcı sınıfın %31'i, 'Beyoğlu'nda ne olmasını istemezsiniz?' sorusuna, Beyoğlu'nun ve İstiklal Caddesi'nin kimliğine uygun olmayan restorasyon ve dönüşüm projeleri şeklinde cevap vermiştir. Narmanlıhan restorasyon projesi, Grand Pera ve Demirören alışveriş merkezi projeleri, Atatürk Kültür Merkezi ve Taksim sahnesi projeleri yaratıcı sınıfın kimliğe uygun bulmadığı projelerdir. Bu projelerde ortak olarak kamusal yarar, mimari ve kültürel dokunun özüne uygun dönüştürülmesi ve dönüşüm sonrası kullanım kararları eleştirilmektedir.

Emre Madran, taşınmaz kültür varlıklarının sahip olduğu kültürel ve sosyoekonomik değerleri tanımlar ve bu değerlerden bir ya da birden çoğuna sahip kültür varlıklarının, kentsel kimliğin parçası olduğunu ve projelerde korunması gerektiğini belirtir (2005). Metnin devamında, Narmanlıhan restorasyon projesi ve Demirören alışveriş merkezi projeleri ile Beyoğlu'nun kültür varlıklarının sahip olduğu değerlerin geçirdiği değişim açıklanacaktır.

10.1.1.1. Narmanlıhan Restorasyon Projesi

Narmanlıhan, Beyoğlu'nun ve İstiklal Caddesi'nin önemli kültürel varlıklarından biridir ve korunmaya esas birçok değeri bünyesinde barındırır. Hanın korunması önemli değerlerinden ilki anı değeridir. 1831 senesinde inşa edilen han, 1914 yılına kadar Rusya Büyükelçiliği olarak hizmet vermiştir. Bu tarihten sonra konut ve ticari amaçlar için kullanılan han, birçok şaire, yazara (Ahmet Hamdi Tanpınar, Bedri Rahmi Eyüboğlu vb.), heykeltıraşa, ressamı (Aliye Bergel vb.) ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca, merkezi konumda bulunması, ağaçları ve sanat stüdyoları ile han kentlinin günlük hayatında ve kent belleğinde önemli yer tutmuştur.

Anı değerinin yanı sıra, Narmanlıhan, önemli bir tarihi değerdir. 1831 yılında inşa edilen hanın ön cephesi 1. derece, diğer iki bina ise 2. derece sit alanıdır. Anı ve tarihi değerlerin yanı sıra hanın belge değeri vardır. İnşa edildiği dönemin mimari tekniklerini, sanat anlayışını ve o dönemdeki İstanbul'un modern yaşam tarzını yansıtır. Son olarak han, merkezde bulunması ve yüksek fonksiyonlu kullanım potansiyeline sahip olması sebepleri ile yüksek ekonomik değere sahiptir.

Sonuç olarak Narmanlıhan, yüksek tarihi, anı, mimari değere sahip kent kimliğinin önemli bir parçasıdır ve yürütülen restorasyon projesinin bu değerleri koruması ve geleceğe aktarması beklenmektedir. Anketlerde ortaya sonuç şudur ki yaratıcı sınıf, projenin yürütülme sürecinden ve projenin kendisinden memnun değildir ve hanın özgün değerlerinin zarar gördüğünü düşünmektedir. Hanın avlusundaki ortak yeşil alanın tahribatı (Bkz. Şekil 11), kullanılan boya malzemesinin rengi ve kalitesi, binaya eklenen alt kat proje tasarımında en çok eleştirilen noktalar. Bununla birlikte yaratıcı sınıf, hanın proje sonrası ticari bir kullanımla değil, kentlinin sosyokültürel hayatının parçası olan bir kullanımla günlük hayatta yer almasını tercih etmektedir.

Şekil 10: Restorasyondan önce Narmanlıhan avlusu

Şekil 11: Restorasyondan sonra Narmanlıhan

Şekil 12: Restorasyondan önce Narmanlıhan cephesi

Şekil 13: Restorasyondan sonra Narmanlıhan

(<https://bianet.org/bianet/toplum/162651-narmanli-han-in-akibetini-mimari-acikladi>, <http://t24.com.tr/haber/iste-heykelleri-ve-siginagi-dahil-narmanli-hanin-son-hali>, 561022, <https://journo.com.tr/narmanli-han-yeni-hali-taraflar>, <https://www.atlasdergisi.com/gundem/narmanli-hanin-tedirginligi.html>)

10.1.1.2. Demirören Alışveriş Merkezi Projesi

Demirören Alışveriş erkezi, 1930’lu yıllarda Saray ve Lüks sinemalarının bulunduğu Sin-En Han (Deveaux Apartmanları) ve Saray Muhallebici’sinin olduğu; daha sonra da pasaj ve iş hanı işlevindeki binanın yıkıldığı alanda 2011 yılında inşa edilmiştir. Alışveriş merkezi, inşaat sürecinden başlayarak Beyoğlu halkının, yaratıcı sınıfın ve genel olarak kentlinin kabullendiği ve İstiklal Caddesi’nin kimliğine uygun bulunduğu bir yapı olmamıştır. Kimliğe uygun bulunmamasının temel sebebi, Narmanlıhan projesinde olduğu gibi alanın korunmaya esas değerlerinin zarar görmesidir. Projenin en çok eleştirilen noktası, birkaç parselin birleştirilmesi ile oluşturulan proje alanı büyüklüğünün, İstiklal Caddesi’ndeki genel parsel büyüklüğü ile uyumlu olmamasıdır. Diğer nokta, tarih boyunca İstiklal Caddesi’nin ticaret kültürünün pasajlar ve yerel dükkanlar üzerinden yaşanması ve alışveriş merkezlerinin alanın bu yerel kültürüne uygun olmamasıdır. Projenin diğer tartışılan noktası, projeden önce alandaki kullanımlar ile proje sonrası yeni yapılan binanın kullanım kararlarının uyumlu olmamasıdır. İstiklal Caddesi, sanat, kültür, eğlence ve ticari fonksiyonlara sahiptir. Avm’nin yapıldığı alan ise belirtildiği gibi eskiden kültür, sanat ve ticari fonksiyonlarına sahipken, şimdilerde sadece tüketime dayalı ticari fonksiyona sahip olmuştur.

10.1.1.3. Önerilen Planlama Politikaları

Yaratıcı sınıfın belirttiği dönüşüm ve restorasyon projelerinin tarihi ve kültürel dokuya uygun yapılması problemi için proje süreçlerinde uygulanmak üzere planlama politikaları geliştirilebilir. Bu politikalardan ilki, dönüşüm ve restorasyon projelerinin, söz konusu yapının özgün mimari, tarihi ve kimlik değerlerini koruyarak geleceğe aktarılmasını sağlayacak şekilde planlanmasıdır. Bununla birlikte, projeler katılımcı süreçler içinde gerçekleştirilmeli, yerel halk karar verme süreçlerine etkin şekilde katılmalı, kentin kimlik yapılarının tasarım, koruma ve kullanım kararlarını sorgulayarak verilen kararlarda rol almalıdırlar. Diğer önemli politika, yapıların proje sonrası kullanım kararları verilirken, değişim değerinin değil, kullanım değerinin göz önünde bulundurulmasıdır. Özellikle kamu mülkiyetindeki tarihi yapıların proje sonrasında yerel halkın ortak olarak faydalanabileceği kültür, sanat, eğitim fonksiyonlarına sahip olması düşünülebilir.

10.1.2. Yerel Esnafın Alandan Ayrılması, Beyoğlu’nun Kimliğine Uygun Olmayan Dükkanlar ve Alışveriş Merkezleri (%16)

Katılımcıların %16’sı son yıllarda Beyoğlu’nun sosyokültürel yaşamı ile özdeşleşmiş, alanın kimliğini yansıtan tarihi sinema ve tiyatroların, kitabevlerinin, sanat galerilerinin ve yerel dükkanların kapanmasının ya da alanı terk ederek Kadıköy, Beşiktaş gibi ilçelerde yer seçmelerinin Beyoğlu’nun tarihi ve kültürel kimliğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Yerel dükkanların yer değiştirmesinin ve kapanmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu durumun ekonomik sebepleri yüksek kiralar ve hava paraları, ÖTV ve eğlence vergisi artışlarıdır. Artan kiraları karşılayamayan yerel dükkanlar, kitabevleri mekânı terk etmekte, onların yerine kiraları karşılayabilen büyük zincir mağazaları, alışveriş merkezleri ve ucuz turistik hediyelik eşya dükkanları İstiklal Caddesi’nde konumlanmaktadır. Herhangi bir kentte, caddede bulunabilen zincir mağazaların ve alışveriş merkezlerinin caddede konumlanması ile mekanlar aynışmakta, tarih boyunca ticari hayatın yerel dükkân ve iş hanlarına bağlı olduğu, çeşitliliğin merkezi Beyoğlu kent mekânı tekipleşmektedir. Bu sebeplerle, yaratıcı sınıf kapanan tarihi Rüya, Emek, Alkazar, Majik ve Saray sinemalarını, Kelebek Korse, Rebul Eczanesi, İnci Pastanesi gibi yerel işletmeleri, Akm, Taksim Sanat Galerisi, İşbank vs. kültür merkezlerini Beyoğlu’nun dokusu ve kimliğiyle özleştirmekte, İstiklal Caddesi üzerinde konumlanan Demirören ve Grand Pera alışveriş merkezlerini benimsememektedir.

Yerel dükkanların kapanmasının, yer değiştirmesinin veya farklı sektörlere yönelmesinin diğer sebebi ise 2016 yılındaki güvenlik problemlerine bağlı olarak turist sayısının azalması ve son yıllarda turist profilinin değişmesidir. Yerel esnaf, ekonomik zorlanma ile başa çıkabilmek için dükkanlarını Arap turistlerin daha çok ilgilendiği tatlıcı ve nargile kafelere dönüştürmekte, bu durum yerel dükkanların özgün kimliğinin değişmesine sebep olmaktadır.

Yerel dükkanların, sinema ve tiyatroların kapanmasının diğer bir sebebi dönüşüm projeleridir. Bu duruma örnek olarak Cercle'd Orient ve Grand Pera alışveriş merkezi projesi örnek gösterilebilir. Alışveriş merkezi projesinin gerçekteştiği alandaki tarihi Emek, Saray sinemaları yıkılmış, proje ile birlikte İnci Pastanesi taşınmak durumunda kalmış, İstiklal Caddesi'nin tarihi kimlik yapıları kaybolmuştur.

Yukarıda da açıklandığı gibi, yaratıcı sınıf, çeşitliliğe, özgünlüğe ve tarihi mekânlara değer vermektedir. Yaratıcı sınıfın günlük hayatında kullandığı bu mekânların kapanması ve yerlerine alanın dokusuyla uyuşmayan tek tip dükkanların ve alışveriş merkezlerinin gelmesi yaratıcı sınıfı olumsuz olarak etkilemektedir. Bu noktada yaratıcı sınıfı kentte tutmanın yolu, kent mekanını sürdürülebilir olarak geliştirmekten, onların ihtiyaç duyduğu mekân ve aktiviteleri geliştirmekten geçmektedir.

10.1.2.1. Önerilen Planlama Politikaları

Beyoğlu'nun sosyokültürel kimliğinin parçası olan yerel esnafı ve yaratıcı sınıfın bölgede kalmasını desteklemek amacı ile birçok mekansal politika ve proje uygulanabilir. Bunlardan ilki kamuya ait tarihi yapıların restore edildikten sonra yaratıcı ve yerel sektörlere masa ya da ofis ölçeklerinde uygun ücretlerle kiraya verilmesidir. Bu şekilde hem yaratıcı sınıfa hem de yerel esnafa üretim alanları sunulur, onların alanda kalması ve kümelenmesi sağlanmış olur. Bir diğer politika yerel esnafa ürünlerini sunabileceği ve pazarlayabileceği kamusal alanların (açık/kapalı sergi alanları gibi) ve aktivitelerin (sokakların kapatılarak etkinliklerin düzenlenmesi) sunulmasıdır. Bir diğer politika, belediyenin yaptığı planlarda yaratıcı sektör odaklarının belirlenerek, belirlenen sektörlerin bu odaklarda ekonomik destek politikaları ile kümelenmesinin sağlanmasıdır. Kümelenme ile sektör içi işbirliği, iletişim ağı oluşacaktır. Yaratıcı sektör odaklarının oluşturulması dışında, belediye Beyoğlu'nun tarihi kimlik yapılarının, yerel üretim değerlerinin bulunduğu yerlerde rotalar oluşturarak, turistlerin ve yerel halkın bu mekanlara gitmesini destekleyebilir.

10.1.3. Dış Göç Sonucu Dönüşen Kent Mekânı (%12)

Yaratıcı sınıfın %12'si Beyoğlu'nun en önemli problemlerinden birini dış göç ile birlikte değişen sosyokültürel yapının alanın mekansal kimliğini dönüştürmesi olarak tanımlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 20 Aralık 2018 tarihli verilerine göre İstanbul 557 bin 694 Suriyeli göçmeni bünyesinde barındırmaktadır. Dış göç ile birlikte Beyoğlu ve İstanbul nüfusunun sosyal yapısı değişmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda İstanbul'un turist profili tektipleşmiş, sonuç olarak Beyoğlu'nun kullanıcı profili son yıllarda değişmiştir. Yaratıcı sınıf hem Suriyeli göçmenlerin hem de Arap turistlerin, yaşam tarzı farklılıkları sebebi ile belirli ortamlarda bulunduğunu, kentin sosyokültürel yaşamına katılmadığını ve katkı sağlamadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, göçmen ve turistler genel olarak alışveriş için birkaç tekel giyim firmasını (Defacto, LC Waikiki gibi) tercih ederek yerel esnafa katkıda bulunmamaktadır. Beyoğlu esnafı yüksek kiralar sebebiyle zor durumda olduğu için turistlerin ve göçmenlerin ilgisini çekerek daha fazla ciro yapmalarını sağlayacak tatlıcı ve nargile cafe açmaya yönelmektedir. Sonuç olarak, Beyoğlu'ndaki sosyokültürel değişim kent mekânını dönüştürmektedir.

10.1.3.1. Önerilen Planlama Politikaları

Dış göç ile birlikte değişen sosyal yapı içinde yerel halk ve göçmenler arasındaki etkileşimin artırılması için, grupların kamusal alanlarda biraraya geleceği etkinlikler ve atölye çalışmaları düzenlenebilir. Bunun dışında, yerel dükkanların desteklenmesi amacı ile çeşitli projeler üretilerek Beyoğlu'ndaki ekonominin tekelleşmesini engellemesi sağlanabilir. Beyoğlu'nun tarihi ve kültürel değerlerini yansıtan yapılar ve yerel mekanların kültürel akslarla belirlenmesi ve kullanımının desteklenmesi bu projelere örnek verilebilir.

10.1.4. İstiklal Caddesi'ndeki Uzun Süren İnşaat Çalışmaları (%9)

İstiklal Caddesi, Bizans dönemindeki oluşumundan itibaren Beyoğlu'nun ana omurgasını oluşturan, günümüzde de üzerindeki tarihi yapıları, elçilik binaları, sanatsal ve kültürel mekanları, tramvayı, ağaçları ve kendi fiziksel yapısı ile Beyoğlu'nun kimliğini oluşturan önemli yapılardan biridir. Son yıllarda gerek caddenin kendisi gerekse cadde üzerindeki yapılar, uzun bir dönüşüm ve inşaat sürecinden geçmektedir. Anket katılımcılarının %9'u İstiklal Caddesi'ndeki uzun süren inşaat çalışmalarını ve inşaat çalışmaları ile caddenin dönüştüğü hali sorun olarak nitelemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi caddenin yenilenmesini ihtiyaç olarak görmüş, çalışmalarla tramvay hattını yenilenmiş ve yeni yağmur suyu hattı döşenmiştir. Bu ihtiyaçlar ankete katılan yaratıcı sınıf tarafından da gerekli görülmeyle birlikte, inşaat çalışmalarının uzun sürmesinin caddenin günlük kullanımını engellediği, son yıllarda caddede yürütülen çalışmalar ile birlikte cadde üzerindeki ağaçların kesilmesinin caddenin özgün dokusuna zarar verdiği belirtilmiştir. İstiklal Caddesi'ni dönüştüren bir diğer durum, 2011 yılından itibaren cadde üzerinde işletmelere ait masa ve sandalyelerin kaldırılmasıdır. Sandalyelerin kaldırılması, caddenin, insanların üzerinde vakit geçirdiği, biraraya geldiği kamusal bir alan değil, sadece bir geçiş alanı olmasına sebep olmuştur.

10.1.4.1. Önerilen Planlama Politikaları

İstiklal Caddesi'nin geçiş alanından ziyade, yerel halkın biraraya geldiği, etkileşimde bulunduğu kamusal bir mekân olma özelliğinin geliştirilmesi için peyzaj çalışmaları yapılabilir, kamusal sanat uygulamaları, kent mobilyalarından faydalanılabilir.

10.5.1. Yeşil Alan Eksikliği ve Artan Betonlaşma (%9)

Beyoğlu, İstanbul'da aktif yeşil alan ihtiyacının en fazla olduğu ilçelerden biridir. Ankete katılan yaratıcı sınıf da %9 oran ile Beyoğlu'ndaki en önemli problemlerden birini yeşil alan ve açık kamusal alanların yetersizliği olarak tanımlamış, bu ihtiyaca rağmen Taksim ve İstiklal Caddesi restorasyon projeleri kapsamında ağaçların kesilmesini, yeşil alanların tahribatını ve dönüşüm projeleri ile yoğunlaşan kent dokusunu önemli problemler olarak nitelemiştir.

10.5.1.1. Önerilen Planlama Politikaları

Beyoğlu ilçesinin yoğun mülkiyet dokusu, yatay düzlemde yeni açık ve yeşil alan yapımını mümkün kılabilir. Bu sebeple, yoğun konut dokusunun açık alan yaratmaya müsait olmadığı alanlarda, yatay uygulamalar yerine yeşil çatı ve yeşil balkon gibi dikey yeşil alan uygulamalarının yapılması düşünülebilir. Bununla birlikte kamuya ait boş arsalar, halkın katılımı ile kamusal cep parklara dönüştürülerek, günlük hayatta halkın biraraya geldiği sosyal etkileşim alanları yaratılabilir.

10.1.6. Güvenlik Problemleri (%7)

Yaratıcı sınıf, 'Beyoğlu'nda ne olmasını istemezsiniz?' sorusuna %7 oran ile güvenlik problemleri cevabını vermiştir. Güvenlik problemi hissedilmesinin temel sebebi, 2016 yılında İstiklal Caddesi'nde ve Atatürk Havalimanı'nda gerçekleşen terör olaylarıdır ve bu durum 2017 yılı aralık ayında yapılan anketlere yansı-

mıştır. Bununla birlikte, katılımcılar Beyoğlu'ndaki magandaların ve uyuşturucu satıcılarının varlığından endişe duyduğunu belirtmiştir.

10.1.6.1. Önerilen Planlama Politikaları

Beyoğlu'nun yirmi dört saat yaşan bir ilçe olması ve halkın günün her saatinde kendini güvende hissedebilmesi için, Beyoğlu genelinde analiz çalışmaları yapılmalı, gerekli görülen alan, sokak ve caddelerde kamusal sanat uygulamaları ve aydınlatma çalışmaları uygulanmalıdır.

10.1.7. Kalabalık ve Kargaşa (%4)

İstanbul'un yüksek nüfuslu bir metropol olması, kentin ve Beyoğlu'nun kozmopolit nüfus yapısı (farklı yaş, meslek, din, dil, eğitim ve kültür düzeyi), farklılıklara gösterilen toleransın ve nüfus içindeki etki-leşimin yüksek olması yaratıcı sınıfın yaşamak ve çalışmak için Beyoğlu'nu seçmesinde etken sebepler olmaktadır. Bu etkenlerin var olması ile yaratıcı sınıf, alanda ve toplumda kendine yer bulmakta, aynı iş grubundaki insanlarla iletişim kurmakta ve yaratıcı üretim sürecinde çeşitlilik ve farklılıklardan beslenmektedir. Yaratıcı sınıf, yapılan anketlerde bu noktaları doğrulamakla birlikte, %4' lük oranla son dönemlerdeki gelişmelerle birlikte İstiklal Caddesi'nde artan kalabalık ve kargaşadan yakınmıştır. Yaratıcı sınıfın İstiklal Caddesi'nde 'kargaşa' hissetmesinin sebepleri; dış göç ile İstanbul ve Beyoğlu nüfusunun artması, son dönemlerde genç nüfusun bir kısmının sosyal ihtiyaçlar için Kadıköy ve Beşiktaş'ı Beyoğlu'na tercih etmesi ile Beyoğlu kullanıcı profilinin değişmesi ve turist profilinin tektipleşmesidir. Bu sebepler dışında, yüksek kiralar sebebiyle alandan ayrılan yerel esnafın, sahafların ve kültür kurumlarının yerine gelen büyük markaların sadece tüketime dayalı bir nüfusu alana çekmesi de bu durumun sebeplerindendir.

10.1.7.1. Önerilen Planlama Politikaları

İstiklal Caddesi'nin üzerinde vakit geçirilen kamusal bir alan olmasını sağlamak için kamusal sanat uygulamalarından yararlanılabilir. Cadde üzerindeki ticari hayatın tektipleşmesinin önlenmesi için yerel esnaf kamuya ait binalarda kira olarak desteklenebilir.

10.1.8. Mekansal ve Sosyokültürel Çeşitliliğin Yitirilmesi (%3)

Beyoğlu, tarih boyunca sosyal, kültürel, mekânsal ve ekonomik çeşitliliğin merkezi olmuştur. Sosyal olarak, farklı kültür, din, dil, eğitim ve kültür düzeyine sahip insanları; mekânsal olarak farklı dönemlerin mimari yapılarını; ekonomik olarak ise çeşitli sektörleri bünyesinde barındırmıştır. Yapılan anketlerle, son yıllarda Beyoğlu'nun çeşitliliğinin tüm bu alanlarda azaldığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıdaki başlıklarda da belirtildiği gibi, yerel dükkanlar yüksek kiraları ödeyememe ve yeterli ciro yapamama sebepleri ile alandan ayrılmakta, onların yerine büyük markalar caddede konumlanmaktadır. Bu durumda, sektörel ve sektör içi çeşitlilik azalmakta hem ekonomik hem de mekânsal tek tipleşme oluşmaktadır. Tarihi Emek sinemasının yıkılarak yerine Grand Pera Alışveriş Merkezi'nin yapılması bu durumun bir örneğidir. Emek sineması, Beyoğlu'nun tarihi kimliğinin parçası olan, inşa edildiği dönemin mimari tekniklerini, sosyal yaşamını yansıtan bir yapı iken; alışveriş merkezi içinde bulunan sinema herhangi bir kentte de inşa edilebilir. Süreç içinde Beyoğlu'ndaki mekânsal çeşitliliğin azalması ile genç gruplar eğlence ihtiyaçlarını Kadıköy ve Beşiktaş'ta gidermekte, bu durum sosyokültürel çeşitliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, yaratıcı sınıf son dönemlerde Beyoğlu Belediyesi'nin daha fazla etkinlik düzenlediğini, fakat etkinlik çeşitliliğinin ve kalitesinin yetersiz olduğunu, Beyoğlu'nun kimliğini yansıtan daha fazla kültürel, sanatsal etkinliklere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

10.1.8.1. Önerilen Planlama Politikaları

Beyoğlu'nun İstanbul ve Türkiye'deki ekonomik, sosyokültürel ve mekansal çeşitliliğin merkezlerinden biri olma özelliğinin sürdürülebilir şekilde devam etmesi için çeşitli planlama politikaları uygulanabilir. Ekonomik çeşitliliği geliştirmek için hem sektörel hem de sektör içindeki iş kolları desteklenmelidir. Bunun için ilçede farklı yaratıcı sektörlerin yer alacağı sektörel kümelenme çalışması yapılarak, kira inisiyatiflerinde bulunularak belirlenen yaratıcı sektörlerin alanda kümelenmesi sağlanabilir. Bununla birlikte, yaratıcı sektör içinde bulunan alt sektörler arasında iş birliği ortamının sağlanması için, bina, kat, masa bazında ortak çalışma alanları yaratılabilir. Ekonomik çeşitliliğin sağlanması ile yaratıcı yerel sektörlerin alanda toplanır ve bu şekilde mekansal çeşitliliğe katkıda bulunulur. Mekansal çeşitliliğin sağlanması için ayrıca, alanda yürütülen restorasyon projelerinin, yapıların özgün tarihi ve mimari özellikleri korunarak, bölgenin tarihi, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan şekilde yapılması gereklidir. Ekonomik ve mekansal çeşitliliğin sağlanması alanın kullanıcı sosyal profilini de olumlu yönde etkileyecektir. Alandaki sosyokültürel çeşitliliğin sağlanması için uygulanabilecek bir diğer politika, ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen sanatsal ve kültürel etkinlik sayısının ve kalitesinin artırılmasıdır.

10.1.9. Diğer (%9)

Yaratıcı sınıfın oransal olarak daha az belirttiği problemlerden ilki yüksek kiralardır. Yüksek kiralar yaratıcı sınıf tarafından doğrudan ifade edilmese de yerel esnafın, kitabevlerinin, sanat kurumlarının alanı terk etmesinin altında yatan en önemli sebeptir. Diğer problemler ise İstiklal Caddesi'nin köhneleşmesi ve belediyenin yürüttüğü projelerin karar verme süreçlerine yerel halkı ve esnafı yeterli oranda dahil etmemesidir.

10.1.9.1. Önerilen Planlama Politikaları

Yaratıcı sınıf tarafından belirtilen yerel halkın belediyenin yürüttüğü projelerde yer alamaması probleminin çözümü için iki politika uygulanabilir. Bunlardan ilki, belediye bazında katılım süreçlerinin uygulanması ve geliştirilmesidir. İkinci yol ise, yerel halkın günlük yaşamdaki kentsel problemleri en iyi bilen ve farkında olan kişiler olduğunu kabul ederek kamusal alanlarda "DIY Urbanism" uygulamalarıyla yerel halkın kentsel problemlere çözüm üretmesinin desteklenmesidir.

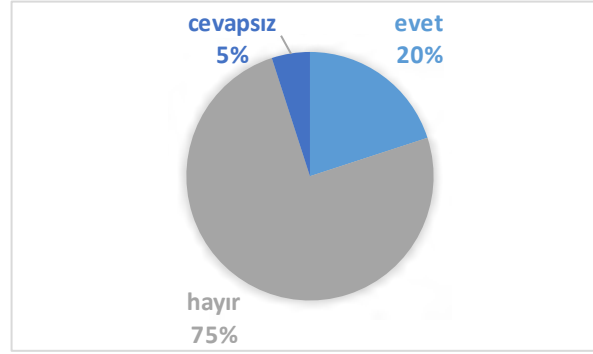
10.2. Yaratıcı Sınıfın Göç İsteği ve Göç Tercihleri

Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıf anket sürecinde alandaki olumlu ve olumsuz deneyimlerini belirtmiştir. Bu deneyimlerinden hareketle yaratıcı sınıf üyelerine sırasıyla Beyoğlu'ndan, İstanbul'dan ve Türkiye'den ayrılmayı düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilmiş, cevap olumlu ise göç etmeyi düşündükleri kent, göç etme sebepleri ve zaman sorulmuştur. Yaratıcı sınıfın göç isteği ve göç tercihleri belirtilen sorulara verilen cevaplar üzerinden değerlendirilmiştir.

10.2.1. Beyoğlu ve Göç İsteği

Yaratıcı sınıf, 'Beyoğlu'ndan göç etmeyi düşünüyor musunuz?' sorusuna %75 oranla 'hayır' cevabını vermiştir. (Bkz. Şekil 14) Yaratıcı sınıfın alandan ayrılmayı düşünmemesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Yaratıcı sınıf, bu sebeplerden ilkinin yaşanılan olumlu ve olumsuz deneyimlerin tümünün yaratıcı üretim sürecine katkıda bulunması olarak belirtmiştir. Bir diğer sebep, Beyoğlu'nun yaratıcı sektörlerin, kültür ve sanatın İstanbul'da toplandığı yer olma özelliğini sürdürmesidir. Yaratıcı sınıf üyelerinin yer aldıkları sektörlerin ve ilişki içinde oldukları iş kollarının çoğunlukla alanda konumlanması, hammadde alışverişini alanda yapmaları burada barınmayı sürdürmelerinin sebeplerindendir. Ayrıca, alanın merkezi konumu, ulaşılabilir olması, günlük hayatta barındırdığı kentli ve turist yoğunluğu yaratıcı sınıf için sosyal ve ekonomik olarak önemlidir.

Ankete katılan yaratıcı sınıfın %20' si Beyoğlu'ndan ayrılmayı düşünmektedir. Yaratıcı sınıfın yeni iş alanları olarak en çok belirttikleri semtler Nişantaşı, Levent ve Kadıköy'dür. Bu semtleri tercih etmelerinin sebebi olarak, kültür ve sanatla ilişki, yüksek hareketlilik ve mekânsal kalite özelliklerini göstermişlerdir. Ankete katılanların %5' i soruyu cevapsız bırakmıştır. Sonuç olarak, ankete katılan yaratıcı sınıf, %75 lik büyük bir oranla iş alanı olarak Beyoğlu'nu tercih etmeye devam edecektir.

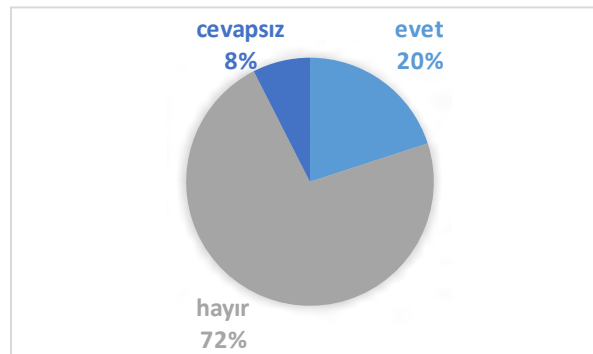

Şekil 14: Beyoğlu'ndan göç etmeyi düşünüyor musunuz? sorusuna verilen cevapların dağılımı

10.2.2. İstanbul ve Göç İsteği

Beyoğlu'ndan sonra, yaratıcı sınıfa İstanbul'dan göç etmeyi düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Yaratıcı sınıfın %72'si İstanbul'dan göç etmeyi düşünmediğini belirtmiştir (Bkz. Şekil 15). Bu durumun sebepleri, İstanbul'un yüksek nüfuslu bir metropol olması, kozmopolit sosyo- kültürel toplum yapısı, sanatla ve tarihle iç içe yaşam alanı sunması ve iş olanaklarının çok ve çeşitli olmasıdır.

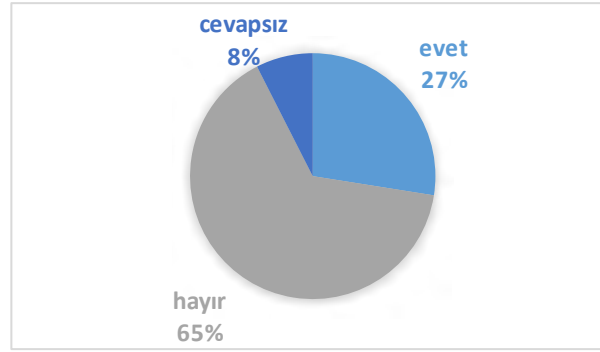
Yaratıcı sınıfın %20'lik kesimi, ilerleyen yıllarda İstanbul'dan ayrılarak İzmir, Muğla, Antalya, Çanakkale gibi denize kıyısı olan kentlere göç etmeyi planladıklarını belirtmişlerdir. Bu kentleri tercih etme sebepleri olarak açık toplum yapısı, sakin yaşam alanı, iklim ve doğayla iç içe olma özelliklerini belirtmişlerdir. Yaratıcı sınıfın %8'i bu soruya cevap vermemeyi tercih etmiştir. Sonuç olarak, yaratıcı sınıf, %72'lik büyük bir oranla yakın gelecekte İstanbul'da kalmaya devam edecektir. Yaratıcı sınıfın Beyoğlu'ndan göç etme isteği ile karşılaştırıldığında İstanbul'da da benzer bir sonuca ulaşıldığı görülmektedir.

Şekil 15: 'İstanbul'dan göç etmeyi düşünüyor musunuz? sorusuna verilen cevapların dağılımı

10.2.3. Türkiye ve Göç İsteği

Beyoğlu ve İstanbul'dan sonra yaratıcı sınıfa, 'Türkiye'den ayrılarak başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz?' sorusu sorulmuştur. Yaratıcı sınıfın %65'i Türkiye'de kalacağını belirtirken, %27,5'lik kesim ise ilerleyen yıllarda Türkiye'den ayrılmayı planladığını belirtmiştir. (Bkz. Şekil 16). Yaratıcı sınıf göç etmek için çoğunlukla ekonomik olarak gelişmiş ve yüksek yaşam standartlarına sahip ülkeleri (Almanya, İngiltere, Hollanda gibi) ve Berlin, Londra, Amsterdam gibi metropoliten kentleri tercih etmektedir. Bu kentleri tercih etme sebepleri genel olarak ekonomiktir. Yaratıcı sektörlerde iş imkanının fazla olması, özgür ve farklı üretim metotlarının kullanıldığı iş ortamı, emeğinin karşılığının alındığı ekonomik düzen ve sanata ilginin fazla olması yaratıcı sınıfın belirttiği tercih kriterleridir. Yaratıcı sınıfın %7,5'i bu soruya cevap vermemeyi tercih etmiştir. Görüldüğü gibi, yaratıcı sınıf %65 lik oranla yaşamına Türkiye'de devam edecektir. Türkiye'de kalmayı tercih etme oranının, Beyoğlu ve İstanbul'da kalma isteği ile karşılaştırıldığında daha düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 16: 'Türkiye'den göç etmeyi düşünüyor musunuz?' sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda Türkiye'de yaratıcı sektör ekonomilerinde ve yaratıcı ürün ihracat oranlarında gelişmeler yaşanmaktadır. İstanbul yaratıcı sektörlerden elde edilen cironun ve sektörel istihdam oranının büyük kısmını bünyesinde barındırmaktadır. Beyoğlu ise yaratıcı sektörlerin İstanbul'daki merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Yaratıcı sınıfın varlığını Beyoğlu'nda sürdürebilir konumda olması, Beyoğlu'nun yeni yaratıcı sınıfları bölgeye çekme potansiyeline ve bu potansiyeli İstanbul geneline yayabilme gücüne sahip olması hem bölgedeki yaratıcı sınıf hem de yerel halk için önemli olan bir güçtür. Bu gücü doğru şekilde kullanmak yerel yönetimlerin sürdürülebilir planlama politikaları uygulamalarına bağlıdır. Son yıllarda uygulanan planlama kararları ile Beyoğlu büyük bir değişimden geçmektedir. Çalışma, Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın bu değişim sürecinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Anket verileri incelendiğinde Beyoğlu'nda yer seçen yaratıcı sınıfın çeşitli mekansal problemleri belirttiği görülmüştür. En çok belirtilen problemler, son dönemlerde gerçekleştirilen restorasyon ve dönüşüm projelerinin alanın özgün kimliğini olumsuz yönde etkilemesi, çeşitli sebeplere bağlı olarak yerel esnafın alandan ayrılması ile Beyoğlu'nun kimliğine uygun bulunmayan büyük markaların ve alışveriş merkezlerinin alanda konumlanması ve dış göç ile birlikte değişen sosyal yapının kent mekanını dönüştürmesidir. Bu üç ana problem dışında, yaratıcı sınıf İstiklal Caddesi'ndeki uzun süren inşaat çalışmaları, yeşil alan eksikliği ve alanda kendini güvensiz hissetme problemlerini belirtmiştir. Oransal olarak daha az belirtilen problemler ise sosyal, mekansal ve ekonomik çeşitliliğinin azalması, kalabalık ve karmaşadır ile projelerin karar

verme süreçlerine yerel halkın yeterli oranda dahil etmemesidir. Yaratıcı sınıfın anket çalışması dahilinde belirttiği bu problemler aslında yerel halkın da problemleridir. Bu sebeple bu problemlerin çözümü sürdürülebilir bir kentsel çevre yaratılması için önemli olacak aynı zamanda da yaratıcı sınıfın Beyoğlu'nda kalmasını sağlayacaktır. Bu sebeple, çalışmanın 'Bulgular ve Tartışma' bölümünde uygulanması önerilen planlama politikaları mekansal ve sosyal olarak kapsayıcı özelliktedir. Anket çalışması süresinde, yaratıcı sınıf mekansal problemlerini açıkladıktan sonra Beyoğlu'ndan ve/ya İstanbul'dan göç etmeyi düşünüp düşünmediklerini belirtmiştir. Anket verileri incelendiğinde yaratıcı sınıfın büyük çoğunluğunun (%75-%72) Beyoğlu ve İstanbul'da kalmayı tercih ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak, güncel çalışma Beyoğlu'ndaki yaratıcı sınıfın varlığını, potansiyelini ve ihtiyaçlarını daha görünür kılmaktadır. Yaratıcı sınıfın varlığı ile birlikte ortaya çıkan yaratıcı sektör ve ekonomiler ise var oldukları bölgenin yerel ekonomisini ne denli desteklediklerini yapılan çalışmayla birlikte ortaya koymaktadır. Bu potansiyele ve değere sahip olan farklı şehirlerde yaratıcı sınıfın, yaratıcı sektörlerin ve yaratıcı ekonomilerin varlığı ilerideki çalışmalarda tartışılabilir. Böylece yaratıcı sınıf üzerinden özel olarak tartışılan alanların yerel problemlerine dikkat çekilerek planlama süreçleri geliştirilebilir.

Kaynakça

- DCMS, U. (1998). Creative industries mapping document. DCMS London.
- DCMS, U. (2000). Creative industries mapping document. DCMS London.
- Dökmeci, V., & Çıracı, H. (1990). Tarihsel gelişim sürecinde Beyoğlu. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Enlil, Z., & Evren, Y. (2011). Yaratıcı İstanbul, Yaratıcı Sektörler ve Kent. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Florida, R. (2002). The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life.
- Florida, R. (2005). The flight of the creative class: The new global competition for talent. HarperBusiness, HarperCollins, New York.
- Helbrecht, I. (1998). The creative metropolis services, symbols and spaces. Zeitschrift Fur Kanada Studien, 18, 79-93.
- Hocaoğlu, D. Yaratıcı Endüstrilerin Yerel Ekonomilerdeki Önemi ve Tasarımın Bu Endüstrilere Katkısı. Planlama Dergisi, 25(3), 189-194.
- Howkins, A. (1991). Reshaping Rural England. HarperCollins Academic.
- Howkins, J. (2002). The creative economy: How people make money from ideas. Penguin UK.
- Lazzeretti, L., Capone, F., & Seçilmiş, İ. E. (2014). Türkiye'de yaratıcı ve kültürel sektörlerin yapısı. Maliye Dergisi, 166(1), 195-220.
- Madran, E., & Özgönül, N. (2005). Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı. TC Kültür Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara.
- Memişoğlu, D., & Kalağan, G. (2017). Yaratıcı Kentler ve Kentsel Yetenek Üzerine Bir Tartışma. Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches, 6(1).
- Moss, G. (2017). Artistic Enclaves in the Post-Industrial City, Florida's Creative Class Thesis, 13-22.
- Öztürk, F. P. (2009). İstanbul Kent Mekânında Kültürel/Yaratıcı Endüstrilerin Mekânsal Dağılımı Ve Yer Seçim Kriterleri-Beyoğlu Örneği (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Pang, L. (2009). The labor factor in the creative economy a marxist reading. Social Text, 27(2 99), 55-76.

- Pratt, A. C. (1997). The cultural industries production system: a case study of employment change in Britain, 1984–91. *Environment and planning A*, 29(11), 1953-1974
- Seçilmiş, İ. E. (2015). Türkiye’de Yaratıcı Endüstrilerin Kümelenmesi. *Ege Academic Review*, 15(1).
- Sönmez, M. (1996). İstanbul’un iki yüzü: 1980’den 2000’e doğru. Arkadaş.
- UNCTAD & UNDP. (2008). Creative economy report 2008: The challenge of assessing the creative economy: Towards informed policy-making (No. UNCTAD/DITC/2008/2). Geneva: United Nations.
- UNCTAD & UNDP. (2010). Creative economy report 2010: Creative economy: A feasible development option (No. UNCTAD/DITC/TAB/2010/3). Geneva: United Nations.
- UNCTAD. (2015). Creative Economy Outlook and Country Profiles: Trends in International Trade in Creative Industries.
- Wiesand, A. (2007). The creative sector: a fresh look on the culture and creative industries. 21. yüzyılda Şehir ve Kültür Endüstrileri Sempozyumu, 14-15 Haziran 2007, İstanbul.
- YEKON. (2014). ‘İstanbul Yaratıcı Ekonomi Çalışmaları Atölyesi Final Raporu’ İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Araştırma Merkezi.

5-B Oturumu

Göçmenler ve Dayanışma Ağları

Oturum Başkanı: Dilek Karabulut

Sosyal Dirençlilik Bağlamında Göç Olgusu
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Özyetgin Altun

*Londra'daki Türkiyelilerin Değişen, Dönüşen Kültürel Pratikleri,
Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aidiyet Tanımlamaları
Dr. Öğr. Üyesi Olgu Karan

Göçmen Barınağı ve Dayanışma Mekânı: City Plaza Hotel, Atina Örneği
Dr. Öğr. Üyesi Binali Tercan

**Bir Mekansal Örgütlenme Modeli Olarak “Yaşayan Laboratuvarlar” ve
İzmir 'de Mahalle Ölçeğinde Bir Örgütlenme Deneyimi: “Kapılar”
İlkin Beste Çırak, Dr. Ömer Selvi

**Bu bildiriler Göç-Mekan-Siyaset adlı tematik kitapta yayınlanmıştır.*

*** Bu bildiriler yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Sosyal Dirençlilik Bağlamında Göç Olgusu

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Özyeğin Altun

Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Dirençlilik kavramı sistemlerin düzenli, düzensiz değişim ve stres faktörlerine, şoklara ve sürprizlere karşı anahtar bileşenlerini kaybetmemek adına geliştirdikleri kapasiteyi ifade etmektedir. Göç olgusunun, toplumsal ve kentsel sistemde neden olduğu bir takım kırılmalar nedeniyle de dirençlilik kavramı çerçevesinde incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırma literatür taraması ve örnek olay inceleme yöntemiyle geliştirilmiştir. Araştırmanın çerçevesi aşağıdaki sorular bağlamında şekillenmiştir; Göç olgusu toplumun anahtar bileşenleri ve ilişkilerinde ne tür değişimlere neden olmaktadır? Göç edilen bölgede yeniden yaşama tutunmak sosyal dirençlilik açısından nasıl tanımlanır? Göç edilen bölgede yerel halkın var oluşundaki kültürel ve mekânsal tepkimeler, sosyal ve kentsel dirençlilik bağlamında ne anlam ifade etmektedir? Sonuç olarak göç eden toplum ve yerel halk arasında toplumsal uyumun sağlanması için sosyal dirençlilik teorisi bağlamında altı temel bileşenin sağlanabilmesi gerektiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Dirençlilik, Kentsel Dirençlilik, Sosyal Dirençlilik, Göç, Türkiye

Abstract

The concept of resilience refers to the capacity of the systems in order not to lose their key components against regular, irregular change and stress factors, shocks and surprises. It is considered that migration phenomenon should be examined within the framework of the concept of resilience due to some breaks caused by social and urban system. The study was developed by literature and case study review. The framework of the study was shaped in the context of the following questions: What kind of changes does the phenomenon of migration cause in the key components and relations of society? How is retention in the migrated region defined in terms of social resilience? What do the cultural and spatial reactions to the local people in the migratory region mean in terms of social and urban resilience? As a result, it has been seen that in order to achieve social cohesion between the immigrant community and the local population, six basic components should be provided in the context of social resilience theory.

Keywords: Resilience, Urban Resilience, Social Resilience, Migration, Turkey

Giriş

Göç, hem göç edenlerin hayatında hem de göç edilen bölgelerdeki toplumsal yaşama doğrudan ya da dolaylı olarak çok çeşitli kollardan etki eden bir olgudur. Çağımız ulusal ve ulus-ötesi göçlerin artış gösterdiği, göç edilen yere geri dönüş oranlarının düşük olduğu bir dönemdir (Unutulmaz, 2012). Bu nedenle göç olgusunda toplumsal kabul ve uyum (Erdoğan, 2015) ya da toplumsal entegrasyon (Unutulmaz 2012) gibi çözüm önerileri tartışılmaktadır. Ülkemizde göç olgusu çeşitli boyutlarda ve türlerde meydana gelmiştir. Fakat 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaştan kaynaklanan ve içinde bulunduğumuz yıl itibari ile yaklaşık 4 milyonluk nüfusu getiren göç dalgası kentlerimizde çeşitli düzeyde değişimlere ve toplumsal gerilimlere neden olmuştur. Dalga dalga göç ile gelen nüfus öncelikle tampon bölgelerde barınma alanlarında kalmakla birlikte, yaklaşık yüzde 80’i zamanla çeşitli büyüklüklerde kentlere dağılmıştır.

Ülkeye sığınma talep eden mülteciler çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel profillerde olmaları ile birlikte göç edilen kentlerin yaşamlarında farklı kültürel özelliklere sahip kitleler olarak yerleşmişler ve mevcut kentsel yaşamda, sistemde, bir takım değişimlerin oluşmasına neden oldukları görülmüştür (Erdoğan, 2015, syf. 123-165). Çeşitli sektörlerde ucuz iş gücü meydana gelmesi mevcut düzenin bozularak yerel halkın istihdamında düşüş, sigortasız çalışma ortamlarının artması; konut sektöründe kiraların yükselmesi, kalabalık ve sağlıksız yaşam ortamlarının artması gibi konular örnek verilebilir. Aynı zamanda çeşitli salgın hastalıkların oluştuğunu, göç ile gelen nüfusta çocukların eğitime katılamadıkları ve çalıştırıldıkları, çeşitli suçlara yönelebildiklerini, genç kadınların cinsel istismara uğradıklarını söylebiliriz. Geçtiğimiz yedi yılda olgunlaşan bu dalga ile toplumda göçmenlere/ötekine karşı oluşan çatışma ve ötekileştirme söylemleri ve eylemleri bu tür değişimler ile ilgili olduğu çok net okunabilmektedir.

Bununla birlikte göçmenlerin hayatlarında iyileştirmeler yapabilmek için hem kamunun hem de sivil toplum örgütlerinin, gönüllülerin çeşitli yönetmelikler, projeler, yardımlar ile de rol oynadığı bilinmektedir. Toplumun bir kesimi de bu yardımlaşmaya destektir. Erdoğan (2017) Suriyeliler Barometresi adlı araştırmasına dair yaptığı bir açıklamada aşağıdaki konulara değinmiştir (Sözcü Gazetesi, 2018);

« Bizim bu konu ile ilgili ‘Suriyeliler Barometresi’ araştırmamızın enteresan sonuçları var. ... Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal kabul düzeyi ... ‘kerhen’ bir kabullenme. Hatta buna ‘kabul’ değil, ‘tahammül’ demek daha doğru olabilir. ... Türk toplumu Suriyelilere desteğe hazır ve elinden geleni yapıyor da. Ama birlikte bir geleceğe hiç sıcak bakmadığını da ortaya koyuyor. ... Türk toplumuna ‘Suriyelilerle sizce kültürel olarak benzer miyiz?’ sorusunu yöneltmiştik. 4 sene önce çalışmamızda yüzde 70 oranında, ‘benzer değiliz’ cevabını almış ve şaşırmıştık. 2017 araştırmamızda bu oran yüzde 80’e çıktı. Burada ilginç ve hatta şaşırtıcı olan ise, kültürel bakımdan ve hatta etnik olarak da Suriyeliler ile çok yakın olan Şanlıurfa, Mardin, Hatay, Gaziantep gibi illerde ‘kültürel benzemezlik’ konusundaki oran daha da yüksek çıkıyor. ... Bu sonucu toplumun bir ‘reddetme’, ‘mesafe koyma’ tepkisi olarak okumak mümkündür. İkinci önemli bulgu ise şu: Türk toplumu Suriyelilerin artık Türkiye’den gitmeyeceğini istemese de kabullenmiş. O zaman “Suriyeliler nerede yaşamalı?” diye sorduğumuzda, sadece % 15 bizimle birlikte derken, toplumun % 80’den fazlası Suriyelilerin kamplarda yaşaması, onların tampon bölgelere ya da ülkelerine geri gönderilmeleri ya da onlara özel kentler yapılması gibi izole edilmesine yönelik öneriler getiriyor. Bütün bunlar birlikte yaşama Türk toplumunun hazır olmadığını göstergeleri olarak okunabilir. »

Göç edenlerin kendi hayatlarındaki değişim ile birlikte göç edilen kentlerde yarattıkları değişimler bireyden kente ve hatta bölgeye kadar çeşitli ölçeklerde etkileme, değişime neden olma konuları haline gelmektedir. Bu nedenle de doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal dirençlilik araştırmalarının kapsamına girmektedir. Bu araştırmanın amacı sosyal dirençlilik yaklaşımı ile uluslararası ve kitsel göçlerin kentsel ve sosyal dirençlilik bağlamında nasıl yer aldıklarının ve dirençliliğin sağlanması konularında ne tür öneriler geliştirilebileceğinin tartışmasını yapmaktır. Aynı zamanda bu çalışmanın Ülkemizdeki kısıtlı Türkçe “resilience” çalışmalarına destek olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın sorusu; Sosyal dirençlilik bağlamında göç olgusu nasıl yorumlanır, Türkiye örneğinde kent planlama ve toplumsal yaşam için ne tür öneriler geliştirilebilir? Araştırmanın yöntemi literatür taraması ve örnek olay incelemesidir.

1. Kentsel ve Sosyal Dirençlilik

Dirençlilik kavramı ekoloji bilimi kaynaklıdır. Ancak günümüze gelene dek biyoloji, psikoloji, antropoloji gibi dallara da sıçrayarak önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir (Folke, 2006). Kavramın temel olarak ne olduğunu anlayabilmek için C.S. Holling’in 1973’de yayımladığı “Resilience and Stability of Ecological Systems” adlı makalesine bakmak gerekmektedir. Makalesinde ekolojik sistemlerde değişime neden olan durumlar karşısında sistemlerin bu durumlara gösterdiği esneklik, dirençlilik gibi tepkiler sayesinde denge ve düzenini kaybetmemesini; dolayısıyla bu durumlara karşı dirençli kalmasını tanımlamıştır. Yöntem olarak ise kantitatif araştırma tekniklerinin önemini vurgulayarak sistemin davranış biçimleri/ karakterinin tanımlanmasını ifade etmiştir. Ayrıca, karmaşıklık teorisinde sistemi oluşturan öğeler arasındaki ilişkinin ön plana çıkması nedeniyle, dirençlilik teorisinde de karmaşık sistemleri anlamak için ilişkinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Holling, 1973). Bu ilişkinin tespiti için ise değişim ve düzen sıçramalarında, sistemdeki ve alt bileşenlerdeki dalgalanmaların büyüklükleri ve frekanslarının tespit edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Holling, 1973).

Kavram, sistem için değişim riskinin türlerini ve boyutlarını tanımlaması ve bu risklerden korunabilmek için ne tür bir yaklaşım geliştirilmesi konularında açılım sağladığı için çok sayıda disipline farklı bir pencere açmayı başarmıştır. Bu disiplinler içerisinde kent bilimi ve planlama disiplinleri de yer almaktadır. Yapılan pek çok araştırmada 2010 yılı ardından özellikle yerel yönetimlerin, girişimcilerin, uluslararası kuruluşların, kentsel alanların etki ettiği risk çalışmalarında dirençlilik konularına odaklandığı görülmüştür. Kentsel alanlarda dirençlilik tartışmalarının yayıldığı konular; özellikle iklim değişikliği, temiz gıda ve suya erişim, biyolojik çeşitlilik, deprem, sel ve fırtına gibi doğal afetlerle baş edebilme; terör ve savaşlar ile sosyo-ekolojik sürdürülebilirliktir (Özyetgin Altun, 2011).

Dirençlilik teorisi, sistemlerin var oluşunu, özünü tanımlayan anahtar bileşenlerinde değişime neden olacak risklere odaklanır (Berkes ve diğ. 2003). Değişimlere neden olabilecek riskler; belirsizlik durumuna göre düzenli ya da düzensiz değişimler, şoklar, sürprizler olarak ayrıştırılabilir (Walker ve Salt, 2012; Folke, 2006).

Anahtar bileşenler sistemin varlığını sürdürmesinde temel olarak görev alan bileşenlerdir. Sistemin anahtar bileşenlerini anlamak, tehditlere karşı hassas olduğu durumları, özellikleri tanımlamak gerekmektedir. Bu aşamada iç ve dış etkiler olarak da ifade edilebilen sistemsel bileşenler arasındaki eşikleri de (thresholds) tanımlamak dirençlilik teorisinin temel girdileridir. Sistemin bileşenlerinin güçlülüğü risklerin engellenmesini, riskler karşısında esneyerek ya da değişime adapte olarak anahtar bileşenlerin düzen ve istikrarlılığının korunmasını sağlamayı tanımlamaktadır.

Dirençlilik kuramı zaman içerisinde farklı yaklaşımlar arasında farklı yöntemler ile geliştirilmiştir. Folke (2006) bu yaklaşımları üç başlık altında toplamaktadır; dirençlilik mühendisliği, ekosistem-ekolojik dirençlilik ve sosyal dirençlilik, sosyo-ekolojik dirençlilik.

Dirençlilik mühendisliği, Holling'in (1973) ilk tanımına daha yakın olan sistemin düzen ve istikrarlılığını kaybetmeden değişimi engellemek için sistemin direncinin artırılmasını ifade etmektedir. Burada değişime neden olacak etkinin ortadan kaldırılması, etkiye tepki verecek mekanizmaların etki anında ya da öncesinde çalıştırılmaları ya da etki karşısında sistemin esneyebilmesi ifade edilmektedir. Teknik ve mühendislik çözümleri olan, sabit sistemleri tanımlamaktadır.

Bu aşamada ekolojik dirençlilik ve sosyal dirençlilik ayrı ayrı incelenebileceği gibi, Berkes ve Folke (1998) sosyo-ekolojik dirençlilik tanımını kullanarak sosyal ve ekolojik sistemlerin birbirlerine olan etkilerinin analiz edildiği bir alan tanımlamışlardır. Sosyo-ekolojik sistemlerin dirençliliği konusunda yapılan çalışmalarda, adaptasyon ya da uyarlanma tanımı yapılmaktadır. Burada ise sistemin anahtar bileşenlerinin düzen ve istikrarlılığı değişmeden yeni düzene sistemin adaptasyonu durumu ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere dirençlilik kavramı karmaşık sistemleri tanımlayarak, sistemlerin temel özelliklerini ve işlevlerini kaybetmeden değişimler ile baş edebilme yöntemlerini geliştirmeye çalışan yaklaşımları kapsamaktadır. Karmaşık sistemlerin tanımlanması konusu; bileşenler, ilişkiler, eşikler, dış etkenler vb. gibi çok sayıda kavramı içerdiğinden başlı başına karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bennet ve diğ. 2005).

1.1. Kentsel Dirençlilik

Kentsel dirençlilik kavramı 2000'li yıllar itibariyle literatürde önemle tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Ekoloji kaynaklı olan dirençlilik kavramı 1980'ler sonrasında çok sayıda bilime sıçramıştır. Zaman içerisinde ve hızla üç ayrı dirençlilik yaklaşımı gelişmiştir; mühendislik dirençliliği, esneklik ve adaptasyon. Yaklaşımlar farklılaşan yöntem ve süreçleri ifade etmektedir. Ancak, ortak amaçları, sistemin varlığını tanımlayan anahtar bileşenler ve ilişkilerini kaybetmemektir (Özyetgin Altun, 2011).

Kentler öncelikle ekosistemler ile kurdukları ilişki ile dirençlilik araştırmalarına konu olmuşken, diğer bilim dallarındaki gelişmeler ile birlikte sosyal, ekonomik yapıları ve iklim değişikliği, afetler gibi konularda da dirençlilik tartışmalarının mekânı haline gelmiştir. Kent planlama teorilerinde de dirençlilik tartışmaları 2000'li yıllar itibariyle hızla yaygınlaşmaktadır. Bu yaygınlaşmanın afet riski, kentsel ekosistemler, sosyal yapı, ekonomik yapı ve planlama teorileri olarak ayrıştığı görülmektedir (Özyetgin Altun, 2017). Aşağıdaki alıntıda dirençlilik yaklaşımının neden önemli bulunduğu ifade edilmektedir.

“Sonuç olarak dayanıklılık yaklaşımı, hem fiziksel yapıyı hem de sosyal yapıyı bir arada inceliyor olması ve karmaşık sistemler bütünüünün işleyişindeki sebep-sonuç ilişkilerine bakmaktansa, etkileşim ile oluşmuş ilişkiselliği inceliyor olması nedeniyle, sistemlerin sürdürülebilirliği açısından gerçekçi çözümler üretebilmektedir. Bu nedenle, hem uyarlanabilir hem de dönüşebilir ilişkiselliği ifade eden sosyo-ekolojik dayanıklılık yaklaşımı, kendi iç dinamikleri ile birlikte sürekli bir değişim içinde olan kentlerin, değişen ölçeklerde karşılaştıkları riskler, belirsizlikler ve krizler karşısında sürdürülebilirliğini sağlaması açısından önem kazanmaktadır.” (Özyetgin Altun, 2011, syf. 20).

Kavramın kent planlamaya katkı sağladığı düşünceleri planlama teorileri açısından önemli bulunan sürdürülebilirliğe yaklaşım, yöntem ve araçlar tanımlayarak bir açılım kazandırdığı konularında önemli bu-

lunmaktadır (Pickett ve diğ., 2003; Sellberg ve diğ., 2015; Eraydın ve Taşan-Kok, 2013). Aynı zamanda çok çeşitli yöntem ve araçlar tanımlanması, çok hızlı sevilmesi ve benimsenmesi, yöntem ve anlam çeşitliliği olması konularında da eleştirilmektedir (Davoudi ve diğ. 2013). Berkes ve Ross (2013) kavramın sosyo-ekolojik çalışmalarda çok daha gelişkin araştırmalara zemin oluşturduğunu ifade ederek, kentsel dirençlilik eleştirmenlerini de, bir şekilde desteklemektedirler.

Kentsel sistemlerin anahtar bileşenleri ve ilişkileri nelerdir? Ve bu bileşenler ve ilişkiler nasıl dirençli olabilir? Soruları ile bakıldığında literatürde bu alanlarda bir dağılım olduğu görülmektedir; ekosistemlerin dirençliliği, afetlere karşı dirençlilik, kentsel alt yapı dirençliliği, sosyal dirençlilik, kent planlamada yeni bir dönem olarak dirençli kentler ve planlama. Dirençlilik yaklaşımının temel prensipleri bu tartışma alanları içinde geçerlidir. Sistemsel düşünce, ne için, nasıl (hangi şartlarda), kim tarafından dirençliliğin sağlanabileceği soruları, sistemsel dirençlilik değerlendirilmesi bunlara örnek verilebilir. Değişime engel olma, esneyebilme, adapte olabilme, dönüşebilme gibi yetenekler ile dirençlilik kapasitesi tanımlanabilmektedir. Çalışmanın konusuna, şartların belirleyiciliğine göre bu tanımlar değişmektedir. Bu çok yüzlülüğü Davoudi ve diğ. (2012) planlamayı çıkmaz bir sokağa sürüklemek olarak ifade etmekteyken, risk toplumu ve yeni neo-liberal düzen nedeniyle Coaffee ve Lee (2016), Eraydın ve Taşan-Kok (2013) kaçınılmaz olarak planlamanın bu açılıma ihtiyaç duyduğunu ve şartlarının neler olduklarını tartışmaktadır.

Kentler sosyal, ekonomik, politik birçok alt sistemden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerin bağlı olduğu konut, ticaret, hizmet, tarım, eğitim, sanayi, sağlık gibi sektörler bulunmaktadır. Bu alt sistemlerde ve sektörlerde alternatifli olmanın, afet anında zarar görme ihtimaline karşı esneyebilme kabiliyetini geliştireceği ifade edilmektedir (Eraydın ve Taşankök, 2013; Jha ve diğ. 2013; Walker ve Salt, 2012).

Afetlere karşı dirençlilik; kentsel sistemlerin doğal tehditler karşısında değişimlere karşı direnç gösterme durumu için gelişebilecek yaklaşım çoğunlukla esneyebilme ve adapte olabilme yaklaşımları kapsamında değerlendirilmektedir. Mühendislik yaklaşımı, doğal tehditlerin (çoğunluk yersel tehditler için) engellenmesi durumu söz konusu olamayacağı için geri planda kalmaktadır. Kentsel alanları konu edinen dirençlilik teorisi çalışmaları çoğunlukla adaptasyon alt konu başlığı altında sürdürülmektedir. Aynı şekilde doğal afet riskleri, kentler ve toplumlar arasındaki ilişki sosyo-ekolojik sistem dirençliliği için adaptasyon konusu alanına girmektedir. Buna verilecek en iyi örnek ise, iklim değişikliğine adaptasyon konusudur. Bu çerçevede iki temel tartışma alanı bulunmaktadır; birincisi iklim değişikliğini yavaşlatmak ve geriletmek, diğeri ise yerel toplumların temel yaşamsal işlevlerini sağlık ve güvenlik şartları ile birlikte sürdürmelerini sağlamaktır.

1.2. Sosyal Dirençlilik

Sosyal dirençlilik, bireylerin ya da toplumların değişim ile baş edebilme kapasitelerini ifade etmektedir (Adger, 2000; Berkes ve Ross, 2013; Maclean ve diğ., 2014). “Baş edebilme” kelimesi esasında, literatürde karşılaşılan iki ana kolda tartışılan sosyal dirençlilik çalışmalarında geçen, hem bireyler hem de topluluklar için değişime engel olma, uyum sağlama, alternatifler arası geçiş/esneyebilme kabiliyetlerini kapsamaktadır. Planlama diliyle, yaşamın belli standartlar altına düşmeden (ana bileşenler) sürdürülmesini çağırıştırılmaktadır.

1.2.1. Ekolojik Yaklaşım

Ekosistem süreç ve dinamikleri içerisinde insan kaynaklı etkilere de bağlı olarak ortaya çıkan etkileşimler bütününe, sosyo-ekolojik sistem adı verilmektedir (Berkas ve Folke, 1998). Sosyal ve ekolojik sistemler arasındaki ilişkiyi tarif etmek için pek çok tanım mevcuttur fakat literatürde yaygın olarak kullanılan ve kabul gören sosyo-ekolojik sistem tanımı ilk defa Berkas ve Folke'nin 1998'deki çalışmasında kullanılmıştır (Folke ve diğerleri, 2005). Bu bakış açısında, ekosistemi tek başına fiziksel ve biyolojik boyutlarıyla ele almak ya da sosyal sistemleri ekosisteme dayalı ele almak doğru bulunmayıp, iki sistemi de birbirleri ile olan ilişkiselliğinden ve etkileşiminden yola çıkarak birlikte tanımlamanın gerektiği ifade edilmektedir (Berkas ve Folke, 1998).

Dirençlilik kuramı, insan-doğa ilişkisinin etkileşimi ve birlikte var olma ilişkiselliğine bağlı olarak, bu sürecin nasıl gerçekleşeceği ve tarif edilebileceği konularına açıklık getirmesi nedeniyle, sosyo-ekolojik sisteme önem vermektedir. Sosyal dinamikler, ekonomik dinamikler, politika üretilmesi, yapay-fiziksel çevre dinamikleri, doğal çevre dinamikleri, planlama sistemi vb. sosyo-ekolojik sistemin alt bileşenleri olarak bu kapsamda önem taşımaktadır (Folke ve diğerleri, 2005; Adger, 2000; Alberti ve Marzluf, 2004). Değişimlere neden olan etkilenmeler, sistemin iç dinamizminden kaynaklanmasına rağmen, çoğunlukla dışarıdan gelen faktörlerin neden olduğu etkilenmeleri de ifade etmektedir. En temel dış faktörün insan kullanımları ve eylemlerinin olduğu ifade edilmektedir. İnsan ve doğa arasındaki etkileşim doğal kaynakların kullanılması ve yönetilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle doğal kaynaklar üzerinde doğrudan etkili olan insan kullanımlarının kontrol altına alınması, kaynağın sürdürülebilir kullanımı ve sosyo-ekolojik sistemin dayanıklılığını tanımlayabilmek için önem kazanmaktadır.

Folke (2006), sosyo-ekolojik sistemlerin ele alındığı çok sayıda yaklaşım içerisinde iki yaklaşımın önemli olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki sosyo-ekolojik sistemin içinde bulunduğu ölçekler arası ilişkiye göre kurumsal yapılanma, organizasyonlar ve sosyal ilişki ağları ile alan yönetimi uygulamalarıdır. Bu uygulamalar özellikle doğal kaynak yönetiminde ön plana çıkmakta ve sosyo-ekolojik sistem ile alan yönetiminin ilişkisel süreçlerinin tanımlamasında önem kazanmaktadır. Kaynağın yönetilmesi, kaynağın korunması ve kullanılması süreçlerinin çeşitli yönetsel ölçeklerdeki sosyal yapılanmalarının organize edilmesini ifade etmektedir. Ayrıca, bahsedilen yönetimin iki amacı vardır, bunlardan birincisi, değişimin oluşmasına engel olmak ya da değişim ile mücadele edebilme yeteneğini geliştirmek; ikincisi ise, değişim sırasında ya da sonrasında yeniden organize olabilme yeteneğini geliştirerek sistemin istikrarlılık kapasitesini sağlamaktır (Folke, 2006). İkinci yaklaşım ise kaynak kullanımı süreçlerini tanımlamaktadır. Bu aşamada sosyo-ekolojik sistemin dayanıklılığının ifade edilmesinde kaynak, kaynak kullanıcıları ve kaynak kullanımının altyapısı ve altyapı üretim süreçleri ön plana çıkmaktadır. Kaynağın kullanımı, kaynaktan faydalanma ve kaynağı etkileme süreçlerinde üretilen altyapı ve politikaları içermektedir. Dolayısıyla, dirençlilik kavramı sosyo-ekolojik çerçevede, insan ve doğa arasındaki karmaşık ilişki sisteminin anlaşılması (understanding), yönetilmesi (managing) ve yönetişimi (governing) hedeflerini ifade etmektedir (Walker ve diğerleri, 2006, Folke, 2004).

Kırsal alan araştırmalarında ön plana çıkan Neil Adger, genel olarak ekolojik sistem birimlerini ekonomik ve sosyal fayda sağlayan bir kaynak olarak gören “kaynağa bağımlılık yaklaşımı” ile literatürde yer almaktadır. Adger, temel olarak dayanıklılığı sosyal ve ekolojik dirençlilik olarak ikiye ayırmaktadır. Sosyal dirençlilik “çevresel değişimlere karşı yerel toplulukların ya da sosyal yapının adapte olabilmesi yeteneğidir”; ekolojik dirençlilik ise “değişim ve sürprizlere karşı ekosistemin denge ve istikrarda kalabilmesidir”. Bu tanımlarından hareketle sosyo-ekolojik dayanıklılığı “ekolojik ve sosyal dirençlilik, top-

lumsal ekoloji ve toplumun ekolojik yapıdaki ekonomik bağımlılığı üzerinden birbiri ile ilişkilendirilmesi” açıklamasını getirmektedir (Adger, 2000).

Adger’in yaklaşımında sosyo-ekolojik dirençlilik birbirlerine entegre olmuş sosyal, ekonomik ve ekolojik sistemin, ekonomik sürdürülebilirlik için dayanıklı olması gerektiğini savunmaktadır. Kaynağa olan bağımlılığı kaybeden topluluklar, ekonomik istikrarlılığını, çeşitli sosyal ve kültürel sorunlara karşı tampon mekanizmalarını ve yerel, küresel, ekonomik, sosyal ve kültürel ani değişimlere karşı dirençlerini kaybetmektedirler. Kaynağa olan bağımlılığın kaybolması, dayanıklılığın azalmasına ve zayıflığın artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, kaynağa olan bağımlılığın güçlendirilmesi ve kaynak kullanımının kontrolü sosyo-ekolojik sistemlerin dayanıklılığının sağlanmasını geliştirecektir (Adger, 2000).

1.2.2. Afet Literatürü Yaklaşımı

“HFA 2005-2015 raporunda, toplumların zarar görebilirliklerindeki artışa neden olan konular, değişen demografik, teknolojik ve sosyo-ekonomik koşullar ile plansız kentleşme, yüksek riskli bölgelerde yerleşme, gelişmemişlik, doğal çevrenin bozulması, iklimsel çeşitlilik ve değişim, jeolojik tehditler, kıt kaynaklar üzerindeki yarışma, HIV/AIDS gibi salgın hastalıkların etkisi olarak belirlenmiştir.” (Özyetgin Altun, 2017, syf. 169).

UNISDR (2009) terminoloji kitabında dirençlilik kavramı, sistemlerin ya da toplumların herhangi bir tehdide maruz kalmaları halinde bu tehdidin yaratacağı olumsuz etki ve değişimlere karşı durabilme, dayanabilme, etkiyi özümseyebilme, etkiye karşı uyum sağlayabilme, etki sonucu kendini toparlayabilme, iyileşme anlamlarını içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Özetle dirençlilik şoklara karşı geri çekilme ve geri yaylanma olarak ifade bulmuştur (UNISDR 2009; Word Bank, 2010 ve 2011). Pelling (2003), dirençlilik düşüncesinin afet riski karşısında proaktif duruşu tanımladığını ifade etmektedir.

Çoğu çalışma dirençli toplumların inşası için afet riski yönetimi açılımını getirmektedir. UN (2013) “Dirençlilik için Afet Riski Azaltımı Eylem Planı” adlı raporunda eylem planının dirençlilik kavramını, yoksulluk azaltımı, afet riski azaltımı, sürdürülebilir gelir ve iklim değişikliğine adaptasyonu entegre eden ortak bir çıktı ve sürdürülebilir gelişme için bütünüleyici bir uluslararası itme kuvveti olarak kabul ettiğini belirtmektedir.

Öte yandan afet riski yönetimi için dirençli toplumların geliştirilmesi söylemi de hakimdir (Jha ve diğ., 2013, Shaw ve diğ. 2016). Dolayısıyla afet risk yönetimi ile dirençli toplumlar arasındaki ilişkinin etkileşimli ve devingen olduğu ifade edilebilir.

Jha ve diğ (2013, syf 22.) sosyal dirençliliği şu şekilde tanımlamaktadır,

“ Sosyal dirençlilik bir topluluk ya da toplumun baskı ya da değişim ile baş edebilme ya da adapte olabilme kapasitesini ifade etmektedir. Bu olgu, toplulukların kendi kendine organizasyon, stresi ayarlama, öğrenme ve adaptasyon için kapasitelerinin artırılmasını kapsamaktadır. Dirençli bir toplum değişim ve strese karşı pozitif cevap vererek temel işlevlerini sürdürebilme kabiliyetindedir. İnsanlar genellikle acil duruma ilk cevap verenlerdir ve yeniden inşa sürecinde en kritik role sahip olan partnerlerdir. Bu nedenle herhangi bir dirençliliğin inşası girişimi için riskin yönetimi ve azaltımı için sosyal faktörleri kavrayabilmeli, yerel bilgi ve ilişki ağlarını faydalı hale getirebilmelidir.”

Buna göre doğal afet risklerine karşı dirençli toplumların geliştirilmesi veya inşası için yerel sosyal yapı tanınabilmeli, bilgi akış sağlanabilmeli ve ilişkili ağları tanınarak direnç geliştirme ve dayanışma konularında faydalı olarak kullanılmalıdır. Bu olgular ayrıca, toplum ilişki ağları ve bir olay karşısında dayanışma, birlikte çalışabilme, organize olabilme kapasiteleri tanımlanmaktadır. Bu kapasite ne kadar artarsa o kadar çok dirençli bir toplum düzeninin var olduğu kabul edilmektedir (UNISDR 2007 ve 2015; Cutter ve diğ. 2010; Jha. ve diğ. 2013).

Dirençli toplum ve toplum ile işbirliği afet riski yönetiminin anahtar girdisi olarak sayılmaktadır (Shaw ve diğ. 2016). HFA 2005-2015 Çerçeve Eylem Planında tanımlanan ikinci öncelikli eylemde afet riskleri konusunda bilginin varlığı ve topluma aktarımı dirençli toplumların inşası için önemli bir girdi olarak tanımlanmıştır (UNISDR, 2007). Jha ve diğ (2013)' ün açıklamasına göre toplumdan alınacak yerel bilginin de afet riski azaltımı ve yönetimine katılması gerektiği anlaşılmaktadır. Burada bilgi arttıkça belirsizlik ve risklerin azalacağı bilgisini hatırlamak gerekir. Afetlere karşı dirençli toplumlar ya da dirençli kentler için afet riski azaltımı ve yönetiminde de aynı risk teorisinde olduğu gibi bilgi arttıkça belirsizlikler ve riskler azalmaktadır. Bilginin üretimi ve paylaşımı tüm bu teorik alt yapı için hayati rol üstlenmektedir. Afet risk yönetimi literatüründe sosyal dirençlilik göstergeleri yoksulluk, eğitim seviyesi, kadınların eğitimi ve istihdamı, dayanışma ağları, yerel dile hâkimiyet, yaşlı ve engellilerin oranı ve imkânları, sağlık tesisi kapasitesi ve erişimi, istihdam gibi kent yaşamının topluma sunduğu imkânlar ile tanımlanmaktadır (Shaw, 2009 ve 2016; UNISDR, 2015; Cardona, 2007; Cutter ve diğ. 2010). Bu imkânlar ne kadar fazla ise o kadar zarar görebilirliği az dirençliliği yüksek toplumlar inşa edilebilmektedir.

1.2.3. Bütüncül Yaklaşım Söylemlerinde Sosyal Dirençlilik Bileşenleri

Sosyal dirençlilik olgusu literatürde iki ana kolda tartışılmaktadır (Berkes ve Ross, 2013; Maclean ve diğ. 2014). Berkes ve Ross (2013), bu iki ana kolu sentezleyen bir sosyal dirençlilik, tartışması yaptıkları çalışmalarında iki kolun da içeriğini açıklamaktadırlar. Bu kollardan ilki, ekoloji, sosyo-ekolojik sistem çalışmalarından oluşan gelen toplumların dirençliliği çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda, sosyal ilişki ağları, dayanışma; ekosistem servisleri ve bu servisler ile bireylerin, toplumların kaynağa bağımlılıkları, onları yönetmeleri ve sistemlerin izlenmesi; kültür, bellek, toplumsal bilgi üretimi ve aktarımı; doğal afetler, iklim değişikliği gibi konuları anlamaya önem vermektedir (Adger, 2000; Özyetgin Altun, 2011; Berkes ve Ross, 2013; Maclean ve diğ. 2014). İkinci kolda ise psikoloji, sağlık ve toplum bilimleri araştırmalarında tanımlanan sosyal dirençlilik çalışmaları bulunmaktadır. Bu koldaki çalışmalarda çocuk, ergen psikolojisi; aile yaşamı ve sağlığı; sosyal dayanışma ve ilişkiler; afet yönetimi ve iyileşme; kırsal alan; kültür konuları ön plana çıkmaktadır (Maclean ve diğ. 2014; syf. verelim). Esasında iki ana kolun çalıştığı konular bağlamında büyük oranda kesişim olduğu görülmektedir. Ancak Berkes ve Ross (2013; syf verelim) aralarındaki farkın psikoloji, sağlık, toplum kolundaki çalışmaların bireysel çıktılara önem verdiğini; sosyo-ekolojik sistem kolunun ise sisteme ve sistemsel dinamiğe odaklandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bakıldığında kent planlama hem kentsel sistemin işleyişi, hem kamusal fayda hem de bireylerin refahını anlamaya ve anlamlandırmaya önem veren bir disiplin olarak bütüncül bir yaklaşım ile sosyal dirençliliği kapsamayı gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal dirençlilik konusunun iki ana kolunun kesişiminde kalan konular arasına göç olgusunun da alınması ve bu bağlamda Berkes ve Ross (2013) ve Maclean ve diğ. (2014) de olduğu gibi bütüncül bir yaklaşımla göç olgusunu sosyal dirençlilik bağlamında ele almak gerektiği düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla kentsel yaşamda yarattığı ve planlamayı doğrudan ilgilendiren dört ayrı belirsizlik başlığı ile göç olgusuna açıklık getirilebilir. Birincisi göç edenlerin yaşamlarındaki mekân ve çevre ile kurdukları önemli

yaşamsal bağları koparan bir olgu olarak bireysel psikoloji, sağlık konularında göç nedeni ve süreci ile ilişkili olarak sarsıntı yaşamış bireylerin yeniden toplumsal ilişki kurmalarındaki ve kültürel değişim ve farklılıklara karşı dirençliliğidir. İkincisi yeni yerleştikleri yerde bu mekân ve çevre ile ilişki kurmada ve yaşamı sürdürmek adına çalışma, eğitim, barınma temel ihtiyaçlar için dirençli olabilmektir. Üçüncüsü ise göç edilen bölgedeki yerli insanların hayatlarında büyük değişimlere neden olabilen, kültürel ve ekonomik çatışmalar karşısında yerli halkın ve göç edenlerin dirençliliğidir. Dördüncü konu ise terk edilen kentlerdeki bellek yitimine karşı sosyal ve kentsel dirençlilik olarak tanımlanabilir. Kent planlama adına bu dört durumun, konvansiyonel yöntemler ile belirsiz pek çok duruma sebebiyet verebildiği için dirençlilik bağlamında ele alınması gerektiği düşünülerek bu araştırmanın kapsamı belirlenmiştir.

Sosyal dirençlilik çalışmalarından Maclean ve diğ. (2014 syf verelim) sosyal dirençliliğin altı özelliğini tanımlamaktadır. Bunlar;

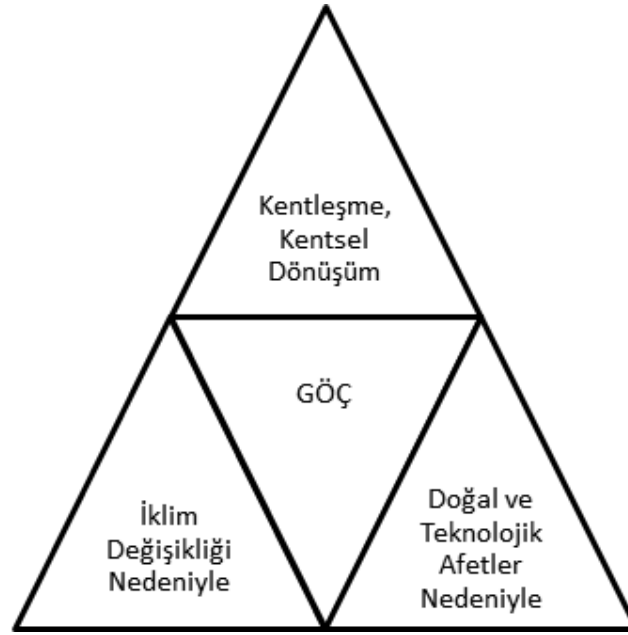
- Bilgi, donanım ve öğrenme,
- Toplumsal ağ,
- İnsan-mekân bağları,
- Toplumsal altyapı,
- Çeşitli ve yaratıcı ekonomi,
- Katılımlı yönetim olarak, ifade edilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında sosyal dirençliliğin inşasında kent planlama kararlarının ve plan kararlarının üretim süreci önemli rol üstlenmektedir.

2. Kentsel ve Sosyal Dirençlilik Bağlamında Göç Olgusu

Kentleşme olgusu kırsal toplumun kentlere göçü ile hızlanmıştır. Aslında bu bakış açısıyla kent nüfusu çeşitli sosyo-kültürel yapılardan ve coğrafyalardan göç etmiş insanların bir arada yaşam düzeni ve uyumudur. Bu düzen ve uyum içerisinde çeşitli soyo-ekonomik sorunları barındırmaktadır. Planlama disiplinine bu esasında bu sorun alanları üzerine düşünülmektedir.

Kentler var olduğundan itibaren çeşitli göç türleri ile şekillenmişlerdir. Çeşitli konularda göç dalgaları tanımlanmaktadır ve Ülkemiz'deki kentler de hem göç veren hem göç alan kentler olarak bir şekilde bu insan hareketliliği ile şekillenmektedir. Bu konular; iş-emek, terör ve iç savaşlar, savaşlar, iklim değişikliği, afet gibi konulardan kaynaklanarak gerçekleşebilmektedir. Ulusal ve uluslararası ölçeklerde olabilmektedir (Sert, 2012). İçduygu (der. 2012), İhlamur Öner ve Şirin Öner (2012), Erdoğan (2015) göstermektedir ki çağımız uluslararası göçleri göç edilen bölgede kalıcı olmak ile sonuçlandığı için toplumsal uyum ve entegrasyon konularının ulusal ve uluslararası olarak çalışılması nedenlenmektedir.

Dirençlilik bakış açısı ile bakacak olursak, kentsel sistemi şekillendiren göçler temelde üçe ayrılmaktadır (Şekil.1). Birincisi kentleşme süreci göçleri ve günümüzde kentsel dönüşümün neden oldukları göçler olarak tanımlanabilir. İç göç olarak da adlandırılacak bu göçler, aynı kentte yer değiştirme ya da ulusal olarak başka bir kente yerleşme anlamına gelmektedir. İç göç olarak da adlandırılmaktadır. Yukarıda tanımlanan sosyal zarar görülebilirliklerden yerel dile hâkimiyet, kaynağa bağımlılık, ilişki ağlarının ve dayanışmanın varlığı gibi konularda daha az olumsuz bir etki, kırılma oluşturduğu düşünülebilir.

Şekil 1. Çeşitli ölçeklerde ve konularda göçler.

Çağımızın ikinci göç dalgası sebebi olarak iklim değişikliğinin göçlere nasıl neden olduğu ve sonuçları düşünülecek olursa beş ana konu belirginleşmektedir. Birincisi iklim değişikliği nedeniyle kaynakların aniden yok olabilir, tükenbiliyor ya da azalabiliyor olmasıdır. Bu durumlarda kent ekonomisi ve sağlıklı yaşam şartları değişebildiğinden göçler meydana gelmektedir. İkinci konu kaynağa bağımlı üretim yapan toplumların (daha çok kırsal yerleşimler) yerlerinden kopması, hem kaynağın yönetimini ve sürdürülebilirliğini sekteye uğratarak hem de bu toplulukların yeni yaşam alanlarına adaptasyonunu gerektirmektedir. Oysa bu durum çok güç, çünkü başka türlü yaşamayı öğrenmek ya imkansız ya da zaman alıcıdır. Üçüncü konu ise bu tür durumlarda kaynağın yönetimine dair kültür ve bellekte kaybolma meydana geldiği için ekosistem dirençliliğinin en temel bileşenlerden biri olan insan yok olmuş oluyor. Dördüncü konu ise dirençlilik mantığı ile bu durumların meydana gelmesinin önüne geçilmesi için göçün engellenmesi ya da geri dönüşü sağlayabilmek, direnç göstermek ya da esneyebilmek, konuları ön plana çıkmaktadır. Ancak iklim değişikliği konusu belirsizliğini sürdürmekte ve göç eden toplumlar yeni bölgelerine uyum sağlamaları da gerekebilmektedir, yani bir dönüşüm içine girilmektedir.

Üçüncü başlık afetler de benzer ve belki de daha büyük nüfusa sahip göçlere sebep olabilmektedir. İster doğal, ister teknolojik olsun afetler kitlesel ve uluslararası göçlerin sebepleri olarak görülebilmektedir. Doğal afetler deprem sel gibi doğa olaylarını, teknolojik afetler ise savaş ve terör olaylarını kapsamaktadır. Bu tür olaylar aynı zamanda toplumlarda travmatik bir takım olguların gelişmesine sebep olmaktadır. Dünya tarihinde çok sayıda doğal ve teknolojik afet tekerrür etmiştir ve bu durumlar karşısında geçici barınma alanlarının tasarlanması, uluslararası fon ve destekler gibi geçici esnetmeye ve kolaylaştırmaya, asgari yaşamsal gereklilikleri sağlamaya çalışan çözümler üretilmiştir.

Dirençlilik bağlamında afetlere (doğal, teknolojik) bağlı göç durumları incelendiğinde üç temel konu ile karşılaşmaktadır. Bunlardan birincisi afet yaşayanların göç etme, yer değiştirme durumlarının yanı sıra travmatik bir olay atlattığı olmaktan geri kalan psikolojik ve bazen fiziksel engellerinin olması, yeniden

karışacakları topluma uyum sağlamlarını güçleştirmektedir. Özellikle çocukların uyumu, eğitimi, kendilerini sağlıklı bireyler olarak görmeleri sosyal zarar görebilirliğin azalması için önemli bir bileşen olarak görülmektedir. İkinci konu ise afet yaşandıktan sonra girilen iyileşme döneminin kalitesidir. Travmanın iyileştirilmesi ve yeni döenme adaptasyon sürecini hızlandırıcı olabilmektedir. Bu nedenle kitlesel göçlerde insanların göç süreçlerinin ve eriştikleri noktaların sağlıklı olabilmesi gerekmektedir. Suriye iç savaşından kaynaklanan sadece Ülkemizde değil tüm dünyaya kaçmaya çalışan insanların yaşadıkları sefalet, dünyanın bu işi nasıl kotaramadığının çok net bir göstergesidir. Temel olarak sağlık, barınma, eğitim imkânlarının sağlanması gerekmektedir. Ülkemiz örneğinde yoğun göçü taşıyamayan tampon bölgelerden diğer şehirlere geçiş yapılması büyük nüfus karşısında imkanların yersizliğinden kaynaklanmıştır. Üçüncü konu ise, bunca travmayı atlatıp yeni bir topluma kaynaşmak, uyum sağlamak, yaşamın ve kentlerin temel bileşenlerini gerçekleştirmek ve onlara karışmak dirençlilik mantığına, yaklaşımına ihtiyaç duymaktadır.

Bu bakış açısıyla kentsel yaşamda yarattığı ve planlamayı doğrudan ilgilendiren dört ayrı belirsizlik başlığı ile göç olgusuna açıklık getirilebilir.

1. Göç edenlerin yaşamlarındaki mekân ve çevre ile kurdukları önemli yaşamsal bağları koparan bir olgu olarak bireysel psikoloji, sağlık konularında göç nedeni ve süreci ile ilişkili olarak sarsıntı yaşamış bireylerin yeniden toplumsal ilişki kurmalarındaki ve kültürel değişim ve farklılıklara karşı dirençlilik/adaptasyondur.
2. Yeni yerleştikleri yerde bu mekân ve çevre ile ilişki kurmada ve yaşamı sürdürmek adına çalışma, eğitim, barınma temel ihtiyaçlar için dirençli olabilmektir.
3. Göç edilen bölgedeki yerli insanların hayatlarında büyük değişimlere neden olabilen, kültürel ve ekonomik çatışmalar karşısında yerli halkın ve göç edenlerin dirençliliğidir.
4. Terk edilen kentlerdeki bellek yitimine karşı sosyal ve kentsel dirençlilik olarak tanımlanabilir.

Dirençlilik bağlamında göç olgusunun meydana gelme konuları, nüfus büyüklüğü ve hangi ölçekte gerçekleştiği başlıkları altında bir kesişim yapılırsa üç temel konu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, göçler çeşitli ölçeklerde meydana gelmektedir. Yerel-ulusal ve uluslararası olarak sınıflandırılabilir. Yerelden uluslararasına geçişte, konu insanların yaşadıkları durumlar daha karmaşıklaşmaktadır. Karmaşıklık arttıkça bilgi edinilmesi gereken konu ve ilişki türü sayısı da artmaktadır. Bilgi yoksa belirsizlik artacaktır ve belirsizlik arttıkça risk artacaktır. Bu nedenle mümkün olduğunca bilgi akışı sağlanabilmelidir. Göç edilen yere, göç eden insanlara, bu insanların şehir içinde hareketlerine, barınmalarına, yaşam alışkanlıklarına, eğitim, sağlık durumlarına dair vb. olarak sıralabilir. Bu bilgiler izleme ve şartları iyileştirme amacıyla kullanılmalıdır. Riskler artarsa bu yaşmışlıkların kentsel-bireysel-toplumsal ilişkilerde olumsuz iz bırakma ihtimali artmaya devam edecektir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya başlarken göç olgusunun kentlerde ne tür etkilerinin olduğu kaygısı ve dirençlilik bakış açısıyla bu etkilerin nasıl çözümlenebileceği, kent planlamaya girdi sağlanıp sağlanmayacağı kaygısı taşınmaktaydı. İlerleyen aşamalarda sadece göç eden değil göç edilmiş (terk edilmiş) olan kentlerin durumlarının da bu çalışmada incelenmesi gerektiği fark edildi.

Kentler insan, mekan ve insan-mekan ilişkelliği ile var olmakta ve bu ilişki sistemi sürekli olarak bir değişim ve dönüşüm içerisinde tanımlanabilmektedir. Ancak dirençlilik bağlamında bu sistemin temel

olarak kaybetmemesi gereken anahtar bileşen ve ilişkileri nelerdir diye düşünüldüğünde ve dirençlilik teorisi yaklaşımlarının büyük çoğunluğunu oluşturan eğilim incelendiğinde Maclean ve diğ. (2014) tanımladığı sosyal dirençliliğin altı temel özelliğinin kentsel sistemlerin anahtar bileşeni olarak tanımlanabileceği görülmüştür. Bu bağlamda kent planlamanın, toplumsal yapıyı çözümlemesi ile birlikte iletişim, katılım, sosyal-ağlar, bilgi üretimi ve paylaşımına destek olabilecek kapasitede olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Göç bağlamında Maclean ve diğ. (2014)'nin tanımladığı sosyal dirençliliğin altı özelliği yorumlandığında; Bilgi, donanım ve öğrenme; göç eden ve yerli toplumların arasındaki uyumun hızlandırılması konusunda önemli bir faktör olacağı düşünülmektedir. Yabancı ve/veya öteki olmanın önüne ancak karşındakini bilerek tanıyarak geçilebilir. Bu konuda medya, eğitim ve araştırma kurumlarına ayrıca, yerel yönetimlere büyük rol düşmektedir.

Toplumsal ağ; göç eden halkın adaptasyonunda sahip olduğu toplumsal ağı sürdürebilmek dayanışma gücünü artıracığından, uyum sürecini hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı olabilecektir. Bu anlamda sivil toplum kuruluşlarına büyük rol düşmektedir.

İnsan-mekân bağları, göç eden halkın yeni mekâna uyumu bir yandan da onu kendine benzetmesi ile de oluşmaktadır. Yerel yönetimler buna imkan tanımları ve belki süreci kolaylaştırmalıdır. Bu bağ kurulduğunda anahtar bileşenlerden biri gerçekleşmiş olacaktır. Toplumsal altyapı, göç edenlerin eğitim, sağlık ve kültürel alt yapılarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Çeşitli ve yaratıcı ekonomi, sağlanabildiği sürece hem toplumsal uyum sağlanabilir, hem de ekonomik güç sağlanmış olması nedeniyle diğer bir anahtar bileşen desteklenmiş olur. Kentlerin çeşitli yaratıcı ekonomilere sahip olması ise hem göçün önleyicisi hem de göç almış kentlerde toplumsal çatışmanın oluşmasını engelleyici bir faktör olabilecektir.

Katılımlı yönetim, tüm bu süreçlerin altında yerel yönetimlerin katılımlı yönetimi gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Adger, W. N. (2000). Social and Ecological Resilience: Are they related? *Progress in Human Geography* 24,3 (2000) pp. 347–364.
- AFAD (2014), Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri, kardeş topraklarında misafirlik. Rapor. Ankara.
- Alberti, M. ve Marzluff, J. M. (2004). Ecological resilience in urban ecosystems: Linking urban patterns to human and ecological functions, *Urban Ecosystems*, 7: 241–265.
- Bennet, E. M. ve diğ. (2005). A systems Model Approach to Determining Resilience Surrogates for Case Studies. *Ecosystems*, 8, 945-957.
- Berkes, F. ve Folke, C. (1998). *Linking Social and Ecological Systems: Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience*. Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Berkes, F. ve diğ. (2003) *Navigating Social-Ecological Systems. Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge University Press. isbn-13 978-0-511-07355-7.
- Berkes, F ve Ross, H. (2013). *Community Resilience: Toward an Integrated Approach*. *Society & Natural Resources*, 26:1, 5-20.
- Cardona, O. (2007). *Indicators of Disaster Risk and Risk Management*. Washington D. C.: Inter-A-

merican Development Bank Sustainable Development Department.

Coaffee, J. ve Lee, P. (2016). Urban Resilience Planning for Risk, Crisis and Uncertainty. Palgrave.

Cutter, S., Emrich, C., Burton C. G. (2010) Disaster Resilience Indicators for Benchmarking Baseline Conditions. Journal of homeland security and emergency management.

Davoudi, S. ve diğ. (2012). Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? “Reframing” Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note. Planning Theory & Practice. 13:2, 299-333.

Eraydın, A. Ve Taşan-Kok, T. (2013). Resilience Thinking in Urban Planning. Springer.

Erdoğan, M. (2015). Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Folke, C. ve diğ. (2004). Regime shifts, resilience, and biodiversity in ecosystem management. Annu. Rev. Ecol. Evol. Syst. 35, 557.

Folke, C. (2006) Resilience: The Emergence of a Perspective for Social Ecological System Analysis, Global Environmental Change, 16, syf. 253-267.

Folke, C. ve diğ. (2005). Adaptive Governance of Social-Ecological Systems, Annual Review of Environment and Resources.Vol. 30: 441-473.

Holling, C.S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics. Vol. 4:1-23.

Ihlamur Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (2012). Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar ve Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Jha K. A. ve diğ. (2013). Building Urban Resilience Principles, Tools and Practice. USA: The World Bank.

Maclean, K ve diğ. (2013). Six attributes of social resilience. Journal of Environmental Planning and Management. 57:1, 144-16.

Özyetgin Altun, A. (2011). Kentsel Dayanıklılığın Artırılmasında Sosyo-Ekolojik İlişki Ağları ve Yapılaşmanın Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul teknik Üniversitesi.

Özyetgin Altun, A. (2017). Afet Risk Yönetimi Kapsamında Kent Planlama; İstanbul planları ve Uygulamalar. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Mimar Sianan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Pelling, M. (2003). The Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience. London: Eartscan.

Pickett, S.T.A. ve diğ. (2004). Resilient cities; meaning and metaphor for integrating ecological, social-economic, and planning realms. Landscape and Urban Planning. 69 (2004) 369–384.

Selberg, M. M. ve diğ. (2015). Resilience assessment: a useful approach to navigate urban sustainability challenges. Ecology and Society 20(1): 43.

Shaw, R. ve diğ. (2016). Urban Disasters and Resilience in Asia. Elsevier Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier. USA.

Shaw, R. ve diğ. (2009). Urban Risk Reduction: an Asian Perspective. Emerald Group Publishing Limited.

Sözcü Gazetesi, Prof. Dr. Murat Erdoğan: Suriyeli mülteciler konusunda atılması gereken 6 adım var, 5 Ocak 2018.

UN (2013). Plan of Action on Disaster Risk Reduction for Resilience. United Nations System Chief Executives Board for Coordination.

Unutulmaz, K. O. (2012). Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” Avrupa’daki Gelişimi ve

Britanya Örneği. İçinde, İhlamur Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar ve Tartışmalar, İstanbul: İletişim Yayınevi.

UNISDR (2009). Terminology on Disaster Risk Reduction. UNISDR.

UNISDR (2007). Hyogo Framework. UNISDR.

UNISDR (2015). Sendai Framework. UNISDR.

Walker, B. ve Salt, D. (2012). Resilience Practice: Building Capacity to Absorb Disturbances and Maintain Function. Washington, Covelo, London: Island Press.

Walker, H. B. Ve diğ. (2006). Exploring Resilience in Social-Ecological Systems through Comparative Studies and Theory Development: Introduction to the Special issue, Ecology and Society 11(1): 12.

World Bank (2010). Natural Hazards Unnatural Disasters the Economics of Effective Prevention, The World Bank, Washington DC.

World Bank (2011). Understanding Urban Risk: An Approach for Assessing Disaster & Climate Risk in Cities, Working Draft, The World Bank. Washington DC.

Göçmen Barınağı ve Dayanışma Mekanları: Hotel City Plaza, Atina Örneği

Dr. Öğretim Üyesi Binali TERCAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Son yıllarda istem dışı kitlesel göç küresel ve bölgesel düzeyde hızla artmaktadır. Doğa olayları yanında insan kaynaklı sosyal ve siyasal olaylar da bu göçlere neden olmaktadır. Bu çalışmada, farklı ülke örnekleri üzerinden, bireylerin veya kitlelerin istem dışı olarak göç ettikleri yeni yaşama alanları, göçmen barınakları, örgütlenme şekilleri aktarılmakta, bunlardan özgün bir göçmen barınağı ve dayanışma mekânı olan Yunanistan'ın başkenti Atina'daki City Plaza Hotel örneği çökyönlü ve detaylı bir şekilde incelenerek değerlendirilmektedir. Tüm tarihi boyunca çok kültürlü bir şehir olan Atina günümüzde, ülkelerini terk etmek zorunda kalan çoğu insan için Avrupa'da uğradıkları ilk durak olma özelliğini taşımaktadır. Ancak, ülkelerinde yaşanan savaş ve yoksulluktan kaçan insanların yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları sıkıntılar ile içinde bulundukları topluma uyum sorunları ve engeller, birçok göçmenin yaşadıkları kentin toplum yapısına uyum sağlayamamalarına ve dar bir insan çevresinde yaşamak zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kitlesel Göç, Göçmen barınağı, Hotel City Plaza, Göç siyaseti

Abstract

In recent years, involuntary mass migration has been increasing rapidly at the global and regional levels. In addition to natural phenomena, antropocentric, social and political events becoming the cause of these migrations. In this study, new living spaces, migrant shelters, and form of organizations, where individuals or masses migrate involuntarily through different country examples, are evaluated. Athens, a multicultural city throughout its history, is now the first stop in Europe for most people who have to leave their country. However, the problems encountered in the new life areas of the people, fleeing from the war and poverty in their countries and the problems and obstacles to the society in which they are living, cause many immigrants to not be able to adapt to the narrow human environment and social structure of the city they live in.

Keywords: Mass migration, Immigration shelter The Plaza Hotel, Migration politics

Giriş

Göç; insanların çeşitli nedenlerle farklı süreler ve amaçlar için değişik mesafelere istemli veya istem dışı olarak yaşam alanlarını terk ederek yer değiştirmeleridir. Temel unsuru birey olmakla birlikte toplumsal sonuçlar ortaya çıkardığı için göç olgusu, fiziksel bir hareketlilik olmasının yanı sıra toplumsal bir olgudur (Özcan 2017:183). Bireysel göçlerde genelde irade kişilerdedir. Ancak kitlesel göçlerin çok büyük bir kısmında göçmenler iradeleri dışında yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar.

Kitlesel göç son yıllarda küresel ve bölgesel düzeyde hızla artmaktadır. Doğa olayları yanında insan kaynaklı sosyal ve siyasal olaylar da bu göçe neden olmaktadır. Bireysel göçlerde genelde irade kişilerdedir. Ancak kitlesel göçlerin çok büyük bir kısmında göçmenler iradeleri dışında yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. BM Mülteci örgütü, UNHCR'nin yıllık olarak hazırlanan ve 20.06.2018 göçmenler gününde yayınlanan Küresel Eğilimler Raporu' na göre Dünya genelinde baskı, zulüm, şiddet olayları nedeniyle zorla yerinden edilmiş kişi sayısı 2014 yılında 59,5 milyonken 2015 yılında 65,6 milyon, 2017 yılı sonu itibarıyla da 68,5 milyon kişinin yerinden edildiği açıklanmaktadır. Sadece 2017 yılı içerisinde 16,2 milyon kişi, yani her gün 44.500 kişi ya da her iki saniyede bir 1 kişi yerinden edilmektedir.

Kısacası, dünyada Tayland'ın toplam nüfusu kadar zorla yerinden edilmiş olan kişi bulunmaktadır. Tüm ülkeler hesaba katılırsa, dünyadaki her 110 kişiden biri yerinden edilmiştir.

Küresel Eğilimler raporunun ortaya koyduğu diğer iki tespit ise mültecilerin çoğunluğunun kamplarda ya da kırsal alanlarda değil kentlerde yaşamakta olduğu ve küresel olarak yerinden edilmiş kişilerin çoğunluğunun (yüzde 53'ü aralarında refakatiz ya da ailelerinden ayrı düşmüş çok sayıda çocuğun da bulunduğu) gençler olduğudur.

Bu çalışmanın temel amacı; göç ve göçten kaynaklı barınma sorunlarının nedenleri, çeşitleri ve çözüm örneklerinin genel bir değerlendirmesi ile başlayıp, küresel ölçekten mikro düzeyde bir bina ölçeğine inerek Yunanistan'ın başkenti Atina'da işgal edilerek göçmen barınma ve dayanışma mekânı olarak kullanılan otellerden City Plaza Otelindeki dayanışma ve birlikte yaşam deneyimini göçmen hareketleri, sosyal dayanışma ve barınak sorunlarına çözümler bağlamında detaylı bir şekilde değerlendirmektir.

Çalışmada izlenen yöntem; göç ve göçmen barınakları konularının literatür ve kavramsal kısmıyla ilgili taraması; Akademik çalışmalar, uygulanmış proje raporları, uluslararası kuruluşlar (UNHCR, Kızılhaç, ile ulusal kuruluşların (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Kızılay, AFAD, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği...), raporları, yayınları, brifing notları ve web siteleri üzerinden taranacaktır. Atina'daki City Plaza Hotel örneği ise; Göçmenlerin dayanışma web siteleri ile 28-30.08.2017 tarihlerinde katıldığım Avrupa Sosyoloji Derneği 13. Konferansı ve bu konferans sırasında organize edilen "Atina'da Sosyolojik Yürüyüşler" programlarından "Göçmen Kenti Atina" Sosyolojik Kent Yürüyüşü sırasında yapılan kayıtlar, gözlemler ve değerlendirmelerden oluşmaktadır.

1. Dünyada İstem Dışı Kitlesel Göç ve Türkiye'nin Durumu

2018 Dünya Göç Raporu verilerine göre (Tablo 1); 1970 yılından beri Uluslararası Göçmenlerin sayısının sürekli arttığı, dünya nüfusuna oranlarının da önemli bir düzeye çıktığı görülmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Göçmenler 1970-2015 (UN DESA, 2008 2015a and, World Migration Report 2018)

Yıl	Göçmen Sayısı	Göçmen Nüfusunun Dünya Nüfusuna Oranı %
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	152,563,212	2.9%
1995	160,801,752	2.8%
2000	172,703,309	2.8%
2005	191,269,100	2.9%
2010	221,714,243	3.2%
2015	243,700,236	3.3%

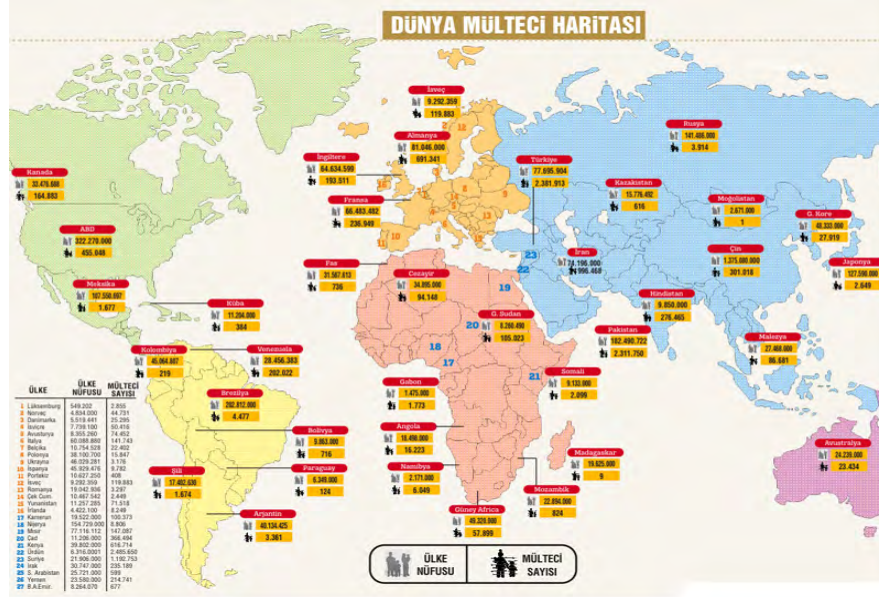
BM Mülteci örgütü, UNHCR'nin yıllık olarak hazırlanan ve 20.06.2018 göçmenler gününde yayınlanan Küresel Eğilimler Raporu' na göre Dünya genelinde baskı, zulüm, şiddet olayları nedeniyle zorla yerinden edilmiş kişi sayısı 2014 yılında 59,5 milyonken 2015 yılında 65,6 milyon, 2017 yılı sonu itibarıyla da 68,5 milyon kişinin zorunlu göçe maruz bırakılarak yerinden edildiği açıklanmaktadır (Şekil 1). Sadece 2017 yılı içerisinde 16,2 milyon kişi, yani her gün 44.500 kişi ya da her iki saniyede bir 1 kişi yerinden edilmektedir.

Şekil 1: Dünyada zorunlu göçe maruz kalan insan sayısı (<http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>)

Kısacası, dünyada Tayland'ın toplam nüfusu kadar zorla yerinden edilmiş olan kişi bulunmaktadır. Tüm ülkeler hesaba katılırsa, dünyadaki her 110 kişiden biri yerinden edilmiştir.

Küresel Eğilimler raporunun ortaya koyduğu diğer iki tespit ise mültecilerin çoğunluğunun kamplarda ya da kırsal alanlarda değil kentlerde yaşamakta olduğu ve küresel olarak yerinden edilmiş kişilerin çoğunluğunun (yüzde 53'ü aralarında refakatiz ya da ailelerinden ayrı düşmüş çok sayıda çocuğun da bulunduğu) gençler olduğudur.

Şekil 2: Dünya Mülteci Haritası (<http://www.habervitrini.com/gundem/iste-dunyanin-multecisi-haritasi-192829>) 28.01.2019)

Dünyanın bütün kıtalarında göçmen hareketleri mevcuttur (Şekil 2). Son yıllarda Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yönelen aşırı göç (Şekil 3), AB'nin siyasi yapısını tehdit etmeye neden olacak değişimleri tetiklemektedir. Aşırı göç ve mevcut göçmenler, AB içerisinde yabancı düşmanlığını (xenophobia) tetiklemektedir ve Doğu Avrupa'dan başlayarak radikal sağ partilerin yüksek oy oranlarına sahip olmalarına yol açmaktadır. Radikal sağın Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya doğru yayılması ise AB içerisinde belirsizliklerin ve beraberinde korkuların artmasına yol açmaktadır.

Mültecilerin Almanya'ya gidiş yolu

Şekil 3: Mültecilerin Almanya'ya Gidiş Yolu (UNHCR)

Dünyaya en çok mülteci gönderen ülkelere bakıldığında, Filistin, Suriye, Irak, Somali ve Sudan ilk sıralarda yer almakta, Filistin -6.694.000, Suriye-4.290.161, Irak-1.428.308, Somali-1.077.048, Sudan-500,014, D.Kongo-491,481, Myanmar-414,626, Kolombiya-395,949, Vietnam-337,829, Eritre-251,954 Çin-190,369, Orta Afrika-162,862, Sırbistan-161,671, FildişiS.-154,821 ve Türkiye 139 bin 779 kişiyle 16. Sırada (2015) yer almaktadır. Son yıllarda bu sayının hızla arttığı gözlenmektedir.

Dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkelere bakıldığında ise; Türkiye dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olarak ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de 4,5 milyon mülteci yaşamaktadır. Toplam 6,1 milyon Suriyelinin yüzde 52’si halen Türkiye’dedir. Tüm Avrupa ülkeleri ise 1 milyon 387 bin mülteciye kapılarını açmıştır. Lübnan kendi nüfusuna oranla en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. Pakistan 1,6 milyon, Lübnan 1,1 milyon, İran 980 bin, Etiyopya 736 bin, Ürdün 664 bin, Kenya 552 bin, Uganda 428 bin, Çad 420 bin, Sudan 356 bin, Almanya 316 bin, Rusya 314 bin, Çin 299 bin mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Afganistan 280 bin, Kamerun 280 bin, Fransa 273 bin, ABD 271 bin, Mısır 226 bin, Hindistan 200 bin, İsveç 169 bin, Kanada 153 bin, Avusturya 153 bin, İngiltere 119 bin, Ruanda 132 bin, İtalya 118 bin, Malezya 97 bin, Cezayir 94 bin, Hollanda 88 bin, Norveç 50 bin, Avustralya 35 bin, Belçika 35 bin, Danimarka 16 bin, Yunanistan 16 bin mülteciyi barındırmaktadır. (<http://www.gunes.com/gundem/dunyada-en-fazla-multeciye-sahip-olan-ulke-turkiyede-45-milyon-multeci-yasiyor-908433> erişim 28.01.2018).

Türkiye tarihinde çok sayıda kitlesel göç olayı yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi Cumhuriyetin kuruluş süreci ve sonrasında da devam etmiştir. Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketlerinin en somut örnekleri ise şu şekilde sıralanabilir.

1922-1938 yılları arasında Yunanistan’dan 384 bin kişi,

1923-1945 yılları arasında Balkanlar’dan 800 bin kişi,

1933-1945 yılları arasında Almanya’dan 800 kişi,

1988 yılında Irak’tan 51.542 kişi,

1989 yılında Bulgaristan’dan 345 bin kişi,

1991 yılında I. Körfez Savaşı’ndan sonra Irak’tan 467.489 kişi,

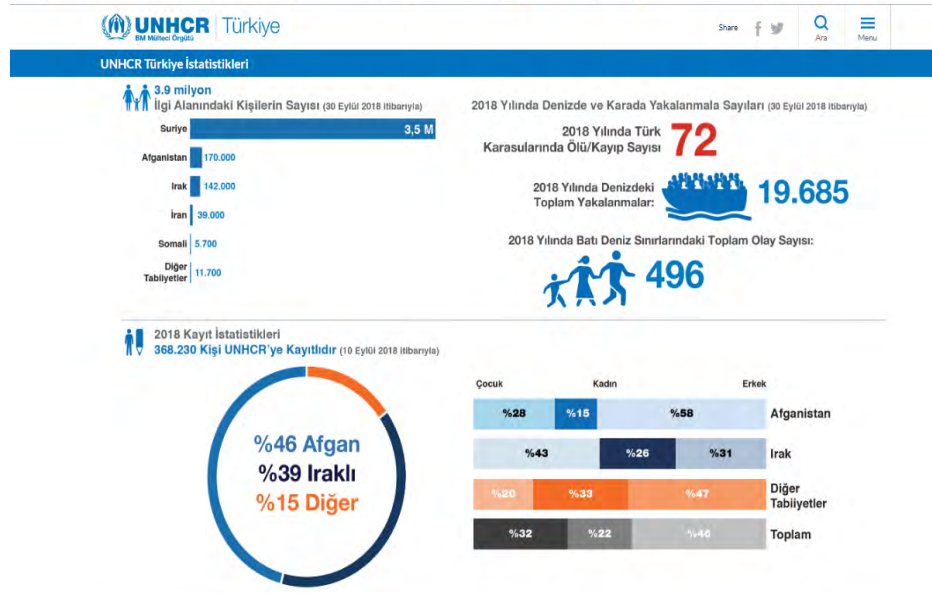
1992-1998 yılları arasında Bosna’dan 20 bin kişi,

1999 yılında Kosova’da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi,

2001 yılında Makedonya’dan 10.500 kişi,

Nisan 2011- Ekim 2018 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3,5 milyon kişi Türkiye’ye gelmiştir.

Günümüzde Türkiye’de yaşayan mültecilerin dağılımına baktığımızda ise; 3,5 milyon kişi ile Suriyeliler, 170,000 Afgan, 142 000 Iraklı, 39,000 İranlı, 5,700 Somalili ve diğer ülkelerden 11,700 kişi olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Türkiye'de Yaşayan Mülteci Sayısı (<https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> 28.01.2019)

2. Dünyada Göçmen Barınakları

- İtalya Almanya ABD-Meksika İspanya Türkiye Yunanistan-Atina Göçmen dayanışması(City Plaza Hotel)

2.1. Riace Kasabası - İtalya

Ulusal çevre derneği Legambiente, nüfusun yaşlanması ve göç sebebiyle yok olma tehlikesi yaşayan İtalyan köylerine sığınmacıların yerleştirilmesi tavsiyesinde bulunarak köylerin yok olmasına bir çözüm aramaktadır.

Şekil 5: Riace Kasabası - İtalya (<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201606051023173638-italya-kasaba-yasli-siginmaci/> 28.01.2019)

İlk olarak 1998'de Kürt göçmenlerini ağırlayan Riace (Şekil 5), o tarihten günümüze sürdürdüğü göçmen programları sayesinde bugün 20'den fazla milletten göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Nüfus kaybı nedeniyle 'hayalet kasaba' haline gelme tehlikesiyle karşı karşıyayken sığınmacılara barınma ve çalışma imkanları sunarak yeniden hayata dönen Riace kasabası, özellikle Avrupa'da son yıllarda yaşanan sığın-

macı krizinde sıklıkla örnek gösterilmektedir. 2430 köy ve kasabanın nüfussuz kalma riski altında olduğu İtalya'da, bu sayı ülke genelinde nüfusu 5000'in altında olan toplam 8047 köy ve kasabanın üçte birine denk gelmektedir (<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201606051023173638-italya-kasaba-yasli-siginmaci/> 28.01.2019).

2.2. Oranienplatz - Almanya

2012 yılında, mültecilerin Alman devletinin hakaretlerine karşı protestolarını sürdürmek amacıyla kurulan Berlin'deki Oranienplatz'daki protesto kampı ("Oplatz") protestocu Mülteci Hareketi'nin sesi olarak oluşturulmuştur.

Şekil 6: Oplatz - Almanya (<https://oplatz.net/about/> 28.01.2019 28.01.2019)

Kış geldiğinde, kar, toplantı çadırını yıkınca, özellikle ailelerin sıcak bir yere kalabilmeleri için Ohlauer StraÙe'de bulunan eski bir okul binası işgal edilerek çalışmalarını sürdürmüştür (<https://oplatz.net/about/> 28.01.2019).

2.3. ABD Ordusu Meksika Sınırındaki Göçmen Çocuk Barınakları

Özellikle son aylarda dünya basınında önemli gündem oluşturan ilginç göçmen karşıtı politika uygulamalarından biri de Trump'ın sıfır hoşgörü politikası çerçevesinde ailelerinden koparılan yaklaşık 20bin göçmen çocuk ve gencin, Teksas eyaletinin Meksika sınırında ABD Ordusuna ait askeri üslerdeki geçici barınaklarda tutulmasıdır (<https://www.revolvy.com/page/Trump-administration-family-separation-policy>).

Şekil 7: ABD Ordusuna ait askeri üslerdeki geçici göçmen çocuk barınakları (<https://www.revolvy.com/page/Trump-administration-family-separation-policy> 28.01.2019)

Bu uygulamayla ilgili olarak, The American Academy of Pediatrics, the American College of Physicians and the American Psychiatric Dernekleri çocukları ailelerinden koparma politikasının çocuklara onarılamaz zararlar verdiğini söylemektedir.

2.4. Barselona'da İşgal Evleri - İspanya

İspanyanın Barselona kentinde erken kapitalistleşmenin doğurduğu ekonomik ve sosyal krizlere birer yanıt olarak ortaya çıkan ve daha sonra hızla gelişen evsizler ve göçmenlerin ortaklaşma ve dayanışma deneyimleri barınma sorununa yeni bir kapı açmıştır. Avrupa'da yükselen işgal evi hareketinin bir parçası olarak işgal evi hareketi (Okupa) Barselona'da canlanır, farklı türlerde çok sayıda kooperatifin açılmasına önayak olarak ateneuların tekrar varlık bulmalarını sağlar.

Şekil 8: Barselona'da İşgal Evleri Ateneular (<http://sendika63.org/tag/ateneu/> 28.01.2019)

Ateneular neredeyse her mahallede görülebilen, insanların bir araya geldiği, ortak sorunlarını konuştukları, atölyeler düzenledikleri, kültürel ve sosyal ortaklaşma alanlarıdır (<http://sendika63.org/2018/06/barselonada-ortaklasma-pratikleri-isgal-evleri-kooperatifler-ve-ateneular-diyar-saracoglu-497242/> 28.01.2019).

2.5. Longo Mai Köyü, Limans - Fransa

1968 Mayıs'ının ardından İsviçre'ye sığınan bir grubun, burada İsviçreli öğrencilerle tanışıp, ortak hareket etmeye bu oluşum başlamıştır. Bir taraftan neo-nazilere karşı mücadele eden bu grup, diğer taraftan işçi mücadelelerinde yer almış, hem Avrupa, hem de İsviçre'de basın ve hukuk alanında birçok kişiyle ilişki kurmuştur. Bu deneyimin sonrasında, Limans'da bulunan Zinzine tepesinde, üzerinde sadece yıkıntı bir çiftlik evi bir de güvercin kümesinin olduğu 270 hektarlık bir arazi satın alınarak Longo Mai Köyü. Türkçesi "Çok Yaşa Köyü" 1973 yılında kurulmuştur.

Şekil 8: Longo Mai Köyü, Limans - Fransa <https://yesilgazete.org/blog/2017/10/09/omrun-uzun-olsun-longo-mai-bediz-yilmaz/> 28.01.2019

Longo Mai, Madagaskar'da kurulan bir kooperatifi desteklemiş, Costa Rica'da bir kooperatif kurulmasına bizzat önyak olmuş, Avrupa'da göçmen ve mültecilerin savunma komitesinin oluşturulmasına katkıda bulunarak, Pinochet darbesinin ardından sürgün edilen 2000 kişinin İsviçre komünlerine yerleştirilmesini sağlamıştır.

Anarşist, antimilitarist fikirlerle hareket eden grup yaşamı yeniden yaratmak için burada komünal bir topluluk kurdu. O günden bugüne sürmekte olan kooperatif şu anda Almanya'dan Costa Rica'ya, Avusturya'dan İsviçre Jura'sına kadar on farklı kooperatifle de işbirliği halindedir.

Longo Mai; yıllardır sürdürdüğü komünal deneyimi, dayanışma kültürü ve politik alanlardaki varlığından dolayı, özellikle de anarşistlere, antimilitaristlere, asker kaçaklarına ve göçmenlere kapılarını açması nedeniyle defalarca baskıyla karşılaşmıştır (https://tammakale.com/2018/11/ibadethanelerin-ve-irkciligin-olmadigi-cenneti-dunyada-yaratan-guzel-insanlarin-koyu-longo-mai/?fbclid=IwAR0zAlJgpSdhYL13Tdy-piH3G_LS0W6_R5HgZk9DerltoflN5EXiuZr0o3Gk 28.01.2019).

2.6. Türkiye'deki Göçmen Kamp Alanları

Türkiye'de özellikle Nisan 2011 sonrası oluşturulan göçmen kamp alanları hem ölçek bakımından hem de işleyiş bakımından diğerlerinden farklıdır. Yakın geçmişte afetzede geçici yerleşim alanları deneyimleri olan Ülkemizde, Göçmen kampları bir bakıma tampon mekanizma rolü oynamaktadır. Göçmenlerin bir kısmı kamplardaki çadırlarda kalmasına rağmen çok büyük bir kısmı konteynerlerden oluşan kamplarda kalmaktadırlar.

Şekil 9: Türkiye'deki Göçmen Kampları (<https://www.afad.gov.tr/tr/2282/Suriye-Genel> 28.01.2019)

Gelen göçmenlerden belli çalışma gücü ve ekonomik gücü olanlar kamplarda kısa süreli kalmakta ve kamp dışına-diğer kentlere giderek yerleşmekte, sadece bu şanslı olmayanların kamp alanlarında kalmaktadırlar. Toplam göçmen sayılarına bakıldığında (Tablo 2) geçici barınma merkezlerinde kalanların sayısının toplam göçmen sayısından çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye'deki Geçici Barınma Merkezlerindeki Göçmen Kampları ve Bu Kamplarda Yaşayan Göçmen Sayıları (15.10.2018 Suriye GBM Bilgi Notu AFAD)

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

15.10.2018

GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ

ÜLKEMİZDEKİ TOPLAM SURIYELİ SAYISI *		3.577.792		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ TOPLAM MEVCUDU		178.965		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNDE BULUNAN SURIYELİ SAYISI		174.256		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNDE BULUNAN IRAKLI SAYISI		4.709		
İL	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ	BARINMA TİPİ	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
HATAY	Altınözü Konteynerkenti	2.056 konteyner	8.179 Suriyeli	16.894
	Yayladağı Konteynerkenti	776 konteyner 32 betonarme bölme	3.670 Suriyeli	
	Apaydın Konteynerkenti	1.181 konteyner	5.045 Suriyeli	
	Güveççi Çadırkenti**	824 çadır	0	
GAZİANTEP	İslahiye Çadırkenti**	1.552 çadır	0	3.732
	Karkamış Çadırkenti**	1.578 çadır	0	
	Nizip 1 Çadırkenti**	1.873 çadır	0	
	Nizip 2 Konteynerkenti	908 konteyner	3.732 Suriyeli	
ŞANLIURFA	Ceylanpınar Çadırkenti	4.972 çadır	17.100 Suriyeli	64.432
	Akçakale Çadırkenti	6.461 çadır	21.057 Suriyeli	
	Harran Konteynerkenti	2.069 konteyner	9.729 Suriyeli	
	Suruç Çadırkenti	7.028 çadır	16.546 Suriyeli	
KİLİS	Öncüpınar Konteynerkenti	3.089 konteyner	9.898 Suriyeli	24.164
	Elbeyli Beşiriyi Konteynerkenti	3.586 konteyner	14.266 Suriyeli	
MARDİN	Midyat Çadırkenti**	1.053 çadır	0	0
KAHRAMANMARAŞ	Merkez Konteynerkenti	5.008 konteyner	16.309 Suriyeli	21.018
			4.709 Iraklı	
OSMANİYE	Cevdetiye Konteynerkenti	3.352 konteyner	13.585 Suriyeli	13.585
ADİYAMAN	Merkez Çadırkenti	2.302 çadır	0 Suriyeli	0
ADANA	Sarıçam Konteynerkenti	6.136 konteyner	26.176 Suriyeli	26.176
MALATYA	Beydağı Konteynerkenti	1.977 konteyner	8.964 Suriyeli	8.964
TOPLAM		27.675 çadır ve betonarme bölme (54.703 kişi, %30,6)	Suriyeli	174.256
		30.138 konteyner (124.262 kişi, %69,4)	Iraklı	4.709
		57.813 toplam	Toplam	178.965

EĞİTİM HİZMETİ

Öğrenci sayısı					Öğrencilerin sınıf seviyeleri				Yetişkin eğitimleri	
GBM	Devlet okulları	Geçici eğitim merkezleri	Açık okullar	Toplam	Okul öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise ve diğer	Mesleki eğitim	Genel eğitim
83.246	381.593	138.387	9.620	612.846	33.397	378.304	141.278	59.867	87.168	216.060

SAĞLIK HİZMETİ

GBM'lerde çalışan sayısı				Türkiye geneli sağlık hizmetleri verileri			
Türk doktor	Türk sağlık personeli	Suriyeli doktor	Suriyeli sağlık personeli	Poliklinik	Hastanede yatan	Doğum	Ameliyat
156	186	109	137	34.501.808	1.423.844	302.470	1.188.606

* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan Suriyeli kayıtları temel alınmıştır.

**Söz konusu geçici barınma merkezleri geçici süreyle kapatılmıştır.

2.7. Yunanistan'da Göçmen Barınakları

2.7.1. Savaş Gemisine Yerleştirilen Göçmenler

12.01.2017 tarihinde Yunanistan'ın Midilli Adası'ndaki Moria kampındaki çadırlarda yaşayan 3 binin üzerinde sığınmacının bir kısmı, tesis yetersizliği nedeniyle Midilli limanına bağlanan Yunan Deniz Kuvvetleri'ne ait, 500 kişilik yatak ve sağlık birimlerinin bulunduğu bir savaş gemisine yerleştirilmiştir.

Şekil 10: Türkiye'deki Göçmen Kampları (<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201701121026735414-yunanistan-siginmaci-savas-gemisi/> 28.01.2019)

Ayrıca, BM yetkililerinin inisiyatifiyle hasta ve çocuklardan oluşan 130 kişi adadaki çeşitli otellere yerleştirilmiştir (<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201701121026735414-yunanistan-siginmaci-savas-gemisi/> 28.01.2019).

2.7.2. The City Plaza Hotel- Atina - Yunanistan

Tarihi boyunca Atina kenti çok kültürlü bir şehir olmuş, bugün de ülkelerini terk etmek zorunda kalan çoğu insan için Avrupa'da uğradıkları ilk durak olma özelliğini devam ettirmektedir. Ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma ve yoksulluktan kaçan insanların yeni yaşamlarına ilk tutunmaya çalıştıkları merkezlerden biridir. Göçmenler için farklı barınma şekillerinin bulunduğu Atina kent merkezinde boş otel binalarının göçmenlerle birlikte Ekonomik ve Politik Sığınmacılarla Dayanışma İnisiyatifi'nin katkısıyla işgal edilerek bir göçmen barınağına dönüştürülmesi bu örneği, oldukça ilgi çekici bir uygulamaya dönüştürmüştür.

Şekil 11: The Hotel City Plaza (Tercan, B.)

Göçmen dayanışması oldukça canlı olan Atina’da 22 Nisan 2016 sabahı, borçları nedeniyle 6 yıldan fazla bir süre önce kapandığı belirtilen (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gen-atinada-siginmaci-oteli-avrupaya-40095295>) City Plaza adlı terk edilmiş 400 yataklı otel, ilk olarak işgal edilerek mülteciler için konaklama ve dayanışma mekânı haline getirilmiştir. Daha sonra işgal edilen otel sayısı 12 ye çıkmıştır. Genelde ülkedeki sığınmacıların ücra köşelerdeki kamplar yerine merkezde yerel halkla birlikte yaşaması ihtiyacının vurgulanması amacıyla, Ekonomik ve Politik Sığınmacılarla Dayanışma İnisiyatifi’nin katkılarıyla bu eylem gerçekleştirilmiştir. İşgal otellerinde yaşayan göçmenlere karşı ilk zamanlar ırkçı saldırıların yaşandığı ancak sonraki süreçte dayanışmanın büyümesiyle saldırıların durduğu belirtilmektedir. Bir zamanlar yalnızca ekonomik gücü olanlarla anılan “Avrupa’nın En İyi Otel”i günümüzde, yarısı çocuk, yaşlı ve kadınlardan oluşan 13 farklı ülkeden toplam 400 mültecinin barındığı bir mekâna dönüştürülmüştür.

Otelde yaşayan göçmenlerin ihtiyaçlar, dayanışma hareketinin yürüttüğü kampanyalarla ve etkinlik gelirleriyle karşılanmakta, buradaki yaşam alanı hiçbir kamu kurumunun mali desteği alınmadan, yüzlerce gönüllünün desteğiyle, dayanışma esaslı çalışmalarla ayakta tutulmaktadır. City Plaza Otel’de kurulan yaşam komşulardan, şehri–hatta memleketin çeşitli noktalarından gelen oyuncaklarla, yemeklerle, kıyafetlerle, temizlik malzemeleriyle, kitaplarıyla vs. devam eder. Irkçılıktan, devletçilikten, cinsiyetçilikten, ahlaklıktan arındırılan eğitimlerden film gecelerine ve turnuvalara kadar her şey “Herkes İçin Yaşam” anlayışıyla örgütlenir (<http://www.beraberhaber.com/city-plaza-avrupanin-en-iyi-oteli-ya-da-herkes-icin-yasam-makale,1.html>).

Atina’da genelde, yerel topluluklar, göçmenleri önemli bir kültürel, sosyal ve ekonomik tehlike olarak görmektedirler. Dolayısıyla göç sadece göç edenleri değil, göç edilen yerde bulunan yerleşik toplumları da etkilemektedir.

70 milyona yakın yerinden edilmiş mültecinin olduğu dünyada, farklı organizasyonlarla oluşturulmuş sosyal ve fiziksel yaşam alanları arasında City Plaza Hoteli yıllardır özgün ve sürdürülebilir bir göçmen barınma mekânı olarak işlemektedir. En iyi bilineni, “Birlikte yaşıyoruz dayanışmamız kazanacak” motosuyla City Plaza Hotel, hem ziyaretçileri, etkinlikleri ve kampanyalarıyla hem de mekân içerisindeki örgütlenme yapısıyla oldukça dikkat çekici bir örnektir.

Şekil 12: City Plaza Hotelde Müzik etkinliği, Eğitim ve Mutfak (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gen-atinada-siginmaci-oteli-avrupaya-40095295> 28.01.2019)

Müzik ve eğitim etkinliklerinin yanında sığınmacılara otelde ayrıca, yemek (Şekil 13), sağlık ve tıbbi malzeme gibi hizmetler de sağlanmaktadır.

Şekil 13: City Plaza Hotelde, Eğitim ve Acil İhtiyaç Listelerinin İlanı (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gen-atinada-siginmaci-oteli-avrupaya-40095295> 28.01.2019)

DONATE FOR THE BEST HOTEL IN EUROPE

With your donation you ensure the continued existence of the City Plaza Hotel project and provide space for refugees stuck in Greece.

All donations will be used exclusively for the residents of the City Plaza Hotel and to guarantee their continued well-being. A possible surplus might be used to support similar solidarity initiatives with refugees.

Donations are handled through the Plateia Allieggyis - Initiative of Solidarity to Refugees e.V. non-profit charity registered in Munich, Germany.

plateia allieggyis e.V.
Initiative of Solidarity to Refugees
Westendstr. 19
80339 München
Germany/Europe
email: contact@plateia-a.net
fax: +49 89 7465 4662

Your donations are tax-deductible under the German tax code. For donations up to EUR 200.00, usually proof of transfer like a bank statement is sufficient for your tax declaration. Otherwise, and for donations above EUR 200.00, we will automatically send you a donation certificate at the beginning of next year. Please make sure that we have either an email or a postal address of yours. The easiest is to drop us a short email.

Thank you for your support!

How does my donation help City Plaza Hotel?

To give you some indications in what way your donation will support the City Plaza Hotel, have a look at this list:

- A donation of EUR 29.00 will pay for the needs of an individual for one month
- A donation of EUR 79.00 will pay for the needs of a couple for one month
- A donation of EUR 149.00 will pay for the needs of an entire family for one month

CONTACT US
support@best-hotel-in-europe.eu

Şekil 14: City Plaza Hoteldeki Eğitim ve Acil İhtiyaçlar temelde Bağış Sistemiyle Karşılanmaktadır. (<https://www.facebook.com/sol2refugees/> 28.01.2019)

Şekil 15: City Plaza Hotel Dayanışma Gruplarının Yoğun Ziyaret Ettiği bir Noktaya Dönüşmüş Durumdur (Tercan, B.)

Sonuç ve Öneriler

Göç konusu, yol açtığı etkilerden dolayı, dünyanın en önemli güncel konularından biri durumundadır. Göç konusu, nedenleri ve sonuçları itibarıyla çok boyutlu olarak değerlendirilmesi gereken bir sosyal sorundur. Neden ve sonuçları yanında etkilediği toplumlar açısından da tartışılması gereklidir. Bu durum sadece göç edenleri değil, göç edilen yerde bulunan yerleşik toplumları da etkilemektedir. Aslında pek de gündemde olmayan, fakat diğerleri kadar önemli olan, kaynak ülkenin toplumlarının da göç sürecinden etkilendiği söz konusudur. Genelde, yerel topluluklar, göçmenleri önemli bir kültürel, sosyal ve ekonomik tehlike olarak görmektedirler.

Dünyada farklı örneklerle göçmen ve göçmen barınağı konusu değerlendirilirken, Hotel City Plaza Atina örneği, Göçmen dayanışması, boş konut ve boş yapıların barınağa dönüştürülmesi yönleriyle, yıllardır işleyen, model olabilecek nitelikte, sürdürülebilir bir yaşam mekanı örneğidir.

Avrupa'nın kilit kentlerinden biri olan Atina, sahip olduğu coğrafi konum, kentsel kapasite ve imkânlar dolayısıyla göç hareketlerinin düğüm noktasında yer almış ve göçmen çekim merkezi olma kimliğiyle öne çıkmıştır. Bu kent önümüzdeki süreçte de göçmen yaşam alanları inceleme ve araştırmaları için potansiyel kentlerden biri olacaktır.

Kaynakça

- 15.10.2018 tarihli Suriye GBM Bilgi Notu AFAD
- Özcan, E . (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 2 (4), 183-215.
- Retrieved from
- UN DESA, 2008 2015a and, World Migration Report 2018
- <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- <http://www.habervitrini.com/gundem/iste-dunyanin-multeci-haritasi-192829>) 28.01.2019
- <http://www.gunes.com/gundem/dunyada-en-fazla-multeciye-sahip-olan-ulke-turkiyede-45-milyon-multeci-yasiyor-908433> erişim 28.01.2018.
- <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> 28.01.2019
- <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201606051023173638-italya-kasaba-yasli-siginmaci/> 28.01.2019
- <https://oplatz.net/about/> 28.01.2019 28.01.2019
- (<https://www.revolvy.com/page/Trump-administration-family-separation-policy> 28.01.2019
- <http://sendika63.org/tag/ateneu/> 28.01.2019
- <https://yesilgazete.org/blog/2017/10/09/omrun-uzun-olsun-longo-mai-bediz-yilmaz/> 28.01.2019
- <https://www.afad.gov.tr/tr/2282/Suriye-Genel> 28.01.2019
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201701121026735414-yunanistan-siginmaci-savas-gemisi/> 28.01.2019
- <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gen-atinada-siginmaci-oteli-avrupaya-40095295> 28.01.2019
- <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/gen-atinada-siginmaci-oteli-avrupaya-40095295> 28.01.2019
- <https://www.facebook.com/sol2refugeesen/> 28.01.2019
- <http://esa13thconference.eu/index.php/practicalities/sociological-walks/>
- <http://gazetekarınca.com/2018/06/city-plaza-avrupanın-en-iyi-oteli-ya-da-herkes-icin-yasam-berfin-azdal/> Erişim 30.06.2018
- <http://www.un.org.tr/zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanın-saglanması-kritik-onemde/> Erişim:30.07.2018

Öğrenci Paneli

Moderatör: Zafer Mutluer

Zeynep Bıyık, Yasemin Şentürk Yılmaz, Dilek Karabulut, Fatma Tuğba Canan,
Dr. Ali Kemal Çınar, Dr. Ömer Selvi, Serkan Sultan

Aybüke Erenay

Barış Öztürk

Büşra Özhan

Emine Kara

Eylül Nisa Özdemir

Halil İbrahim Şerbetçioğlu

Hüsna Karakılıç

İbrahim Kurt

İrade Yıldırım

Kerem Can Kaya

Melike Sena Kılıç

Mutlu Duran

Rabia Usta

Serenay Şeker

Süleyman Akkurt

Şeyda Kaya

Tunçhan Toper

**Bu oturumda yer alan sunuşlar deşifre metinlerden derlenmiştir.*

ÖĞRENCİ PANELİ OTURUMU

OTURUM BAŞKANI- Öğrenci Paneli oturumumuza hoş geldiniz. Oturum başlamadan önce arkadaşlarımız hazırlıklarına devam ederken, bir hatırlatmada bulunayım. Saat 19.00'da burada yemek salonunda Dünya Şehircilik Günü yemeğimiz olacak.

Arkadaşlar hazırlıklarına devam ederken, ben biraz öğrenci çalıştayından bahsedeyim. Öğrenci çalıştayı artık gelenekselleşmeye başladı. Her sene Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu teması kapsamında, daha öncesinden birkaç farklı üniversiteden kolokyumun yapıldığı yere gelip çalışmalarını önden yürütüyorlar ve bu süreçte farklı üniversitelerden, farklı yaklaşımları birbirleriyle paylaşıp bir üretim içerisinde bulunuyorlar.

Bu sene de yedi farklı üniversiteden 16 arkadaşımız öğrenci çalıştaya katıldı. Cumartesi gününden itibaren çalışmalarını sürdürüyorlar. Çalıştay kapsamında, göç mekân siyaset temasıyla uyumlu olacak şekilde Basmane ve Bayraklı bölgesinde çalışmalar yürüttüler. Öncelikle biz Cumartesi günü atölye yürütücüsü arkadaşlarla birlikte çerçeve sunumlar gerçekleştirdik. Ali Kemal Çınar arkadaşımız zihinsel haritalama yöntemleriyle ilişkili bir sunumda bulundu öğrenci arkadaşlarımıza. Nehir Yüksel Basmane'deki planlama süreçlerine ilişkin bir sunum paylaştı. Uğur Bayrak keza Bayraklı bölgesinde yeni kent merkezi planlarına ilişkin süreci arkadaşlarımıza ilettiler. Dilek Karabulut, sermaye göçüne ilişkin birtakım çerçeve sunuş yapmış oldu. Ömer Selvi ve Serkan Sultan arkadaşlarımız da, Basmane'deki göçün toplumsal yansımalarını ve oradaki örgütlenmeye ilişkin birtakım bilgilerde bulundular. Bir de aynı zamanda oradaki kapılar kolektifinin Basmane'deki haklı sıcak temasından dolayı arkadaşlarımız çok daha rahat çalışma yapabildiler ve daha rahat bilgi edinmiş oldular bu anlamda. Onlara da katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Bayraklı'yı çalışan arkadaşlarımız buradalar, kalabalık bir ekip. Hepsini tek tek anmak istiyorum. Gazi Üniversitesinden Hüsnü Akarıkılıç arkadaşımız var, aynı zamanda Aybuke Eren arkadaşımız da Gazi Üniversitesinden katılıyor. Konya Teknik Üniversitesinden Süleyman Akkurt burada, Eylül Nisa Özdemir Erciyes Üniversitesinden, Tunçhan Toper, Şeyda Kaya, Serenay Şeker ve Büşra Özhan Dokuz Eylül Üniversitesinden katılım sağladılar.

Arkadaşlarımız, Bayraklı'da sermayenin göçünü birtakım sorular ortaya atarak tartıştırmaya çalıştılar bu süreçte. Devamında da Basmane'de emeğin göçünü ortaya attıkları sorularla tartıştıracaklar.

Ben sözü arkadaşlarıma veriyorum, Bayraklı'daki çalışmalarını sizlerle paylaşacaklar.

Arkadaşlarımızın sunumu bir videoyla başlayacak, devamında çalışmalarını anlatacaklar.

(Video izlendi)

KONUŞMACI- Merhabalar, ben öncelikle 2030 kent merkezi videosuna atıfta bulunarak başlamak istiyorum. Videoda kentin ilk kurulduğu yere tekrar bir dönüşten bahsediliyor. Fakat planlar incelendiğinde ve saha çalışması yapıldığında, Bayraklı yeni kent merkezinde Simina'ya ait bir iz görülmemiştir. Ayrıca şu anda da gördüğümüz bu görselde saha çalışmaları sonucunda bizim aklımıza gelen bazı sorular bulunmakta. Herkes için mi kent merkezi, gerçekten kent merkezi mi, sermaye için kent merkezi mi soruları aklımıza geldi.

KONUŞMACI- Yine bunların yanı sıra gelinen yer olabilecek mi? Ayrıca sermayenin yoğunlaşmasından, çevresindeki yerleşim alanı nasıl etkileniyor veya etkileniyor mu? Göç mekâna göre mi gerçekleşiyor, yoksa mekân göç ile mi şekilleniyor soruları çalışmalarımıza yön verdi.

KONUŞMACI- Bu alanda topladığımız görsel verileri sizlerle paylaşacağız.

KONUŞMACI- Öncelikle bu görselde gördüğümüz, şu anda planlanan projenin üç boyutlu hale getirilmiş hali. 2030 yılında proje bittikten sonra böyle bir görüntü planlanıyor.

Burada da iki farklı mekânın, plan sınırı dışında kalan mekânla plan sınırı içindeki mekânın bir

karşılaştırmasını görüyoruz. Plan sınırında güvenlikle sürekli gözetim altında olan kamusal alanlar görünüyor. Üst gelir grubuna hitap ediyor bu alanlar, fakat alt gelir grubunu davet eder bir nitelikte mi? Biz bunu sorguladık o alanda. Karşı tarafta ise, yeni kent merkezi plan sınırı içinde kalmayan bir çocuk parkını görüyoruz, farklı kullanımlar içeren alanlar oluşmaya başlıyor.

Bu fotoğrafta da iki mekânın fiziksel ayrışmalarını görüyoruz.

KONUŞMACI- Ben burada bir söze girebilir miyim? Bu iki mekânın fiziksel farklılaşması aslında çok derin bir toplumsal sorunu barındırıyor içinde. Çünkü bu iki mekânın fiziksel farklılaşması, aynı zamanda toplumu oluşturan parçalar arasında büyük bir ayrıma yol açıyor. Bu fotoğraf karşımıza çıkmışken bunu belirtmek istedim aynı zamanda.

KONUŞMACI- Burada da plan sınırı olarak belirlenen Manas Bulvarının batı bölgesinde kalan planın sosyokültürel yapısıyla, doğu bölgesinde mevcut durumda yaşayan insanların sosyokültürel yapısının farklılığını görüyoruz.

Aynı zamanda plan süresi içinde süreç durumunda gerçekleşirken, planda aynı zamanda gökdenlenler yükseliyor bu süreçte, fakat orada hâlâ mevcut halk yaşıyor. Bu onlar için uygun bir durum mu oluşturuyor? Bunu sorguladık yazarken aynı zamanda. Ve bu süreç içerisinde sonuçta oluşan kent merkezinde bu insanlar barınabilecek mi? Bunu sorguladık.

Bu görselde de kentsel fonksiyonun dönüşüm sürecinde oluşan bir mekânsal yapı karmaşası ortaya çıkıyor gözlemlerimize göre. Son olarak da, kamusal nitelikli bir alanın, girdiğimizde insan ölçeği olarak uygun bir nitelikte mi? Aynı zamanda bunu sorguladık.

Bu görselde de hazırladığımız şematik gösterimde, hissedilen kent merkezi olarak şu anda Konak öngörülüyor. Ama planlanan bir kent merkezi var Bayraklı, bu ikisini karşılaştırmak istedik. Öncelikle bir kentin belleği olduğunu söylemek istiyoruz. Konak geleneksel kent merkezini incelediğimizde, toplanma mekânı olarak Konak Meydanı, bu alanı tanımlayan kamusal mekânlar bulunuyor. Konak'ta insanlar sadece işlerini halletmek için değil, alışveriş eğlence yemek yemek ve aktiviteler için toplanıyorlar.

Bizim kent merkezi tanımımıza göre oluşan mekân algısıyla, yeni kent merkezinde oluşturulmak istenen mekân algısı aynı şeyler değil, bunu fark ettik. Yeni kent merkezine baktığımız zaman, karşımıza çıkan faktörlerin başında folkart ve diğer yüksek katlı binalar, rezidanslar yer almakta. Kamusal alanların kullanımı, hatta yeterliliği farklı toplum sınıflarının sınırları İzmir kültürünün sekteye uğradığını, bir toplumsal yapının oluşmasına neden oluyor.

Burada da Bayraklı'nın 18 yıllık değişim sürecini uydu görüntüsünde görüyoruz.

OTURUM BAŞKANI- Arkadaşlara teşekkür ediyoruz. Soru ve katkılarınızı en son toplu biçimde alırsak daha iyi olur. Çünkü bir bütün çalışma, iki ayrı farklı alanda olsa dahi. Şimdi Basmane çalışanı arkadaşlarımızı buraya davet ediyorum. (Alkışlar)

Arkadaşlar hazırlıklarını sürdürürken, ben Basmane çalışan arkadaşlarımızı tanıtayım. Kırklareli Üniversitesinden Emine Kara, Kerem Can Kaya, Mutlu Duran arkadaşlarımız burada bulunuyor. Yıldız Teknik Üniversitesinden Barış Öztürk arkadaşımız burada. Dokuz Eylül Üniversitesinden Halil İbrahim Şerbetçioğlu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesinden Melike Sena Kılıç arkadaşımız burada. Gazi Üniversitesinden İbrahim Kurt, Erciyes Üniversitesinden de Rabia Usta arkadaşımız burada.

Sözü ben Erciyes Üniversitesinden Rabia Usta'ya bırakıyorum.

Rabia USTA (Erciyes Üniversitesi)- Öncelikle hepiniz hoş geldiniz, buraya geldiğiniz için çok teşekkür ediyoruz. Bu çalıştay ortamını bize sağlayan yürütücülerimize ve burada bize yardım eden hocalarımıza çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi slaydımızda Basmane'nin tarihsel sürecinden biraz bahsetmek istiyoruz. İzmir'in en eski ve unutulmaya yüz tutmuş semtlerinden biri Basmane. Antik çağlardan Osmanlı İmparatorluğuna, cumhuriyet dönemine kadar süreci dayanıyor ve izlerini de bünyesinde hâlâ barındırıyor. Dini yapıları, sebil-

leri, hamamları ve oteller bölgesi İzmir merkezinde kalıyor.

1950’li yıllarda göç olgusundan ötürü İzmir’in Basmane bölgesinde farklı etnik kökenler yoğunlaşmaya başlıyorlar ve farklı etnik ve sosyoekonomik yapıları da birbirinde barındırarak, bir arada yaşamaya başlıyorlar.

KONUŞMACI- Tarihsel gelişime baktığımızda, Basmane ve çevresinde çeşitli dönemlerde yaşanmış ve yerleşim tüm dönemlerin izlerini taşımaktadır. Bu bölge eski Kervansaray bölgesidir. Çevresinde su izlerine rastlanmaktadır. Bölgenin güneyinde Kadife Kale vardır, batısında ise şehrin ticaret odağı olan Kemeraltı çarşısı bulunmaktadır.

KONUŞMACI- Basmane bölgesi tarihsel açıdan birçok etnik kökeni farklı insanlar tarafından el değiştirmiştir. 17.Yüzyılda kentin büyümesiyle etnik çeşitlenme artmış ve 17.Yüzyılın sonlarında İran ipek ticaretinde olan Ermeniler, bugünkü Basmane çevresine yerleştirilmiştir.

Bölgede şu anda geneli Suriyeli mülteciler olmak üzere Kürt göçmenler, Afrika kökenli göçmenler, Romanlar ve Türkler bulunmaktadır. Bu gruplar kendi içlerinde homojen olarak birleşip beraber yaşamaktadırlar.

KONUŞMACI- Oteller bölgesi; öncelikle bölgenin antik dönem eserleri, Osmanlı döneminden cumhuriyet dönemlerine kadar pek çok eseri içerdiğini biliyoruz. Basmane’nin çevresinde günümüz dini yapılarının, hamamlar, sebiller, çeşmeler geleneksel konut alanlarının ve tarihi sokaklarının olduğunu görüyoruz. Oteller bölgesinde Basmane bölgesi oteller sokağı olarak anılan bölgede ise, konutların otellere dönüştüğünü gözlemliyoruz. Bu bölgede Kemeraltı, Alsancak Limanı ve İzmir’in Anadolu’nun iç kısımlarına bağlayan ana arter üzerinde Basmane garının hemen yanında yer aldığını biliyoruz.

Dibek Sokağı süreç içerisinde oteller sokağı olarak anılmaktadır. Oteller sokağında konutlar, konut oteller, İzmir evlerine ait tipik özellik gösteren mimariler de dikkat çekmektedir. Bu da oteller sokağının sokak görüntüleri.

KONUŞMACI- Biz burada mekânsal değişimi soyutsal olarak bir haritalamaya gittik. Öncesinde videoda tarihsel olarak Basmane’nin uydu görüntüleri var. Biz burada mekânı sosyal ve fiziksel anlamda soyutlamaya çalıştık. Fiziksel olarak ayrıışan bölgeler Agora, atölye ve iş merkezleri ve oteller bölgesi olarak belirledik. Sosyal anlamda ise, Türklerin, Kürtlerin ve Suriyelilerin etnik olarak ayrıştığı, kendi içlerinde kümелendiğı bölgeleri göstermeye çalıştık. Yeşil alan genellikle Kürtlerin yaşadığı bölge pembe alan gösterim olarak Türklerin yaşadığı bölge, kahverengi alan ise Suriyeli göçmenlerin yaşadığı bölge. Alanımızda Basmane garı, tarihi gar göçü alan merkez olarak gözükmekte ve Hatuniye Cami bizim alanımızın odak nokta konumunda bulunmaktadır.

Burada mekânsal hareketliliğı soyutlamaya çalıştık.

KONUŞMACI- Arkadaşlarım biraz daha Basmane’nin tarihsel gelişiminden ve sosyokültürel özelliklerinden bahsetti. Ben de biraz daha medyada yer aldığından bahsedeceğim.

Bu haber Yeni Bakış Gazetesinin 2014 yılında bir haberi ve Basmane’yi karmaşanın adı olarak tanımlıyor. Burada Afrika’dan Suriye’den ve Kürt bölgelerinden gelen insanların kentte sorunlar yarattığını ve özellikle mimari eserleri yapıları kullandığından bahsetmekte.

Bir diğer haber de “İzmir’in göbeğinde insanlık dramı” olarak adlandırılıyor. Burada da yine Irak, Afganistan ve Afrika’dan gelen insanların, fotoğrafta da görüldüğü gibi aslında bir evde birçok ailenin yaşadığını gözlemleyebiliyoruz ve haberin yine detaylarına bakacak olduğumuzda, oradaki toplumsal sorunları ve çektikleri sıkıntılardan bahsediliyor.

Bu haber de yine mülteci dramının merkezi Basmane olarak başlıklandırılmış. Bu haberde de, gelen Suriyelilerin İzmir’i bir geçiş noktası olarak gördüklerini ve Avrupa için bir umut kapısı olarak nitelendirdiklerinden bahsediyorlar. Bu da “İzmirli afro Türkler” başlığında bir haber. Buradaki afro Türklerin kendilerini “İzmirli afro Türkler” olarak tanımladığından bahsediyor. 1500’lü yıllarda tarım işçiliğı veya

askerlik gibi nedenlerden dolayı çok eski yıllardan beri İzmir'e geldiklerini ve hatta burada yaşayan geçmişteki insanların Çanakkale Savaşı anılarını anlattığı detaylandırılıyor haberde.

KONUŞMACI- Atölyemiz boyunca Basmane'de yaptığımız alan gezileri ve birçok farklı kesimden insanla yaptığımız görüşmeler doğrultusunda, atölyemizin üretimi mahiyetinde kısa bir video çalışması hazırladık. Gönül isterdi ki bizimle fikirlerini duygularını paylaşan herkesin düşüncelerini bu çalışmaya aktarabilseydik. Umarım videomuzda Basmane sakinlerinin bu duygularını bir nebze de olsa aktarabilmişizdir.

KONUŞMACI- Ben size yaptığımız röportajlardan bahsedeceğim. Alanda farklı etnik kökenlere sahip birçok insanla konuşmamıza rağmen, çoğu güvenlik nedeniyle video veya ses kaydına karşı çıktılar. Bu röportajlardan anladığımız kadarıyla Basmane'de yaşayan insanlar, aslında yaşadıkları yerden memnun olmasına rağmen, farklı etnik gruplar arası etkileşim çok az. Basmane'de en çok ayrımcılığa uğrayan kesim aslında Afrika kökenli insanlar. Bu etnik grupların tek bir, yani bir sürü sorunları var. Bunlardan başlıcaları, iş bulamama, geçimlerine devam etmekte zorlanma ve sosyal anlamda ayrıcalığa uğramalarıdır.

Alanda yaptığımız çalışmalar ve röportajlar sonucu elde ettiğimiz video çalışmasını sunuyoruz. İyi seyirler.

(Video izlendi)

OTURUM BAŞKANI- Tüm arkadaşlarımın kısa sürede yoğun bir emekle iyi işler çıkarttıklarını düşünüyorum. Şimdiden onlara teşekkür ediyorum.

Ben Bayraklı'yı çalışan arkadaşlarımı da buraya davet ediyorum. Şimdi soruları katkıları önerileri eleştirileri olanları alabiliriz.

Recep Ali DEMİR- Merhabalar, Recep Ali Demir, şehir plancısıyım.

Mesela Basmane'de geleneksel bir doku var gördüğüm kadarıyla, tarihi bir alan. Burada peki ne çözüm önerisi getiriyorsunuz, ne yapılabilir? İkisi arasında hangisi doğru, ikisi mi yanlış? Bunlar biraz ortada kalmış gibi geldi. Bununla ilgili düşüncenizi merak ettim. Ben alanda aktif olarak gezmedim görmedim, bunları merak ediyorum.

KONUŞMACI- Soruya şöyle cevap vermek istiyorum. Basmane'de biz aslında belli bir çözüm önerisi getirmedik. Çünkü her insanın düşüncesi farklıdır ve bu konu hakkında çok farklı çözümler getirilebilir. Bizim burada amaçladığımız şey, sizin bu sorunları görmeniz benimsemeniz ve bu sorunlara kendinizce çözüm üretmeniz. Biz aslında sizin düşünmesini sağlamak istedik.

Berfin SÖNMEZ- İTÜ'de son sınıf plancıyım ben de, Berfin Sönmez. Aslında biraz önce beyefendinin dediğiyle benzer bir eleştiri naçizane getireceğim.

Bayraklı projesini, reklam filminden ben yeni öğrendim, çok hâkim değildim. Gerçekten eleştirilmesi gereken bir proje ki, arkadaşlar özellikle sorguladıkları soruları ilettiler. Ama ben mesela İstanbul'dan geliyorum ve hâkim değilim. Çok havada kaldı. Malum, bir problem var, iki tane rezidans var. Peki onun dışında, sürdürülebilir yeşili önermiyor bu proje veya kat yüksekliğini bir anda şuna çıkarttılar. Tamam, şimdi konuşan arkadaş dedi ben sizi düşünmeye itiyorum, ama bana düşünecek sorunlar iletilmedi. Bir reklam filmi izledim, pointler verildi ve sunum bitti. Mesela bu konu hakkında eleştiri getirmeyi ve tartışmayı çok isterim, ama elimde veri yok. Reklam filminden elde ettiğim görseller var sadece.

SALONDAN- Gizem ben, kentsel tasarım projesinde Bayraklı'da çalışıyoruz, o yüzden çok hâkim olduğumuz bir alan. Bayraklı'da hem çarpık kentleşme, hem de alt gelir grubunun olduğu bir bölge ve bu anlamda ben aslında birlikte düşünmek adına bir şey ortaya atmak istiyorum. Bir haftada ancak bu kadar bir şey yapılabilirdi, elinize sağlık.

Oradaki insanları pek düşünmeden yapılan ve tepeden inme bir 2030 kent merkezi projesi var. Burada bir sorun var gibi geliyor bana. Alt gelir grubundan insanlar oldukları için, taleplerde de yapılan

araştırmalarda da genel olarak yeni iş imkânı yeni alanlar talep ediyorlar. Oradan baktığımızda, insanlara böyle bir şey gösterildiğinde, o zaman iş alanları bize açılıyor gibi bir yerden yaklaşabiliyorlar ve orada yer alarak bunu istiyor olabiliyorlar. İnsanlara yerinden edilmelerin olabileceğini anlatmak üzerine, bilgi paylaşmak, birlikte düşünmek için nasıl yerel halkı dahil edebiliriz diye bir düşünmemiz gerekiyor. Bunu eklemek istedim.

Berivan ÇETİN- Merhabalar, Berivan Çetin, İstanbul Teknik Üniversitesinden. Öncelikle sizi tebrik etmek istiyorum, bir haftada çıkarılabilecek en güzel projelerden... Bence eleştirel ve çok güzel bakmışsınız. Bizim kazanmamız gereken en önemli özelliklerden birinin bu olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz eleştiremeyen bir toplum olma yolunda ilerliyoruz.

Hele ki şehir plancılarının daha fazla eleştirmesi gerekiyor, çünkü biz çok fazla disiplini içeren bir mesleğe adım atıyoruz. Basmane özelinde şunu söylemek istiyorum. Kültürlerin farklılıklarını ve oradaki yaşam tarzlarının farklılıklarını ve birlikte yaşamının getirdiği ortak bir yaşam çerçevesini bana geçirebildiniz en azından, kendi adıma teşekkür ediyorum o konuda. Ama Bayraklı'da çok farklı bir konu var. Burada bir dönüşüm sürecinden bahsediliyor, yani karşılaştırmamız yanlış olduğunu düşünüyorum, ayrı ayrı ele alınması gereken ya da eleştirel bakılması gereken konular.

Bayraklı'da da bir dönüşüm var, ama sonuca ulaşma kısmında bizi düşünmeye ittiniz tabii ki ama sizin de biraz düşüncelerinizi görmek isterdim ben. En azından diyagramatik olarak nelerin olması sizi mutlu ederdi ya da nasıl bakılması sizi mutlu ederdi, nasıl bakılması sizi rahatsız ediyor? Bunu biraz daha bize geçirebilseydiniz, biz de sizin mesleki açıdan bakış açınızı görebilseydik memnun olurduk bence. Aşağı yukarı herhalde böyle düşünüyordu benden önce konuşan arkadaşlar anladığım kadarıyla.

Bu konuda belki fikirlerinizi dile getirirsiniz ve böylelikle o açık da kapanmış olur.

Çok teşekkür ediyorum, ellerinize sağlık.

SALONDAN- Herkese merhaba, ismim Emre, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü son sınıf öğrencisiyim. Aslında şu an İzmir'de okuyan tüm öğrencilerin aklındaki bir soruyu sormak istiyorum. Tabii daha çok burada yer alan akademisyen hocalarıma sormak istiyorum eğer bilgileri varsa.

Yeni kent merkezinden bahsediyoruz burada Bayraklı diye. Bu tamam kent merkezi, bu işte rantal sorunlardan bahsediyoruz, hepimiz buna karşı çıkıyoruz evet. Zaten İzmir'de yaşayan herkes bu projelerin ne şekillerde onaylandığının farkında, ama hiç bu sorunun temeline indiler mi acaba? İstanbul'u düşündüğümüz zaman birçok kent merkezi var, bunları düşünelim. Bir de İzmir'e bakalım, şu an kent merkezi olarak bu Konak Kemeraltı'nın olduğu civarı söylüyoruz. Neden hani yeni kent merkezine ihtiyaç duyuluyor? Sadece buna karşı çıkma sebepleri sadece rantal mı, hiç yani bu sorunun temeline indiler mi? Ben bunu merak ediyorum. Hocaların eğer bilgisi olan, oda yetkililerinden birileri varsa...

KONUŞMACI- O zaman anlatalım, gözlemlerimizden başlayalım önce. Araziye gitmeden önce yapılan tanıtımlar şöyle olmuştu. Bayraklı İzmir'in geometrik olarak da merkezinde yer alıyor, İzmir limanına yakın bir mesafede ve bu alanda büyük parseller tek kişiye ait ve buradaki dönüşümün daha kolay olabileceğini söylediler.

Bizim aramızda gezerken de, en başta şunu yapmaya çalıştık. Kendimizi kent merkezine ait hissediyor muyuz ya da algısal olarak gittiğimiz yerde, mesela Konak'a indiğimizde yürürken belediye hükümet konağı, saat gibi odak noktalarını tarif edebiliyoruz, yani kendimizi mekânda bir yere koyabiliyoruz. Ama bunu Bayraklı yeni kent merkezinde yapabiliyor muyuz diye inceledik. İZBAN'da indikten sonra, zaten bir boşluk oluyor ve yeni kent merkeziyle Bayraklı Belediyesinin olduğu alan İZBAN hattından ötürü birbirinden kopuk. Yani denizle kent kopuyor, yol İZBAN hattı birbirinden bağımsız. Rekreasyon alanı var deniz kıyısında, fakat buraya ulaşabilmeniz için bayağı bir yol kat etmeniz gerekiyor ya da özel araçla gitmeniz gerekiyor. Yani yaya olarak erişiminiz yok ya da toplu taşımayla erişiminiz çok kısıtlı.

Daha sonra sokaklarda yürürken şöyle şundan bahsetmiştik, alanın doğusu ve batısının farklı ol-

duğundan, buradaki kamusal alanlarının farklılıklarından bahsetmiştik. Yürürken zaten kentte kocaman bir boşluk var. Gidiyorsunuz folkartlar, yani çok yüksek katlı yapılar ve kafayı kaldırıp bakıyorsunuz. Ben Dokuz Eylül'deyim, dördüncü yılım İzmir'de. Aramızda Ankara'dan gelen arkadaşlarımız da var, hani tepkileri hep havaya bakarak geziyoruz olmuştı. Daha sonra folkartı geçtikten sonra yine boş bir arazi, daha sonra küçük sanayiler vardı. Alan yine birbirinden kopuyordu, yani bir oradasın bir buradasın ve caddenin karşısına baktığınız zaman bir mahalle kültürü var. Oraya da girdik. Mahallede gezen seyyar balıkçılar, daha sonra seyyar satıcılar... Folkartın karşı sokağında ve buradaki kültürel yapı değişiyor mu ya da ticaret yapısı değişiyor mu diye baktığımız zaman, direkt etrafında küçük bir dükkân kuru temizleme ve takım elbiseli bir adam geliyor, elinde bir sürü kirlilerle kuru temizlemeye giriyor çıkıyor. Alana baktığınız zaman kendinizi çok kopuk hissediyorsunuz, kendinizi ait hissedemiyorsunuz. Biz 15 kilometre filan yürüdük alanda ve dinlenmek için bir yer bakıyoruz, oturabileceğimiz bir alan yok. Folkartların arasında kamusal alan diye tabir edilen bir yer var, orada oturmak için biraz dikildik ve etrafımızda bir sürü güvenlik gezdi. İnsan kendinden de şüphe ediyor.

Daha sonra yollarda yürürken sokak kaplamaları farklı duruyor bu yerlerde ve ilerlerken arkadaşlarımızla şöyle bir konuşma geçti. Acaba kamusal bir yolda mı yürüyoruz, siteye dahil bir yolda mı yürüyoruz? Çünkü sokakların girişlerinde bariyer varmış, biz alana ortadan girdiğimiz için fark edemedik. Fakat plana baktığımızda bunlar kamusal yollar olarak görünüyor.

İnsanlarla da görüşme fırsatımız oldu, birkaç insanla konuştuğumuzda rahatsız değiller. Az önce denildiği gibi, bunu yeni bir iş imkânı iş fırsatı olarak da gören insanlar var ya da oradaki küçük sanayi sitesinde olan insanlar da kendileri üzerine bir yapı baskısı hissetmediklerini söylüyorlar en azından şu an için. Ama toplumsal yaşam tarzı ve farklılık olarak onu siz zaten görüyorsunuz hissediyorsunuz ve aidiyet duygusunu yeni kent merkezinde, en azından şu an için hissedemiyorsunuz.

Belediyeden sosyolog ve birkaç plancıyla da görüşme fırsatımız oldu. Projelerin bu kadar çok eleştirilmesinin şundan da kaynaklı olduğunu söylüyorlar Bayraklı için. Turan Mahallesi direkt alanın kuzeyinde kalıyor. Daha alt gelir grubu insanların yaşadığı bir alan. İki katlı, üç katlı evlerin, donatı alanlarının çok olmadığı bir bölge ve direkt bu bölgenin hemen karşısına yeni kent merkezi adı altında yüksek katlı yapılar, daha lüks yaşam tarzı üst gelir grubuna hitap eden alanlar oluşturulduğu için bu kadar çok eleştirildiğini söylüyorlar. Yani orta yok, ya çok aşağı ya çok yukarı. Eleştirilerden biri bu şekilde oldu.

Bu alana bakarken bize daha çok şuna dikkat etmemizi de söylediler, hizmet sektörü. Hizmet sektörü olarak finans ve hukuk sektörü, diğer tarafta yeme içme, ofisler, sergi salonları. Bu yeme içme dediğimiz alanlar hemzeminde çok görünmüyorlar, daha lüks restoranların olduğu, folkartın üst katları, bizim dışarıdan göremeyeceğimiz yerlerde. Daha sonra yani küçük sanayi sitesi, hani sanayi olarak adlandırdığımız bölgenin evrilmesi şu yönde oluyor, hizmet ve finans hukuk sektörünün merkezi haline getirilmeye çalışılıyor. Yeni kent merkezi diye tabir edilmesi de bu şekilde geldiği söyleniyor.

KONUŞMACI- Konuya ilişkin ayrıca bir soru vardı. Plancı olarak gerçekten şeffaf mıyız bu konuda diye. Biz plancılar olarak aslında kendimizi değil, kamunun yararını düşünerek davranmalıyız. O nedenle biz burada daha eleştirel yaklaştık. Bu anlamda biz gittiğimizde daha çok nasıl hissedeceğimizle başladık. Alanı ilk önce hiç kimseyle konuşmadan kendimiz çalıştık. Gezdik, sokakları tecrübe ettik ve bu doğrultuda kendimizi çok tedirgin hissettiğimiz ve aidiyet duygusunun olmadığı alanlarla karşılaştık. Bu nedenle biz biraz daha eleştirel yaklaştık aslında Bayraklı'da.

Ayrıca Bayraklı için şunu söyleyebilirim. Bu yeni yapılan plandaki alanda, yüksek katlı yapılar dediğimiz alanda bir aidiyetsizlik duygusu olabilir, ama yine de rahat gezebiliyoruz. Fakat bu alanda daha planlamaya geçmemiş, atıllaştırılmış alanlar var ve bu alanlarda tedirginlik yaşadık. Bu sermaye göçü bu şekilde mi olmalı diye düşündük ve bu konuda bir eleştirel yaklaşımda bulunduk.

KONUŞMACI- Sözü ben alayım. En başta ilk soruyu cevaplamak üzere bir şeyler söylemek is-

tiyorum. Bizim çalışma süremiz hakkında bilgilendireyim ben sizleri. Dört günlük bir çalışma süremiz vardı. Bu süre zarfında bu alana bir öneri getirmek için ne kadar sağlıklı olabileceğini sizlere sormak istiyorum. Bir temel olmadan öneri getirmek sizlere sunmak istemedik. Bunun için sadece bizim düşündüğümüz şeyi, alanda hissettiğimiz şeyleri sizlere de aktarmak istedik. Bu yönde bir yönelim sergiledik.

İki farklı göç olarak gördüm ben bu alanı. Birisi sermaye göçü, birisi de emek göçü olarak gördüm ve bunların karşılaştırmasına gitmeye yöneldik. Emek ve sermaye göçünü karşılaştırmak istedik ve sermaye göçünün kentin vitrinini oluşturduğunu fark ettik. Ama emek göçünün daha arka planda kaldığını ve insanlar tarafından veya da kentliler tarafından önemsenmediğini. Emek göçüyle gelen kişilerin, emek göçüyle gelen iş gücünün önemsenmediğini arka planda kaldığını sizlere yansıtmaya çalıştık.

Bir de Basmane konusunda sizlere tarihsel süreçten bahsederek kimliğinin oluştuğunu, artık göçün bu mekân için kimlik niteliğini taşıdığını anlatmaya çalıştık diyebilirim.

KONUŞMACI- Ben de bir şeyler eklemek istiyorum. Kent merkezi olarak düşündüğümüzde aklımıza gelen en önemli şey şudur ki, her gelir grubundan her türlü insanın kullanabileceği bir alanın olması... Biz Bayraklı'da bunu araştırdık, bunu gözlemlemeye çalıştık ve fark ettik ki, oluşturulan kamusal alanlar çok az ve şöyle ki, her gelir grubunun kolayca kullanabileceği alanlar değildi. AVM'ler, orada bulunan kafeler gibi kamusal herkesin kullanabileceği alanlar aslında. Bu bizi çok rahatsız etti. Parklar en önemlisi, Bayraklı'nın sınırının dışındaki çocuk parkları ve alanın içindeki çocuk parkları arasındaki farkı gördük ki, o çocukların rahatça kullanabileceği alanlar değil de, daha üst gelir grubunun kullanımında.

Bir de şu var ki, bu kamusal alanlar da aslında iki tane rezidansın arasında bulunan alanlar. Bunlarda herkes tarafından kullanılabilirliği söyleniyor, ama sadece orada yaşayan insanların kullanabileceği türden kapatılmış birçoğu. Bunları da eleştirmek istedik aslında.

Bir de şöyle bir şey vardı. Ben olsam alan dışında bulunmak istemezdim. Arazinin değerlendirilmesi benim için çok güzel olurdu gibi bir şey söylendi az önce. Evet, alanımızın değerlendirilmesini isteriz, ama iki alan arasındaki bu kadar büyük bir uçurumun olmasını kimse istemez. Alanın içindeki yapıların bu kadar değerli olup da, alan dışındaki insanların daha kötü durumlarda yaşamasını tabii ki istemeyiz. Biz olabildiğince eşit bir dağılım istiyoruz kent merkezinde ki, bu en önemlisi, herkesin kullanması gereken alanların dağılmasını istemiyoruz. Yani en çok bunu eleştirdik Bayraklı'da.

OTURUM BAŞKANI- Son sözü de Tunçhan'a vereyim.

KONUŞMACI- Arkadaşlar, öncelikle ben Bayraklı kent merkezinde neden eleştirel bir şekilde yaklaştığımızı size anlatacağım.

Sizden bir birey düşünmenizi istiyorum. Sadece kira için 8 bin TL ödeyen biri. Bu 8 bin TL'nin daha üst miktarları da var tabii ki. Ve Bayraklı kent merkezinde yaşayan, iş için göç etmiş beyaz yakalılar grubu. Yani bu nedir arkadaşlar? Sermaye göçü. Ve yanında bir birey daha düşünelim, 1600 TL asgari net ücretle çalışan, kıt kanaat geçinen bir portre daha var ki, plazalardaki yaşamı uzaktan seyreden bir emek göçü var karşımızda. Şimdi böyle bir sosyal toplumsal bir sorun varken, Bayraklı kent merkezindeki bu projelere biz ne kadar destek verebiliriz? Öğrenciyken bile bu durum beni çok rahatsız ediyor.

Mekânsal olarak da buna şu şekilde yaklaşabiliriz. Mistral Towerdan bahsedeyim, onun burada bütçesi yazıyor. 350 milyon dolarlık bir proje maliyeti olan plazalar. Sağ tarafımızda ise bilinçli bir şekilde, yani sırf arazileri kullanılmak üzere atıl durumda bırakılmış izbe yapılar var. Yani şimdi böyle yapıların olduğu bir kent merkezini kim kabul edebilir, kimin içine sinebilir böyle bir kent merkezi? Her ne kadar ekonomik yararları olsa da bu çok sıkıntılı ve yanlış bir durumdur. Ben böyle düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Şimdi arkadaşlarımıza katılım belgelerini vermek üzere İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi Zeynep Bıyık'ı buraya davet ediyorum.

(Katılım belgeleri verildi)

Bayraklı'yı çalışan arkadaşlarımıza da katılım belgelerini vermek üzere İzmir Şube Yönetim Kurulu üyesi Yasemin Şentürk Yılmaz'ı davet ediyorum.

(Katılım belgeleri verildi)

Son olarak da atölye yürütücülerimize, yani kısıtlı zamanda ve büyük bir dayanışmaya süreci yürüttükleri için katılım belgelerini vermek üzere İzmir Şube Başkanımız Özlem Şenyol Kocaer'i davet ediyorum.

Atölye yürütücülerimiz Zeynep Bıyık, Yasemin Şentürk Yılmaz, Dilek Karabulut, Fatma Tuğba Canan, Dr. Ali Kemal Çınar, Dr. Ömer Selvi, Serkan Sultan ve Zafer Mutluer'i de buraya davet ediyorum.

(Katılım belgeleri verildi)

Dinlediğiniz için teşekkürler, sağ olun.

6. Oturum

Nüfus Hareketliliği ve Değişen Kent

Oturum Başkanı: Cansu Akbaş Demirel

****Nüfus Kaybının Önlenmesine Yönelik Stratejiler: Aydın-Koçarlı Örneği**
Burak Yavuz

****Türkiye’de Metropolen Kentlerde Nüfusun Yer Değiştirme Dinamikleri**
Dr. Fikret Zorlu, Dr. Ali Cenap Yoloğlu, Ramazan Özer

****Erken Cumhuriyet Döneminde Sanayileşmenin
Kentsel Gelişime Etkisi; Göç İle Varolan Kent Karabük**
Ayşe Arslan, Doç. Dr. Esin Özlem Aktuğlu Aktan

****Değişen Göç Yapısının Tespitine Dair Bir İnceleme:
İzmir Tarihi Kent Merkezi Örneği**
Araş. Gör. Fatma Tuğba Canan

**Bu bildiriler Göç-Mekan-Siyaset adlı tematik kitapta yayınlanmıştır.*

*** Bu bildiriler yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

7. Oturum

Türkiye’de Göç Çalışmaları

Oturum Başkanı: Özlem Şenyol Kocaer

Halkların Köprüsü Derneği
Can Tülük

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)
Lülüfer Körükmez

Kapılar Kolektifi
Serkan Sultan

Mültecilerle Dayanışma Derneği
Ayşegül Yılmaz

**Bu bildiriler Göç-Mekan-Siyaset adlı tematik kitapta yayınlanmıştır.*

*** Bu bildiriler yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Halkların Köprüsü Derneği

Can Tülük

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz. Son sunum için Halkların Köprüsü Derneği, Can Tülük'e bırakacağım.

Can TÜLÜK (Halkların Köprüsü Derneği)- Herkese merhaba, bir sunumum vardı, ama herkesin yorulduğu ve acıktığı bir saatte uzun bir konuşma yapmak yerine, biraz irticalen biraz da son bizim kendimizin yaptığımız çalıştayı bildirisinden bahsetmek istiyorum.

Öncelikle kendimi tanıtayım, ismim Can Tülük, hem mülteci hakları aktivizmi, hem de LGBT hakları aktivizmi, hem de kadın hakları aktivizmi yapıyorum ve Halkların Köprüsü Derneğinde hem üyeyim, hem de gönüllüyüm.

Halkların Köprüsü Derneğini çoğu kişinin, bu alanla ilgilenen çoğu kişinin tanıdığını biliyorum, ama genel olarak yine bilmeyenler için tanıtmak gerekirse, biz aslında bir mülteci hakları derneği değiliz. Biz aslında kendimizi dernek olarak da tanımlayan bir dernek değiliz. Neden? Çünkü biz kendimizi bir dayanışma ağı olarak tanımlıyoruz. Bu dayanışma ağının kuruluş ve faaliyet hedefi, halklar arasındaki kamusal dostluk ve barışı sağlamak için eşitlik, hak ve adalet, insan hakları temelinde faaliyetler yürütmek.

Derneğimizin kurulduğu yıllarda barış süreci dönemi devam ediyordu. Barış süreci bizim çok önem verdiğimiz bir dönemdi. Bu dönemde yine 2011'de başlayıp gittikçe artan ve asla kayıtsız kalamayacağımız mülteci sorunuyla yüz yüzeydik. Buna asla kayıtsız kalamazdık. Mülteci sorununu ya da mültecilerin maruz kaldığı sorunları mültecilerin kendisi değil, mültecilerin maruz kaldığı şeyler sorundur ve halledilmesi gerekir. Bu bağlamda biz bu sorunları hem hak temelli, hem de insani yardım temelli olarak beraberce dayanışma halinde yürütmeye çalıştık.

Bu dayanışmayı biz amatör bir şekilde yapmayı çok önemli bulduk ve profesyonelleşmeyi bir kenara bırakmayı uygun gördük. Çünkü profesyonellik aslında biraz da bizi gözü kapalı hale getirir diye düşünüyorduk. Değer verdiğimiz şeylerden birisi de buydu ve genel olarak moddomuz dayanışma, ezilenlerin inceliği olduğu için, mültecilerle bugüne kadar ve dernek faaliyetlerimizin çoğunluğunun yerini kapsayacak şekilde dayanıştık.

Peki, neler yaptık? Dediğim gibi hem hak temelli, hem de insani yardıma önem verdik. Aslında hayırseverlik veya bir insanlara mültecilere o günkü ihtiyaçlarını karşılamak bizim benimsediğimiz bir yöntem değildi. Çünkü bu da kendi içinde bir hiyerarşi kuruyor takdir edersiniz. Ama acil durumlarda ne yapacaksınız? Tabii ki elimizden geleni yaptık. Biz bunu yaparken, ama bu konuda söz söylemesi veya eylem yapması gereken kurumları da zorlayıcı olmaya çalıştık; hem ulusal, hem uluslararası bütün kurumları harekete geçirmeye çalıştık, raporlarımızı yayınladık.

Buradaki ayrıntıları pek uzun şey yapmak istemiyorum. Çünkü biraz hem uzun sürdü, hem de yorulduk hep beraber. O yüzden derneğimizde yaptığımız her faaliyetle ilgili raporlar tutmaya çalıştık. Bu raporlarla ilgili hem biz kendimiz hak arayışıyla ilgili ve işte ulusal ve uluslararası kurumlarla sözlerimizi ürettik, hem de bu konuda çalışma yapanlara da önemli destekler sunduk.

Derneğimizin bir internet sitesi var, sosyal medya hesapları var. Bizi takip edin, kanalımıza abone olun, dayanışmamıza katılın. Mülteci akını devam ederken, hem insani yardımlar yaptık, hem de hak temelli çalışmalar yaptık. Bizim hak temelli çalışmalardaki en büyük üstünde durduğumuz ve hâlâ devam ettiğimiz şeylerden birisi, mülteciliğin tanımı ve Türkiye'nin mültecilere karşı duruşu. Ayrıca günlerdir de zaten bahsediliyordur, ayrıca bahsetmeye gerek yok, ama Türkiye'nin uluslararası mültecilikle ilgili anlaşmalarda koyduğu coğrafi sakıncayla ilgili tedbirlere her zaman karşı çıktık ve mülteciliğin herhangi bir kıstasa maruz bırakılmadan ya da tabi tutulmadan kabul edilmesi gerektiğini ve hemşerilik hukukuna bağlı durarak, herkesin eşit ve özgür bir yaşam sürmesi gerektiğini söyledik.

Aslında mültecilik sorunu Suriyeli dostlarımızın gelmesiyle başlamadı. Bizim işte bundan önce sadece genellikle LGBT artı derneklerinin bildiği binlerce İran'dan ve Irak'tan gelen LGBT artı mülteciler vardı. Türkiye koyduğu coğrafi çekinceye dolayı anlaşmalara, bu mülteciler burada belli bir yerlerde yaşamak zorunluluğuyla, işte pilot bölgeler vardı. Hâlâ var, Denizli Kayseri gibi. Buralarda son derece gözden ırak tutuluyordu. Daha sonra çok büyük bir akın geldikten sonra bu anlaşmalardaki çekincelerin aslında herhangi bir yaşamsal çekince değil, siyasi bir alışveriş çekinceleri olduğu ortaya çıktı ve en sonunda zaten Avrupa Birliğiyle Türkiye'nin yapmış olduğu geri kabul anlaşması bunu su yüzüne çıkardı ki ve biz bunu tamamen resmi insan kaçakçılığı olarak değerlendirdik ve bunda ısrar ediyoruz.

Bu mültecilerin hak temelli olarak kendi varlığını koruması ya da kendi varlığını kanıtlaması konusunda bizim tamamen ya da buna yardımcı olmaya çalışan kurumların ulusal basında tamamen yanlış bir şekilde yer bulduğunu gördük. Tamamen gözümüzü kapatmayı tercih ettik ve maalesef ki, ülkemizin siyasileri mültecileri bir pazarlık malzemesi olmanın dışında bir yere getirmedi. Bu bizi son derece üzüyordu.

Biz başka çalışmalar da yaptık tabii ki de. Aslında genel olarak en genelinde baktığımızda, biz bu çalışmalarda hem teoriyle pratiği birleştirmiş olduk ve sahada karşılaştıklarımızı, sahada çıkıp karşılaştığımız ve yüz yüze geldiğimiz bütün bu sorunları aynı zamanda teoriye ve pratiğe de yansıtarak değişik çalışmalar yaptık. Bu çalışmalarımızın en önemlisi ve bu sene dördüncüsünü yapmayı planladığımız çalıştayımızdı ve bu çalıştayımıza Eylül 2015'te hepimizin yüreğine ateş gibi düşen Alan Kurdi bebeğin ismini verdik. Bu bizim için gerçekten çok etkileyici ve dönüm noktalarından birisiydi. Sadece Alan Kurdi'nin başına gelenler, üstünde saatlerce konuşulacak bir şey.

Bugünkü burada olmamızdan dolayı ve bizim son bu üçüncü çalıştayımızın konusuyla da ilgili olduğu için, henüz yayınlamadığımız bu üçüncü çalıştayımızın bildirisinden bahsetmek istiyorum. Çünkü tamamen artık şehirlere yerleşmiş mültecilerin haklarıyla ilgili çeşitli önerilerimiz var. Bunlardan bahsedeceğiz.

Mayıs 2018’de üçüncüsünü yaptık çalıştayımızın, Alan Kurdi mülteci çalıştayımızın. Kent mültecileri ve yerel yönetimler ana teması kapsamında yaptık ve kentlerde ve kamplarda mülteciler, kent mültecileri, yerel sorumluluklar ve kapsayıcı kent yönetimi gibi sunumlar yapıldı. Bunun yanında bildirgemize şekil vermesi için hep beraber bir ortak akıl oluşturmak için mülteciler ve yerel yönetimlerin sorumluluğu ve mülteciler için kent yaşamı sorun ve çözüm önerili başlıklı atölyeler düzenledik. Aynı zamanda bu çalıştayda mülteci hayatlar isimli karma bir fotoğraf sergisi de gerçekleştirdik.

Şimdi sonuç bildirgesini vermeden belli başlı şeyleri okumak istiyorum. Bunlardan en başta, aslında çok üzerinde durduğumuz, ama bizim bu Mayıs ayında çalıştayı yaptıktan sonra değişti. Belediyelerin üzerinde merkezi hükümetin vesayetinin kaldırılarak, yerel katılımcılığın güçlendirildiği demokratik karar verme merkezlerine dönüştürülmelidir demiştik. Bildirgemizde bu yer alıyordu, ama maalesef son dönemde artık belediyeler daha da bağlı bir hale getirildiler.

Mevzuattaki kısıtlamalar kaldırılmalı, mültecilere hizmet suç olmaktan çıkarılmalıdır. İşte bu tamamen şununla alakalı, mültecilerin almış olduğu yardımlar ya da hem hukuki hem de ayni yardımlar tamamen kendi ülke vatandaşına haksızlık yapıyormuş gibi gösteriliyor yansıtılıyor. Bunun aslının astarı olmadığı her zaman söylüyoruz. Belediyeler kentte yaşayanların yasal statüsü ya da hayırseverlik temelinde değil, hemşerilik hukuku temelinde hizmet vermelidir diyoruz. Kent konseylerinde farklı toplumsal kesimlerin birlikte çalışmalarının koşulları oluşturulmalıdır diyoruz. Kent konseyleri aslında belediyelerin halkla tamamen, işte halkın belediyelerde itici güç olmasını sağlayan konseyler. Konak’ta mesela var bir mülteci konseyi ve gerçekten önemli şeyler yapıyor. Mesela İzmir’de bir okullara süt dağıtma projesi vardı. Yanlış hatırlamıyorsam proje şöyleydi. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tire’de bir kooperatife önyak oluyor ve o kooperatifin de sütlerini okullara dağıtıyor. Ama bundan Suriyeli mülteciler yararlanmıyordu. Bununla ilgili değişik girişimler oldu ve kent konseyinde orada kurulmasından sonra bu sorun aşıldı. Tabii ki aşılması gerekiyordu. Ya da yine Serkan biraz bahsetti, ilk başta mülteciler geldiğinde gerçekten barınma koşulları yoktu, neredeyse sıfırdı ve fuarda Kültürpark’ta vakit geçiriyorlardı. Yani tamamen orada kalmaları da, günlerinin büyük bir bölümünü orada geçiriyorlardı. Fuarı mültecilere kapattılar, bu son derece çirkin bir şeydi. Bunu da aşmış bulunduk beraber çalışarak.

Belediyelerde mültecilerin ihtiyaçlarının tespit edilmesi, sorunların giderilmesi ve mültecilerin kent yönetimine daha çok katkı sağlayabilmesi için mülteci komisyonları oluşturulmalıdır. Kent konseyleri oluşturuluyor, ama yine belediye çalışanlarının, yine belediye programını belirleyenlerin, hatta bütçelerini belirleyenlerin arasında da önemli şekilde mültecilerin durumlarıyla ilgili komisyonlar oluşturulması gerekiyor. Aynı zamanda çalışanların bir komisyon oluşturması gerektiğini düşünüyoruz.

Belediyeler mülteciler için çalışan gönüllü dernek kurumlarla işbirliği içinde olmalıdır. Yine bu sorunların tespiti için, özellikle sahada olan derneklerle ya da çalışma gruplarıyla ağlarla belediyelerin iletişim içinde olması gerektiğini düşünüyoruz. Şu çok önemli, belediyelerin kendi personellerine ayrımcılığın tehlikeleri ve insan hakları konusunda eğitim vermesi elzemdir diyoruz. Bu yalnızca mültecilerle ilgili bir konu değil, kadın haklarıyla ilgili, LGBT haklarıyla ilgili de bir konu. Bu yüzden belediyeler kendi personellerine bu eğitimleri vermesi gerektiğini düşünüyoruz.

Kentte yaşayan mültecilere hizmet verme konusunda belediyelerin veri ve kayıt konusunda imkânsızlıkları bulunmaktadır. Göç İdaresi ve valilikler mültecilerin sorunları konusunda işbirliği yapılmalıdır. Aslında bunu biz yerel çözüm olarak sunduk, ama mültecilerle ilgili veri ve kayıtlar gerçekten önemli bir problem

oluşturmakta. Çünkü Göç İdaresi ve devletin mültecilerle ilgili kurumları verileri saklıyor gizliyor veya veri oluşturulmasına izin vermiyor. Oluşturulan verilerle ilgili baskılamalarda sansürlemelerde bulunuyor. Bu aslında daha demin de bahsettiğim, o resmi insan tüccarlığıyla da alakalı bir şey. Bunun kesinlikle önüne geçilmesi gerekiyor. Çünkü bu veri ve kayıtlar gerçekten ihtiyacın ne olduğuna, ne yapılması gerektiğine dair bize önemli bilgiler sunuyorlar.

Belediyeler mültecilerin maddi ihtiyaçları konusunda yasal ve maddi imkânsızlıkların üstesinden gelmeye çalışmalıdır. Kaynağı kullanacakların oluşturacağı bir belediye bütçesi üretilmesi gereklidir. Bu yine demin bahsettiğimiz belediye çalışanlarının aslında bütçeyi belirleme konusunda yapması gereken şeyler. Sağlıklı veri tutulmasından bahsettik. İşte isteyen mültecilere semt merkezlerinde Türkçe kursu yaygınlaştırılmalıdır. Aslında biz ilk mülteciler gelmeye başladığında birçok insan bize, işte Türkçe kurslarından filan bahsediyordu, bu konuda yardım etmemizi, bundan bahsediyordu, ama biz ilk başta şöyle yaklaşıyorduk. Eğer isterlerse öğrenirler, ama biz mültecilerin burada yaşamak için ya da herhangi bir insanın herhangi bir yerde var olması için bir dili bir kültürü benimsemesi gerektiğini düşünüyorduk. Aslında hâlâ da böyle düşünüyoruz, ama artık 2011'den beri 7 yıl geçti, bir yerde yaşamlarını sürdürmeleri gerekiyor ve yaşam sadece yemek içmekten ibaret değil, çok komplike bir dünyada yaşıyoruz. İnsanlar eğitim ve sağlıktan mahrum olarak bu dünyada var olamazlar. O yüzden bu isteklerinin de yerine... Yani eğer bir istek olursa bu kursların da yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyoruz.

Yerleşik halkın mültecilere yönelik olumsuz tavrının kırılması için, kentteki bilboardlarda mültecilerin eşit haklara sahip olması gerektiği yönündeki afişler yer almalıdır. Aslında bu en önemlilerinden birisi, hatta buradaki herkes de mesela bunun bir parçası olabilirler. Şöyle ki, mesela yerel halk İzmir halkından bahsedelim, çoğumuz İzmir'de yaşıyoruz ve işte İzmir mültecilerin çok yoğun olduğu kentlerden birisi. Bazı şeyler söylendiğinde ilk söylendiğinde çok doğru ve haklı görünüyor, ama bunlar tamamen spekülâtif. Mesela örneğin, kiraların çok artması gibi bir şey. Kiraların çok atması mülteciler geldikten sonra olması, bunun sebebinin mülteciler olduğunu değil, aslında ev sahipleri olduğunu gösterir. Bu sadece örneklerden birisi. Savaştan kaçmış ve çalışma hakkı olmayan birisi daha çok kira vermek istemez. Bu aslında komik de bir şey. Böyle şeyleri, bu spekülâtif şeylerin tamamen ortadan kalkması için beraber çalışmalıyız ve görünür yerlerde bunlarla ilgili şeyler yapmalıyız.

Ve tabii ki de çok dilli hizmet. Çok dilli hizmet önemli, özellikle sağlıkta karşılaşıyoruz. Herkesin sağlıkta bahsettiği hastaların derdini bile dinleyememek doktorların. Ama bu aynı zamanda belediye hizmetleri için de geçerli. Şuradan İZBAN'a bindiğinizde, bırakın 20 yıllık İzmir'de yaşayın Buca'da oturuyor olun, bir kere Çiğli'ye gitmeniz gerektiğinde İZBAN'da hangi yöne binmeniz gerektiğini bilmiyorsunuz, hiçbirimiz bilmiyoruz. Bu bizim için bu kadar zorken, mülteciler için çok daha zor hale geliyor. O yüzden özellikle ulaşım gibi belediye hizmetlerinde çok dilli göstergeler olması gerekiyor.

Çocuklar için açılan yaz okullarından mülteci çocukların da faydalanması sağlanmalı. Bu çok önemli aslında, çocuklar da yine başlı başına çok büyük bir konu. Çünkü çocuklar hiçbir şeyin sorumlusu değil, hiçbir şeyin hesabını ödemek zorunda değil ve çocukların arasında ayrımcılık yapılmamalı. Daha demin bir süt kampanyasından bahsettiğim gibi, değişik işte belediye hizmetlerinden ya da bu yaz kurslarından, yüzmeden, diğer derslerden bu çocukların mahrum bırakılmaması gerekiyor. Bir de insanların kendi bakışıyla, mültecileri lüks veya ihtiyaç diye kendi faaliyetlerini değerlendirmemesi gerekiyor, bu da çok önemli. Burada da bizim gerçekten dayanışma içinde olmamız gerekiyor.

Toplumdaki LGBT bireyler gibi dezavantajlı grupların şiddetten korunması için sığınma mekânları oluşturulmalıdır. Bu biraz ben de saha çalışmalarında çok çalıştığım için, bundan biraz daha bahsetmek istiyorum. Şimdi Suriye toplumu da Türkiye toplumuna benzer bir sosyolojik bir tarafı var. Bunun yanında bir de savaştan kaçıp gelmiş insanlar. Çok kapalı bir sosyoloji içinde yaşıyorlar, yani çok kapalı ve kapalı sosyolojinin içinde şiddet kaçınılmaz bir şekilde bulunuyor. Bunun için mülteci kadın ve LGBT bireylerinin kesinlikle kendisini güvende hissedebileceği sığınma alanlarının olması gerekiyor. Evde bakım hizmeti, özel beslenme ihtiyaçları olan mültecilere de destek hizmetleri sağlanmalıdır diyoruz.

Bu özellikle kira meselesinden bahsetmiştik, örnek vermiştik ben onu, ama bununla ilgili özel de bir madde eklemiştik. Bu çünkü önemli, çünkü kirada oturan insanlar için de gerçekten böyle bir şey oluyor, tahrik unsuru oluyor; böyle olmaması gerekirken. Belediyeler ev sahiplerinden kiraladıkları daireleri mültecilere kiralayarak garantörlük ve aracılık yapabilirler. Mültecilerin yaşadıkları istismarların ve spekülatif artışların önüne geçebilirler. Gıdaya erişim ve denetlenmesi konusunda belediyelerin aktif rol alması gerekmektedir. İçilebilir su ve hizmeti vermeleri sağlanmalıdır. Belediyelerin gıda bankaları kurmaları ve bu bankalardan mültecilerin de faydalanması sağlanmalıdır.

Bizim kendi maruz kalmadığımız bazı şeyler bize çok basit gelebiliyor. Mesela işte içilebilir su, biçilebilir su, mesela çeşmedeki su da içilebilir, yani gerçekten içilebiliyor biz içmiyoruz ama. Mülteciler öyle zor durumlar yaşıyorlar ki, onu bile bulamıyorlar. Bir tuvalet erişimleri bile olamayabiliyor. Bu konuda gereken şeyi belediyenin sağlaması gerekiyor. Biz gündelik hayatımıza devam ederken bu şeyleri görmüyoruz ya da artık görmez hale geliyoruz, ama belediyeler bu konuda yerel yönetimler teyakkuz halinde olması gerekiyor. Örneğin, biz tarım işçilerini ziyarete gittiğimizde, çok küçük yerleri çok fahiş fiyatlara kiralyorlardı ve tuvaletleri bile olmayan yerlerdi. Hatta tuvaleti hiç olmayan yerler vardı, bırakın ortak kullanmayı hiç olmayan yerler vardı.

Ben kısa konuşacağımı söylemiştim, ama iki dakika kaldığını söylemişler, demek ki çok konuşmuşum. Aslında bu bildirinin sonucu biraz daha var, ama bunu şey yapabiliriz. Ben size bir de 2015 mülteci ölümleri almanağından bahsetmek istiyorum, yine bizim derneğimiz çıkardı. “Kıyıya Vuran İnsanlık” ismiyle çıkardık bunu ve burada bu “Kıyıya Vuran İnsanlık” mülteci ölümleri almanağının içinde geçişlerde ölenler ve iş cinayetlerinde ölen mültecilerden bahsettik. Bunun yanında hem derneğimizin, hem de uluslararası siyasette bahsedilen konu olan şeylerden bahsettik. Bu gerçekten güzel bir kitap oldu, Halkların Köprüsü Derneğinden geldiğim için değil, ben de çok faydalandığım için. Bunu edinmeye çalışın, bu gerçekten önemli şeyler katıyorlar.

Ve sonuç olarak, dediğimiz gibi biz bir mülteci derneği olmadığımız için bu bildirinin sonuna da mültecilerle birlikte tüm dezavantajlı grupların gözetildiği, yaşam alanlarını paylaşan herkesin eşit haklara, kamusal hayata katılımının desteklendiği bir yerel yönetim anlayışını talep ediyoruz. Ve herkese yeter dünya, herkese yeter ekmek diyoruz.

Teşekkürler. (Alkışlar)

Göç Araştırmaları Derneği

Lülüfer Körükmez

OTURUM BAŞKANI- Şimdi Göç Araştırmaları Derneğinden Lülüfer Körükmez sunumunu yapacak.

Lülüfer KÖRÜKMEZ (Göç Araştırmaları Derneği)- Merhaba bu arada, sizi bekletiyorum kusura bakmayın. Bir sunumum vardı burada, ama göremiyorum.

Merhaba ben Lülüfer, Göç Araştırmaları Derneğinin bir üyesiyim. Göç Araştırmaları Derneğini henüz duymamış olabilirsiniz veya duyanların sayısı az olabilir. Çünkü bir senelik bir dernek, geçen sene Eylül ayında kuruldu. Bu masadaki diğer arkadaşlarımızın tersine, yani bulunduğu örgütlerin ağların tersine, Göç Araştırmaları Derneği dayanışma ya da hak arayışlarında göçmenlerle mültecilerle birlikte hareket etme amacını taşıyan bir dernek değil. Bunlardan farklı olarak göç araştırmaları alanında faaliyet göstermeye çalışıyor.

Dernek bir grup akademisyen tarafından kuruldu. Bu bir grup akademisyenin bir kısmı halihazırda üniversitelerde çalışıyor, bir kısmı ihraç edilmiş akademisyenler. Dolayısıyla araştırmadan kastımız, illaki üniversite ya da üniversiteye bağlı kurumlarda yapılan çalışmalar değil. Ancak belirli bir metotla bilgi toplamaya dayanan çalışmaları kastediyoruz.

Biraz derneği neden kurmak istediğimizi anlatayım. Çünkü dernek bir tür mesleki örgüt, meslek derneği değil. Şöyle; aslında bir önceki oturumda Cansu bir miktar bahsetti Türkiye’de göçün tarihiyle ilgili, yani son dönemdeki gelişimine ilişkin ve çok da bence yerinde uyarılarda ve hatırlatmalarda bulundu. Bu da şu: Evet, Türkiye’de göç hareketleri Türkiye’ye yönelik, Türkiye’den dışarı, Türkiye üzerinden, artık hangisi olursa çok çeşitlenmiş ve nicel olarak da artmış vaziyette ve buna bağlı olarak bir yandan akademik çalışmalar, bir yandan dernekler örgütler dayanışma ağları gazeteciler belgeselciler vesaire, yani çok farklı biçimlerde ve türlerde göçe ilişkin ve göçmenlere ilişkin bilgi akışı devam ediyor, bilgi akışı olmuş durumda.

Dolayısıyla bizim amacımız şuydu: Biz uzun süredir, görece uzun süredir göç alanında çalışan kişiler olarak kendi ürettiğimiz bilgiyi, ürettiğini iddia ettiğimiz bilgiyi nasıl yapıyoruz ve buna yönelik bu müthiş artış içerisinde ne yapabiliriz? Buradan çıktık.

Şimdi birtakım kişisel deneyimlerimiz var. Bu deneyimler örneğin, Türkiye’de göç alanında yapılan yüksek lisans doktora çalışmalarına bakıyoruz. Yani salonda görebildiğim kadarıyla öğrenci arkadaşlarımızın sayısı fazla ve bu çok mutluluk verici. YÖK’ün veri tabanında ilk göçle ilgili tez 1986 yılında yapılmış. 1986 yılından 2014 yılına kadar yaklaşık 860 -tam rakamı hatırlamıyorum- civarı göç alanında tez yapılmış. Ancak bunun 2010 yılında ciddi bir ivme kazandığını görüyoruz. Şöyle söyleyeyim, 2010’a kadar 98 tez yapılmışken, geri kalanı 2010 yılının 2014’e kadar yapılmış. Pardon, 2000 öncesinde 135 tez, işte bunun 600 küsuru 2010’dan sonra. Bu tezlerin önemli bir kısmının yüksek lisans tezi olduğunu görüyoruz 2010’lara kadar. 2010’dan sonra ise giderek doktora tezlerinin göç alanında arttığını görüyoruz.

Şimdi bunlar ve şunu da söyleyeyim mesela. 2016-2017 yılında YÖK’e teslim edilmiş bitmiş tez sayısı 130’dan fazla bir yıl içerisinde. Bu bize neyi gösteriyor? Göç artık geçici, sadece yüksek lisansla sınırlandırılan, ama doktora başka bir çalışma alanına kayılacak, bu işin nasıl yapıldığı öğrenilecek bir şey değil, ama akademik çalışma alanı olarak da temel çalışma alanlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla akademik çalışmanın kendisinin yüceltmek değil, ama önemli bir işlevi olduğunu düşünüyoruz ve bu işlev içerisinde bunun ne tür bir bilgi ürettiği, hangi yöntemlerle ürettiği, hangi bilgiyi geride bıraktığı, neyi görmediği, nasıl bir perspektifle baktığı; yani bu hem akademik, hem politik olarak görmenin önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple Göç Araştırmaları Derneğini kurmaya karar verdik.

Göç Araştırmaları Derneği, tabii ki sadece akademik çalışmaya odaklı bir dernek değil, aynı zamanda bence hepimiz için olmazsa olmazı bir öğrencilerin çalışmalarını bir şekilde desteklemek. Bu sebeple, az önce dönen slaytlarda görmüşsündür, yüksek lisans doktora öğrencilerine, lisansüstü öğrencilerine yönelik yöntem ve etik çalışmaları eğitimleri yaptık. Üç tane yaptık, dördüncüsünü yapacağız. Aynı zamanda farklı illerde bu arada, İstanbul, Mersin, Antep vesaire gibi... Bunun yanı sıra bir de göç alanında tez yapan arkadaşlarımızı, doktora öğrencileri çoğunlukla, onların doğrudan kendi tez çalışmalarını anlatmaları ve birebir bir mentörle birlikte bu çalışma üzerine konuşma biçiminde gerçekleştirdik.

Bunun yanı sıra doğrudan derneğin üyesi olmayan, ancak göç alanında çalışan diğer araştırmacılarla birlikte çeşitli oturumlar, konferanslar, paneller vesaire düzenliyoruz. Dolayısıyla bütün bu göç alanındaki nicel artışın, araştırmalardaki artışa mukabil niteliksel olarak neler artıyor? Kalitesi bakımından söylemiyorum, ama bu farklılıkları tabii ki temel etik ve yöntemsel ilkelerin gözetilip gözetilmediğini bir yandan görmek istiyoruz. Bir yandan da minik minik ufak ufak olsa da, bu alana nasıl bir katkı yapabiliriz?

Cansu çok güzel ifade etti, Türkiye’ye göç akışları çoğaldı ve herkes göç çalışıyor, dolayısıyla ben de göçle ilgili bir çalışma yapmazsam tren kaçtı gidiyor yaklaşımının çok yoğun bir biçimde olduğunu görüyoruz. Hiç bunu birbirimizden saklamaya gerek yok. Bu bir yandan da pek çok kişi için bir ekmek meselesi. Ne demek? Proje almak demek... Ne demek? Makalenizin yayınlanması demek... Ne demek? İsminizin orada burada biliniyor olması demek. Dolayısıyla böyle bir gelir, tırnak içinde yani illaki parasal anlamda değil, ama bu tür bir gelir ve prestij varsa, sayının artması da kısmen doğal olarak görülebilir. Ancak yine de büyük vaatlerle, büyük hedeflerle yola çıkmamış olsak da, kendi çalıştığımız alanda ve aynı zamanda doğrudan Göç Araştırmaları Derneği dayanışma, işte yanlışlı düzeltme vesaire gibi bir amacı taşımıyor olsa da, teker teker üyeleri olarak farklı dayanışma ağlarıyla birlikte çalışan, politik olarak bazılarımızın aktif olarak göç alanında çalışan insanlar olarak ve aynı zamanda göç alanında araştırmacı olmamız sebebiyle bu alanda ne yapabiliriz ufak ufak olsa da sorusuyla yola çıktık.

Şimdilik şurada görebileceğiniz üzere çok kısıtlı çalışmalarımız. Çünkü dediğim gibi bir senelik bir derneğimiz henüz. Ama önümüzdeki hedef nedir, ne yapmak istiyoruz sorusunu sordüğümüzda; öncelikli olarak öğrencilere yönelik, öğrencilerle bir arada, hâlâ daha lisans üstü çalışmalarını sürdüren özellikle öğrencilerle daha fazla bir arada ve birlikte bir şeyler yapmak istiyoruz. Bir diğeri ise, giderek çeşitlenen göç hareketleri ve göç çalışmaları içerisinde etik ve politik bakışa nasıl bir yanıyla bir çengel atarız, nasıl minik minik de olsa müdahil oluruz aslında perspektifini taşıyoruz. Bunların nasıl gerçekleşeceği henüz oturup planlamadığımız, ancak süreç içerisinde herhalde netleştirebileceğimiz konular diye düşünüyorum.

Bir başka şey söylemek istediğim, yine Cansu bir önceki oturumda değinmişti. Büyük oranda çalışmaların uluslararası ilişkiler ve sosyoloji alanından geldiğini görüyoruz, tezler için söylüyorum tabii ki. Ancak bunun yanında psikoloji, sanat tarihi vesaire, farklı alanlara yayabiliriz. Göçün tam da doğası gereği, interdisipliner, disiplinler arası disiplinler üstü, neresinden bakıp söylerseniz bir perspektifle de çalışılması gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla Göç Araştırmaları Derneğinde sadece dernek üyeleri değil, ancak birlikte iş yaptığımız, birlikte çalışma yaptığımız kişi ve kurumların da bu disiplinler arası perspektife sahip olmasını da önemsiyoruz diye özetleyebilirim.

Teşekkürler. (Alkışlar)

Kapılar Kolektifi

Serkan Sultan

Serkan SULTAN (Kapılar Kolektifi)- Dün zaten bir oturum olmuştu, Ömer'in anlatımı vardı. Biraz daha TÜBİTAK araştırması üzerinden bir kıyasla anlatmaya çalıştı. Daha bilimsel doneleri tutturmak üzere yapılan bir sunumdu. Benim sunumum muhtemelen öyle olmayacak.

Dün gelen bir soru vardı, nereden şey sağlıyorsunuz diye, iktisadınızı nasıl sağlıyorsunuz diye. Zaman zaman yapılan, buraya gelen arkadaşlarımızın da yaptığı fundraising yardım toplama kampanyaları olmuştu. Bu kapsamda Kapılarda yapılan etkinliklerin değerlendirildiği bir videoyu görsel olarak atacağım, buradan bakabilirsiniz.

Türkiye'de göç araştırmaları çalışmaları davetlisi olarak geldik, ama Kapılar olarak hiç göç araştırmaları üzerine ya da göçle ilgili bir etkinlik yapmak üzere başladığımız bir oluşum değildi Kapılar. Göçe maruz kaldığımız için karşılaştıklarımızla beraber neler yapabiliriz, aynı kentte yaşadığımız için bu kentin yeni sorunları ve eski sorunlarını nasıl iç içe geçirebiliriz? Kapılar, dün biraz anlatım vardı, boş bir mekânın dönüştürülmesinden oluştu. Bu mekânı tek başına o yoğun geçişlerin olduğu dönemde kullanılabilecek mekân olmadığı için, hâlâ iyileştirilmesi sürerken çorba yapımına başladı. Buraya gelen sadece Kapılar Kolektifi diye kendini tanımlayan, birbirini tanımlayan, birlikte iş yapan, ama Kapılar bir mekân olarak Kapılar var ve onun çok sayıda kullanıcısı var. Halkların köprüsünden, Konak Kent Meclisine, Müzisyenler Derneğinden, dün uluslararası göç araştırmaları yapan bir ekibin sunumu oldu onlardan bir sürü gelen oldu. ILO'dan UNICEF'ten, her yerden gelen oldu. Çünkü tek mekân vardı Basmane'de.

Çoklu bir kullanımı var. Kapılar inisiyatifi kullanımı yaparken, oraya gelen şöyle bir çeşitliliği var. Ülke içinden ya da dışından her gelen, geldiğinde kendi bilgi birikim ve deneyimleriyle geliyor, haliyle orada bir şeyler dememeye çalışıyor. Bizim de kendi kişisel yaşamlarımızda bu tür deneyimler olduğu için, kıstas aldığımız noktalar ya da uzlaşabildiğimiz asgari müşterekler burada herhangi bir ırkçı faaliyetin olmaması, kadın haklarına saygı duyan, insan ve doğa haklarına saygı duyan, işçi haklarını gözetken, yani kapitalizmin farklı sonuçlarıyla iştigal olan her ekibin, veganların ya da her kim gelirse onların gözetildiği ve kendi etkinliğini yapabileceği bir özgür alan. Tek kıstas o, herkes kendi etkinliğinin sorumluluğunu alıyordu, hatta zaman zaman bununla ilgili gerilimler yaşanıyordu. Çünkü bazıları etkinliklerde fotoğraf çekilmesini isterken, bazıları istemiyordu. Yani birtakım kıstaslar var, müsaade almanız gerekiyor ya da çocuklar... Savaştan gelenler var. Buna karşı duran var, karşı durmayan var. Her şey ikili gitti aslında, çok steril bir şey değil, mekânın kendisi de steril değildi.

Zaman zaman gündemi değişiyor idi haliyle. Neyle karşılaşırsa o gündemi oranın faydalanıcısı ya da kullanıcılarını özne haline getirmeye çalışmakla ilgili bir duruşu vardı. En azından Kapılar Kolektifi olarak kendini tanımlayan, beraber sonuna kadar aynı etkinliği değil de, zaman zaman küçük küçük etkinlikler de olabilir. Üç kişi, beş kişinin bir araya gelip yaptığı etkinlikte kıstas aldığı bu, sadece kendi sorumluluğunu almakla ilgili.

Ortak kullanıma açıldı. Müzisyenler Derneğine hemen Kapıların üst katında deri atölyesi var. O deri atölyesini sürdüren arkadaş, deri kundura tekstil işçileri derneğin yönetim kurulunda olduğu için, haliyle göç olgusunda en çok göze çarpan şeylerden bir tanesi, işte kafa Avrupa'ya göçtü, kol gücü burada kaldı ile ilgili yoğun tartışma ve kolye gücünün yük olarak düşünüldüğü bir perspektif hâkim herkese. Bütün yaptığımız etkinliklerde ya da sürdürmek istediğimiz dil atölyesinden, kadınlar Türkçe öğrenmek istiyor, başkaları Arapça öğrenmek istiyor her neyse ya da kadın sağlığıyla ilgili bunların hepsinde atölye sürdürmek isteyenlerin, buraya gelen burada olmayan bazı bu konularla alakalı, mesela mülteci haklarıyla ilgili Mülteci-Der'den birilerini çağırıyorduk. Atölye sürdürmek isteyen neye dikkat edip etmemesi gerektiği, neyi göz önüne alıp almamasıyla ilgili genel bir formasyon. Yoksa doğaçlama kendi halinde giden bir şey. Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen de olduğu için, herkes kısmen laboratuvar gözüyle bakan da oldu. Çünkü .Montessori eğitim yöntemini kullanmak isteyenlerden ya da işte mektepliler diye üniversitelerde gördüğü o psikolojik devasa külliyyatı orada uygulamaya gelip, mekânı işte şöyle bir mekân diyelim, buranın çok steril özgür alan ve hiçbir istismarın bir şeyin olmayacağı bir şey düşünülüyor. Ama bir adım dışarıya atıldığı zaman, her şey var orada. İşte aşağı yukarı Basmane civarını biliyorsanız, insan kaçakçılığının olduğu bir yer, uyuşturucu da satılır, pavyonlar da var, göçmenler de var, göçmeyenler de var, herkes var orada ve birbirine dokunarak yaşayabiliyor.

Gerilimli anlar yaşıyoruz haliyle. Bizim daha ziyade, daha dar olarak birlikte vakit geçirenlerin hemfikir olduğu şey, neyle karşılaşsak bütün herkese bunu, yani birbiriyle ilişkili hale getirmek. İşte Konak Belediyesinin mesela o yoğun göçün olduğu ve dünkü resimlerde de vardı, insanların sokakta yaşadığı zamanda Kültürpark kapatıldı, konfor sağlanmasın diye kapatıldı. Konfor sağlanırsa burada kalırlar diye. Ama daha sonra mesela pencereden girmediler, ama gelip kapılardan girdiler Konak Kent Konseyi olarak ve biz burada altı haftalık bir etkinlik yapmak istiyoruz diye. Gelip yaptılar ve sonra bir şeye vesile oldu. Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisi oluştu. Etkinlik yaparken şuna dikkat etmelerini rica ediyoruz tabii. Herkes kendi etkinliğinin sorumluluğunu alabilir de, mümkün mertebe katılımı burada bütün yaşayanların hepsini dahil etmek diye karşılaştığımız şeylerde... O zaman kent konseyi halkevlerinde çocuklarla bir etkinlik yapıyor ve sosyal medyadan bunu savaş mağduru mülteci çocuklarla moral günü düzenledik. Ama savaş mağduru olmayan ve mülteci olmayan çocuklar da bu görseli gördüğünde taşlarla geldiler. Biz Suriyeli değiliz, mülteci de değiliz, bizi mülteci ve Suriyeli olarak gösterdiniz. Bu tür kritik şeyler yaşıandı.

Aynı yardımda bulunan çok organizasyon geldi, zaman zaman Kapıları kullandılar. Yani Kapılarda o kolektif olarak kendini algılanan ve kullanıcısı olanlar bu tür aynı yardımda mümkün mertebe bulunmaya çalıştı. Orada bir sosyal etkileşim, dertleri birlikte konuşabilmekle ilgili bir şey tutturmaya çalıştı. Ne kadar başarılı oldu bilemiyoruz.

Gündemler değiştikçe mesela uluslararası anlaşma imzalandıktan sonra artık giden gitti, gitmeyen kaldı ve yerleşmeye başladı. Çalışma hayatlarıyla ilgili nasıl entegre edildiğini aşağı yukarı herkes biliyor. Yüzde 10 kotası var, tarımda yok. Bazı sektörlerde güvenlik gerekçesiyle çalıştırılmaları yasak zaten, ama

tarım gibi çok hayati öneme sahip olan şeyde neden güvenlikle ilgili bir hassasiyet olmaz da, bir tıpta olur. Bütün yediğimiz ürünler neredeyse ya da belki burada gündüz tükettiğimiz bazı aperiatifleri de enformel kamplarda kalan insanlar çalışarak meydana getiriyor. O kamplara da gittik.

Böyle bir buluşma işinde Kapılar kendini öyle tanımlamadı, çünkü başka bir şeylerle de karşılaştırıyor. Mesela Kültürpark'ın dönüştürülmesine karşı platformla birlikte hareket ettik. Hem insan, hem gıda lojistiğini birlikte sağladık. Her neyle karşılaşırsak onlarla hareket etmeye çalışıyoruz, ama şunu gözetmeye çalışıyoruz tabii ki. Burada yaşayanlara pozitif ayrımcılık yapacağız derken, tersinden bir ırkçılığın açığa çıkmaması mümkün değil. Çünkü sosyal hayatları aşağı yukarı aynı, herkes aynı berbat evlerde yaşıyor, barınma ve ısınma benzer sorunlar yaşıyor. Gelenler de şeyden gelmedi atıyorum, Yeni Zelanda'dan gelen kimse yok. Suriye'den geldi, Suriye anlatımı vardı çünkü oturmamlardan birinde. Suriye aslında Osmanlı'nın buradan gönderdiklerinin hepsinin biriktiği yerlerden biri. Gelenlere bakıyoruz Türkmen, Arap ve Kürt ve hepsi de burada mevcut zaten. Kaş yapalım derken göz çıkarmak, işte zaman zaman oldu. Suriyeliler neden hedef haline geliyor? Pozitif ayrımcılık yapacağız diye, sadece Suriyeli ailelere ve çok kötü koşullarda dağıtımlar oluyordu mesela. Yani ağıllara kapatırlar hayvanlara atarlar tuz ya da başka bir şey, o tür görüntüler de oldu. Bunlar hem hedef haline getiriyor. Karşılaştığımız bu tür dağıtımlara girmedik, ama bunları kırabilecek olan neler var diye bu gıda işini, vegan arkadaşlarımız da önayak olduğu için zaten ilk sokak çorbacılarıyla başladı. Daha sonra Kapıların üzerine sokak çorbacıları geldi, hemen yan binamız. Üst katta da Konak Mülteci Merkezi, giderek o muhitte bir alan kapma var, yani genişleme var. Çünkü devasa bir yer. Etiler Mahallesinden başlıyor Kocakapı'ya kadar, kitleler hiçbir alana sığmaz. Ne kadar çok alan açılabilirse, o kadar daha.

Karşılaşmaları önemsiyoruz. Yani bir veganla asla et yemeden yaşamayacağını düşünen bir inşaat işçisinin birlikte orada iş yapması harikulade bir şey. Çünkü görsellerde de vardı. İşte bir tarafta kadınların yaptığı 8 Mart vardı, bir tarafta da aynı tarihlerde erkeklik çalışması, nedir bu erkeklik ne değildir diye. O algının kırılabilmesi için... Zor, çünkü işçiler başka bir yerden bakıyor, emek sömürsünden bakıyor, veganlar hayvan sömürsünden bakıyor, kadınlar da işte beden ve kadın sömürsünden bakıyor. Farklı sömürü biçimlerine karşı çıkan atomize olmuşların bir araya gelip temas etmesiyle nasıl bir şey çıkabilirdi de biraz maruz bırakarak yapmaya çalışıyoruz. Ne kadar bilimselliğe sığar bu bilmiyoruz da, biraz maruz bırakmak gerektiğini düşünüyorum. Hâlihazırda mesela bir bizim için KHK'yle atılan bir akademisyenle, işsiz kalan bir inşaat işçisi arasında fark yok. Organizasyonları güvencesiz işçilerin örgütlendiği bir dernekler filan var, oraya gidilebilir. Çünkü onları hâlihazırda bir dinamik saçmış olduğu devletle hükümet sokağa. Birtakım niteliklerle yıllarca süslenmiş olan akademisyenler, artık sokakta. Yıllardır sokakla teması var yok, bilimsel ne kadar bilimsel? Şimdi Dokuz Eylül Üniversitesi bizimle partner oldu olmadı, partner olsaydı bilimsel yapısı devam mı edecekti? Bilim her zaman sübjektif olmuştur diye düşünüyorum ben şahsen. Bu katılanların tamamının fikri değil. Sübjektif bir yerden bakmaya devam etmek gerekiyor. Hazır sokağa düşmüşken, oradan geri dönmeyip durma yollarını birlikte arayabiliriz diye düşünüyorum.

İş yaparken, şimdi yeni yeni işte Konak Belediyesi semt merkezleri de artık birtakım şeyleri gözetiyor. Yeni gelen göçmen çocuklarla, göçmen olmayan çocukların okul öncesi eğitimlerini birlikte yapmaya ya da çok dilli kütüphaneler oluşturmaya. Hangi sorunla karşılaşıyorsak muhtemelen onunla, bilgi noktası da o yüzden oluştu. Öyle bir nokta oluşturmamız gerekiyor, çünkü tonlarca insan geliyor, orada göçen ya da göçmeyen ne derdi varsa onunla ilgili bir şey. Dün Ömer de anlattı bir sürü tanımlamayla çağırıyorlar, Kapılar Mülteci Dayanışması, Kapılar Mülteci Platformu, Gizli Bahçe, Bizim Ev. Çok tanım var, çok kullanım var. Bu ne kadar çok kullanıcının olduğunu da gösteren bir şey. Bunların teması olabilirse...

Neyle karşılaşıyoruz mesela? Çocuklar okula yazılamıyor. Yazılması gerekiyor. Kurduğumuz ilişkide onlar muhtaç değil, muhtaç olan biziz, onlara muhtacız. Hep işte o temel dinamiği olan bu sistemin işbölümünün sonuçları bunlar. Kadın emek, kadın ve erkek işbölümünden sonra sıralanıp gelen kafa emeği kol emeği, kent-kırın sonuçları. Bu sonuçları terse çevirebilecek başka olanakları yaratabilmek için temas merkezi açıkçası. Kiminle karşılaşırsak, yani hiç şeyimiz de yok, böyle yüksek ahlaki duruşumuz da yok. Herkesin imtina ettiği biz uluslararası enciyolardan destek alırsak almayız. Vallahi yok dedik, varsa desteğiniz buyurun sağlayın. Çünkü oradan buraya gelen bir şey yok, buradan oraya geri gidenlerin bir kısmını ricaen veriyorsunuz zaten. Para da çok hayati bir yerde durmuyor bizim için.

Bu sebepten ötürü gelenlerle bir şey atışması değil de, etkileşimi sağlayabilecek bir alan. Mesela Konak Belediyesi Kent Konseyine, hadi canım siz daha bir yıl önce Kültürpark'ı kapattınız, bunları yaptınız. O geride kaldı, şimdi gelmiş ve bir şey yapıyorsa, bu olanağı nasıl artırabiliriz? Hali hazırda iş hayatına çok devasa bir dinamik soktu, o da enformel sektörlerde. Deri, kundura, tekstil, inşaat ya da tarım işlerinde göçmenler çalışıyor. Aramızdaki tek fark, onların dilini bilmiyor olmamız. Onlar da bizimkini bilmiyor. Bunu öğrenme yönünde hiçbir engel yok bence. Dil dışında geri kalan hayatları sizinkiyle aynı, hiçbir farkı yok. Orada öğretmenmiş, gelmiş burada iş bulamadı ve inşaatçı oldu. Muhtemelen KHK'yle atılanların da böyle hikâyeleri var, işte onurumla kafeteryada çalışıyorum gibi şeylerde görmüştüm. Olabilir, düşeriz kalkarız, sokağa yakınlıkla aslında harikulade dönüştürücü bir dinamikle karşı karşıya geldiğinizi hissedebilirsiniz.

Yaptığımız etkinliklerde herkesin bir yerden bir şekilde katılmasını önemsiyoruz. Katıldıkça bir bariyer kırılmış oluyor çünkü. Yemek de onun için öyle bizim için, başka organizasyonlar gelip ev ev adres adres yemek dağıtırken, biz pazar atıklarından topladığımızı yemeğe dönüştürüyoruz ve kim oraya geldiyse bunun bu sürecinde yer alıyor, ama pişirilmesinde, ama bulaşık yıkamasında. Ve şey uçup gitmiş oluyor, bu şeylerde gözlemlenir daha çocuklarda. Birbirini dilini bilmeyen çocuklar harikulade konuşur, herkes kendi dilinde konuşur ve anlaşır oyun oynarlar. Çünkü bir şeye adapte olmuşlardır. Devamlı geliyor, çeviri istiyor ve konuşuyorsunuz. Ne istiyor, neye hakkı var, neye hukuku var, neyi nasıl sağlayabilir? Bu karşılaşmalar önemli, bunun sürmesi için yaptığımız ya da yapmak istediğimiz işleri sürdürmeye devam edeceğiz.

Çok planlı programlı giden bir şey de değil. Mesela neyle karşılaşırsak, muhtemelen burada da karşılaştığımız bir sürü insan oldu. İşte bir meziyeti var, o meziyetini gelip orada nasıl bir şeye dönüştürebilir ve karşılığında ne alabilir. İşte örneklerden birini verebilirim. O civarda ilkokullardan birinde öğretmenlik yapan bir arkadaş gelmişti. Fotoğraf ve resim atölyesi yapabilirim. Tamam dedik, karşılığında ne istiyorsun. Çünkü nakit olarak verebileceğimiz bir şey yok. Falafel yapmayı öğrenmek isterim diye söyledi. Lübnan Suriye Filistin'deki nohuttan yapılan bir yiyecek, Suriye lokantalarında bulmanız mümkün. Yani her gelen orada bir şey alıp, bir şey verme ilişkisini tersten bozucu bir şekilde gözetmeye çalıştığımız bu.

Bir de dört tane mekân var orada. İşte tam karşımızda bağlamacı Hüseyin ağabey var, o da Kapıların gönüllüsü, yan tarafta Konak Mülteci Merkezi, hemen altında çorbacılar, herkesin anahtarı mesela Hüseyin ağabeyde durur, kim önce gelirse onda çay olur. Birçok şeyi ortak kullanabiliyoruz, mutfağı ya da bisiklet... Bisiklet var bizde çok işimize yaramıyor. Çorbacılar haftada iki gün çorba yaptığı için onlar Basmane ve Konak her yerde dağıtımına çıkabiliyor. Fena değil yani, her yerde taktik edilebilir.

Teşekkür ederim dinlediğiniz için. (Alkışlar)

Mültecilerle Dayanışma Derneği

Ayşegül Yılmaz

KONUŞMACI (Mültecilerle Dayanışma Derneği)- Düzensiz göç trendlerini web sitemizden de ulaşabilirsiniz, Şubattan itibaren yayınlıyoruz raporlarımızı.

İçini açacak olursak faaliyetlerimizin, hukuki danışmanlığı nasıl yapıyoruz? Bireysel bazda yapıyoruz. Birebir genellikle danışmanlarımız. Mesela bunlar neler olabilir? Kayıt, kişilerin kayda erişimde sıkıntısı varsa buna destek oluyoruz, iltica hakkına erişimde sıkıntılar yaşıyorsa ya da geri gönderme merkezlerinde kişilerin zulüm ve ölüm korkusunun olduğu yere gönderilmemesi için nanrafulma dediğimiz geri göndermeme ilkesinin işletilmesi üzerine desteklerde bulunuyoruz.

Bunun için de baroları harekete geçiriyoruz. Adli yardım mekanizmalarını harekete geçiriyoruz, avukatları harekete geçirmeye çalışıyoruz. Bunun dışında Göç İdaresinin başkaca işlemleri olabiliyor, sevk nakil gibi ya da evlilik gibi ya da şiddet mağduru kişilere destek olmak gibi. BMK'yla ilgili süreçler var, Birleşmiş milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği yakın zamana kadar onlar da kayıt alıyorlardı ve üçüncü ülkeye yerleştirme organizasyonunu yürütüyordu ve biraz sonra sayılara değineceğim. Uluslararası koruma kapsamında çok fazla kişi var ülkemizde Suriyeli dışında. Bu kişilerin de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği süreçleri oluyor. Bu süreçlerde de destek veriyoruz.

Bunun dışında temel haklardan, eğitim hakkına ulaşım, sağlık hakkına ulaşım, çalışma izniyle ilgili haklar, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı gibi konularda da faaliyetler gösteriyoruz. Menşei ülke bilgisi bakımından da çalışmalarımız var. Ofisimizde bir araştırmacı arkadaşımız var. Bilhassa avukatlara yönelik destek olmak maksadıyla dava bazında menşei ülke bilgisi araştırma faaliyetlerimiz de var.

Özel ihtiyaç sahipleri bilhassa ilgi konumuz, LGBT bireyler, işkence mağdurları, şiddet mağdurları ya da refakatsiz çocuklar, engelliler, yalnız ebeveynler bunlar da bilhassa özel olarak da ilgileniyoruz. Bunun dışında kapasite geliştirme eğitimleri 15 ilde barolara yönelik azami 30 avukatın katıldığı seminerler düzenliyoruz bir ya da iki günlük. Yedi ilde de Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğiyle bir işbirliği içerisinde, yine kadrosunda psikolog ya da sosyolog gibi uzmanların da olduğu, önyargılar ve ayrımcılıkla mücadele seminerleri de düzenlendi. Bunun dışında üniversitelere yine bahsettiğim gibi gidip derslere katılma şeklinde ya da üniversitelerde ayrıca bir konferans düzenleme şeklinde farkındalık geliştirme çalışmaları. Bu alanda çalışan, insan hakları alanında çalışan ya da mülteci alanında çalışan STK'lara yönelik yasal çerçeveyi anlatan yine farkındalık geliştirme çalışmaları. Genel kamuya yönelik toplantılar, eğitimler, sergiler ya da filmi gösterimi çalışmalarımız da var.

Bunun yanı sıra mültecilerle sıklıkla toplanıyoruz. Bilhassa barolara ya da SUHUDER için gittiğimiz eğitimler için gittiğimizde, o illerde mültecilerle de buluşmaya çalışıyoruz ki, ona yönelik o ilde çalışan meslek uzmanlarına alanı daha iyi tanıtabilelim diye mültecilerle toplantılar yapıyoruz. Sadece tek bir uyruktan değil, olabildiğince farklı çeşitte ırktan insanlara da ulaşmaya çalışıyoruz. Bunun dışında mülteciler içerisinde de yaptığımız toplantılarda odak gruplar belirleyip, onlara yönelik de çalışmalar yapıyoruz. Mesela genç kızlar, genç kadınlar gibi.

Broşürler hazırladık, bilgilendirme maksatlı. Bu broşürleri Farsça, Arapça ve Türkçe olarak basılı var, İngilizce olarak da internet sitemizde yer alıyor olması lazım. Bunları dağıtıyoruz. Eğitim yılının başlarında saha çalışmalarımız oluyor, çocukları eğitime teşvik etmek amacıyla. O zaman yoğunlukla yaşayan İzmir’de yoğunlukla yaşadıkları mahallelere ziyaretlerde bulunup, eğitim hakkı konusunda bilgilendirmeler yapıyoruz; hem toplantılarda, hem sahada.

Bunun dışında savunuculuk faaliyetlerimiz de var; hem yerel çerçevede il bazında, hem ulusal Türkiye bazında gerekli otoritelerle, Avrupa bazında da savunuculuk faaliyetlerimiz var. Bunlar için tabii bir takım raporlar araştırmalar basın açıklamaları yapıyoruz. Bu yayınlarımızın bir kısmına online olarak ulaşabilirsiniz internetten, diğer kısımları için de derneğimize başvurabilirsiniz ilginizi çekerse.

20 Haziran mülteciler gününü mültecilerle birlikte kutluyoruz, çocuklara yönelik etkinlikler yapmıştık 2016 yılında. Bu sene hep birlikte pikniğe gittik. Bunun dışında nasıl bir yaklaşımımız var Mülteci-Der olarak hak temelli bir yaklaşımımız var. Yani biz yardım etmek bağlamında değil de dayanışma ve bu dayanışmayla kişileri güçlendirerek kendi haklarını savunabilir hale gelmelerini hedefliyoruz. Bu hak temelli yaklaşımlar tabii dayanağını uluslararası hukuktan alıyor ve mülteciler de aktif katılımcı olarak katkı veren hak sahibi insan olarak değerlendirmeleri gerekiyor.

Bunun dışında temel haklara erişimden anlamamız gereken de, kişilerin sığınma hakkının ihlal edilmemesi. Bu mülteci hukukunda en önemli yapı taşı, geri göndermeme ilkesi. İnsanların ölüm zulüm riski olan yere geri gönderilmemesi ilkesini içeriyor. Aynı zamanda kişiler sığındıktan sonra insan sığındıkları ülkede de insan onuruna yakışan bir hayat idame ettirmeleri gerekiyor. Bu temel haklara erişim bunu da içeriyor ve en nihayetinde bunların akabinde de sosyal uyum ve entegrasyonun da gerçekleşebilmesi için, hem yasal hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik hak ve hizmetlerin de sağlanabiliyor olması gerekiyor.

Ben biraz size rakamlardan da bahsetmek istiyorum. Uluslararası koruma başvurusunun yıllar içerisinde artışını gösteriyor bu. 2017’de 112 bin diye kalmış, ama şu an toplamda yaklaşık 360 bin civarında uluslararası koruma kapsamında yabancı bulunuyor ülkemizde. Bu ne demek? Suriyeli olmayan, Suriye’den gelmeyen, fakat başka ülkelerden gelip de yine de iltica hakkına erişen, sığınma ihtiyacı olan kişiler. Mesela Irak’tan, Afganistan’dan, İran’dan yoğunlukla var ülkemizde. Oralardan gelen insanların sayısı şu an 360 bin civarında. Tam rakamları vermiyor Göç İdaresi.

Geçici koruma dediğimiz de Suriye’den gelen kişilere uygulanan bir statü. Aslında tam anlamıyla hukuk bir statü değil, bir tedbir esasında. Fakat hâlâ daha geçici olarak geçici koruma kapsamında kabul ettiğimiz Suriyeli sayısı da 3,5 milyon civarında gözüküyor kayıt olan. Bu yine Göç İdaresinin sayfasından aldım dün, oradan da yine bakabilirsiniz. İllere göre dağılımına baktığımızda, gördüğümüz gibi sınır illerde Suriye sınırına yakın olan illerde daha fazla bir nüfus var. Tabii İstanbul ekonomik ve sosyal olarak

daha çekici olduğu için, orada yaklaşık bir 560 bin Suriye uyruğundan kişiler var. Bizim ilimizde de şu an İzmir’de de 140 bin civarında geçici koruma kapsamında kişi var. Bunlara Göç İdaresinden ulaşabilirsiniz. Bir de şöyle bir veri var Göç İdaresinde, il bazında nüfusları verip, geçici koruma kapsamındaki kişilerin yüzde kaçını oluşturduğunu ifade eden bir tablo da var. Bunu niye veriyorum? Çünkü baktığımız zaman sorunlar aslında şehircilik kapsamında çıkarımlar ve sorunlar daha ziyade nüfusun artması, fakat hizmetlerin bu oranda artırılmamasından kaynaklanıyor. Yeterince belediyececilik faaliyetlerinin artırılmamasından kaynaklanıyor. Kamu hizmetlerinin artırılmamasından kaynaklanıyor, okul sayısının artmaması ya da hastane sayısının artmaması gibi, yani altyapının yetersizliği, nüfus artışıyla birlikte altyapının yetersizliği de gözler önüne çıkmış oluyor.

Burada da daha ziyade, bu biraz önce gösterdiğim haritada bilhassa bu sıkıntılar daha yoğunlukla yaşanıyor. Çünkü nüfus artışıyla birlikte o ildeki hizmetler de artmadığı için şehircilik kapsamında, bu altyapı sorunundan kaynaklanan birtakım problemler yaşanabiliyor.

Çocuklar kapsamında okullaşma oranı çok düşük. Okula ilk defa hani kayıt olduktan sonra da devam etme konusunda, okula devam etme konusunda problemler var. Gettolaşma ve şehrin bazı bölgelerine hapsedilme gibi, yani o bölgelere itilme gibi problemler var. Kiralarda yüksek artışlar, ev sahiplerinin kiralarda yüksek artışlar yapması, mesken olmayan yerlerin kiraya verilmesi gibi ve tüm bu nüfus artışından ve hizmetlerin de aynı oranda artırılmamasından da mütevellit yabancı düşmanlığı, toplumsal gerilim ve önyargıların artmasına da neden oluyor.

Bunun dışında seyahat hürriyetleri kısıtlı ve yaşadıkları ilden izin almaksızın çıkamıyorlar. Bu da birtakım tabii sıkıntılara neden olabiliyor. Çünkü iş bulduğu şehirle yaşadığı şehir farklı olabiliyor. Bunlar dışında söyleyebileceğim, geri gönderme merkezi kapsamında birtakım şeyler olabilir. Oralar çok fazla kamunun bilgisine de sunulan yerler değil. Geri gönderme merkezleri, kişilerin sınır dışı edilmek üzere kapalı tutuldukları alanlar ve fakat burada da yine geri gönderildiğinde, ülkesine sınır dışı edildiğinde ölüm ve zulümle karşı karşıya gelecek insanlar olabiliyor. Buralarda bilgilendirme yetersiz olabiliyor, çok fazla bir sirkülasyon var, bilhassa İzmir kapsamında. Burası düzensiz geçişin temel noktalarından biri olduğu için, buradan denize de açıldıkları için geri gönderme merkezlerinde çok fazla bir sirkülasyon oluyor. Bizim ulaşabildiğimiz maalesef geri gönderme merkezlerindeki kişi sayısı buzdağının görünen ucunun da en üst noktası gibi. Biz o kişileri de bilgilendirip, haklara erişmelerini sağlamaya çalışıyoruz ve baroları harekete geçirmeye çalışıyoruz. Çünkü buralarda bilgilendirme kamu kurumları tarafından, devlet tarafından yapılan bilgilendirme yetersiz kalabiliyor.

Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar. Vaktim varsa soru-cevapları şimdi alabilirim ya da sona da bırakabiliriz.

Soru-Cevap Bölümü

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz Halkların Köprüsünden Can'ın sunumu için. Sorulara geçeceğim, onun öncesinde hızlıca bir toparlamak gerekirse, aslında bugün dört dernek aramızda. Ama anlatımlarından da gördüğümüz kadarıyla hepsinin pozisyonu ve aldıkları sorumluluklar ya da bu süreç içerisindeki yerleri farklı ve farklı konulara hizmet ediyorlar. Bu derneklerin sayısının aslında ne kadar artması gerektiğini de, ihtiyacımızın olduğunu da bir taraftan görüyoruz.

Hak ve hukuk temelli çalışan mülteci derneğinden Ayşegül'ün sunumunda, hukuk desteğinden bahsetti. Mülteci toplantıları, farkındalık geliştirilmesinden, savunuculuk çalışmalarından ve sığınma hakkı, geri gönderilmemesi ilkesine vurgu yaptı. Bence de çok kıymetli ve nüfus artışı, göçle oluşan kentlerde nüfus artışının getirdiği altyapı sorunları ve bunlara yönelik kentlerde izlenen politikalar neler? Biraz onlara değinmeye çalıştı.

Kapılar Kolektifinden Serkan, yine doğaçlama ve yaratıcı laboratuvar dedikleri mekânlarında ürettikleri karşılaşma mekânlarındaki ürettikleri deneyimleri bizlerle paylaştı ve birlikte yaşama üzerine önemli konulara değindi; göçenler ve göçmeyenler diye bunu belirtti. Özellikle benim de hoşuma giden bir tanım. Biraz karşılaşma mekânı dediğimiz, aslında İzmir'de Basmane'de göç edenlerin sahnesi olarak da bir mekân olarak değerlendirebiliriz belki ve çok kıymetli, üzerine de daha konuşulabilecek bir bilgi birikimini de bizlere sunuyor.

Yine Gar'dan Lülüfer göç araştırmaları üzerinde farklı bir alanda yaptıkları çalışmaları henüz bir yıl olmasına rağmen paylaştı ve bundan sonra da yöntem ve etik üzerine yaptıkları akademik ve öğrencilere yönelik çalışmalarının da daha çoğalacağını umut ediyoruz.

Halkların Köprüsü Derneğinden Can'ın yine üstüne vurgu yapmak gerekirse, amatörce yapmak istedikleri çalışmalar, başta benimsedikleri ilke bence de çok kıymetli ve mültecilerin maruz kaldığı sorunlar üzerine dayanışmaları yaptıkları hem yardım, hem de yine hukuki temelli, hak temelli çalışmalar ve sonrasında da bunu bir çalışmaya dönüştürmüş olmaları da ayrı bir kıymet ve önem getiriyor. Çünkü bu çalıştay sonuçları burada hepsini okuyamadı, ama bizim yerelde yerel yönetimlerin üstüne düşen görevlerin ne kadar büyük olduğunu da görmemizi sağlıyor. Aslında başta söylediği, bu çalıştayı yaparken merkezi değil yerelin güçlendirilmesinin önemini vurguladı. Bu da kıymetli, çünkü bütün sorunlarla aslında yerelde mücadele ediliyor ve yerelde birebir temas çok değerli, çok önemli. Bu anlamda da çalıştayın sonuçlarını da herhalde web sitenizde tamamına ulaşılabilir diye düşünüyorum.

Ben sorulara geçeceğim. Buyurun.

Kayhan KAVAS- Ben Halkların Köprüsü Derneğinden Can Beyin sunumu üzerine konuşmak istiyorum. Şimdi yaptıkları çalıştandan bahsettiler, özellikle mülteciler ve mültecilerle ilgili yerel yönetimlerin görevleri, yapmaları gereken... ifade ettiler.

Ben bir hatırlatma yapmak istiyorum. Şu anki geçerli yasal mevzuata göre belediyeler Türk vatandaşı olmayan kimseye yardım yapamaz, kaynak aktaramaz. Yani kaynak aktaramaz hiçbir şekilde. Bu konuda mevzuatın değişmesi gerekirdi dersiniz anlarım katılırim size, ama halihazırdaki mevzuat bakımından bu talep ettiklerinizin hemen hemen hiçbirini yerel yönetimler yerine getiremez, yasal olarak engel var. Yerine getiren yerel yönetimlere zimmet çıkar. Şunu ifade etmek istiyorum. Tabii sokağı temizleyeceklerdir, pislikleri kaldıracaklardır. Peki, yardım yapan yerel yönetimler nasıl yapıyor? Başka şekilde yapıyor, şirketler üzerinden gösteriyor, başka şeyden gösteriyor. Yoksa doğrudan doğruya yerel yönetimler şu anda mültecilere kaynak aktaramaz.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun Bülent Bey.

Bülent TANIK- Teşekkür ediyorum. Kayhan Bey Validir, yerel yönetim mevzuatına çok hâkim bir insandır. Ayrıca bizim mesleğimize ve faaliyetlerimize de çok yatkın bir insandır. Hukuk boyutuyla bakıldığında, yaşanacak sıkıntılar konusunda uyarıcı bir konuşma yaptılar. Ama yerel yönetim yöneticiliği yapma şansına sahip olmuş bir meslektaşınız olarak, vicdanen ve hukuken yasa düzleminde değil, ahlaki bakımdan doğru olduğunu bildiği bir şeyi belediyenin yapmasının, onun tercihinine bağlı olarak mümkün olduğunu düşünüyorum. Biraz soyut geldi olabilir. Gerçekten yapılması gerektiğini düşündüğünüz bir insani talebi, hayatı sahiplenme faaliyetini herhangi bir yönetim kademesinde, yönetim sorumluluğunu taşıyan kişinin yerine getirmesinin engeli olmadığı kanaatini taşıyorum. Böylesi bir siyasi tercihe ve inanca sahibim.

Size arkamı dönmüş olmaktan huzursuz olduğumu söyleyeyim, kusura bakmayın. Belki sonuç bir yerden konuşmaya başladım, çok daha özel bir-iki şey işaret etmek isterim. Üç günlük bu toplantı bu kolokyum beni birçok bakımdan mutlu etti. Çok heyecanlandım ve gurur duyduğum şeyler oldu. Bunların en birincisi, şehir planlama mesleğine yönelmiş, bunun eğitimini gören sizlerin arazi kullanımı ve onun kâğıtlar üzerinde, parselasyonu ile ilgili konulardan çok, göç mekân ve siyaset başlıklı bu toplantıya gösterdiğiniz ilgi. Bu bende şöyle bir umut uyandırdı. Parselasyon planı yapmak yerine, kentleri ve toplumu geleceğe hazırlamak yönünde bir ihtiyacı siz genç kardeşlerim, genç meslektaşlarım duyuyorsunuz ve şu ana kadar bu salonu boşaltmadınız. Şu anki azlığın çok geçici ve bu öğlen ihtiyacından kaynaklandığını gördüm. Burada toplulukta birkaç slayt çektim, ama sadece salonun fotoğraflarını çektim. Çünkü geleceğe dönük olarak sizler bu toplumu sadece mekânla, araziyle değil, insan varlığıyla, toplumsal özellikleriyle değiştirmek dönüştürmek ve iyileştirmek güdüsünü almışsınız görünüyor. Bunun ihtiyacını karşılamak üzere de belki de okullarınızda bulamadınız. Çünkü atılmış hocalarınızdan kaynaklanan ciddi bir eksiklik vardı. Bu eksikliği giderecek bir buluşmaya geldiniz diye düşünüyorum.

Bunun bir kez daha tekrarı anlamına gelecek bir şeyin altını çizeceğim. Burada duyduğum, beni en çok etkileyen bu yaşta bana özel katkılar sağlayan şeylerin pek çoğunu da bu toplantının yapılmasıyla ilgili kısıtları oluşturan KHK'yle atılmış üniversite çalışanlarının akademisyenlerin düşünürlerin bilge insanla-

rımızın buraya taşıdıkları zenginlik olduğuna işaret etmek istiyorum.

Şehir Plancıları Odasına katılan elbette ki başka mesleklerden de, Sayın Valimiz gibi çok değerli izleyiciler geldiler gittiler, ben de kısmen zaman zaman katılabildim. Hem Şehir Plancıları Odasına, hem de bu buluşmayı, bu Türkiye'nin ve coğrafyamızın yakıcı sorunu üzerinden siyaset ve geleceği biçimleyecek düşünce üretme faaliyetine dinleyici olarak ve söyleyici olarak katılanlara, organize eden herkese teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Başka, Adil var arkadan.

SALONDAN- Şimdi Ayhan Beyin, Sayın Valinin ve Bülent Beyin... İlk önce bir vali, daha sonra belediye başkanı konuştuğundan sonra, biz daha önce belediyelerin Suriyeli mültecilere yönelik hizmetleriyle ilgili bir sunumda da Sayın Valim oturum başkanındaydı benim yaptığım bir sunumda.

Şimdi kendisi de bu tartışmanın üzerinden yardım meselesine odaklandı ve onunla ilgili bir açıklama yapma gereği duydu. Ama Halkların Köprüsü Derneğinin çalıştayı, gerekse bu konudaki yerel yönetimlerden talep Suriyeli mültecilere yönelik ya da mülteci ya da mülteci ya da göçe yönelik talepler yardım talepleri değil yalnızca. Yardım belki işin bir boyutu olabilir. Şimdi benim yaptığım bir çalışmada, belediyelere Suriyeli mültecilere yönelik bir hizmetiniz var mı diye sorduğum soruya, bütün belediyeler bunu yardım olarak ya da çoğu yüzde 90'ı yardım olarak anlamış ve bir yardım yapılamamaktadır, yasal kısıttan dolayı gibi, Sayın Valinin açıklamasına benzer bir açıklama gönderdiler.

Ama uygulamaya baktığımızda, yerel yönetimlerin yardım anlamında da... Yardım nakdi yardım, belki para yardımı olmasa bile dolaylı olarak nakdi karşılığı olan yardım. Yani yakacak yardımı da buna dahildir, kıyafet yardımı da dahildir, besin yani yiyecek yardımı da buna dahildir. Yani bir yoruma göre bunların hiçbirini yerel yönetimler yapamaz deniyor.

Ama baktığımızda, bugün Türkiye'nin bütün illerinde mülteciler var ve yardım yapan belediyelerin hiçbirini bildiğimiz kadarıyla şu an, öyle bir örnek yok. BDP'li belediyeler dahil, kayyum atanmasına rağmen herhangi biri hakkında bu konuda bir zimmet, bir soruşturma, bir araştırma geçirmiş değil. Belki ben burada Bülent Beyin yorumuna yaklaşacağım. Yani yerel yönetimlerin, Yerel Yönetim Kanununun kısıtlarına rağmen genel çerçevesine baktığımızda, yoksullukla mücadele, yoksulluğa karşı alacağı önlemler bağlamında Suriyeli mültecilere gerektiğinde belli bir planlama çerçevesinde aynı karşılığı olan yardım yapmasının önünde bir engel de olmadığını düşünüyorum. Ama bununla birlikte valimize katılarak, Türkiye'de yerel yönetimler mevzuatında göçle ilgili herhangi bir düzenleme yoktur, hiçbir atfı yoktur. Aynı şekilde göç mevzuatında da yerel yönetimlere atfı yoktur. Yani yabancılar uluslararası koruma kanununa baktığınızda, yerel yönetimlerin orada hiçbir rolü yoktur. Bu sıkıntılı, belediye mevzuatında da göçle ilgili hiçbir şey yoktur, bu da sıkıntılı. İşte bu muğlaklık, bu belirsizlik birtakım belediyeleri, birtakım yerel yönetimleri hiçbir şey yapmamaya itiyor, hiçbir şey yapmamaya sevk ediyor. Açıklamasını da bize herhangi bir sorumluluk yok diye düşünüyor.

Şimdi İzmir'de 140 bin civarında kayıtlı Suriyeli mülteci düşündüğümüzde, belediyelerin ben bu konuda bir şey yapamam, bu konuya para harcayamam demesi ne kadar gerçekçidir? Örneğin, şimdi açılan kurslara Suriyeli çocuklar geldiği zaman, oraya bir para harcanıyor kurslar açılıyor. Bu aynı karşılığı olan bir şeydir. Dolayısıyla kurslardan da mı yararlanamaz ya da kadınlarla ilgili toplantılarda, kadınlara yönelik

faaliyetlere, örneğin mülteci kadınlar gelemeyebilir mi gibi soruları sorduğumuzda, bunların hepsi mümkündür ve belediyeler bunları isteyen belediyeler yapmaktadır. Bazıları uluslararası fonlar olarak yapmaktadır. İşte sınır belediyeler bunları farklı kaynaklardan da yapmaktadır, ama baktığımızda bunun mümkün olduğu, bununla ilgili de herhangi bir soruşturma ya da zimmet çıktığını ben görmedim. Sayın Valimiz biliyorsa yapılanlardan kaynaklı, onu da paylaşırsa biz de merak ettiğimiz, çünkü ben de yaptığım görüşmelerde bunu sunuyorum. Bir örnek şimdiye kadar göremedim.

Soru yok, ama katkı sunmak istedim. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Bir soru daha var, çünkü burada Can da aslında cevap verecekti. O soruyu da alalım, sonra katılımcılara tekrar söz vereceğim.

SALONDAN- Ben uyarı için teşekkür ediyorum. Ben yapamadıklarını anladım da belediyelerin, mesela yaptıklarını hangi mevzuata dayandırıyor? O konuda bizi bilgilendirirseniz. Mesela Kültürpark'ı nasıl bir başka uyruğa kapatabiliyorsunuz? Size sormuyorum, Büyükşehir Belediye Başkanına soruyorum, keşke kalsaydı bugün de.

Şuna tanık oldum çünkü ben. O güvenlik görevlilerine nasıl bir emir verildiyse, Suriyeliler Kültürpark'a alınmıyordu bir ara. Yani ben girebiliyorum, Suriyeli alınmıyor. Bunu hangi mevzuata göre yapıyorlar onu merak ediyorum.

Bir de sorum olacak, farklı yerlerden geldiğiniz için belki tanık olmuşsunuzdur. Bu nefret söylemleriyle ilgili bir dava açılmış mı ve bir mülteci bir dava kazanmış mı? Çünkü bu ayrımcılık tehlikeli filan değil, suç aslında. Mesela son tanık olduğum bir şey var. Bir dişhekimi Suriyeli olduğu için bir hastaya bakmayacağını söylüyor. Hasta da sigortalı bir Suriyeli, nadir görülse de var. Arkadaşım aynı zamanda. Başhekime kadar çıkıp şikâyet ediyor ve sonuç hem başhekimin, hem de doktorun özüyle bitiyor kapanıyor. Ama bence bu doktorun mesela yargılanması gerekiyor. Bu konuda bir örnek var mı ve bu yargılanma süreci yaygınlaştırılrsa mesela bu kadar rahat insanlar nefret söyleminde bulunmasalar diye bir sorum var.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Konuşmacılardan Can benimle başlayalım.

Can TÜLÜK (Halkların Köprüsü Derneği)- Önce ben son soruya cevap vereyim. Benim bildiğim kadarıyla bizim derneğimize bir nefret söylemiyle ilgili bir dava açtı, ama ayrıntısını ben hatırlamıyorum. Özcan orada, hatırlıyor musun Özcan? Özcan da hatırlamıyor. Ben hukuki şeylerle pek ilgilenmediğim için detayını bilmiyorum, ama nefret söylemiyle ilgili takip ettiğimiz, hatta bizzat tarafı olduğumuz bir dava var diye biliyorum.

İlkine geçeyim, ilki biraz uzayacak gibi, çünkü herkesin bu konuda söyleyeceği bir şey var, ama ben daha geniş bir pencereden bakmak istiyorum. Yasalar kanunlar buna izin verebilir veya vermeyebilir, biz buna göre bir şey yapabiliriz veya yapamayabiliriz, ama biz halkız biz hemşeriyiz, bu yasaları ve bu hukuku biz yapıyoruz ve biz yapmaya devam etmeliyiz. Biz burada İzmir'de metroya binerken iki tane çocuğuyla mecbur olarak dilenmek zorunda kalan Suriyeli gide gele gide gele görmezden gelmemenin bir çözümünü biz bulmalıyız. Bizim seçtiğimiz belediye bulmalı, bizim seçtiğimiz belediyenin sözünü dinlediği meclisler bulmalı. Biz bunu söylüyoruz, kimsenin kimseye gidip bizzat para vermesini söylemiyoruz ki. Ben zaten konuşmamda da dedim ki, biz bizzat aynı yardımın destekçisi değiliz, bu bir hiyerarşi oluşturuyor. Zaten

bütün maddelerin genelinde, bu hizmetlerden eşit olarak yararlanılması gerektiğini, mültecilerin eşit yararlanmasının sağlanması gerektiğini, ayrıca hepimizin sorunu olmayan, ama mültecilerin özelde olan sorunları için eğer hizmet geliştirilmesi gerekiyorsa, belediyeler bunun için kaynak geliştirebilmeli ya da çalışmalarını buraya yönlendirebilmeli. Hukuk buna müsaade etmiyorsa, belediyeler bizim seçtiğimiz belediyeler, biz hemşeriler olarak buna karşı ses çıkarmalıyız, bunu örgütlemeliyiz diyoruz. Ve zaten genel olarak nefret söylemini bitirmek ve hizmetlerden eşit olarak yararlanmaktan bahsettim. Bu hak ve hukuku biz yapıyoruz ve herkes burada bulunan, bugün İzmir’de bulunan herkes insanca ve eşitçe yaşamalı diyoruz. Burada bulunan kişilerin Türk, Kürt, Suriyeli, Afgan, Iraklı olması önemli değil, herkes temelde insan haklarından faydalanabilmeli. Sığınma, çalışma, barınma, eğitim haklarından faydalanabilmeli.

Teşekkürler.

KONUŞMACI (Mültecilerle Dayanışma Derneği)- İkinci soru bakımından benim bir cevabım olabilir. Mülteci-Der’in bir gazeteci hakkında, şu an ismini zikretmeyeceğim, ama iki defa üst üste nefret söylemi bakımından suç ihbarı oldu, hâlâ soruşturma aşamasında devam ediyor. Var yani örnekleri, fakat sonuçlanmış örneklerini bilemiyorum. İkisini biz takip ediyoruz.

Birinci soru bakımından, soru bana yönlendirilmedi, ama avukat olarak ben rahat duramadım ve Belediye Kanununa baktım. Aslında şöyle, bildiğim şeyi teyit etmek istedim. Hemşehri hukuku diye bir madde var, Belediye Kanununun 13.maddesinde. Diyor ki, herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir, hemşehrilerin belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Madde devam ediyor, Belediye Kanununun 13.maddesini okuyabilirsiniz.

Bunun yanı sıra hemşehri hukukunu geçtim, evet bazı maddeler var, sadece vatandaşlara yönelik yapılabilecek olan şeyler de var hemşehri hukukunun yanı sıra. Fakat biliyoruz ki, bazı belediyeler projelere başvurarak, Avrupa’nın sağladığı çeşitli projeler ya da başka vakıfların sağladığı projelere başvurarak kendi kaynaklarından olmasa bile, bu projeler kapsamında mültecilere sığınmacılara hizmet götürebiliyorlar. Galiba Can’ın da bahsettiği, görmek istediği belediyecilik anlayışı bu şekilde.

Ben kısaca bu şekilde toparlamış olayım. Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Soru kısmını bitirmiştik, ama kısaca alalım.

SALONDAN- Merhaba, ben sunumlar için teşekkür ediyorum. Diğer iki yorum yapan arkadaşlarıma katılıyorum, o mevzuat kısmı biraz kolaycı bir yaklaşım gibi geliyor bana da.

Serkan Beyin samimi ve şeffaf sunumu için teşekkür ediyorum. Can Beyin de hak odaklı, nihayet gözü-müze soka soka anlattığınız için teşekkür ediyorum. Sadece bir şey merak ediyorum, yanlış da biliyor olabilirim. Siz daha teknik bilgiye sahip olduğunuz için.

Şimdi yasal statü konusunda, niye mülteci demiyoruz ya da başka bir şekilde tanımlamıyoruz diye. Şimdi benim bildiğim bu bir kitlesel göç, mülteci statüsünde olduğunda, mesela 4 milyon mülteci var diyelim, 4 milyonunun bir tane sorunu olsa, bizim 4 milyon sorunla baş etmemiz gerekiyor. Yanlış mı biliyorum? Bunun dünya ölçeğinde bir örneği var mı? Hani bu kitlesel göçü mülteci olarak kabul eden bir ülke var mı? Velez ki biz bunu yapmaya çalışacağız, yapabilir miyiz, gerçekçi mi?

Teşekkür ederim.

KONUŞMACI (Mültecilerle Dayanışma Derneği)- Soru bana geldi galiba. Şimdi şöyle açıklayayım, yasal statü bakımından Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi var. Bu Cenevre Sözleşmesi imzalanırken deniyor ki, 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar bakımından diye başlayan bir cümlesi var. Esasında bu ikinci dünya savaşı esnasındaki göç hareketini düzenlemek maksadıyla çıkarılmış bir sözleşme. İki tane kısıt var burada, bir tanesi 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar, ikincisi Avrupa'da meydana gelen olaylar.

Daha sonra bakıyorlar ki ülkeler, buna imzacı olan ülkeler, bu göç sorunu iltica sorunu bitmiyor. 67'de New York'ta bir araya geliyorlar, 1967'de New York protokolü imzalanıyor. Bu protokolde zaman kısıdı ve coğrafi kasıt kaldırılıyor. Fakat Türkiye diyor ki tamam ben zaman kısıdını kaldırıyorum, bunu tüm zamanlara uygulayım, ama coğrafi kısıdımı kaldırmam. Sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar bakımından bunu uygulayım diyor ve biz şu an dünyada bu kısıdı uygulayan üç ülkeden biriyiz. Diğerleri de yanlış hatırlamıyorsam Madagaskar ve Kongo olması lazım. Biz o nedenle hukuki olarak mülteciye mülteci diyemiyoruz. Ne diyoruz? 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunumuz var. Burada Avrupa dışından gelen kişilere mülteci diyemediğimiz için, şartlı mülteci diye dünya literatürüne Türk hukukunun bir hediyesi olarak şartlı mülteci kavramı getirilmiş. Bir de mülteciliğin beş tane kriteri var. Bu beş kriteri uymuyorsa da, ikincil koruma diye başka bir statü var kanunumuzda. Bunlar uluslararası koruma diye geçer, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma.

Uluslararası koruma kapsamında kabul edilmeyen, esasında bir tedbir olan ve kitlesel akını düzenleyen ise geçici koruma. Bizim Suriye'den gelen kişilere uyguladığımız koruma biçimi. Daha önce bu kadar büyük bir kitlesel akın yaşanmadı ve şu an dünyanın en çok mülteci barındıran... Evet, biz hukuki olarak mülteciye mülteci diyemiyoruz, ama bu bizi engellemez tabii sivil toplumda çalışan kişiler olarak da. 4 milyon mülteci var şu an Türkiye'de.

Esasında mülteciliğin değerlendirilmesi bireysel olması gerekir. Kitlesel akında kapılarınızı açarsınız kişileri kabul edersiniz, o yüzden adı geçici korumadır, geçicidir. Daha sonrasında ya entegre edilir gerekli şeyler yapılır ya da o kişilere bir statü verirsiniz. Bir bireysel değerlendirme yaparsınız ya da bir statü verirsiniz.

Bilmiyorum sorunuzun yanıtı oldu mu? Dünyanın herhangi bir yerinde daha önceden bu kadar büyük bir kitlesel akın olmadığı için, başka ülkelerde bilemiyorum, ama kitlesel akın durumlarında bu şekilde bir tedbir uygulanıyor. Daha sonrasında bir statü veriliyor.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Kayhan Bey bir söz almıştı, ona verelim.

Kayhan KAVAS- Şimdi efendim bir konuda yanlış anlaşılmaktan çekinirim. Göç sorunu öncelikle ve esas olarak bir yerel yönetim sorunudur. Mutlaka öncelikle ve esas olarak yerel yönetimlerin bunu sahiplenmesi gerekir. Bu kesin doğru bir şey.

Ama diyorum ki, hemşehrlik hukuku bu konuda gereken açıklığı vermemektedir. Yerel yönetimlerin sözde mültecilere yardım edebilmesi için yasal değişiklik gerekir. Ama mesela Halkların Köprüsü Derneğinin yapmış olduğu çalıştay çok faydalı bir çalıştay. Ama o çalıştayda yazıyor mu, Belediye Kanununda bu konuda bir açıklık yoktur, bu konuda yasal bir düzenleme yerine getirilmelidir. En temeli budur. Yani en temeli, yani sivil toplum kuruluşlarının bu konuda seslerini çıkartırken, bu konuda yasal düzenlemeye

davet etmeleri gerekmektedir yetkilileri.

Dün Kapılar Kolektifini dinlerken onlara da aynı şekilde söyledim. Hukuki bir altyapıya sahip olmadan çalışmaları devam ettirmek, sorunlu bir iştir. Nasıl bir hukuki altyapı kurabiliriz dediler, kent konseyleri vasıtasıyla kurabilirler. Kent konseyleriyle görüşürler, kent konseylerinin bir dalı olarak... Kent konseyleri Belediye Kanununda yasal altyapısı vardır. İyi niyetle yapılan çalışmaların ileride hukuki sorunlar doğur-maması için, sadece ve sadece öneri getirmeye çalıştım.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Burada Göç Araştırmaları Derneğinden bir söz vardı, sonra kapata-cağız. Teşekkür ederiz.

Lülüfer KÖRÜKMEZ (Göç Araştırmaları Derneği)- Göç temel olarak neyle ilgili bir mesele... Yani siz dediniz ya göç temel olarak yerel yönetimlerle ilgili bir problemdir diye. Göçün herhangi bir şeyle ilgili bir problem olduğu yoktur aslında. Dolayısıyla 3 milyon ya da 5 milyon kişinin herhangi bir şekilde, yani ani ve kitlesel bir akım biçiminde bir ülkeye gelmesi de daha önce örneği görülmemiş olabilir, bundan sonra daha fazla görebiliriz.

Asıl problem şudur: Herhangi bir sebeple bir yerden başka bir yere bireysel ya da kalabalıklar halinde giden insanların, normal sıradan bir insan hareketliliğinin göç olarak kurgulanıyor olmasıdır. Ne zaman-ki insan hareketliliği herhangi bir sebeple göç olarak adlandırıldığında, işte o zaman problem başlıyor, çünkü bir hak meselesi haline geliyor. Temelde burada tartıştığımız şey yerel yönetimlerin yardım verip veremeyeceği, yardım mı yapmalı yoksa işte hakların temelinde mi müdahalede bulunmalı vesaire gibi tartışmalar bir hak tartışması.

Dolayısıyla bizim bir yerden bir yere gelmiş olan insanlara nasıl muamele edileceği ve nasıl bir politik müdahalede bulunacağı tartışması temelde bir hak meselesidir. İnsan onuruna yakışır biçimde, temel ihtiya-çlarını karşılayarak, toplumsal ilişkilere ve toplumsal hayata tam ve eksiksiz, herhangi bir ayrımcılığa vesaireye uğramadan katılması hakkıdır. Dolayısıyla bunları evet yasal mevzuat gerçekçi bir tartışma önemli, ancak yasal mevzuata sıkıştırarak ya da kaç kişi geldi ve kapasitemiz nedir, gerçekçi midir soru-larından uzaklaştırıp başka bir düzlemde tartışmamız gerekiyor ki, burada bu kadar kent üzerine çalışan insan varken, kentin sadece yasal mevzuatla ve yerel yönetimlerle sınırlı bir şey değil, ama birlikte yaşa-mayla örülmüş bir yapı olduğunu da zaten biliyoruz.

Öbür yandan, gerçekçilik meselesiyle ilgili son bir şey söyleyip kapatmak istiyorum. Evet, kitlesel olarak bu kadar yüksek sayıda insanın bir yere göç etmesinin örneği olmayabilir. Ancak daha büyük sayılarda, hâlâ daha göçmen olarak alınan insanların başka başka ülkelerde var olduğunu biliyoruz değil mi? Yani Hispaniklere Amerika'ya bakalım, Türkiye'den gidenlerin Almanya'daki sayılarına bakalım vesaire ve-saire. Dolayısıyla tartışma çerçevemiz ve referans noktamız nereyi gösteriyorsa oradan tartışıp kurarız ve hak zemininden ayrılmamak gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkürler.

Serkan SULTAN (Kapılar Kolektifi)- Son bir söz de ben söyleyeyim. Göç, mekân, siyaset konuşuldu, ama bu mesela daha büyük siyaset, siyasetin başka araçlarla sürdürülmesi olan ve sonuçlarıyla uğraştığımız

şeye vesile olan savaş. Savaş bir siyaset aracıdır ve biz bu savaşın bir tarafıyız. Ne tarafında olduğumuzla ilgili siyasette özneler haline gelirsek, yani bunun üzerine düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Savaş bir siyaset aracıdır ve Türkiye de taraflardan biri, dünyanın geri kalanı olduğu gibi. Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyoruz. Tüm katılımcılara değerli sunumları için ve katkı sunan sizlere de. Latife Tekin'in imza etkinliği var, hemen onu da biraz beklettik. O tarafa geçebilirsiniz. Teşekkürler dinlediğiniz için.

8-A Oturumu

Mekan ve Göç

Oturum Başkanı: Öğr. Gör. Tayfun Kahr

****Göçe Bağlı Oluşan Kültürel Farklılıkların Kamusal Açık Alan Kullanımına Etkisi: Kastamonu Cumhuriyet Meydanı Örneği**
Doç. Dr. Nur Belkayalı, Araş. Gör. Elif Ayan

***Kitlel Göç Hareketleri ve Kültürel Miras İlişkisinin Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı Kapsamında Değerlendirilmesi**
Hicran Topçu Campagna, Mehmet Gökhan Berk

****Gaziantep Tarihi Kent Dokusunun Yeni Sakinleri: Suriyeliler**
Dr. Öğr. Üyesi Esra Demircioğlu, Berna Atasoy

****Priştine’de Göçün Üç Veçhesi: Ulusal Başkent İnşası, Karşı-kamusallaşma Mekanlarına Geçiş ve Savaş- sonrası Diasporal İnşa Hamlesi**
Attila Beksaç

**Bu bildiriler Göç-Mekan-Siyaset adlı tematik kitapta yayınlanmıştır.*

*** Bu bildiriler yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

8-B Oturumu

Sanatta Göç

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Murat Cemal Yalçıntan

4 Film 4 İstanbul; Kimin Kenti?
Nazım Akkoyunlu

Türk Sinemasının Kentleşme Olgusuna Yaklaşımı
Seda Duman, Doç. Dr. Berna Dikçınar Sel

Tehcir ve Coğrafya: Zorla Güzellik Olmaz
Ahmet Uhri

4 Film 4 İstanbul; Kimin Kenti ?

Nazım Akkoyunlu

Giriş

Türkiye sineması ve göç tarihinin başrol oyuncularından biri de kuşkusuz İstanbul kentidir. Bir çok filme konu olan İstanbul, çok sayıda filme de ev sahipliği yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin modernleşme süreci, yeni ulus devletin kuruluşu, sinemanın İstanbul'a gelişi ve kentsel gündelik yaşamı dönüştürmesi ile doğrudan ilişkilidir. “Muhsin Ertuğrul'un Bir Facia-i Aşk, İstanbul Sokaklarında, Kız Kulesi'nde Bir Facia adlı filmleri ilk İstanbul filmleridir, kaldı ki, 1928 -1938 tarihleri arasında çekilen film sayısı sadece 3'tü.”¹ İstanbul her ne kadar başkent olma ayrıcalığını Ankara'ya devretmişse de kültürel zenginliği ve ekonomik avantajlarını sürdürüyordu. Böyle bir iklim içerisinde Sinemanın İstanbul'daki gelişimi de anlaşılabilir süreçlerden biridir. “Sinemanın icadı ile İstanbul'un modernleşmesi aşağı yukarı aynı dönemde ortaya çıktı ve sinema bu modernleşme sürecine hem kültürel ve toplumsal bir aktör olarak eşlik etti hem de bu süreci temsil etti.”² İstanbul filmleri, İstanbul'un yaşadığı dönüşümün birer tanığı ve yeniden üretildiği alanlar oldu.

“İstanbul Türk Sineması için sadece farklı kimliklerden karakterlerin birbirleriyle karşılaştığı vazgeçilmez bir filmsel mekan değil, aynı zamanda Türklük, kadınlık/erkeklik, romantik aşk, kır/kent ikiliği açısından makul ve makbülün sınırlarının çizildiği hakim kurmacanın (yeniden) üretildiği bir kültürel perdeyle karşılaşma mekanıdır da.”³ Burada sayılan ikilikler doğu/batı, zengin/ fakir, geleneksel/modern vb. başka ikiliklerle çoğaltılabilir. Zira “Modern kent, çelişen çıkarların en önemli çatışma alanlarından biridir.”⁴ Kuşkusuz yerleşik olan ile göçmen arasında da benzer, yer yer çatışmalı bir ilişki vardır. Ömer Lütfi Akad, kent üzerinde meydana gelen bu çatışmayı ünlü göç üçlemesi filmleri için yazdığı şu sözlerle ifade eder;

“Bu göç olayı eski göçlere hiç mi hiç benzemiyor. Bir zamanların romantik göçlerinde, aileler dağılır, bireyleri kötü yollara düşerler, sonunda sağ kalanlar yenik, memlekete dönerlerdi. Günümüzde olaylar çok başka geliyor. Gelenlerin hiçbiri büyük kentin ürküntüsüne kapılmıyor, kendini küçümsemiyor, değişmek, uyum sağlamak diye bir kaygısı yok. Atalarından gelen görgüleri onlara yetiyor. Giderek semt semt geldikleri yörenin mahallelerini kuruyorlar ve zamanla kent değişiyor kimse fark etmeden. Neden sonra kentsoylular doğup büyüdüğü yerde, azınlıkta yabancılar olduklarının bilincine eriyorlar. Bu gelenler,

¹ Öztürk, Mehmet, *Kentte Sinema: Modern Binbir Gece Masalları, İstanbul Dergisi Tarih Vakfı Yayınları, Sayı: 50*

² Öztürk, Mehmet, *Kentte Sinema: Modern Binbir Gece Masalları, İstanbul Dergisi Tarih Vakfı Yayınları, Sayı: 50*

³ Güçlü, Özlem, *Bir Yeniden Görüş İmkânı: Türkiye Sinemasında İstanbul'la ve İstanbul'da Yeni Karşılaşmalar, Teorik Bakış Dergisi, Eylül 2018*

⁴ Şengül, Tarık, *Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Alternatif Bir Yaklaşım Doğru, Kentsel Çelişki ve Siyaset içinde,*

İmge Kitabevi,

Malazgirt'ten sonra Anadolu'ya girenlerin soyundan, asla geri dönmeyenlerden. Oyunu kurallarına göre oynuyorlar. Sert ve gereğinde acımasız.”⁵

Çeşitli amaçlarla farklı meslek alanlarından yapılan film okuma eyleminin artış gösterdiği göz önüne alınırsa bu çalışmaların bu meslek alanlarının kendilerine olduğu gibi sinemanın gelişmesine de katkılar sunması beklenmektedir. Bu çalışma seçilen dört film üzerinden kentin farklı dönemlerde, göç olgusuyla birlikte yaşadığı sosyal ve mekansal dönüşümü anlamaya dair bir okuma yapmayı hedefliyor. Kuşkusuz bu okuma Şehir Planlama meslek alanı sınırlarında gerçekleşecektir. Okuma eyleminin arkasında yatan temel motivasyon, sinemanın şehir planlamadan beslenmesinin, şehir planlamanın da sinemadan beslenmesinin her iki taraf içinde olumlu gelişmelere yol açacağı yönündeki beklentidir.

Seçilen Filmler tarihsel sıralamasıyla; Ah Güzel İstanbul (Atıf Yılmaz, 1966), Muhsin Bey (Yavuz Tuğrul, 1987), Uzak (Nuri Bilge Ceylan, 2002) ve Çoğunluk (Seren Yüce, 2010) filmleridir. Kırdan kente göçün hızlandığı, kentte sınıfsal ayrışmaların ve toplumsal mücadelelerin zirve yaptığı 1970'lere yer verilmemesi bilinçli bir tercihtir. Ancak bu tercihin temelinde görmezden gelme veya yok sayma değil bu dönemi ayrıca ele alma isteği bulunmaktadır.

Şehir Planlama, Göç ve Sinema

Şehir planlama da sinemaya benzer bir biçimde aydınlanma çocuğu, modernizm projesi olarak tanımlanmaktadır.⁶ Ersoy'a göre kent planlama anlayışının ortaya çıkışı ve kurumsallaşması 19. Yüzyıl sonlarına tarihlendirilebilir. Bu tarihlendirmeyi, sanayi devriminin yol açtığı büyük nüfus hareketleri, kır- kent ilişkisinin yeniden tanımlanması ve bunlara bağlı olarak oluşan yeni yerleşmeler kademelenmesi olarak temellendiriyor.⁷

Şehir planlama, kapitalizmin kentte yarattığı sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkarken Bahçe Kent, Radiant Kent ve Broadacre Kent gibi örnekler yeni bir kentsel gelecek tahayyülü de barındırmaktadır.⁸ “Filmler de bir temsil rejiminin parçası olarak, dünyayı ya da gerçeği yansıtmaktan çok, onun tasarlanmış belirli bir biçimini oluşturmak üzere seçilmiş ve birleştirilmiş öğeler yoluyla belirli bir konumu ya da bakışı telkin ederler.”⁹ Dolayısıyla Şehir planlama ve sinema mevcut durumu veri olarak alıp yeni bir kurmaca ve tasarım içermeleriyle de benzer özellikler taşır.

Burada dört film üzerinden göç olgusuna, kente ve toplumsal dönüşümlere ilişkin gerçekleştireceğimiz okumayı belirli bir tarihsellik içerisinde, şehir planlama meslek alanından devşirdiğimiz analiz çerçevesi ile ele alacağız. Filmlerin içerisinde bulunduğu genel bağlam, ekonomik koşullar, toplumsal ilişkiler, mekan kullanımı, teknolojik araçların kullanımı gibi konularda tespitler ve değerlendirmelerde bulunacağız.

Sonuç olarak filmlerde kullanılan kentsel manzaralardan geçmişe dair bilgi, belge edinebilir miyiz? Filmlerin temel dertleri, tartışma konuları ve kurgularından çekildiği dönemin toplumsal yaşamına ve politik tartışmalarına dair bir şeyler öğrenebilir miyiz? Sinemanın bu tartışmalar üzerinde ve kentleşme süreci üzerindeki etkileri gözlemleyebilir miyiz?

⁵ Akad, Ömer L., *Işıklı Karanlık Arasında, İş Bankası Kültür Yayınları*, sy: 544

⁶ Tekeli, İlhan, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*

⁷ Ersoy, Melih, *Planlama Kuramına Giriş, Kentsel Planlama Kuramları İçinde, İmge Kitabevi*, 2007

⁸ Şengül, Tarık, *Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*, Kentsel Planlama Kuramları İçinde, İmge Kitabevi, 2007

⁹ Küçük, Murat, *Sinemada Mekanın Üretimi Üzerine Fragmanlar, Teorik Bakış Dergisi 11. Sayı, Minör Yayınevi, Eylül 2018*

Kentlerin geleceğinin planlanmasında filmler bir araç olabilir mi? vb. sorulara cevap bulmaya çalışacağız.

Doğu mu? Batı mı? Para mı?

Ah Güzel İstanbul'da, İmparatorluk sonrası kaderine terk edilmiş İstanbul kenti adeta bir matem sahnesidir. Ayla Algan ve Sadri Alışık'ın başrolleri paylaştığı filmde Sadri Alışık'ın hayat verdiği "Haşmet" karakteri geleneksel olanı, eski İstanbul'u temsil etmektedir. Kentin en "haşmetli" yapıları bu terk edilmişlikle beraber köhnemiş, modernizm projesi ile geleneksel olan ne varsa önemini yitirmiştir. Haşmet de aynı eski İstanbul gibi değersizleşerek, kenara itilmiştir. İbriktaoğlu soyadından da anlaşılacağı üzere geçmiş Osmanlı Saraylarına dayanan, varlıklı, aristokrat bir aileye dayanmaktadır. Ancak o varlıklı (haşmetli) günler geride kalmıştır. Haşmet ailesinden kalma yalının müstemilatında(hüzünler kulübesinde) barınmakta, geçimini ise Sultan Ahmet Meydanında fotoğraf çekerek sağlamaktadır. Tesadüf olmadığı anlaşılan mesleği seyyar fotoğrafçılık ile sadece geleni geçeni değil yitip giden İstanbul'u da çekmektedir. İzmir'de ailesinin yanında yaşadığı gecekondundan İstanbul'a artist olmak üzere kaçan Ayşe(Ayla Algan) ile de böyle karşılaşır. Bir tarafta eski(doğulu?, bizim olan) İstanbul, diğer tarafta kente yeni nüfuz etmeye başlayan (batılı) yeni İstanbul ve bu yeni İstanbul'un cazibesıyla evden kaçan Ayşe, başvuracağı yapım ajansına vermek üzere fotoğraf çekirtmek için Haşmet'i bulur. Taşradan gelen Ayşe, saflığı, batılı değerler karşısında kirlenmemişliği temsil etmektedir. Ayşe'yi Medeniyet Otel'den(genelev) kurtaran Haşmet ise filmin doğu – batı tartışmaları içerisinde aldığı konumu temsil eder.¹⁰ Filmin geneline yayılan bu konum en iyi Haşmet'in kendi kendisiyle dertleştiği şu cümlelerde ifadesini bulur;"Ahh!! ihtiyar medeniyet çocuklarına sağlam yepyeni bir dünya kurmaktan bunca acizmisin? bizi yabancı diyarlardan getirttiğin süslü yalanlarla mı besleyeceksin?" Yabancı diyarlardan getirilen süslü yalanlar temelde modernizm projesinin kendisidir. Film boyunca bu vurgu müzik üzerinden sıklıkla yapılsa da Haşmet'in karşı çıktığı sadece kültürel 'yozlaşma' değildir. Dilenciye para verirken önüne bağış kutusu uzatarak çocuklar için bağış isteyen kürklü kadınları da afiyet olsun diyerek alaycı bir şekilde geri çevirir. Yani bu tür bir bizden olmayan, kurumsallaşmaya ya da her türden modern yapıya da karşıdır aslında. İş aradığında girdiği bankada ki çalışanları izlediği sahne Chaplin'in Modern Zamanlar'ını andırır, Haşmet içeride 5 dakika bile kalmayı başaramaz.

Ayşe'nin İstanbul'dan beklentileri bambaşkadır. Büyük tartışmaların dışındadır. Tek derdi, magazin dergilerinde gördüğü artistler, ses sanatçıları gibi üne kavuşarak, bir şekilde kendi yolunu çizmektir. Haşmet Ayşe'nin bu beklentilerini kolayca kaçmak, kolay yoldan zengin olmak, olarak görüp küçümser ve kendine Ayşe'yi hakikate çekme misyonu biçer. Hatalarından ders alması ve kendine uygun doğru düzgün bir işte çalışma tavsiyesi sık sık tekrarlanır. Haşmet'in bakışı birçok açıdan muhafazakar olmakla birlikte, tepeden bir bakıştır. Doğruyu ve yanlış bilecek ve ayıracak haşmet kendindedir.

Peki film bize nasıl bir İstanbul sunar? Beylerbeyi'nden Tarihi yarımadağa boğaziçi boyunca yalılar, köşkler, saray görüntülerinin sunulduğu vapur seferiyle başlayan filmde, bu görüntülerde yer alan yapılar yaşanan dönüşümü anlamak bakımından ilgi çekicidir. Bazı yalı ve köşkların bakımlı ve temiz görüntüsünün yanı sıra bu yapıların hemen yanlarında yangın geçirmiş, bakımsız ve köhne yapılar da görülmektedir. Belli ki kent büyük bir dönüşümün eşiğindedir.

Bu dönüşümün bir başka göstereni ise ulaşım araçlarıdır. Filmde kent makraformunu boğaziçi kıyıları, tarihi yarımada ve Beyoğlu oluşturmaktadır. Dolayısıyla yolculuklar beylerbeyi ve tarihi yarımada arasında ve vapurlardır. Bolca vapur ve sandal görürüz ancak otomobilde yavaş yavaş kendini kentte hissettirmeye

¹⁰ Çiftçi, Ayça, <http://www.altiyazi.net/yazilar/ah-guzel-istanbul-bohem-beyefendinin-medeniyetle-imtihani/>

başlamıştır. Ayşe ünlü olduğunda otomobilde Haşmet'in ziyaretine gider, senetle aldığı otomobile sevineceğini düşünürken Ayşe bir kere daha Haşmet'in nutuklarıyla hüsrana uğrar.

Tarihi yarımada merkezi konumunu henüz kaybetmemiştir ancak Haşmet'in iş aramak için ilk gittiği Banka Beyoğlu'ndadır. İkinci başvurduğu kapı ise bir ticaret deposudur. Bu iki mekan kent ekonomisi ve merkezin Beyoğlu'na doğru kaymasına ilişkin bazı ipuçları vermektedir. Filmde mekansal bileşenler olarak "fabrika" ve "gecekondu" kelimeleri sıkça kullanılmakla birlikte bu mekanlara ilişkin bir görüntü sunulmaz.

Ah Güzel İstanbul'daki sandal, vapur gibi ulaşım araçları Muhsin Bey'de yerini otomobile, mahalle ilişkileri ise apartman komşuluğuna bırakmıştır. Şener Şen ve Uğur Yücel'in başrolünü paylaştığı Yavuz Tuğrul'un yönetmenliğini üstlendiği Muhsin Bey filminde bu kez tehdit batıdan değil doğudan gelmektedir. Kent arabesk müzik ve kebabçı işgali altındadır. Arka planda artık güzel İstanbul yoktur. Filmde Ayşe'ye benzer bir şekilde İstanbul'a yeni umutlarla arabesk müzik sanatçısı olmak üzere gelen Ali Nazik(Uğur Yücel) ve yeni İstanbul'un sağladığı imkanları kendisi açısından başarıya dönüştüremeyen, Haşmet'e benzer bir kaybeden olan müzik yapımsıcı Muhsin Bey(Şener Şen) başat karakterlerdir. Bu ikili Ali Nazik'e Türkü albümü hazırlamak üzere yola çıkar. Ah Güzel İstanbul'da ve Ali Nazik'te müzik, doğu ile batı arasında köprü olan İstanbul'da kültürel çatışmaların temsili için önemli bir gösteren olarak kullanılmıştır. Ah Güzel İstanbul'da Türk Müziğine nüfuz etmeye başlayan batı müziği, Muhsin Bey'de yükselen arabesk müzik furyası karşısında Türkü'den yana bir tavır sergilenir. Haşmet'in Ayşe'yi koruma görevi bu defa Ali Nazik'i Arabesk furyasından korumaya çalışan Muhsin Bey'dedir. İki filmde de esasında bizden olmayan doğu ve batı kültürlerinin ötesinde, olası bir senteze, dolayısıyla kültürel etkileşime karşı muhafazakar bir pozisyon alındığı söylenebilir.

Öte yandan sosyal ve kültürel dönüşüm kent üzerinde de kendini göstermektedir. Ah Güzel İstanbul'da merkez Tarihi Yarımada iken Muhsin Bey'de artık merkez Beyoğlu'dur. Söz konusu kayma kentin ekonomik merkezinin Beyoğluna kaymasına benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. Merkezi belirleyen önemli faaliyetlerden birisi olan eğlence sektörü filmdeki temel ekonomik figür olarak öne çıkıyor. Sektörün sorunlarının yanı sıra genel ekonomik duruma ilişkin de önemli ipuçları var. Açtıkları müzik yarışmasında oluşan kuyruklar, kahvehanelerin doluluğu vb.

Ah güzel İstanbul ile Muhsin Bey arasında iç mekan kullanımları bakımından da bazı benzerlikler söz konusu. Haşmet'in tek başına gösterildiği sahnelerde kullanılan mekanlar ile Ayşe'nin gösterildiği mekanlar arasındaki zıtlık Muhsin Bey ile Ali Nazik ikilisinde de benzerlik gösterir. Haşmet durağan, geleneksel mekanlarda vapurda vb. Ayşe batı müziğinin hakim olduğu hareketli ve ışıklı mekanlarda boy gösterir. Muhsin Bey'in gündelik yaşamı ile Ali Nazik'in hayalindeki dünya arasındaki zıtlık da mekanlar üzerinden benzer bir şekilde anlatılır. Öte yandan Muhsin Bey'de kentin dönüşümü, Ah Güzel İstanbul'da ki durağanlığın aksine, Tarlabası yıkımları ve Gayrimüslimlerin kenti terk etmesi gibi olaylarla daha yıkıcı bir hal almıştır. Bir tarafta doğudan gelenler, bir diğer tarafta batıya gidenler bir diğer tarafta da Muhsin Bey gibi gidecek yeri olmayanlar.

Arada Kalanlar

Nuri Bilge Ceylan'ın Uzak filminde, göç olgusu yeni bir evreye geçmiştir. Haşmet ve Muhsin Bey gibi yaşadığı dönemin kaybedeni, aynı zamanda Haşmet gibi fotoğrafçı olan Mahmut, bu iki karakterden farklı olarak İstanbul'lu değildir, kendisi de daha önce taşradan İstanbul'a göç etmiş bir göçmendir. Mahmut, taşradan gelen misafiri Yusuf ve Yusuf'un taşıdığı taşralı değerlerden ne kadar uzaklaşmak istese de modern

İstanbul’lu bir entellektüel de olamamıştır. Haşmet ve Muhsin Bey’in aksine Yusuf’u koruyup kollama gibi bir pozisyon da almaz. Haşmet Ayşe’yi Batı müziğinden, Muhsin Bey Ali Nazik’i arabesk müzikten korumaya çalışmaktadır. Oysa Yusuf, Mahmut için uzaklaşmaya çalıştığı fakat bir türlü kurtulamadığı geçmişini hatırlatır. Yusuf da daha önceki göçmen karakterlerin aksine İstanbul kentine dair bir beklenti ve umutla gelmemiştir. Küreselleşme tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde İstanbul, Yusuf için gemi ile dünyanın diğer yerlerini görebileceği bir geçiş noktasıdır sadece. Bu defa taşrada ki kriz İstanbul’da da vardır ve İstanbul’un kimseye sunacak fazladan birşeyi kalmamıştır.

Mahmut’un yaşadığı bitişik nizam evin penceresinden gördüğümüz çarpık yapılaşmış yapılardan ibaret, olmamış çarpık İstanbul manzarasıdır. Özellikle Mahmut’un yataktan kalkıp pencereye doğru sırtında battaniyesi ile gelişi ve pencere önünde çömelirken manzarada park otelin Mahmut’u küçültecek biçimde büyümesi çarpıcı bir sahnedir. Park otel bilindiği gibi İstanbul’daki kent mücadelesinin başlıca sembollerinden birisidir. Meslek odaları tarafından açılan çok sayıda dava ve eyleme konu olan binaya yönelik bu gönderme ile Nuri Bilge Ceylan modernizmin krizini temsil eder. Kent mekanında Park otelle ifadesini bulan bu krizin bireye yönelik temsili ise Mahmut’tur. Ne Haşmet ve Muhsin Bey gibi İstanbul’un sahibidir, ne de kente yeni umutlarla gelen taşralıdır. Arada kalmış yalnız bir bireydir.

Çoğunluk filminde ise, artık tehlike doğuda veya batıda değildir, İstanbul kendi içinde göçler barındıran büyük bir metropole dönüşmüştür. Kentin sahibi eski İstanbullu, kaybedenler değil, yeni dönemin kazananları, güç sahibi çoğunluktur. Yönetmen Seren Yüce’nin Altyazı dergisi ile yaptığı röportajda belirttiği gibi İstanbul betonlaşırken insanlar da betonlaşmıştır.¹¹ Artık çoğunluk için düşman kendileri gibi olmayan tüm azınlıklardır.

¹¹ Aytaç, Senem & Öperli, Nadir, Çoğunluk Seren Yüce İle Söyleşi, Altyazı Dergisi, Ekim 2010

Ve bu azınlıklar yaşadıkları veya geldikleri yerlerin, çoğunluk tarafından damgalanması yolu ile dışlanır. Bu dışlama mekanizmasını işleten bir çoğunluk habitusu oluşmuştur. Mertkan ve babası Kemal filmin genel tartışmasının eksenini oluşturur. Bu kez herşeyin doğrusunu bilen Kemal(Kamil, bilen), henüz çoğunluğa dahil olamamış azınlıkla sakıncalı temaslar kuran oğlunu koruma, büyütme ve kendine benzetme görevi üstlenir. Örneğin Mertkan kız arkadaşının nereli olduğunu bile merak etmez, ancak babasının ilk sorusu kız arkadaşının nereli olduğudur. Vanlı olduğunu öğrendiğindeyse, oğluna ayrılması için baskı yapar, “bu gibi tipler vatani bölme derdindedir” teması çerçevesinde nasihatlar verir. Mertkan’ın babasıyla ormanda yürüdüğü ilk sahne ve yan yana getirildikleri çoğu sahne Mertkan’ın babasına dönüşümüne dair evrim sürecini canlandırmaya yöneliktir. Askerden kaçmak için açık öğretime giden Mertkan, babası, babasının çevresi tarafından devamlı askere gideceksin, vatani koruyacaksın telkinlerine maruz kalır. Mertkanın bu çemberden çıkması mümkün görünmemektedir. Zaten filmin sonunda teslim olur.

Uzakta da çoğunlukta da eski güzel silüetli İstanbul manzarasına rastlanmaz. Kemal’in mesleği dönemin ruhuna uygun olarak müteahhitliktir. Mertkan arkadaşları ile alışveriş merkezinde takılır, babasının cipi ile tur atarlar. Filmin sonunda açılış sahnesinde babasıyla yürüdüğü orman alanı üzerinde babasının bu alanın imara açılması için başka adamlarla el sıkıştığını görürüz.

Sonuç

Dört filmde dönemleri itibarı ile İstanbul’un birbirini takip eden dönüşümlerini izleyebildiğimiz önemli ipuçları barındırıyor. Ancak bu amaçla üretilmedikleri de göz önünde bulundurularak bu dönemlere ilişkin tam bir kavrayış sunmalarını da beklememek gerekir. Örneğin seçilen filmlerin dördünde de erkek egemen bir dil ve atmosfer hakim. Çoğunluk filmi bu dili dert edinmiş bir film olarak diğerlerinden ayrı bir yere konulabilse de seçilen dört filmdeki başroller erkek karakterlere verilmiş.

İstanbul’da yaşanan mekansal ve toplumsal dönüşümlerin anlaşılması bakımından önemli veriler sunan bu seçki kente ilişkin filmlerin kent planlama süreçlerinde önemli katkılar sunabileceğini göstermektedir. Öte yandan teknolojinin çok hızlı geliştiği, video kayıtları üzerinden üç boyutlu modellemelerin üretilebildiği göz önüne alınırsa bu filmler üzerlerinde herhangi bir okumaya gerek duyulmaksızın da kent planlama çalışmalarına girdi oluşturabilecek önemli kaynaklar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İstanbul’da çekilen filmlerin bir indeksinin oluşturulması, sahnelerin çekildiği mekanlarla ilişkilendirilmesi vb. türden kenti anlamaya yönelik analizlere altlık oluşturabilecek çalışmalarla bu zemini oluşturmak hem kent planlamaya hem de sinemanın gelişimine ve zenginleşmesine önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

- Akad, Ömer L., Işıkla Karanlık Arasında, İş Bankası Kültür Yayınları Aytaç, Senem & Öperli, Nadir, Çoğunluk Seren Yüce İle Söyleşi, Altyazı Dergisi, Ekim 2010
- Çiftçi, Ayça, <http://www.altyazi.net/yazilar/ah-guzel-istanbul-bohem-beyefendinin-medeniyetle-imtihani/>
- Ersoy, Melih, Planlama Kuramına Giriş, Kentsel Planlama Kuramları İçinde, İmge Kitabevi, 2007
- Güçlü, Özlem, Bir Yeniden Görüş İmkânı: Türkiye Sinemasında İstanbul'la ve İstanbul'da Yeni Karşılaşmalar, Teorik Bakış Dergisi, Eylül 2018
- Küçük, Murat, Sinemada Mekanın Üretimi Üzerine Fragmanlar, Teorik Bakış Dergisi 11. Sayı, Minör Yayınevi, Eylül 2018
- Öztürk, Mehmet, Kentte Sinema: Modern Binbir Gece Masalları, İstanbul Dergisi Tarih Vakfı Yayınları, Sayı: 50
- Şengül, Tarık, Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Alternatif Bir Yaklaşım Doğru, Kentsel Çelişki ve Siyaset içinde, İmge Kitabevi, 2009
- Şengül, Tarık, Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, Kentsel Planlama Kuramları İçinde, İmge Kitabevi, 2007
- Tekeli, İlhan, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, 2001

Türk Sinemasının Kentleşme Olgusuna Yaklaşımı

Doç. Dr. Berna Dikçınar Sel

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı

Seda Duman

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı

Özet

Ülkemiz kentlerinin gelişim ve büyüme süreçlerinde etkin olan dinamikler gelişmiş ülke kentlerinden farklı bir kentleşme sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Gerek ekonomik, teknolojik, siyasal ve gerekse de sosyo-kültürel nedenlere dayanan bu dinamikler kent mekânını biçimlendirirken toplumsal ve kültürel yapıda değişimler yaratmıştır. Toplumsal değişmeye ilişkin temaların özellikle edebiyat ve sinemada en geniş biçimde yansıma bulduğunu söylemek mümkündür.

1950’de başlayan hızlı kentleşmenin ilk on yıllık sürecinin Türk sinemasının önemli bir dönüşüm geçirdiği bu döneme denk düşmesi nedeniyle literatür taraması kapsamında 1960’lı yıllardan günümüze kadar çekilmiş 45 film görsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Görsel analiz yöntemiyle bu irdeleme kapsamında incelenen filmlerin yapıldığı dönemin kentleşme dinamikleri ile ilişkilendirilerek, bu dinamiklerin nasıl ifade edildiği üzerine bir çözümleme yapılmış ve Türk sinemasında kentleşme ve göç olgusunu ne ölçüde yansıtabildiği tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Türk Sineması, Kentleşme, Göç.

Abstract

The dynamics which are effective in the development and growth processes of the cities of our country have caused a different urbanization process from the developed countries. These dynamics based on economic, technological, political and socio-cultural reasons have created changes in the social and cultural structure while shaping the urban space. It is possible to say that the themes of social change have found the most widespread reflections in literature and cinema.

Since the first ten years of rapid urbanization started in 1950, Turkish cinema has been undergoing a significant transformation, 45 films which have been taken from the 1960s until today have been examined through visual analysis. By analyzing the films studied in the context of this study with the urbanization dynamics of the period studied, an analysis was made on how these dynamics were expressed and to what extent they reflect the urbanization and migration phenomenon in Turkish cinema.

Keywords: Turkish Cinema, Urbanization, Migration.

Giriş

Sanayileşme ve ekonomik gelişmelerin geleneksel üretim biçimlerini yıkarak, geçimlerini sağlamak üzere insanları kendi hallerinde yaşadıkları topraklardan koparıp, başka bölgelere göçü başlatması, ilk sanayi toplumlarından günümüze dünyanın pek çok yerinde hala sürmektedir. Ülkemizdeki kentlerin büyüme ve gelişmesine neden olan olgu göç olgusudur. Hızlı yaşanan göçler beraberinde hızlı kentleşmeyi getirmiştir. Kentleşmeyle bu tür tek yönlü bir yer değiştirme ve yeniden yerleşme hareketi ve aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm kastedilmektedir (Tekeli, 2008). Göçlerin, kentlerin geleneksel yapılarında sarsıcı değişimlere yol açan çok boyutlu sonuçları içinde en önemlisi barınma sorunu ve beraberindeki kültürel sorunlar olmuştur.

1950’li ve 1980’li yıllarda Türkiye’nin gündeminde de iç/ dış göç ve kentleşme olgusunun önemli hale geldiği görülmektedir. Bu olguyu, ortaya çıkış nedeni, boyutları ve sonuçları ile araştıran çeşitli araştırmaların, Türkiye’de kentleşmenin niteliği ile ilgili yapılan tanımlamalarında, üzerinde birleşilen ortak nokta şu olmaktadır: “Türkiye’de kentleşme sanayi ve hizmetlerdeki (sağlık, ticaret, ulaşım ve haberleşme) gelişmenin sonucu olan bir kentleşme değil, tersine kırsal kesimdeki yapısal bozuklukların nüfusu köylerden itici etkilerinin yanı sıra olanaklar, rahatlıklar ve umutlar dünyasını simgeleyen kentin çekici etkilerinin sonucu olan, sağlıksız bir kentleşme ve beraberinde toplumsal yapıda meydana getirdiği değişikliklerdir.” (Tütengil, 1979; aktaran Güçhan, 1992).

Tarım sektöründe modernleşme bu sektörde ihtiyaç fazlası emeğin ortaya çıkmasına neden olurken, özellikle büyük kentler, 1950’lerin başlarından itibaren ve 1960’larla 1970’lerde hızlanarak süren bir biçimde, bu fazla nüfusun hedefi olmuşlardır. Bu anlamda köylerden büyük şehirlere, büyük ve yoğun emek havuzları oluşturacak biçimde yaşanan hızlı göç, 1950’ler ile 1980’li yıllar arasındaki kentleşme sürecinin en önemli belirleyicisi olmuştur (Şengül, 2009). İç göçlerin yanı sıra 1961 yılında Almanya ile imzalanan ilk iş gücü anlaşması sonrasında de işçi göçü başlamıştır (Adıgüzel, 2016). Önemli bir kısmı kırsal alandan doğrudan Avrupa’ya olan bu göçler kentleşme olgusunun bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir.

1980 yılı ile birlikte neoliberal ekonominin ve küreselleşmenin etkisindeki politikaların gündeme geldiği bir döneme geçiş yaşanmıştır. Bu yılların başından itibaren ortaya çıkan yeni siyasal dengeler ve ekonomik yapılanmalar, kentleşme süreçlerinde emek gücüyle nitelenen kentleşme dönemini sona erdirirken; sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemini başlatmıştır. Özellikle büyük kentler merkezi yönetimin aktardığı kaynakların belediyeler tarafından yatırıma dönüştürdüğü mekânlar haline gelmiştir. Kentsel altyapıya dönük bu yatırımlar kentlerde büyük destek bulmuş ve kentte yaşamaya olan talebi artırmıştır. 1980’lerde, kırdan kente göç devam etmiş, ancak, niteliğinde bir değişiklik olmuştur. Doğu illerindeki siyasal karışıklıklar ve güvenlik kaygıları bazı köylerin boşaltılmasını gerektirmiş ve göçe neden olmuştur. Bu tarihten sonra sadece kırdan kente değil, kentler arası göçler de dikkat çekici biçimde artmıştır (Şengül, 2009).

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemiz kentlerinin gelişim ve büyüme süreçlerinde etkin olan dinamikler gelişmiş ülke kentlerinden farklı bir kentleşme sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Gerek ekonomik, teknolojik, siyasal ve gerekse de sosyo-kültürel nedenlere dayanan bu dinamikler kent mekânını biçimlendirirken toplumsal ve kültürel yapıda değişimler yaratmıştır. Bu değişimler yaşanırken sanatçılar yaratılarında bu konulara duyarlı kalmamıştır. Toplumsal değişmeye ilişkin temaların özellikle edebiyat ve sinemada en geniş biçimde yansıma bulduğunu söylemek mümkündür. Literatürde Türk sinemasına ilişkin bu çözümlemelerin sınırlı

sayıda film üzerinden genellikle sosyolojik bir içerikle yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle de sinemada nasıl bir içerik sunulduğunu çözümlemek önem kazanmaktadır.

Çalışma sonucunda ülkemizde yaşanan kentleşme süreci, bu süreçlerde aktörlerin değişen rollerini ve mekânsal, ekonomik ve toplumsal boyutlarda yaşanan dönüşüm Türk sinemasındaki ifade biçimleri ile birlikte açıklanmaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Türk sinemasının kentleşme olgusuna yaklaşımı kentleşme sürecinin gündeme getirdiği mekânsal, ekonomik ve toplumsal sorunlar ve sorunlar üzerinde kurulan sınıfsal dengeler ve ilişkiler açısından ele alınacaktır. Bu bağlamda, kentleşme ve göç olgusunun alt yapısında bulunduğu filmlerin belirlenmesine yönelik literatür taraması yapılmıştır. Yapılan araştırmada 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamının sinemaya yeni bir soluk, yeni düşünsel olanaklar getirdiği belirtilerek; herhangi bir toplumsal sorun ya da temayı işleme eğilimlerinin başladığı 1960 yılının bir bakıma Türk sinemasının başlangıç yılı olarak kabul edildiği görülmüştür. 1950'de başlayan hızlı kentleşmenin ilk on yıllık sürecinin Türk sinemasının önemli bir dönüşüm geçirdiği bu döneme denk düşmesi nedeniyle literatür taraması kapsamında 1960'lı yıllardan günümüze kadar çekilmiş 45 film görsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

İncelenen filmler için ülkemiz kentleşme sürecinin dönemlendirmesi temel alınarak sınıflandırılmıştır;

- 1950-1980 arası,
- 1980 sonrası

İki dönemde sınıflandırılan filmlerin irdelenmesi ise şu başlıklarda gerçekleştirilmiştir;

- Göçün nedeni,
- Göç edenlerin sosyo-ekonomik kimlikleri,
- Kentte karşılaşılan toplumsal sorunlar,
- Barınma sorunu ve göç edenlerin yaşam alanları ve kentsel mekânla ilişkileri,
- İş- çalışma alanları,
- Sınıflararası ilişkiler,
- Göç edenlerin toplumsal ilişkileri,
- Kuşaklar arası ilişkilerin farklılaşması,
- Çevre ile ilişkiler ve yaşam biçimlerinde yaşanan değişimler.

Görsel analiz yöntemiyle bu irdeleme kapsamında incelenen filmlerin yapıldığı dönemin kentleşme dinamikleri ile ilişkilendirilerek, bu dinamiklerin nasıl ifade edildiği üzerine bir çözümleme yapılmış ve Türk sinemasında kentleşme ve göç olgusunu ne ölçüde yansıtabildiği tartışılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Türkiye'de 1950'li ve 1960'lı yıllardaki hızlı kentleşmenin temelinde kırdan kente doğru yaşanan kitlesel göçler yatmaktadır.

1960'lı yıllarda çekilen filmlerin büyük bir çoğunluğunda kırdan kente yaşanan dönüşüm bu kitlesel göçlerin nedeni olarak gösterilmektedir. Filmler, işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi ekonomik sorunların varlığı değiş-medikçe göçlerin de sürüp gideceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan göç olgusunda bireysel nedenlerin de etken olduğu özellikle kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımının bireylerde “ daha iyi bir yaşam”, “daha fazla tüketim”, “eğitim, iş vb. olanaklardan yararlanma” gibi beklentilerin artmasında neden olduğu-

na da dikkat çekilmektedir. Bu durumda, değişiklik beklentilerini kendi mekânında gerçekleştiremeyen bireylerin yeni olanaklar araması göçün nedeni olmaktadır.

Kente gelen göçmenlerin, yabancısı oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmesi ağ türü ilişkiler sayesinde olmuştur. Filmlerde bu ilişki ağları arasında varlığı ve etkinliği en çok vurgulanan dayanışmacı özelliklerin ön planda olduğu hemşehrilik ilişkileridir. Hemşehrilik ilişkisinin, göçmenlerin barınma ve iş sorunlarının çözümünde sunduğu olumlu fırsatlara dikkat çekilmektedir.

Tablo 1: 1950-1980 Yılları Arasında Seçilen Filmler

Film (Tarih)	Çıkarımlar
Otobüs Yolcuları (1961)	Apartman yaşamının sınıf atlama ile ilişkilendirilmesi
Acı Hayat (1962)	Bir sınıftan diğer sınıfa atlamanın kolay olması
Şehirdeki Yabancı (1962)	Sınıf farklılıkları: işçi, işveren (tüccar) ve eğitilmiş (mühendis) arasındaki ilişkiler, işçi sorunları
Karanlıkta Uyananlar (1964)	İstanbul'un işçi kenti kimliği grev ve sendikalaşma
Gurbet Kuşları (1964)	Kent yaşamına uyumun zorlukları ve içinde bulundukları yabancılaştırma
Bitmeyen Yol (1965)	Kentte iş arayan örgütsüz, sermeysiz, nitelsiz işgücünün çokluğu
Vesikalı Yârim (1968)	Marjinal yaşam biçimlerinin varlığı
Umut (1970)	"Umut fakirin ekmeğidir"
Ah Güzel İstanbul (1966)	Sınıf atlama beklentisiyle kent yaşamına dâhil olmanın zorlukları
Dönüş (1972)	Almanya'ya göç sonucu yaşanan kültürel değişim ve geri dönüşte ortaya çıkan yabancılaştırma
Fatma Bacı (1972)	Kan davası ve kültürel değişim
Gelin (1973)	Kırdaki yaşamın kentte sürdürülmesi, ekonomik kaygılarım tüm değerlerin önüne geçmesi ve kadının işgücüne katılımı
Arkadaş (1974)	Sınıf farklılıkları
Düğün (1974)	Enformal sektörde çalışma koşulları
El Kapısı (1974)	Almanya'daki Türklerin dayanışması ve işsizlik
Otobüs (1977)	Dolandırılma- kaçak durumuna düşme, tüketim toplumunun şoku, almanya'ya giderken yaşanan psiko- sosyolojik süreçler
Kapıcılar Kralı (1978)	Bir kapıcının kapitalist düzenin yarattığı fırsatlardan yararlanarak zenginleşmesi
Çöpçüler Kralı (1978)	İstanbulda orta sınıfın kent yaşamı- tüpgaz, yağ kuğruğu, politik olaylar
Sultan (1978)	Kentin dışındaki gecekondu alanlarında gündelik yaşam ve arabesk kültür ilişkisi
Sürü (1978)	Feodal düzenin doğu ve güneydoğuda süregelen altyapısal ve üstyapısal süreçlerinin sonlanması
Almanya Acı Vatan (1979)	Göçmen işçilerin yeni çevrelere ayak uydurmada çektikleri güçlükler ve bu güçlükler karşısında kolay yolun seçilmesi

Kentin yeni yoksullarının barınma sorununa çözümü gecekondu, işsizlik soruna çözümün ise kentin formal ekonomisinin dışında enformel ekonominin yaratılması olmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). İyi bir

yaşam kurmak için gelinen kente tutunabilmek adına enformel alanda sonuna kadar mücadele etmeyi seçen göçmen; bu ilişki ağları sayesinde kimi zaman dayanışma, kimi zaman da rekabet içinde yükselbilme olanakları elde edebilmektedir. Kıray, toplumdaki çatışmaları azaltan çözüm odaklı bu girişimleri “tampon kurum diye nitelendirerek kavramsallaştırmıştır.

1980 öncesi dönemde gecekondular nasıl yoksul ve dar gelirli grupların kentsel mekândaki varlığının göstergesi ise apartmanlaşma da Türkiye’de kentli orta sınıfların ortaya çıkışında ve refah düzeylerini artırma uğraşlarında temel bir rol oynamıştır. 1980 öncesi dönem filmlerinin bir kısmı apartmanlaşma olgusunu; üretim tarzı ve üretim sırasında çeşitli aktörlerin aralarında kurdukları ilişkiler açısından ele almaktadır. Çoğu kez gecekondular apartmanın tam karşılığı olan ilişki ve değerlerin mekânı olarak gösterilmektedir. Apartmanda yaşama sınıf atlama ile ilişkilendirilmekte, yaşam kalitesini yükseltmenin bir aracı olarak yansıtılmaktadır.

Köylü- kentli çelişkisi sadece kültürel bir sorun olarak yansıtılmayıp, bu çelişkide sömüren/sömürülen ya da ezen/ ezilen tarafların olduğu vurgulanmaktadır. Kentte iş arayan örgütsüz, sermayesiz, niteliksiz işgücünün çokluğu ve bu işgücünün, işin ne olduğunu sormadan kabul edecek üstelik hakarete uğramayı da göze alabilecek umarsızlıkta olduğu vurgulanmaktadır. İşveren bu niteliksiz işgücünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, onları sömüren ve ezen bir toplumsal sınıf olarak yansıtılmaktadır. Türkiye’de ilk ruhsatlı kitlesel konut sunum türü olan yapsatçılık; kırdan kopmamış bu işgücüne yüksek beceri gerektirmeyen bir alanda, kentle tanışma olanağı sağlamış, işgücünün başka kesimlere rahatlıkla geçebilmesini, hatta bazı durumlarda sektörde kalarak yükselbilmesini olanaklı kılan koşulları yaratmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Ayrıca 1960’lı yıllarda kentlerde fiziksel ekonomik ve toplumsal alanda önemli değişikliklere neden olan işçi sınıfının yasal anlamda örgütlenmeleri açısından önemli değişimlerin yaşanması nedeniyle bazı filmlerde grev ve sendikalaşma hakları vb. ekonomik ve politik değişimlere vurgu yapılmaktadır.

Filmlerde temel olarak iki sınıfın varlığı göze çarpmaktadır. Genelde sermaye sahibi olan üst sınıf ve geçimini güçlülükle sağlayan bir alt sınıf vardır. Bu iki sınıf keskin hatlarla ayrılmış gibi görünmesine karşın, aralarındaki temel farkın sadece sahip oldukları sermayenin miktarı olduğu dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, iki sınıf arasında ekonomik olarak ciddi farklar olsa da sosyal olarak ayrılmışlık göze çarpmaktadır. Bu nedenle, bir sınıftan diğerine bir piyango biletiyle ya da iyi bir fırsatla şans eseri atlamak gibi kolayca geçiş yapmanın mümkün olabileceğini göstermektedir.

1970-1980 arası dönem, iç göç konusunun en çok işlendiği dönem olmuştur. Daha önce görülmemiş bu yoğun ilgi sırasında, filmlerin konuyu ele alışında, iç göç olgusunun boyutları giderek karmaşıklaşmış, kentlerin yapısında göç edenlerin yarattığı kültürel ikilik ortaya çıkmış ve konut, istihdam, eğitim gibi sorunların varlığı önemli ölçüde artmıştır (Güçhan 1992). Kır ve kent kültürünün bir arada yaşamasından doğan çelişkilerin, geleneklerinden kopmamış ama bütünüyle de kentli olamamış grupların kimlik arayışlarının sonucunda “arabesk” adı ile anılan farklı bir yaşam tarzının ortaya çıkması ve yaygınlaşması; bir anlamda göçmenlerin gecekonduları ve yaşam tarzları ile kendilerini kente kabul ettirebildiklerini göstermektedir. 1960’larda başlayan Almanya’ya göç, sinemaya yaklaşık on yıl sonra, 1970’lerin başında konu olmaya başlamıştır. Dış göç, başlangıçta işçi göçü şeklinde başlamış, daha sonra aile göçü şeklide devam etmiştir. Bu dönemde; 1960’larda misafir işçi statüsüyle Almanya’ya göç edenlerin kırsal kökenli olduğu dikkat çekmektedir. Göçmenlerin, gerekli parayı kazanarak yurda geri dönmek yerine Almanya’da kalmayı tercih ettikleri; geride bıraktığı dünyasından uzaklaşırken, aynı zamanda yeni karşılaştığı kültürel ortam karşısında da mesafeli durarak, çift yönlü bir yabancılaşma sorunsalı içine girdiği görülmektedir. Filmlerde

kökeninden uzaklaşan ve yeni bir kültürle karşılaşan kimse, yabancı olduğu ortamda, kendisi gibi bu ortama katılan öteki yabancılara yaklaşma eğilimindedir. Bu filmlerde, göçün sonucu olarak; parçalanandağıılan aileler, yabancılaşma, kültürel çatışmanın yarattığı bunalım, bu bunalımın neden olduğu kadın erkek çatışması, gidenler ve geride kalanlar arasındaki çatışma, yeni kültürel ortama uyum sağlayamama problemi, kültürel şok ve üretim düzeninin işçiler üzerindeki yabancılaştırıcı etkisi konuların işlendiği görülmektedir.

1980 sonrası dönemin değişen koşulları; Türk sinemasında kente göç eden ve/ veya yerleşik grupların kente tutunabilmek adına hemen her şeyi yapmaya, formel ve enformel arasında gidip gelmeye hazır olmaları üzerinden anlatılmaktadır. Kente tutunabilmek için kentsel rantlardan pay alabilmek, özellikle de gecekonduda yaşayan 2. ve 3. kuşak göçmenler ve toplumun alt sınıfları için kentte var kalabilmenin tek koşuludur. Işık ve Pınarcıoğlu (2001), kente göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında kurdukları bu ortaklığı nöbetleşe yoksulluk olarak kavramsallaştırmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk, toplumun özellikle enformel kesimlerinin kendi aralarında kurdukları ve birbirlerinin üzerinden zenginleşebilmelerini sağlayan eşitsiz güç ilişkileridir.

Tablo 2: 1980 Yılı Sonrasında Seçilen Filmler

Film (Tarih)	Çıkarımlar
Banker Bilo (1980)	İş hayatındaki kolay ve çabuk yükselme, banker olayları
Kara Kafa (1980)	Her iki kültürden beslenen genç kuşaklar yeni bir kimliğin temsilcisi olması
Yol (1982)	Siyasal değişimlerin toplumsal yaşamda yarattığı değişimler
At (1983)	Okumanın sınıf atlamak için bir araç olarak değerlendirilmesi
Fidan (1984)	Aile içi ilişkilerin kırsaldaki gibi devam etmesi, çocukların aidiyet duygusunun kaybılması
Gurbet (1984)	Farklı bir kültürle karşılaşan Türk ailesinin yeni kültürel ortama uyum sağlayamayarak dağılması
Bir Avuç Cennet (1985)	Kentteki güçlükleri köydeki yoksulluğu tercih etmek
Züğürt Ağa (1985)	Kapitalist düzen içinde toplum yapısındaki dönüşüm ve ağalığın çöküşü
Kırk Metrekare Almanya (1986)	Göçmenlerin kendi yaşam alanlarını inşa etmesi, dış dünyaya kapalı bir yaşam biçimi
Yasemin (1988)	Türk ve Alman kültürü arasındaki farklılıklar, kadının yeri
Berlin in Berlin (1993)	Türklerin Alanya'daki toplumsal konum, kadın geleneğin erkek ise iki dilin, iki aidiyetin, iki kimliğin temsilcisi
Eşkıya (1996)	Kente göç edenlerin yabancı bir ortamda olduklarının farkında olması, büyük kentin sorunlarına karşı savunma hali
Ağır Roman (1996)	Fiziksel, sosyo-ekonomik ve toplumsal hayattaki çoklu yapısı
Tabutta Rövaşata (1998)	İstanbul'un çok kimlikli yapısı
Kısa Ve Acısız (1998)	Göçmen kimliğinden olan insanların ortak bir aidiyeti paylaşması
Güneşe Yolculuk (1999)	İstanbul sadece ötekinin kenti değil, İstanbullunun problemli kenti
Büyük Adam Küçük Aşk (2001)	Doğu Anadolu sorunun İstanbul'a taşınması
Karamuk (2002)	Türk ailesinin yabancı kültürel uyumu ve kökenine bağlılığının birarada olması

Uzak (2002)	İstanbul'da yaşayan kentlinin ve taşralının konumu ve birbirine yabancılaşması
Küçük Özgürlük (2003)	Kaçak göçmen sorunu
Duvara Karşı (2004)	Parçalanmış kimlikler içerisinde yeni bir yaşam kurma mücadelesi
Yaşamın Kıyısında (2007)	Üçüncü kuşak göçmenlerin Alman toplumu içinde marjinal de olsa yer edinmesi
Üç Maymun (2008)	Taşradan gelenlerin ne tam şehirli olabilmeleri ne de tam taşralı kalabilmeleri mümkün olmaması

1980 sonrasındaki ekonomik yeniden yapılanma eğilimleri, banker olayları, yeni orta sınıfın ortaya çıkışı bu dönem filmlerinde toplumda gelir grupları arasındaki keskin çizginin hem mekansal hem de sosyo-ekonomik anlamda belirginleşmesi üzerinden ele alındığı görülmektedir. Bu dönem değişen toplumsal ve ekonomik koşullar karşısında insanların sahip oldukları deneyimler, çelişkiler, beklentiler ve düştükleri açmazlar; bir önceki dönemde kentle kurulan ilişkinin değişen boyutları (gecekondunun değişen niteliği, hemşehrilik ilişkisinin mafya ilişkisine dönüşmesi) ile ifade edilmektedir.

1980'lerde, Almanya Türklere vize uygulamaya başlamış ve ülkedeki işsizliğin kaynağı olarak algılanan yabancılara yönelik ırkçı şiddet eğilimleri başlamıştır. 1973'te başlayan aile birleşmeleri ile nüfus profili değişen Türk göçmenlerin ise, 80'lerdeki "geri dönüş teşvik yasası'na" ve işsizliğe rağmen Almanya'da kalmayı tercih etmeleri, bu ülkede kalıcı olmak istediklerini göstermektedir. Artık yalnızca erkek işçilerden değil, bir yerleşik Türk toplumundan söz etmek mümkündür. Dönemin koşullarının da etkisiyle; Türklerin kendilerine gettolaşmış bir dünya kurduğu, geleneksel ilişkileri sürdürdükleri görülmektedir. İkinci kuşak Almanya'da büyüdüğü ya da doğduğu için; Alman kültürüne daha yakındır. Kuşaklar arası sorunlar belirginleşmiş, ikinci kuşak yeni bir kimliğin temsilcisi durumuna gelmiştir.

1980'lerin ikinci yarısından, geri dönüş teşvik sürecinin ardından başlayan dönem ise Almanyaya yerleşikliğin, Almanyalılığın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kendi iş yerinin sahibi olan Türklerin ve eğitimli genç nüfusun sayısı artmış, dikkati çeker oranda vatandaşlık değiştirmeler başlamıştır. Türkler Almanya'da yalnızca işçi olarak değil, Alman toplumunun içinde bir toplum ya da özne olarak varolabilmişlerdir. Filmler farklı aidiyetlerden oluşan zengin bir kimliğin göstergesi durumuna gelebileceğine dair umutlar taşımaktadır.

1980'li yıllarda ise artık Almanya'ya yerleşik, ancak dönemin koşullarının etkisiyle, işsizliğin, artan yabancı düşmanlığının bunalımını yaşayan, kuşaklar arası sorunların belirginleştiği ve kuşakların birbirinin ötekisi durumuna geldiğine dikkat çekilmektedir. 1990 sonrası, film çekmeye başlayan ve ikinci üçüncü kuşağı temsil eden Almanyalı Türk yönetmenlerin ise filmlerinde vurguladığı tema; farklı kimliklerin, farklı aidiyetlerin karşılaşmasının oluşturduğu sorunları çözme yolları arayışı içinde olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizdeki köklü değişim ve dönüşümlere neden olan bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Kentleşmenin bu boyutları toplumsal yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Toplumsal yapıya ilişkin olguların ve olayların ifade edildiği sanat dalları da yaşanan bu değişimden etkilenmiştir.

Sanatı yaratan toplumsal pratiktir ve bunun insan düşüncesine yansımalarıdır. Her toplumsal sistem kendi sanat anlatışını yaratır. Göç olgusunu onar yıllık dönemlerde yükseliş ve azalışlarıyla incelendiğinde filmlerin öykülerinde göç eden halkın ve toplumun geri kalanının onlara bakışı da yansıtılmıştır. 1990'lara kadar bu durum daha gerçekçi tavırla ele alınırken, 90'ların sonu ve 2000'li yıllarda pek çok filmde özellikle bağımsız filmler dışında toplumsal olayların derinlemesine ele alınmadığını, her şey gibi filmlerin de birer kitle kültürü ürünü olarak ancak halkın ilgisini çeken ve halkı güdümleyen gizli anlamlarıyla sisteme eklenmiş oldukları görülmektedir. Bunun nedeni artık göç olgusunun hala sürmekle beraber farklı bir aşamaya kent ve birey sorunlarına dönüştüğünü bunların da tüketim toplumu eğlence anlayışı içinde yok olduğunu göstermektedir. Filmler her zaman içinde bulundukları dönemi anlatırlar. Bu yansıtma her ne kadar yüzeysellik ve geçicilik olsa da sinema öyküleriyle tüketim toplumu değerlerine hızla adapte olmaya çalışırken ekonomik zorluklarla da uğraşan ve değerler karmaşasında yolunu bulmaya çalışan günümüz insanının ve yaşamlarının yansımalarını da bulmak mümkündür.

Filmler herhangi bir ülkede yaşayan insanların davranışlarını, tutumlarını hatta hayatı yorumlama şekillerini yönlendirdiği gibi aynı zamanda insanların değişen toplumsal ve ekonomik koşullar karşısında sahip oldukları deneyimler, çelişkiler, beklentiler ve düşüktükleri açmazlar da filmleri biçimlendirebilmektedir. Bu anlamda aslında ne kadar yüzeysel metine sahip olursa olsun hangi film incelenirse içinde toplumsal yapıya ilişkin yaşanan değişimlerden kesitler bulmak mümkündür.

Kaynakça

- Altaban, Ö., (1998). Cumhuriyetin Şehir Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 41-64.
- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", TM-MOB, Planlama Dergisi, 24(2): 57-82.
- Adıgüzel, Y., (2016). Göç Sosyolojisi, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Dorsay, A., (2013). Sinemamız 100 Yaşında "100 Yılın 100 Türk Filmi", Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Güçhan, G., (1992). Toplumsal Değişme ve Türk Sineması- Kente Göç Eden İnsanın Türk Sinemasında Değişen Profili, İmge Kitabevi, Ankara.
- Güçhan, G., (1993). Sinema- Toplum İlişkileri, Anadolu Üniversitesi Kurgu Dergisi, (12): 51-71.
- Güner, T., Akyıldız, H., (2014). Gelin, Düğün, Diyet Filmleri Işığında Geçmişten Günümüze Türkiye'de Göç ve Kentleşme Sorunları, Çalışma ve Toplum Dergisi, 1: 187- 210.
- Güngör, E., (2017). 1950'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Gündelik Hayat Değişimlerine Sinema Üzerinden Bakmak: İstanbul Geceleri Filmi, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2(3): 94-112 <http://dergipark.gov.tr/akader/issue/29964/323256>
- İşık, O., Pınarcıoğlu, M., (2001). Nöbetleşe Yoksulluk "Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kalkan, F., (1991). Sinema- Toplum İlişkileri Açısından Türk Sineması, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaplan, F. N., (2017). Göç Kimlik Çok Kültürlülük Türk Sinemasında Almanya'ya Göç, Der Kitabevi, İstanbul

- Kayalı, K., (2015). Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması, Tezkire Yayıncılık, İstanbul.
- Kırbaş, B., (1986), Türk Sinemasında İç Göç ve Kültür Sorunları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Prof. Sami Şekeroğlu Sinema- Tv Merkezi Kütüphanesi, İstanbul.
- Koçak, S., (2006). Türkiye’den Almanya’ya İşçi Göçünün Türk Sinemasına Yansıması, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Bahar (24): 173-192.
- Kula, N , Koluçak, İ . (2016). Sinema Ve Toplumsal Bellek: Türk Sinemasında Almanya’ya Dış-Göç Olgusu. ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD), 6 (15), 384-411. <http://dergipark.gov.tr/odusobiad/issue/27575/290213>
- Pişkin, G., (2010). Türkiye’de Göç ve Türk Sinemasına Yansımaları: 1960- 2009, e- Journal of New World Science Academy, 1: 45 – 65.
- Scognamillo, G., (2003), Türk Sinema Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sim, Ş., (2009). Türk Sinema Tarihinde İlk Üçleme, Metin Erksan’dan Mülkiyet Üçlemesi: “Yılanların Öcü”, “Susuz Yaz”, “Kuyu”, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 1(3-4): 171- 196. Retrieved from <https://doaj.org/article/ad59631f2e1d48609d3c98daed081009>
- Soysüren, A ,Yıldız, N . (2017). An Evaluation On The Relationship Between The Turkish Cinema And The Nation-State Policies During The Early Republican Period. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (35), 0-0.
- Şen, A., (2016). 60’lar Türkiye Sinemasında İç Göç, ODU Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 15: 384- 411.
- Şengül, T., (2009), Kentsel Çelişki ve Siyaset- Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Etkisi, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şimşek, A., (2013). 1980’li Yıllar Türk Sinemasının Kentleşme Olgusuna Yaklaşımı, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1): 42-52.
- Tekeli, İ., (2008). Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Torun, A., (2017). Sinema Kent İlişkisinde İstanbul: İlk Yıllardan Bugüne Türk Sinemasında İstanbul’un Görünümü, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 1(52): 147- 166.
- Tugen, B., (2014). 1960- 1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(7): 159- 175.
- Uluç, G., Boz, M., (2015). Karşılıklı Ötekileştirmeye Bir Yolculuk: “ Otobüs” Filmi, Tesam Akademik Dergisi, 2(2): 101-126.
- Uluç, N., (2009), Türk Sinemasında Kültür Sorunlarına Yaklaşım Biçimleri (1960- 1970 Dönemi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tehcir ve Coğrafya: Zorla Güzellik Olmaz

Ahmet Uhri

Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

İbn'i Haldun, coğrafyanın bizi çepeçevre kuşatan, dışımızda yer alan bir şey değil içimizde kök salan bir şey olduğunu söylüyordu. Bu sözün kültürel pratiklerde oldukça önemli bir yeri vardır. Zira tarihöncesi-den beri her kültür esasında bir doğaya uyma pratiği olarak başlar ve buradan gelişir. Dolayısıyla Doğu Anadolu gibi bir coğrafyada yaşamak da kendine özgü kültürel pratiklerin ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir. Bu yazıda değinmek istediğim esas konu da zaten bu. Ancak önce şu sorunlu “Doğu Anadolu” kavramı üzerinde durmak gerek.

Öncelikle bir soruyla başlamak istiyorum. Türkiye Cumhuriyeti toprakları Anadolu ve Trakya’dan mı oluşur? Aslında yanıtı açık bir soru. Zira batıdan başlayarak tanımlayacak olursak; Avrupa kıtası, şairin de belirttiği gibi “Akdeniz’e bir kıvrak başı gibi uzanan” Anadolu Yarımadası ve Asya kıtasına yayılmıştır Türkiye Cumhuriyeti. Kısacası coğrafi yayılım ile siyasi sınırlar arasında bazı farklılıklar vardır. Zira Anadolu Yarımadası’nın sınırları coğrafi olarak; Doğu Akdeniz kıyı hattından yani İskenderun Körfezi’nden başlayarak, Orta Anadolu’nun doğusundaki Tahtalı Dağları ve Sivas üzerinden kuzeye doğru, Karadeniz kıyısına kadar çekilen bir çizgiyle anakaradan yani Asya kıtasından ayrılır. Dolayısıyla Sivas’ın doğusunda kalan bölge yani bugün Doğu Anadolu olarak tanımlanan yer Anadolu Yarımadası’nda değil, Asya kıtasındadır. Bazı coğrafyacılar Fırat Nehri’ni doğal ve kültürel bir sınır olarak kabul etse de Anadolu Yarımadası, İskenderun Körfezi-Sivas-Ordu/Giresun hattının batısında kalan ve boğazlarla da Avrupa’dan ayrılan alandadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olup coğrafi olarak Asya kıtasında kalan kısım 1941 yılında toplanan Birinci Coğrafya Kongresi’nde o günlerin siyasi ve ideolojik havası içinde bölgeye kadim adları olan Ermenistan ya da Kürdistan dememek için Besim Darkot tarafından hazırlanan raporla Doğu Anadolu olarak tanımlanmıştır. Sonrasında da bu kavram yaygın biçimde kullanılmıştır. Şimdi bu açıklama ışığında bugün Doğu Anadolu olarak tanımladığımız bölgeye tekrar bakacak olursak, bu bölgenin Anadolu Yarımadası ile Asya kıtası arasında bir geçiş bölgesi olduğunu dolayısıyla Anadolu’nun doğuya açılan kapısı olduğunu söylemek olasıdır. Bu durumda Kars-Iğdır-Ağrı ve Van hattını Anadolu’nun giriş kapısı olarak adlandırmak yanlış sayılmaz.

Ayrıca, yüksek dağlık alanlarıyla coğrafi ve iklimsel olarak da farklı olan bu bölge elbette iklim ve coğrafyanın bir fonksiyonu olarak kültürel açıdan da farklı bir gelişim izlemiştir. Yaşamaları oldukça zor olan bu coğrafyada ilk insan izleri de zaten oldukça geç bir tarihte günümüzden yaklaşık 15.000 (?) yıl öncesiinden daha eskiye gitmeyecek şekilde ortaya çıkar. Bu izler de sadece avcı-toplayıcı küçük gruplara ait izlerdir. Mezopotamya uygarlıkları ise Doğu Anadolu’ya sadece hammadde kaynakları için geldiklerin-

den dolayı burası çok geç tarihlerde devletleşme sürecini yakalamıştır. Bu sürecin başlangıcı ise Urartu krallığının MÖ 900 gibi ortaya çıkışıyla gerçekleşir. Urartu, Van/Tuşpa merkezli kendi dilleriyle söyleyecek olursak Biainili merkezli bir krallıktır. Van-Sevan ve Urmiye gölleri arasındaki çekirdek bölgeden doğan bu krallık bu zorlu coğrafyada yaşayan ve olasılıkla çok farklı etnik kökenlerden gelen halkları birarada tutabilmek için değişik yollar geliştirmiştir. Bunların başında Bingöl-Solhan civarında izleri görülen dünyanın ilk gerçek karayolu ve Doğu Anadolu'nun değişik yerlerinde karşımıza çıkan sulama barajları ve kanalları gelirken tarım ve hayvancılığı geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak farklı halkları bir arada ve tek bir otorite altında birleştirmek esas olarak gönüllü birliktelikler kurulmadıkça bugün bile dünyanın değişik yerlerinde görülebileceği gibi güç hatta imkânsızdır.

Bu güçlük Urartu'nun da başına dert açmıştır. Van merkezli ve kalelerden oluşan yerleşim sistemi merkezden gönderilen limular yani valiler tarafından yönetilirken yerli halkın etnisiteye dayanan birlikteliği çeşitli sorunlar çıkarmış ve ayaklanmalara da neden olmuştur. Urartu krallığı bütün bu güçlükleri aşmanın tek yolu olarak da arkeolojik literatürde toplu nüfus aktarımı (mass deportation) denilen uygulamaya başvurmuştur. Bunun değişik örneklerini Urartu ve Asur'dan kalan çivi yazılı belgeler, kaya yazıtları ve sınır taşları üzerinde okumak olasıdır.

Konu Urartu ve Urartu'da toplu nüfus aktarımı olunca yazılı kaynaklara başvurmak gerek, zira bu belgelerde yazılanlar oldukça acı gerçekleri yansıtmakta. Urartu'nun bir devlet olarak ortaya çıkmaya başladığı dönem söylencesel kısmı atlarsak yazılı kayıtlarda MÖ 840 yılı olup bu tarih ilk Urartu kralı I.Sarduri'nin zamanına denk gelir. Urartu'nun kurulduğu, yaşadığı ve yayıldığı Van Gölü merkezli, yaklaşık olarak batıda Fırat, doğuda İran, kuzeyde Ermenistan ve Gürcistan ile güneyde Hakkâri ve Güneydoğu Anadolu'nun kuzeydoğu kesimleri o dönemde de farklı etnik kimliklerden oluşan hakların yaşadığı bir yerdir. Dolayısıyla Urartu'yu bir halklar topluluğu olarak görmek en doğrusudur. Çözümü yapılmış Urartuca metinler ise sadece yönetici sınıfın diliyle yani devletin resmi diliyle ilgili metinlerdir. Bu metinlere bakıldığında Urartu'nun başlangıçtan neredeyse yıkılincaya kadar farklı nedenlerle bu halklar topluluğu içinde yaşayan grupları yaşadıkları yerlerden başka yerlere gönderdiklerini görürüz. Özellikle Menua (MÖ 810-785/80) ve II.Sarduri (MÖ 756-730) dönemleri bu olgunun en fazla görüldüğü zaman dilimidir.

Bu uygulamanın bir kısmı savaşta yeni ele geçirilen yerlerdeki halkları belki biraz da işgücü gereksinimi nedeniyle başka yörelere toplu olarak nakletmek üzerine kuruluyken bazı durumlarda salt savaşta tutsak edilenler değil, o yörenin savaşa katılmayan halkları da yurtlarından alınarak arzu edilen amaca uygun bir başka yöreye yerleştirilmişlerdir. Burada hemen belirtmek gerekir ki Urartu Devleti sadece savaş esirlerini değil kendi halklarını da tehcire tabi tutmuştur. Urartu'nun bu uygulamayı gerçekleştirmesini dört ana nedeni yazılı kaynaklar incelendiğinde rahatlıkla saptanabilmektedir.

Altan Çilingiroğlu'nun bu konuda yaptığı çalışmaya göre "Toplu Nüfus Aktarımı" dört ana nedenle gerçekleşmiştir. Bunlar;

- “1-Merkezi güce ya da yetkeye karşı ayaklanan toplulukları cezalandırmak için yapılan aktarımlar.
- 2-Orduyu büyütmek için yapılan aktarımlar.
- 3-Sanatçı ve işçi gereksinimini karşılamak amacıyla yapılan aktarımlar.
- 4-Yeni kurulan kentlere yerleştirilen merkezi yetkeye bağlı aktarımlardır.”

Burada ilgi çekici ve konuyla doğrudan ilintili olanlar bir ve dördüncü maddelerdir. Bir diğer deyişle 'ayaklanma/cezalendirme' ve 'yeni yerleşim kurma' amacıyla yapılan tehcir uygulamaları sonuçları itibarıyla ve yakın tarihe ışık tutması nedeniyle ilgi çekicidir. Bu iki uygulamayla ilgili kayıtlarda yazılanlar ise tehcirin ne derece kapsamlı ve organize yapıldığının da kanıtlarıdır. Örnekleyecek olursak; birincil neden

olan ayaklanma konusunda kral İşpuini'nin Urartu'yu oğlu Menua ile beraber yönettiği dönem olan MÖ IX.yüzyıl sonlarından kalan bir belgede Güney Trans-Kafkasya'da yaşayan kuzeyli halkların ayaklanması sırasında Etiuku ülkesinde yer alan Anaşe kentinden <<...bin 720 erkek, ...bin 670 kadın>> alındığı ve bunların canlı olarak buradan götürüldüğü belirtilir. Aynı şekilde kral I.Argiştı'nın saltanatının ikinci yılında (MÖ 785) yine kuzeyde ortaya çıkan ayaklanma bastırıldıktan sonra, Uiteruhi kabilesinden 19.255 erkek çocuk, 10140 savaşçı ve 23.280 kadın yani toplam 52675 kişinin esir alındığı bunların bir kısmının öldürüldüğü, bir kısmının canlı olarak nakledildiği kayıtlarda yer almaktadır. Bu konuda son bir örnek vererek diğer nedenlere geçeceğim. Bu son örnek esasında tehcirin amacının asimilasyon olduğunun da kanıtı sayılabilir. Menua devrine ait ve arkeolojik literatürde Karagündüz yazıtı denilen yazıtın içeriğinden Barşua (Asurca Parsua) ülkesindeki olayları sonuçlandıran Menua'nın buradan aldığı halkları <<Barşua ülkesini geride bıraktıktan sonra>> çeşitli yörelere dağıttığı bilgisine ulaşılabilmektedir. Çilingiroğlu'nun da çok doğru biçimde saptadığı gibi bundan amaç halk topluluklarını ileride olabileceklere karşı diğer bölgelere sürerek eritmektir.

Orduyu büyütmek ve zanaatkâr işgücü elde etmek gibi tehcirin diğer iki ekonomik nedeninin yanı sıra siyasi bir nedenin daha olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu dördüncü neden yeni kurulan kentlere merkezi otoriteye bağlı nüfusun aktarımıyla buralarda asayişin uzun süreli olarak devam etmesini sağlamaktır. Bununla ilgili en iyi örnek Erepuni kentinin inşasında yaşananlardır. Sovyet arkeologların o sıralarda SSCB'ye bağlı Ermenistan'ın Arinberd kentinde yaptıkları kazılarda ortaya çıkan belgelerin de kanıtlandığı gibi Erepuni bugün Arinberd adıyla bilinen yerdir. Yine çivi yazılı belgelere dönecek olursak buraya I.Argiştı döneminde (MÖ 785/80-756) inşa edilen kale için Kuzey Suriye'den tehcirle getirilenlerin yerleştirildiği görülmektedir. << Biainili ülkesinin gücü ve düşman ülkesinin denetimi için Ir(e)puni kentini kurdum. Ülke boştu ve benden önce hiçbir şey yapılmamıştı... Hate ve Supa(ni) ülkesinden 6600 savaşçıyı oraya yerleştirdim... >> Aynı şekilde Urartu'nun çekirdek bölgesinde de yeni kentler kurulduğu bilinmektedir. Bugün Adilcevaş civarı ile özdeşleştirilen Ziukuni ülkesinde MÖ VII. yüzyıl ortalarına tarihlenen II.Rusa döneminde yapılan kalelere de Hate, Muşki ve Halitu ülkelerinden getirilenlerin yerleştirildiği Adilcevaş yakınlarındaki Kafir Kale'de ortaya çıkarılan bir yazıttan anlaşılmaktadır. Kısacası günümüzden yaklaşık 2800 yıl öncesinden gelen kanıtlar bile Doğu Anadolu gibi bir coğrafyada gönüllü birliktelikler olmadan merkezi otoritelerin bu bölgeyi yönetemeyeceğini göstermektedir. Bir diğer deyişle yazının başlığında kullanılan ibareyi dikkate almayanlar Doğu Anadolu'yu da Güneydoğu Anadolu'yu da yönetemez, zira zorla güzellik olmaz.

Sonuç olarak Bülent Şık'ın bir başka bağlamda belirttiği gibi içinde yaşanan coğrafi bölge, halkların birlikteliğini veya ancak bir arada yaşayarak var olabilecekleri bir geleceği dayatıyor. Birlikte yaşamak mümkün, bu duygunun içimizde kök salmasını sağlamalıyız. Çatışarak sorunların çözülebileceğini düşünmek, en çok da bir gelecek tasavvurundan yoksun olmakla mümkün. Savaş dilini fısıltıyla veya bağırma çağırma dile getiren her siyasal oluşumu güçsüzleştirmek zorundayız. Her ortamda, her fırsatta ve sözümüz, gücümüz ne kadarına yetiyorsa.

¹B.Darkot, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri", Birinci Coğrafya Kongresi: 6 - 21 Haziran 1941 ; raporlar, müzakereler, kararlar; Türkiye Maarif Vekaleti Yay.; Maarif Basımevi, Ankara-1941, 76-77.

²A.Çilingiroğlu, "Urartu'da Toplu Nüfus Aktarımları/Mass Deportation in The Urartian Kingdom", Anadolu Araştırmaları/IX, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul-1983, 311-323.

³Çilingiroğlu 1983, 312-315.

⁴age 312.

⁵age 312.

⁶age 313.

⁷age 315.

Değerlendirme ve Sonuç

Prof. Dr. Melek Göregenli

**Bu oturumdaki sunuşlar deşifre metinlerden derlenmiştir.*

Değerlendirme

Prof. Dr. Melek Göregenli

Hepiniz hoş geldiniz. Başlamadan önce her zaman teşekkür etmek adettendir, ama bu sefer çok adetten olmayan, çok içimden gelen bir teşekkür etmek istiyorum.

Ben 2017 Ocak'ta Barış Bildirisi'ne imza attığı için KHK ile ihraç edilmiş bir akademisyenim, sadece barış imzacısı olmam nedeniyle. Aramızda hem bu sempozyum programında konuşmacı olarak, hem de sempozyum programında olmasa da ihraç edilmiş akademisyen arkadaşlarımız var.

Bu sempozyum ya da kolokyum sürecinde yaşananları biliyorsunuz muhtemelen, sosyal medyadan basından belki izlediniz. Bu süreçte bizler, ihraç edilmiş akademisyenler bu sempozyumda oda tarafından konuşmacı olarak önerildik. Bu kolokyumu oda ve 9 Eylül Üniversitesi birlikte yapıyordu ve son aşamada bizlere programda “görünür yerler”de yer verildiği için, üniversite buna karşı çıktı ve oda tavrında ısrar edince de kolokyumdan ayrıldı. Bu görünürlük kısmını özellikle vurguluyorum, çünkü ben, üniversite ve odanın oluşturduğu ortak kurullar tarafından bu kolokyumda sunulmak için önerilen bildirilerin seçimi sürecinde hakemlik yaptım, herhalde 48 tane filan bildiri okudum, değerlendirdim. O süreçte hiç kimse itiraz etmemişti yani benim akademik liyakatime ilişkin bir itiraz yoktu ama kolokyumda görünür bir şekilde bizim akademik üretimimizi paylaşmamız oda tarafından önerildiğinde, buna itiraz etti üniversite. Neden?

Çünkü bütün bu ihraç sürecinin, yani bizim üniversitedeki görevlerimizden uzaklaştırılmamızın kuşkusuz bizi cezalandırma, üniversitede kalanlara yönelik ise gözdağı verme gibi pek çok işlevi vardı. Ama bence en baştan beri öyle düşünüyorum ve bu amacın gerçekleşmemesi için elimden geleni yapmaya çalışıyorum kendi adıma, bütün arkadaşlarım da böyle yapmaya çalışıyorlar- asıl mesele, bizim aslında akademik üretimimizi etkisiz hale getirmek, hem şimdiye kadarki ürettiğimiz her şeyi silmek, unutturmak hem de bundan sonraki üretimimizi engellemektir. Çünkü bizim galiba ortak özelliğimiz, büyük ölçüde toplumsal meselelere duyarlı akademik üretimler yapmaya, bu memleket için aslında bilgi üretmeye ve hayatı dönüştürme yönünde bilgi üretmeye çalışan insanlar olmaktı, birbirimizi tanımasak da akademik üretimden anladığımız buydu. Barış konusunda düşüncelerimizi, yurttaşlar olarak ilan etmek de bunun bir parçasıydı. Akademik çalışmalarımız, bütün çatışmalı süreçlerin çözümünde barıştan yana olmanın en iyi ve tek yol olduğunu gösteriyor.

Ve bu süreçte kuşkusuz en büyük desteği sendikamızdan, kendi ait olduğumuz meslek örgütlenmelerinden ve hakikaten, TMMOB'a bağlı odalardan gördük. Şimdi bu destek şu açıdan çok kıymetli ve bu sempozyumda aldıkları tavır da çok kıymetli. Çünkü bizim üretebilmemizin ya da şimdiye kadar biriktirdiklerimizi paylaşabilmemizin başka bir yolu yok. Yani ben evime çağırıp insanları ders yapamam, kamusal alana ihtiyacımız var. Bu nedenle gerçekten çok çok büyük bir teşekkür hak ediyorlar ve çok şanslı olduğumuzu düşünüyorum. O nedenle çok yürekten teşekkür ediyorum oda yetkililerine ve bu sempozyum için emek veren bütün sevgili arkadaşlarıma. Bu şerdeki hayır da buymuş, çok kalabalık ve şahane bir sempozyum gerçekleşiyor, üniversite olmasa da mümkünmüş.

Şimdi sunumuma geçeyim, bu kısmı çok uzatabilirim, ama uzatmamaya çalışıyorum. Burada yapacağım sunumda aktaracağım bilgiler, uzun zamandır yaptığımız çalışmalardan kısa notları içeriyor. Burada, sunuda gördüğünüz diğer isimler benim çalışma arkadaşlarım; kimisi artık doçent olmak üzere, kimisi yeni mezun. Pelin Karakuş, İrem Umuroğlu, Erdem Ömüriş, Esen Yangın, Dilşat Öz.. hepsi sosyal psikolog meslektaşlarım.

Şimdiye kadar son 20 yıldır yaklaşık göç üzerine, çok farklı göç süreçleriyle ilgili çalışmalar yaptım. Bunlar içinde TÜBİTAK projeleri var, biraz sonra anlatacağım Selçuk'la ilgili kısaca bazı sonuçlarımı paylaşacağım, Selçuk'la ilgili çok özel bir göç ve nüfus-envanter çalışmamız var. Suriyelilerle ilgili çalışmalarımız var ve tek tek hepsini ayrıntılı anlatamayacağım, kısa bir tanıtım gibi kabul edin lütfen.

Önce genel olarak kavramlar üzerinde biraz durmak istiyorum ve sonra da kendi yaptığım araştırma sonuçlarından önemli bulduğum sonuçları paylaşmak istiyorum. Şimdi başlık aslında "hiçbir yerin yerlisi olmamak". Nasıl başlayayım hep düşünülür ya bir sunum yapacağınızda, şöyle başlamayı düşündüm. Bir tartışma programı vardı o sırada, ben de bilgisayarda sunumumu hazırlıyordum ve o tartışma programında bir emekli asker diyordu ki, işte Türkiye 7 yıl içinde Ortadoğu'daki durumlar bir şeylere dönüşecek ve biz İsrail'le savaşa girebiliriz. Birden İsrail'le savaşa gireceğimizi düşündüm. İşte biliyorsunuz Yunanistan'la ilgili konuşurken de hep kullanılan bir metafor vardır ya, Ege'de sular ısındı, o sular hep ısınık.

Şöyle başlamayı düşündüm, kimi insanlar çok kök salma eğilimindedir, hep aynı yerde yaşamak isterler, kimi insanlar için çok daha hareketli bir yaşam mümkündür. Yani ruhları daha göçmendir. Ben hiç ruhu göçmen olan biri değilim. Ben İzmir'den üç gün uzaklaşırsam, dördüncü gün böyle gelesim ve yerleri öpeyim olur, o kadar bağlıyım yere mekâna. Ama mekânla ilişkimiz nasıl olursa olsun, sanki hep yerli yerimizde duracağız gibi hissederiz değil mi, böyle hissetmeye de ihtiyaç duyarız ya da en azından biz iradi olarak buna karar verme imtiyazına hep sahip olmak isteriz. Çünkü hayatımız, içinde yaşadığımız mekân üzerinde kontrolümüz olduğu kadar ve olduğu sürece bizimdir, bizim hükmümüz altındadır, değilse savruluruz, sadece bedenimiz değil kalbimiz, ruhumuz, geçmişimiz, bugünümüz ve geleceğimiz savrulur.

Ama öyle bir dünya ki artık, hiçbirimiz hiçbir yerin yerlisi değiliz ve bir yerin yerlisi olma halimiz garanti değil. İhraçlar sürecinden sonra, son zamanlarda zaten pek çok akademisyen ve başkaları, - biliyorsunuz KHK'yle ihraç edilmiş 10 binlerce 100 binlerce insan var ve bu insanların çok büyük bir kısmı göç ettiler ülkeden- legal yollarla, illegal yollarla göç ediyor ve hayatımızın hangi döneminde göç edeceğimiz de çok belli değil. Selçuk araştırmamızda bir Yugoslav göçmeninin sözleriyle söylersem: "Hepimiz buranın yerlisiyiz ama hiç birimiz de değiliz, geldik, konduk ve buralı olduk." Yerlilik iradi olarak mümkündür ama göçmenlik değil.

Yani aslında teorik olarak bir yerin yerlisi olabiliriz, ama gerçeklik içinde aslında hiçbir yerin yerlisi değiliz, her an hepimiz göç etme potansiyeline sahibiz. Ve tabii göç dediğimiz şey o kadar geniş kapsamlı ele alınabilecek bir şey ki, aslında ihraç edilmemiz bir tür yerinden edilme süreciydi ve bu konuyu çalışıyoruz. Ben mesela Ege’de okumuş, Ege’de sonra orada çalışmaya başlamış, 35 senedir gidip geldiğim bir yer ve ihraç edildikten sonra ilk kez kampusun içindeki metro durağından geçmek zorunda kaldığımda, hiç beklemediğim halde gözyaşlarımı tutamadım. Yani bir metro istasyonuna bakarak ağladım bir daha da orada olmaktan hep kaçtım. Göç dediğimiz şey tamamen yerle ilgili bir tecrübe aslında, kimilerimiz kendi evini kapatıp ailesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Göç sadece bir ülkeden bir ülkeye, bir şehirden bir şehre göç etmek anlamına gelmiyor. Benliğimiz de aslında göç ediyor. Bedenimiz, ruhumuz, kalbimiz de göç ediyor. Ayrılma, belki ayrılma kavuşma dinamikleri bütün bunlar göçle ilgili., arada kalmak da, hep arafta olmak da. Şimdi bunlar belki çok daha zevkli, insanı yaratıcılık içinde düşünmeye itecek konular, bunlardan söz etmeyeceğim, başka bir zaman umarım. Ama biz akademik olarak göçten söz ettiğimizde, aslında neden söz ediyoruz? Kategorik olarak bakarsak burada sunulan bütün bildirileri de bu kapsamda gruplayabiliriz.

Bir kategori olarak iç göçler var, yani Türkiye’de 60’lı yıllardan başlayarak aslında toplumsal bir mesele nin sonucu oluşan iç göçler var. İç göç dediğimiz neresi? İç göç çok nötr bir kavram değil mi, sanki herkes her yerden her yere göçüyor, iradi bir nüfus hareketliliği gibi. Oysa Türkiye’de 60’lı yıllarda çoğunlukla, Güneydoğu ve Doğudan Batı’ya göç ediliyor ve büyük ölçüde dünyaya baktığınızda da, güneyden kuzeye göç ediliyor, yine doğudan batıya göç ediliyor. Yani kuzeybatı her zaman göç edilen yerler. Daha zengin, hayatın daha çok sosyal-ekonomik imkânlarla yaşanabileceği yerler. Türkiye’de içgöç 90’lı yıllarda başka bir hüviyet kazandı, çatışmalı ve yoksul coğrafyalardan yine Batı’ya, köy boşaltmalar, yerinden edilmeler sonucu yaşanan göç dalgası. Yeni bir göç meselemiz var Suriyeliler. “Suriyeliler” diye bir grup tarif ediyoruz oysa göç edenler, yani savaş nedeniyle göç edenler Suriyeliler değil sadece, aynı zamanda Afganistan’dan, İran’dan da farklı göçler gerçekleşiyor. Göçmenlerin etnik özellikleri ve göç sebepleri üzerinden gruplandırılmalar, göç tipleri oluşturuyoruz. İşte Suriyeliler diyoruz, Kürtler diyoruz, Afganlılar diyoruz vesaire, iç göç dış göç gibi kategorilere ayırıyoruz. Savaş nedeniyle, ekonomik nedenlerle vb., Bir başka kategorimiz daha var, gönüllü ve zorunlu göç kategorisi. Bu literatürde böyle. Şimdi daha ilk göç okumalarım başladığımda bunu düşünmüştüm. Sonra Türkiye’nin altı şehrinde yaptığımız bir iç göç araştırmasında, insanlara neden göç ettiklerini sorduk. Oldukça büyük bir örneklem altı şehirde. Kendilerine göre, işte kimisi iş bulmak için, kimisi ailem göç ettiği için, eğitim için, daha iyi bir hayat için, savaştan kaçtım, terörden kaçtım gibi böyle bir sürü sebep var. Peki, önce sebebi soruyoruz. Sonra diyoruz ki, gönüllü göç mü zorunlu göç mü? Yüzde 67 oranında gönüllü göç olduğunu söylüyorlar. Oysa gönüllü göç diye bir şey yoktur. Yani insanın ilk doğduğu büyüdüğü ya da doğduğu yerden ayrılmasına baktığınızda, çok tarihte geriye gittiğinizde bile, mesela orada su yok diye göç ediyor, kıtlık oldu diye göç ediyor. Hiç kimse aslında doğal olarak, ortada hiçbir şey yokken, her şey yolundayken göç filan etmiyor. Şimdi bir kere bu gönüllü zorunlu göç kategorisi üzerinde düşünmemiz lazım bu tür gruplandırmaların akademik yaklaşımın, olguları sınırlandırma çerçeveleme çabasından başka bir şey olmadığını, hakikati yansıtmadığını düşünüyorum.

Bir başka üzerinde düşünmemiz gereken konu, göç süreçlerinin ele alınışında, göç edenlerin göç ettikleri yerde yaşama süreçlerine dair asıl sorumluluğun göçmenlere yüklenmesiyle ilgili. Literatürde de böyle, yani göçmenler uyum yapacak olan grup. Göç edilen yerdeki çoğunluk grup, hâkim grup, başat grup ne derseniz deyin ya da o göç edilen yerdeki siyasi iktidarlar ya da yöneticiler ne derseniz deyin ona da, sanki onlar sadece bu süreçleri izliyorlar gibi. Kuşkusuz, bu süreci, göç edenler ve göç edilen yerdeki

bütün toplumsal aktörlerin karşılıklı etkileşimi olarak kavramsallaştıran yaklaşımlar da var ama hakim ve yaygın olanlar onlar değil. İşte kent planlama perspektifinden baktığımızda da nasıl kentsel planlamalar yapabiliriz bu amaçla, bu süreci kolaylaştıracak diye bakıyoruz, yani özellikle kamu otoritesinin –yerel ve merkezi düzeyde- hem mekânı ve hayatı planlama hem de göç edilen yerdeki başat grupların algılarını ve tutumlarını ayrımcılık karşıtı biçimde oluşturma sorumlulukları var.

Adaptasyon ve entegrasyon kavramlarının şöyle ayrılması mümkün. Göç eden gruplar açısından baktığımızda, göçmenler gruplar halinde ya da tek başlarına geliyorlar, ama biz genellikle gruplar halinde gelenlere ilgili araştırma yapıyoruz. Çünkü “sorun yaratan” onlar. Mesela çok az araştırma olan ya da hiç gündemleştirilmeyen bir göç tipi var; bir çok üst sınıf Avrupalı gelip Türkiye’de ev alıyor, Türkiye’nin belli bölgelerinde, Alanya vesairede bayağı mahalleler var. Hiç onlarla ilgili bir dert yok. Bunlar nasıl entegre olur hiç kafamıza takmıyoruz, çünkü onlar “sorun” yaratmıyorlar.

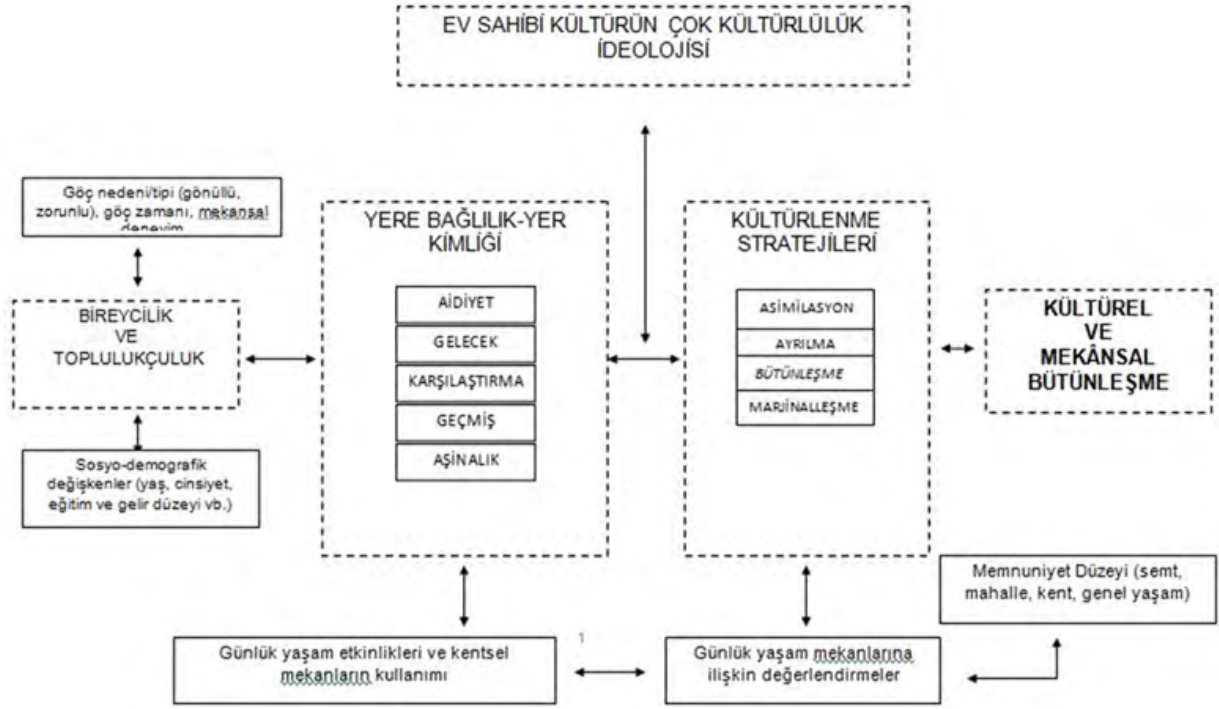
Şimdi göç eden insanlar, tek tek insanlar, ama aynı zamanda bir gruba ait, bir kolektifin parçaları. Adaptasyon dediğimizde bireysel bir uyum sürecinden bahsediyoruz. Onlar tek tek bireysel uyum için bir süreç yaşıyorlar, bir de entegrasyon dediğimizde kültürel karşılaşmadan, gruplararası bir ilişkiden, zorunlu olarak bir araya gelmeden birleşmeden ve kolektif bir uyumdan bahsediyoruz. Bunlar birbirinden ayrı. Bunu niye vurgulamak istiyorum? Bazen göçmenler diye bir kategori tarif ettiğimizde sanki hepsi birbirine benzeyen, kişisel farkları olmayan insanlarmış gibi algılıyoruz. Oysa araştırmalarımız, bireysel, kültürel ya da bağlamsal faktörlerin bütün bu süreçleri anlamamızda çok önemli bir yeri olduğunu gösteriyor, kuşkusuz oluşturulacak koruyucu ve güçlendirici politikalarda da bütün bu etkenler dikkate alınmalı.

Bir başka şey konusunda da kafa yormalıyız. Entegrasyon nedir? Hem kendi kültürel özelliklerini korumak, hem de göç ettiği kültüre dair özellikleri edinerek, yani kendi kültürel özelliklerini kaybetmeden göç ettiği kültüre de uyum sağlayacak ölçüde özellikler biçiminde dönüşerek, onların yönünde dönüşerek yeni kültüre entegre olma, bütünleşme süreci; entegrasyon sadece göç edenlerin değil göç edilen yerin de insani ve mekânsal olarak dönüşmesiyle başarılı olabilir, tek yönlü değildir. Ve seperasyon ya da ayrılma stratejisi dediğimiz, daha çok gettolar biçiminde örgütlenen, yani homojen göçmen grupların bir arada yaşadığı ve genellikle kentlerin periferilerinde mümkün olabilen, bir tür göç öncesi hayatın yeni bir mekanda inşa edilmesi süreci. Ayrılma biçiminde bir ilişkilene yerli ya da çoğunluk kültürle. Bu iyi bir şey değil, asimilasyon da iyi bir şey değil. Literatüre göre asimilasyon da tamamen gittiği yere göre dönüşmek, biliyorsunuz diye uzun uzun anlatmıyorum, bunların hepsi zaten konuşuldu. Ve bir de marjinalleşme olgusu var, pek mesela söz edilmedi bildiriler içinde rastlamadım ya da benim gözümde kaçtı. Marjinalleşme dediğimiz, mesela Türkiye’de iç göç süreçlerinde gördüğümüz, şimdi Suriyelilerle ilgili de bir süre sonra bu ortaya çıkacak bence, ne kendi kültürüne, ne içine yeni geldiği kültüre ait olamayan ve aslında toplumsalla ilişkilene-meyen ve çoğunlukla kriminalize olarak bir tür kaybolma hali marjinalleşme. Size çok basit bu konuyla ilgili bir veri sunayım: Cezaevleriyle ilgili çalışmalarım sırasında, Şakran Cezaevinde tacizle ilgili olarak görüşmeler yapıyorduk. Oradaki istatistikleri aldım. Bakın oradaki çocukların, çocuk mahkûmların diyeyim, kimisi tutuklu, kimisi hükümlü, yüzde 96’sı filan Kürt ve Roman çocuklar. Ve Romanlar göçmen değil, fakat yoksul ama Kürt çocukların tamamı göçmen ve yoksul ailelerin çocukları. Şimdi bu aslında işte marjinalleşme, göçün sonucunda o çocukların, özellikle çocuklarda ve gençlerde çok görülen bir hal bu göçmenlik sürecinde, tutunamıyorlar. Sistem, onların hayata tutunması için hiçbir önlem içermiyor, kör. Şimdi Suriye göçüyle ilgili de böyle şeyler olacak, kısa bir sürede bunları izleyeceğiz.

Tekrar, göç sürecinde oluşan süreçlerden entegrasyona dönersem, yapılan araştırmalar, -benim araştırmalarım da onu gösterdi-, entegrasyonun her zaman ideal bir durum olmadığını, eşit olmayan insanlar arasında bir ilişkiden eşit bir karşılıklı dönüşüm beklentisinin varsayıldığını gösteriyor. Benzer biçimde seperasyon, yani ayrı mahallelerde yaşamanın, eğer o mahallelerin koşulları kent merkeziyle eşitlenebiliyorsa hiç de kötü bir şey olmayabileceği konusunda birtakım çalışmalardan da söz etmek mümkün. Çünkü eşit olmayan bir düzlemde temas, ayrımcılığa yol açan ayrımcılığı daha kolay ortaya çıkaran bir süreç olabilir.

Bütün bunlara baktığımızda, aslında göç dediğimiz şey sadece bir kültürel grubun başka bir grupla karşılaşması değildir. Özellikle kitlesel göçlerden konuştuğumuzda, dezavantajlı gruplarda olan, daha yoksul olan, etnisite olarak dışlanmış olan, artı yoksul olan, savaş nedeniyle daha da zor koşullara maruz kalan insanlardan söz ediyoruz. Savaş da nedir ki, dünyadaki adalet ve eşitsizliklerin sonucunda ortaya çıkan bir kötülüktür. Yani zaten göçten önce de zor durumda olan insanların daha iyi koşullarda olduğunu düşündükleri bir yere hareketidir, savaştan ve savaşın daha da yaşanmaz kıldığı hayatlarından kaçarlara ve orada başka bir kültürle karşılaşır. Yani iki insan grubunun karşılaşmasıdır. Göç edenlerin her zaman dezavantajlı olduğu ve zaten dediğim gibi göçten önce dezavantajlı olduğu bir karşılaşmadır. Yani bütün kapitalizmin sonuçlarıyla dünyada oluşmuş olan bütün hiyerarşik eşitsizlikler, aslında göç sürecinde daha da ağırlaşarak hayata geçer ve hep göçmenler dezavantajlıdır; hâkim gruplara göre, çoğunluk gruplara göre. Yoksulluk ve başka eşitsizlikler, iki tarafın bu grupları açısından süreci daha da zor kılan faktörlerdir, o nedenle göçmenlere yönelik en güçlü ayrımcılık en benzer oldukları arasında en yaygındır. Ama çok önemli bir şey var, göç süreci sadece eşitsiz bir karşılaşma değildir. Aynı zamanda bu göç eden grubun yeni bir mekânsal bağlamla karşılaşmasıdır.

Farklı disiplinlerin bakış açılarıyla yapılan araştırmalarda ya mekâna odaklanılıyor ya sosyal bilimlerde göç çalışıldığında iki insan grubu iki kültür karşılaşıyor ve sanki bir vakumda karşılaşıyor gibi çalışılıyor; ya insansız bir mekân ya da mekânsız insanlar gibi. Oysa göç iki insan grubunun, koşulları eşit olmayan iki insan grubunun bir mekânsal bağlamda karşılaşmasıdır. Bu nedenle her şey insan ve mekândan kaynaklanan çoklu değişkenlerin karşılıklı etkileşimi içinde ele alınmalıdır. Bu anlayışla yaptığımız göç araştırmamız için oluşturduğumuz akademik model sunumdan izlenebilir.

Şekil 1. Kültürel ve mekânsal bütünleşmeye yönelik şematik araştırma modeli.

Göregenli, M. (2014). Kente Entegrasyonun, Yer Kimliği, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Kültürlenme Süreçleri Açısından İncelenmesi; Program Kodu: 1001; Proje No: 111K249

Sol tarafta göç edenlerin kişisel ve grupsal olarak belirlenen bireysel ve kültürel özellikleri var. Yani kimin göç ettiği çok önemli, göç tipi çok önemli, bireycilik toplulukçuluk çok önemli bir değişken. Nasıl bir kültürel arka plandan geliyor insanlar? Bütün bağlamsal özellikleri ve bireysel özellikleri; göçün tipi, gönüllü ya da zorunlu olması. Dedğim gibi bu gönüllü zorunlu çok yapay bir kategori ama yine de bazı konularda bilgi almamıza yol açıyor. Ve yukarıda biraz önce söylediğim gibi, sadece göçmenlere bakıyoruz. Oysa en az göç edenler kadar göç edilen yerdeki başat kültür, yani onların karşılaştıkları insan grubunun yaklaşımı ve tabii ki iktidar politikalarının, sıradan insanların göçmenlerle ilgili, göçle ilgili ideolojilerinin etkisi var. Buna sosyal psikoloji literatüründe “çok kültürlülük ideolojisi” diyoruz biz, yani başka kültürler, başka insanlarla birlikte yaşamaya ilişkin tutum ve inançların içeriği, yönü, az ya da çok olması, göçmenlere ilişkin yaklaşımları çok etkiliyor. Ve aşağıda bakın, bu işte mekânla-kentle ilgili kısım. Yapılan araştırmalar, -bizim araştırmalarımız da bunu çok net olarak gösterdi-, göç edilen yerde yaşanan süreç, o mekânla kurulan ilişki göçmenlerin yaşadıkları süreçleri doğrudan belirliyor. İnsanlar genellikle kentlere göç ediyorlar, bazı örnekler var önce kente gelip sonra küçük bir yerleşim yerine yerleşme örnekleri. Mardin’de Suriyeli göçmenlerle ilgili yaptığımız çalışmada köylere yerleşenlerin daha memnun olduklarını bulmuştuk. Büyük kentler, başat gruplar açısından da daha çok eşitsizliği barındırdığı için göçmenler açısından kentsel mekânları kullanabilme pratikleri, -ben ona kent merkezine girebilme, kentsel kolaylıklara ulaşabilme imkânları-oranları diyorum- entegrasyon süreçlerini doğrudan etkiliyor. Merkeze girebildikleri ölçüde ve merkezde hayat sürdürebildikleri ölçüde aslında onların bütün bu adına entegrasyon deyin ne dersiniz deyin, süreçleri kolaylaşıyor.

Ve yaşadıkları mekânlara ilişkin değerlendirmeleri, algıları, deneyimlerine göre, ne tür bir kültürlenme süreci yaşayacakları ortaya çıkıyor. Dört tane strateji var, biraz önce söyledim ve bir de yaşadıkları kentin kimliğiyle kurdukları ilişki. Burada kent kimliğini, kente ait hissetme, geleceğini bu kentte inşa etme, yaşadığı yeri diğer yerlerle karşılaştırma vb., üzerine düşünceleri olarak anlıyoruz, Çevre Psikolojisi alanından gelen “yere bağlılık ve kent kimliği” konusunun teorik yaklaşımları açısından bakıyoruz. Mesela hep Avrupa’ya gitmek istiyorlar değil mi Suriyelilerden söz edersek, ama bir kısmı burada tutunabiliyorlarsa, çok da Avrupa’ya filan aslında gitmek istemiyorlar. Çünkü gitme ihtimalleri olan yerle bu yeri, -göçmenlik sürekli bir karşılaştırma süreci demektir bir bakıma- karşılaştırıyorlar. Bir yere aşına olmaları gerekiyor, aşınalaşma düzeyi arttıkça entegrasyon artıyor ve bir geçmiş oluşturabildikleri sürece, o yaşadıkları kentte ya da yerde, o kentin kimliğinin bir parçası olabiliyorlar. Mekansal koşullardan hoşnutluk memnuniyet ve kente mekâna entegrasyon aslında gerçek bir kültürel entegrasyonu da getiriyor. Yani mekâna ve kültüre birbirinin içine geçen biçimde entegre oluyoruz ve göç süreci asla bir grubun, yani göçmenlerin yaşadıkları yere dair bir yaşama deneyimi süreçleri değil, iki grubun karşılıklı etkileşimiyle oluşan bir şey. Yani en az o yerin yerlileri ya da çoğunluk grup, göçmenler kadar aktifler bu süreç içinde.

Dün oturumlardan bir tanesini izlerken, Yunanistan’daki Londra’daki göçmenlerle ilgili yapılan mekânsal düzenlemeler anlatılıyordu; Kapılar deneyimi, Yunanistan’daki plaza deneyimi –adını umarım yanlış söylemedim- göçmenlerin oluşturdukları işgal evleri vesaire. Ama bu mekânlara göçmen barınakları deniyor değil mi, bir kamp var bir de barınak var. Şimdi bakın, arkadaşım dedi ki dinlerken, “işte bu hayvanları barınağa koymayacaktınız, orada başladı asıl mesele”. Bakın göçmenleri koyduğumuz yerlere barınak diyoruz, hayvanları koyduğumuz yerlere de barınak diyoruz. Çok trajik geliyor bana. Hayvanları neden barınağa koyuyoruz, bir de üstelik kısırlaştırıp. Aslında hayvanlar biz oraya gelmeden önce orada yaşayıp duruyorlardı değil mi? Bizim ayağımıza dolanmasınlar diye aslında hayvanları barınağa koyuyoruz. Hem de çoğalmasınlar diye de kısırlaştırıyoruz. Hayvanların çünkü dili filan yok, itiraz edemiyorlar, güçsüzler değil mi? Göçmenleri de barınağa koyuyoruz. Kontrol ediyoruz, temel ihtiyaçlarını karşılıyor, karnı doyuyor, kafasını bir yere sokuyor ve bu çok büyük bir şey gibi oluyor. Kamptan artık söz bile etmiyorum, kamp ne metaforudur herkes düşünsün. Evet, belki de bu barınaklara hayvanları koyduğumuz anda, kendimiz için barınak fikrini de oluşturma günahını ilk o anda işledik zaten. Bu iki grup yani evlerindeki ve kamplarda, barınaklarda ya da sokaktakiler arasında nasıl bir entegrasyon ilişkisi kurulabilir ve nasıl gönüllülüğe dayalı, ayrımcılığa karşı bir yeni yaşama kültürü oluşturulabilir. Cevap aramamız gereken soru bu galiba: Eşitsizler arasında adil bir ilişki kurulabilir mi? Bu sistem içinde ve sistem tarafından ortadan kaldırılabilir bir eşitsizlik mi?

Şimdi son olarak, bu altı şehirde (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep ve Diyarbakır) yaptığımız araştırmanın sonuçları, kısa kısa paylaşmak istiyorum. Bakın İzmir’de yerlilerin kent yaşamı ve kentin yerlileriyle ilişkilerden memnuniyetleri altı şehir içinde en yüksek, göçmenlerin de aslında görece en yüksek. İzmir’den sonra en yüksek olan grup Diyarbakır gördüğünüz gibi. Ben hep İzmir’le Diyarbakır’ı birbirine benzetirim, çünkü çok kimlik kenti ikisi de, bunların biz entegrasyonla ilişkilerine de kuşkusuz baktık. Çok açık o, biraz önce gösterdiğim teorik model tamamen pratikte işliyor. Eğer yaşanan mekânla ilişki gerçekten kurulamıyorsa, entegrasyon kültürü, entegrasyon asla mümkün olmuyor. O yüzden planlama, mekânı düzenleme, kentlerin kamusal alanlarını herkes için girilebilir kılma, kamusal alan anlayışı, kamusal alanları yapılandırma anlayışı, kentin yerlileri kadar göçmenler için önemli. İç göç, dış göç hiç fark etmiyor, aynı dinamikler var.

Genel yaşam memnuniyeti de aslında entegrasyonu çok etkileyen değişkenlerden biri. Yani genel yaşam koşullarına ilişkin ortalama bir memnuniyet gerçekleşmişse entegrasyon daha kolay oluyor; herkesin kendi yaşam memnuniyetinden anladığı aynı şey olmayabilir. Yaşam memnuniyeti içi çok farklı doldurulabilen bir kavramdır. Dedim ya bakın, kente ilişkin memnuniyet İzmir’de en yüksek, yaşam memnuniyeti de İzmir’de en yüksek. Çünkü aslında içinde yaşadığımız kentler bizim bütün hayatımızı belirliyor. O yüzden burada bugün yerel yönetici var mı bilmiyorum, ama bizim hayatımız konusunda çok büyük sorumluluğa sahipler. Kadınlar örneğin, çok daha kolay entegre oluyorlar, kente de daha kolay entegre oluyorlar. Tersini bekleriz, mekânla ilişki konusunda daha aktifler ve biraz önce söyledim ya, kendi mahallelerinde eğer yeterince iyi bir hayat kurdukları konusunda bir kanaate varırlarsa, kente de çok daha kolay entegre oluyorlar; kenti o kadar kullanmasalar da.

Biraz çok kültürlülük ideolojisi meselesine bakarsak, Şimdi kent kimliği konusunda hep yüksek skorlar alan İzmir’e bakarsak yine, paradoksal bir durumla karşı karşıyayız, bunu mesela İzmir’de becermeliyiz. Yani bizim hepimizin görevi. İzmir’de kent kimliği, kente bağlılık yerliler için de göçmenler için de çok yüksek. Ankara’da mesela hiç kent kimliği diye bir şey yok. Kimse Ankaralı hissetmenin hayatında bir önemi olduğunu düşünmüyor. Ankara’nın yerlisi misin diyoruz, kim ki Ankara’nın yerlisi diyor. Şimdi İzmir’de mesela Erzurum’dan gelip 20 yıl önceden beri burada oturuyorsa tabii yerlisiyim diyor, herkes İzmir’in yerlisi, Diyarbakır’ın da öyle. Ankara’nın yerlisi yok, İstanbul’un zaten yok. Ama çok kültürlülük konusuna gelince, kent kimliği arttıkça çok kültürlü ideoloji azalıyor. Çünkü İzmir, İzmirliyiz, İzmir şահane, İzmir şu, İzmir bu, ama başkaları gelsin mi? Vallahi pek gelmeseler, çünkü her şey İzmir’i bozuyor gibi. Bu aynen Diyarbakır’da da böyle işliyor. Bu iki şehrin kimliğinin iç grup aidiyeti yoluyla belirlenmesinin sonucu bu ve statü sağlayan bir sonuç şehirliler için. Sınıfsal ve bağlamsal koşulların benzer biçimde olduğu her şehir ya da şehrin bir bölgesi için bu olgu söz konusu. Örneğin Ankara’da genel olarak kent kimliğinden pek söz edemesek de belirli bölgeler için İzmir’e çok benzer bir yapıyla karşılaşıyoruz. Son zamanlarda farkında mısınız bilmiyorum, “İstanbulular” diye yeni bir kategori eklendi hayatımıza. Şimdi İstanbul’dan bayağı bir göç olmaya başladı ya, Trafikte her yerde, “bak İstanbulluya bak, işte İstanbullu”. Mesela köyde bir yıkık bir yer alıyor, onu bir şatoya dönüştürüyor, köyü de şatoya dönüştürmeye çalışıyor. Yani orada bir Bağdat Caddesi ya da yeni bir Alaçatı yapacağım zannediyor. Ya da Urla’ya “Kadıköy Kafe” açıyor; herkes mekâna kendini işaretlemeye çalışır, yer edinmenin bir yolu bu.

Tabii ki “İstanbulular” kategorisi, eğer bu hakikaten bir orta-üst sınıf göçü ise, “Doğulular”, - İzmir’de biz çok kibarızdır mesela “Kürtler demeyiz, Doğulular deriz- ya da “Suriyeliler” kategorisindeki insanlarla ilişkiye benzeyen bir ilişki olmayacak. Kemeraltı araştırması yaparken “İngilizler geldi bu Kemeraltı bozuldu” diyen bazı esnaflar oluyordu. Kendi kendime diyorum kim İngilizler yani. Ben hani gemilerle limana geliyorlar o İngilizler mi dükkân açıyor. Sonra yaşlı bir adama dedim, kim İngilizler, İngilizlerin dükkânı mı var Kemeraltı’nda? Doğrusunu anlattı, İzmir’e ilk Kürt göçü Menemen’de İngiliz Tepe diye bir yer varmış. O İngiliz Tepeye ilk, ama 60’lardan filan önce, bir Kürt grup gelmiş ve o sıralar Kürtlere İngilizler demeye başlamışlar. Kürt demek ayıp ya, İngiliz diyerek grubu tarif ediyoruz. Ve oranın eskisi Kemaraltılılar hâlâ Kürtlere İngilizler diyorlar. Çünkü Kürtler deyince ayıp oluyor, İngilizler deyince ayıp olmuyor. Ayrımcılık, yukarıda olanın ayrıcalığıdır, yani özünde sınıfsaldır. “İstanbulular” arkalarından konuştuğumuz ve biraz da hem gelsinler hem gelmesinler istediğimiz ama Suriyeliler veya Kürtler gibi ayrımcılık yapabileceğimiz bir grup olmayacak büyük olasılıkla, araştırıp göreceğiz. Çünkü “ortalıkta”, şehirli olmayan halleriyle dolaşıp, sıkı sıkı sarıldığımız “şehirliliğimiz”e halel getirmeyecekler, barınaklarımıza da ihtiyaçları olmayacak.

Şimdi İzmir’de çok kültürlü ideoloji düşük, ama İzmir’in tabii şöyle bir avantajı var, göçlerle ilgili en çok dayanışma örgütü de İzmir’de var. Özellikle Suriyelilerle ilgili, bununla da gurur duyuyorum doğrusu. İnanılmaz bir sivil toplum alanı çalışması var İzmir’de göçmenlerle ilgili, bu da şehirli kimliğin başka bir yüzü kuşkusuz.

Şimdi hemen bir kavramdan daha söz edip bitireceğim. Yerlilik kavramı çok kritik, çok az çalışıyoruz yerlilik üstünde. Eski Selçuk Belediye Başkanı Vefa Beyin bize imkân sağladığı bir araştırma bu. Şimdi Selçuk ilginç bir yer, Selçuk’un yerlisi yok. Giritliler, yerlisi olduğu söylenen grupların başında geliyor-ben de Giritli bir aileden geliyorum-. Yüzyılın başında filan Selçuk’a göç başlamış, öyle bir yer ki 1900’lerden günümüze kadar gelen bir göç süreci var. Biz orada çok geniş bir nüfus envanteri ve göç çalışması yaptık. Ve bakın bu önemli, kim sizce Selçuk’un yerlisi diye sorduk, açık uçlu bir soruyla ve içerik analizi yaptık. Şekle soldan sağa doğru bakıldığında 30 öncesi gelenler, açıkça bir grubu tarif ederken, günümüze yaklaştıkça “bilmiyorum” diye bir yanıt çıkıyor, giderek büyüyor “bilmiyorum” yanıtı gittikçe farkında mısınız? Ve son 90 sonrası gelenlere baktığımızda, bu çok mutlu olduğum bir bulgu, “Selçuk’ta doğum büyüyenler” diye bir kategori çıkıyor ortaya. İşin sırrı bu, yerlilik nereden geldiğiyle değil, nereleli olmayla ilgili verilen bir kararla doğuyor. Orada yaptığımız derinlemesine görüşmelerde de bu sonuçla karşılaştık.

Şekil 2. Göçmen ya da Yerli Olmaya İlişkin Algılar

Umuroğlu, G. İ., Göregenli, M., Karakuş, P. (2014). Göçmen ya da Yerli Olmaya İlişkin Algılar: Selçuk’la Çift-kültürlü Özdeşim Süreci, KBAM (Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı) 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Toplumsal Çeşitlilik, Yeni Söylem,

Politikalar, Mekansal Planlama ve Uygulamalar, 16-18 Ekim 2014 Ankara, Bildiri Kitabı.

Şimdi çünkü Selçuk’a nereden gelirse gelsin, kaç yılında gelirse gelsin, eğer orada doğduysa orada büyüdüyse artık o Selçuklu. Gittikçe Giritlilerin, Yörüklerin yerli olarak tanımlanması eğilimi azalıyor. Şimdi yerlilik aslında, bizim teorik olarak çalışmamızda, “çift özdeşimli kimlik modeli” dediğimiz olgu. Yani kendini hem Giritli hem Selçuklu, işte hem Kürt hem Selçuklu hissedebilmen mümkün, orada gerçekleştiğini gördük. Ama bakın, neden Selçuk’u örnek vermek istedim. Bakın, kuşkusuz en erken gelen kendini çok daha fazla yerli hissediyor, ama bu yedili bir ölçek, en son gelenler bile dört buçuk düzeyinde skorlar

aldılar. Bu çok iyi bir skordur, yani istatistiksel olarak çok önemlidir. Selçuk'un özelliği ne? Belki bilenleriniz bilir, bilmeyenler de mutlaka gidip görmeli diye düşünüyorum. Çok açık kamusal alanları olan, İzmir de görece hâlâ o durumda, bozulmasından korkuyorum, ama... Açık ve girilebilir ve yapılandırılmamış kamusal alanları olan bir yer. Yani İzmir de hâlâ öyle. Nereden gelerseniz gelin, şehrin neresinde otursanız oturun, kentin yerlileri ve daha üst sınıflarıyla ilişkilenebileceğiniz, onlarla karşılaşabileceğiniz, tabii üst sınıfların da kendilerinden olmayanla zorunlu olarak karşılaşacakları açık girilebilir kamusal alanlara sahip. Göçmenlerin entegrasyonu açısından çok önemli bir şey bu, yapılandırılmamış kamusal alanlar olması.

Yapılandırma neden kötü? Çünkü yapılandırma demek fiyat demek, maliyet demek, kullanırken para harcamak demek. Mersin'de gördüm överek bana anlatıyorlardı, sosyal demokrat arkadaşlar. Sahilde birtakım kafeler yapmışlar. Daha önce yoktu, niye yaptınız bunları dedim. Dediler ki, herkes otursun. İyi güzel, ama dedim nasıl oturacak buraya, mesela yoksullar nasıl gelecek? Onu düşündük hocam dediler. Mesela bir lüks restoran var, yan tarafta fakirler için kahvehane var. Bu değil yapılması gereken, yukarıda da söz etmiştim, eşitsiz bir kamusal karşılaşmanın ayrımcılık üretmekten başka bir şeye yaradığı yok.

Şimdi tabii ki bunun formülünü bize kent planlamacılar söyleyecek değil mi? Kent planlamacılar söyleyecek, kentlerimizin fiziki yapısının nasıl olacağı, orada nasıl bir hayat yaşayacağımızı da belirleyen kentler nasıl yaratılacak, çok disiplinli bir yaklaşımla bulacağız bunu; çok teşekkür ederek konuşmamı bitireyim.

Panel-Forum

Moderatör: Orhan Sarialtun

Prof. Dr. Murat Cemal Yalçıntan
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniveristesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. Lütfü Savaş
Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı

Latife Tekin
Yazar

Gülşen İşeri
Gazeteci Yazar

**Bu oturumdaki sunuşlar deşifre metinlerden derlenmiştir.*

Murat Cemal Yalçıntan

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Murat Cemal YALÇINTAN- Tabii bu Dokuz Eylül Mimar Sinan karışırması ve kongre öncesi yaşananlar benim için de bir süredir yapmadığım bir iç hesaplaşmayı yeniden gündeme getirdi. Katılırsınız katılmazsınız, biz barış imzacıları olarak devleti barışa davet eden bir metine imza attık; yer yerinden oynadı. Bir kısmımız KHK, bir kısmımız yalnızca üniversitesinin tasarrufu ile işinden edildi, bir kısmımız hâlâ yerimizde oturuyoruz. Pasaport iptalleri, yurt dışına gidişler, hatta maalesef genç bir arkadaşımızın, Mehmet Ali Tıraş'ın intiharı bile yaşandı. Yani imzacılar arasında hiyerarşiler oluştu; KHK'lı, işinden edilmiş, pasaportu itpal edilmiş, ayrıcalıklı vs imzacılar var artık... Tabii sürekli bir şekilde kendimizle, kendi aramızda hesaplaşıyoruz. Bu hiyerarşiler nasıl kırılır, nasıl bir arada olma halini mümkün kılarız, nasıl bir dayanışma örölür böyle bir durumda diye... Mümkün olduğunca dayanışma hallerini arttırmaya çalışıyoruz, ama iş üzerinden, aş üzerinden, pasaport üzerinden olunca eşitlenmemiz mümkün olamıyor tabii. Sistem böyle çalışıyor, sistem bunu bilinçli olarak yapıyor. Bizi parçalara ayırıyor, parçalara ayırdıkça da yönetmeyi kolaylaştırıyor aslına bakarsanız. Bugünkü konumuz göçmen meselesinde de çok farklı bir durum söz konusu değil kanımca ve bu meseleyle az sonra geleceğim.

Tabi önce KHK'lerle gerekçesiz bir şekilde işinden edilen, aşından edilen insanlarla birlikte bir organizasyon yapıldığı için, 9 Eylül Üniversite yönetiminin bu organizasyonu engellenmesine yönelik gayretini anlamakta güçlük çektiğimi vurgulamak isterim. Organizasyondaki KHK'lı dostlara selam olsun; Şehir Plancıları Odasına da çok teşekkür ederiz bu ilkesel duruşu ve dayanışma kararlılığı için. Bu organizasyonda emeği geçen diğer arkadaşlara da çok teşekkürler.

Son yıllarda genel olarak gecekondular ve dönüşüm süreçlerini çalışan bir plancıyım. Buradaki sunumların çoğu Suriyeli göçü üzerinde hazırlanmış sunumları ve ben bir plancı olarak aslında bu dış göç meselesini planlamaya nasıl taşırız üzerine konuşmak için davet edildim diye düşünüyorum bu panelde. Bunu yapmaya çalışacağım ama çok da zor bir iş hakikaten, çünkü önünde çok fazla sınırlayıcı, çok fazla engel var. Planlamaya doğrudan aktarabileceğiniz bir durum yok, çoğunlukla dolaylı ilişkilenmeler. Onun için sınırlayıcı ve engelleri kafamızda yıkmaya yönelik provokatif bir sunum yapacağım. Planlamaya dair bir sonuçla da bitireceğim.

Bu sabah dışında bütün oturumları paralel sınırlamaları çerçevesinde izledim. İç göç ve gecekondular meselesine benzer bir yaklaşım dikkat çekiyor. Mesafeli, kolaycı, ezbere dayalı, gücün, iktidarın, devletin kavramlarına yaklaşan. Dolayısıyla şehircilik alanında yarım yüzyıldır sürdürdüklerimize benzer hatalara gebe bir durum var sanki...

Şehirciler olarak göçmen meselesini düşünmeye başlamak için önce bir hakikat olarak göçün ve göçmenlerin kabulüne, sonra şehirciliğin disiplinlerarası kimliğinin kabulüne ve nihayet siyasetle ilişkisinin yönetilememesine dair hesaplaşmalara ihtiyacımız var. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursam; göç var, göçmenler var ve göçmenlerin içinde bulunduğu durumlar var; bu bir hakikat ve yokmuş gibi davranmak hakikatin yadsınması anlamına geliyor. Sonra, şehirciliğin disiplinler arası yapısına dair bir türlü çözemediğimiz mesele yeniden gündeme geliyor; sosyolojiden, siyaset biliminden, psikolojiden, çok farklı disiplinlerden katkıyla tartışılması gereken bir hakikat bu. Nihayet kolayca teslim olmayı tercih ettiğimiz planlamanın siyasetle ilişkisine dair mesele var. Siyasetle ilişkimizi teknikerlik boyutuna indirmiş durumdayız. Siyaset ne derse, iktidar ne derse onu yapan bir pozisyondayız ve bununla yüzleşmekten kaçınıyoruz.

Başlarken şunu da belirteyim; açılış oturumunda Sema hocanın belirttiği gibi göçe ve göçmene yönelik iki eğilim var: ulusalcı-ulusal çıkar merkezli ve evrenselci-insan hakkı merkezli. Burada bu iki eğilime de sahip kesimler var. Ama bu konuşma evrenselci-insan hakkı merkezli olacak ve bu bağlamda uzlaşmaya da kapalı. Neticede altı üstü forum öncesi hareket amaçlayan provoke edici bir konuşma diye düşünün yapacağım konuşmayı. Dolayısıyla ulusalcı dostlar tırnaklarını hazırlasın! Ama bir yandan da, o ulusalcı yaklaşımı seçmediğim ve meseleyi reel siyasetin teorileriyle tartışmadığım için naif bulunacağım. O da benim kaderim oldu zaten; bilen bilir, “romantik plancı” diyorlar bana. Çoğunluğun gerçekleri üzerinden başlayamıyorum düşünmeye!

Önce göç ve göçmen meselesiyle yüzleşmek gerekiyor dedik. İlk olarak, bir bakış açısı geliştirmeye, bunun için de bir temele ihtiyacımız var ve o temeli kurmakta sıkıntılar yaşıyoruz. Göç ve göçmen tartışmalarında ve özellikle reel siyaset teorilerinde yer alan açıklamalar, afetten kaynaklı, ekonomik ya da siyasal zorunlulukların hakimiyeti var ve çoğu zaman bir çeşit zorunluluktan kaynaklanan göç eylemini ve öznesi olan göçmeni, göçe konu olan ülkelerin inisiyatifine bırakıyor. Cenevre Sözleşmesi var; ama buradaydı işte arkadaşlar, uluslararası kurum temsilcileri, yaptırımları itibarıyla çok da büyük bir güce sahip değil uluslararası sözleşmeler. Kısaca zorunlu göçle gelenlere kapınızı açmak zorundasınız, ama sonrası size kalmış durumda ki, kapıyı açmadığınız durumlar da var. Dolayısıyla uluslararası sözleşmelere rağmen, göç, “izin verilen” bir süreç, göçmen hakları da ne kadar demokratik bir ülke olursanız olun, evrensel kabul görmüş ve/veya talep edilen alınan haklar olarak değil de, “devletler tarafından verilen, lütfedilen” haklar olarak kalıyor. Veren, bütün hak ve koşulları belirleyen devlet. Göçmen yeni vardığı yaşam alanında Latife Tekin’in dediği gibi dilsiz, çaresiz ve hak mücadelesi veremeyecek kadar güçsüz olunca iç ve dış siyasette hükümetlerce malzeme yapılıyor ve göçmenin pazarlıkların öznesi haline gelmesi söz konusu oluyor. Göçmen açısından çok pasif bir konum. Hak mücadelesi veremiyor, dernekleşemiyor, belirsizlik ve geçicilik ortamında sessiz ve verilenle yetinmeye hazır, direnişten yoksun bir yaşam mücadelesi veriyor. Haklarını arama mücadelesi göçmenin vardığı yerdeki sivil toplumun onlara sahip çıkmasına bağlı ki burada örneklerini dinledik, arkadaşlarla tanıştım dışarıda, yapabildikleri var ama yapamadıkları daha çok. Zaten çoğu yerde kültürel ve ekonomik sebeplerle ulusalcı/yerelci bir duruş oluşuyor ve sivil toplum göçmene destek olmak yerine köstek oluyor. Memleketin sivil toplumun hak arama mücadeleleri bağlamındaki hali de ortada...

İkinci olarak, “bu güçsüzlük ve belirsizlik ortamı siyasete çokça malzeme oluyor” tespiti açmak gerek. Bugün iktidarın Cenevre Sözleşmesinin gereğini yapması, yani açık kapı politikası uluslararası siyasette bir koz olarak kullanılırken, iç siyasette muhalefetin eleştirilerine maruz kalıyor. Dolayısıyla dış siyasette kozunu kaybetmek istemeyen iktidarın göçmenlere yönelik tasarruflarını iç kamuoyuna fazlaca yansıtmaksızın, ama dış kamuoyunu etkileyecek şekilde sessizce uygulamaya soktuğunu görüyoruz çoğu zaman.

Ana akım medyada Suriyelilere ilişkin çok fazla haber göremezsiniz, bu bayağı bir sansürdür aslında. Üniversitelerde bir dönem Suriyelilere ilişkin araştırma yapılması yasaklandı bir yazıyla; yanlış hatırlamıyorsa iki - üç sene resmi olarak, kayıtlara geçecek şekilde araştırma yapamadık. Kongredeki sunumlardan birisinin de konusu olan, belediyelerin göçmenlere yönelik görünür çalışmalarının olmaması meselesi de, bir yandan merkezi yönetimin sessiz tavrı nedeniyle kentsel politika geliştirilememesi ve bütçe ayrılmaması, bir yandan da kendi seçmen kitlelerinin olası rahatsızlıkları ile doğrudan ilişkili. Belediyeler bir türlü barışmıyor göçmen hemşehrileriyle. İstanbul’da bir ilçe belediyesinden kamyonet istemiştik göçmenlere soba taşımak için; “verelim size kamyoneti hocam ama Suriyelilere gittiğini söylemeyin sobaların” diye hararetle uyardılar. Seçmen kitlesinden çekinmeye dayalı buna benzer bir tavır ister istemez oluyor. Uzun yıllar boyunca özellikle orta sınıfların korkusuyla gecekondu mahallelerine yönelik hizmette de benzer bir tavır yaşadı belediyeler.

Oysa Erhan & Elif Kurtarır’ın sunumunda belirtildiği gibi “politik özne olmak vatandaşlık gerektirmemeli”... Bu tespit göçmene yönelik yüzleşmede üçüncü önemli nokta. Göçmenler haklarının peşine düşebilmeli, bunun için örgütlenebilmeli ve siyaset buna alan açabilmeli. Bunun gerçekleşebilmesi için uluslararası sözleşmeleri belirleyen etik kodların çok daha güçlü kurulması gereği açık ve bu değişiklik öyle kısa sürede gerçekleştirilecek bir şey değil. Kaldı ki bu hakların vatandaşlar için bile sık sık askıya alındığı bir ülkede yaşıyoruz. Yine de, göçün, iradi ya da zorunlu, evrensel bir insan hakkı, belki Latife Tekin’in dediği gibi bir “özgürlük eylemi” olarak tanımlanması için mücadele etmek gerek. Bu süreçte, uluslararası kurumların devletlerle olduğu kadar yerel inisiyatiflerle de ilişkide olması, tabandan gelen talebin, arayışın büyümesine destek olması çok önemli.

Bu noktada özellikle sivil toplum olarak yaklaşımımızı değiştirmek üzere düşünmemiz/tartışmamız gerekiyor: Aramızda ulusal ve uluslararası ölçekte göçmen olmayan küçük bir azınlık var. Dolayısıyla hemen hepimiz göçmeniz! İlk gün “nerelisiniz” diye sorulmuştu mesela, salonda beş kişi falan İzmirliyim demişti. Yine, açılış konuşmasında Murat hoca dünyada 6,5 milyon Türkiye kökenli insan olduğunu açıklamadı mı? Ve var mı bizim de göçmen olmayacağımıza, olmak istemeyeceğimize dair bir garanti? Şu anda KHK’yle vs işinden edilmiş birçok akademisyenin yurtdışında göçmen olduğunu ve çoğunun yurt dışında olmaktan kaynaklı bir şaşkınlık içinde bizdekine benzer bir ayrımcılıkla –hadi ırkçılık demeyeyim- yüzleşmek zorunda olduğunu biliyoruz. Belediye Kanunu 13.maddede yer aldığı üzere; “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir.” Dolayısıyla kentimize gelen bütün göçmenlerle hemşeriyiz. Öyle miyiz? Suriyelileri kişisel olarak hemşeriniz bellegebildiniz mi? Önce bunun hesaplaşmasını yapmak gerekmiyor mu?

Göçün iki biçimi vurgulandı çeşitli sunumlarda; zorunlu ve iradi. Zorunluluktan kaynaklı göçün, zaman içerisinde, özellikle kalıcı olmaya niyetlenen yer açısından iradi bir tercihe dönüştüğünü, göçmenlerin tercihlerinin de o ya da bu aşamada devreye girdiğini, dolayısıyla varılan nihai yerin göçmenin yaşamayı arzu ettiği bir yerleşmeye ve topluluğa karşılık geldiğini, bunun da esasen yerleşik topluluk ve o yerleşme için gurur verici olduğunu; yani sızlanmayı bırakıp yaşamın nasıl kurulacağını tartışmaya başlamak gerektiğini, birlikte barış içinde bir yaşamı arzulayan ve buna heyecan duyan göçmenlerin de bu tartışmaya, çalışmalara katkı sunmaya hazır olduğunu, geldiği yere duyacağı aidiyetin de bu tartışmalarda ve çalışmalarda yer almasına bağlı olduğunu düşünüyorum. Göçmenleri özgürleştirmeye yönelik en önemli adım birlikte yaşam meselesini birlikte tartışmanın ve hak aramanın olanaklarını sağlamaktır diyorum...

Bu özgürleşme alanı esasen çokça şikayet edilen göçmen mitlerini de aşmanın yolu; dördüncü yüzleşme

göçmen mitlerini aşmakla ilgili... Latife Tekin'in Berci Kiristi'nin Çöp Masalları romanında, romanın gecekondu karakterlerinden Hınk Ablas Çingeneleri; "yurtsuz, dinsiz, komünist, barbar, pis, kadınları çok şişman -çünkü her gün tüylerini yolup 3'er tavuk yerler ve kim bilir tavukları nereden bulurlar-, erkekleri çok zayıf çünkü hapçı ve esrarkeş" olarak diğer gecekonduculara anlatılır ve zaman içerisinde çingenelerden çok kendisi konuşulur hale gelir. Bu anlatılardan etkilenen insanlar, bir yandan da Çingenelere mesafelenir. Yerel siyasetin içerisinde üretilen göçmen mitleri de Hınk Ablas'ınkilere benzer değil mi? Ve bu mitleri kuranların hızla çok konuşulan / konuşanlar arasına girdiğini görmüyor muyuz?. Hatta kurulan bu mitleri kendimiz de tekrarlamaya başlamıyor muyuz? Çoğu zaman yanlış ve abartılı kurulan göçmen mitlerini kırmanın yolu tam da birlikte yaşamının yollarını birlikte tartışıp arayacağımız özgürleşme alanlarından geçer diye düşünüyorum.

Beşinci ve son yüzleşme, başka bir yerde yaşama arzusunun, heyecanının da dünya vatandaşlığı laflarının edildiği, küreselleştiği iddia edilen dünyada yalnızca sermayenin değil her birimizin hakkı olduğunun, bir özgürlük olarak tanımlanması gerektiğinin kabulü üzerine. Kökleri birkaç yüzyıla dayanan yapay sınırlar üzerinden dizayn edilmiş dünya siyasal güç sistemini bu hakkı savunarak ve haykırarak sarsabileceğimize inanıyorum.

İnanıyorum ki Murat hocanın açılış konuşmasında bahsi geçen 11 yaşındaki rapçi çocuğun "Türkiye'ye geldik çok kalabalıktı ama insan bulamadık" haykırışı ve araştırma sonuçlarında bulunan "Türkiye toplumu yardıma hazır ama geleceği paylaşmaya değil" tespiti tersine çevrilebilir. Bunu kırmak biraz da bizim mücadele vermemizle ilgili ve bu mücadele siyasal bir mücadeledir, bu mücadele ideolojik bir mücadeledir.

Göç ve göçmen meselesiyle yüzleşme denemesinin ardından ikinci bir sorun alanı olarak düşündüğüm, göçmen meselesinde kullandığımız kavramlara değinmek istiyorum. Göç ve göçmen meselesinin siyasetin ve genel anlamda iktidarın, yani devletin inisiyatifinde bir oyun alanı olduğunu belirlemiştik. Devletler kurulu düzenlerinin bozulmasına yönelik her eylemi, kişiyi ya da topluluğu tehdit, en iyi ihtimalle risk görme eğilimindedir. Dolayısıyla bunu engellemeye çalışır. Suriyeli göçünde olduğu gibi bunu engellemenin yolunu bulamıyorsa da süreci fırsata çevirmenin yollarını arar. Didem Danış'ın açılışta Massey'den alıntıyla bahsettiği iktidar geometrisi ve bu çerçevede insanların farklılaşan hareket kapasitelerinden oluşan küresel, ulusal ve kentsel düzeydeki yeni eşitsizlikler bu fırsatçı yaklaşım çerçevesinde okunabilir. Göçmenlerin bugün emek hiyerarşisinde en alt basamakta olması, çocuk işçiliğin, çocuk evliliklerinin bunca artması bu sürecin sonuçlarıdır.

Devletin pozisyonundan ayrılmadığınız sürece, devletin ve sistemin önünüze koyduğu kavramlar üzerinden tartışmak zorunda kalırız. Planlama gibi kamu yararına ve devlet üzerinden işleyen bir çarkın bu kavramlardan kaçmasının çok zor olduğunun farkında olmakla birlikte az sonra tartışmaya açacağım şekilde bir çıkış yolu olduğunu düşünüyorum. Açılışta Murat hocanın vurguladığı üzere; "göç, kendi başına iyi ya da kötü bir şey değil, sonuçları nasıl yönetildiğine bağlı..." olarak değişir, değişecektir.

Melek hoca çok iyi açıkladı; belki haddim olmadan ondan da ileriye götüreceğim ama; kapsayıcılık/içerme, entegrasyon, bütünleşme, normalleşme, hatta uyum, tanımları zaman zaman farklı yapılsa da uygulamada güçlü özne-zayıf özne ikilisi üzerinden işleyen kavramlar ve bu kavramları tam da devletlerin göçü yönetme araçları olarak görüyorum. Kiminle bütünleştiğiniz, kimin kapsadığı, kime entegre olduğu, kime göre normalleştiği, ilk oturumda bir öğrenci arkadaşımızın çok akıllıca sormuş olduğu "kimin kültürünün

kirlendiği” sorusu gibi karşılıklı sorulmalıdır; ama sorulmazlar. Tartışmaya açık olmakla birlikte, bu kavramları modernize edilmiş asimilasyon kavramları olarak görüyorum.

Göçmenlere özel geliştirilen bu kavramların devletin bilinçli bir tercihiyle bürokrasinin işleyişine uygun geliştirildiğini, bu kavramlar üzerinden göçmeni ayrı bir kategori olarak tanımlamaya başladığınız andan itibaren onun da toplumun dezavantajlıları içerisinde bir parça haline geldiğini, toplum içerisindeki dezavantajlı grupların parçalara ayrılmasıyla yönetilmelerinin kolaylaştığını düşünüyorum. Bürokrasinin çarkları içerisinde yeni ve çokça devletin inisiyatifinde bir alan daha açıldığını, sivil toplumun biraz daha parçalara ayrıldığını görüyorum. Dolayısıyla bütün dezavantajlılar birbiriyle yarışır hale getiriliyor ve oradan ortak, güçlü ve politik bir dil çıkması da mümkün olamıyor.

Oysa bu kavramlar yerine “Birlikte Yaşam” üzerinden kurulacak ilkesel bir duruşun devletin inisiyatifindeki kavramlardan çok daha sahici, eşitleyici, birleştirici, özgürleştirici bir etkisi olabileceğini düşünüyorum. Birlikte Yaşam mottosunu yalnızca Didem Danış’ın deyişiyle yer kurma, yer edinme çabasındaki tek bir gövdeymiş gibi görülen göçmenler üzerinden değil, göçmenler içerisindeki çeşitli tabakalar ile göçmen olmayan sakatlar, yaşlılar, çocuklar, tek ebeveynli aileler, kadınlar, LGBTİ bireyler gibi dezavantajlı olarak tanımlanan bütün kesimleri içerecek şekilde kurmanın ve tabii yerleşik, yerli ve turnak içinde normal kesimlerle birlikte düşünmenin önünde bir engel yok ve içine bütün kesimleri aldığında bugün hızla artan göçmenlere karşı toplumsal tepkiyi de azaltmanın önemli bir yolu olabilir. Böylece dezavantajlı kesimler arasındaki rekabet kırılarak birlikte daha güçlü bir politik söz üretmelerinin imkanları da oluşabilir. Bu yaklaşım nasıl kurulabilir diye gözünüzde büyütüyor olabilirsiniz. O kadar da güç değil. Tetikleyicilerin belirlenmesi ve desteklenmesi gerekir kent yönetimleri ve sivil inisiyatiflerce. Örneğin, Berlin’de kent yönetimi konut desteklerinde önceliği tam da bu dezavantajlı kesimleri de içeren konut kooperatiflerine veriyor.

Çeşitli ortamlarda tartışıldı ama tam da kavramsal tartışmayı sürdürürken burada yeniden gündeme getirmek istedim. Teknolojik gelişme ve neoliberal sistemin bir uzantısı olarak gördüğüm ve “big data” meselesine benzer endişeler duyduğum “living lab” benzeri kontrollü ortam deneylerinin etik açıdan tartışmaya ihtiyacı olduğunu, gözlemlerin kimler tarafından, ne için kullanılacağını önemli bir sorun oluşturduğunu düşünüyorum. Big data üzerine endişelerimiz var; hakkımızda bir sürü veri toplanıyor ve bu veriyi kimin nasıl kullandığını bilmiyoruz. Aynı durum Living Lab için de geçerli olabilir, insanları bir şeyin içerisine koyuyorsunuz, gözlüyorsunuz, neyin doğru neyin yanlış olduğunu onları da tartışmanın içine katarak yapıyorsunuz, ama nihayetinde bir insan topluluğunu kontrollü bir ortamda gözlüyorsunuz. Hem bu kontrollü ortamda gözlem meselesi hem de toplanan bilginin nasıl kullanılacağına dair temelsiz olmayan endişeler, beni bu tip çalışmalar konusunda etik tartışmaya zorluyor. Birlikte Yaşam mottosunda, deneyimler üzerinden ve devletin kavramlarından özgürleşmiş araştırmalar ve denemeler üzerinden ilerlemenin daha etik olacağını düşünüyorum.

Nihayet kavramlara dair tartışmayı bitirirken, kavramların kimlet tarafından üretildiğinin ve/veya kullanıldığının, kullanımlarının, sahadaki karşılıklarının vs radikal bir sorgulama gerektirdiğinin altını çiziyim. Sunumun son kısmı, benden asıl söz üretmem istenen alana, planlamaya dair ve kısa bir tespitten ibaret. Tüm bu tartışmaların sonrasında nasıl bir planlama tahayyül edebiliriz? Çok ilkesel başlangıç adımları ve-rebilirim ancak, benden reçete beklemediğinizi umuyorum.

Tartışmanın merkezinden göçmenleri çıkarıp, “nasıl kapsarız”, “nasıl entegre ederiz” yerine; “nasıl birlikte

yaşarız”, “nasıl birlikte yaşam pratiklerini arttırırız” sorularını, her yerelin özelinden kurarak sormakla başlayabiliriz. Göçmenleri tartışmanın merkezinden çıkartmadığımız sürece bir eşitsizlik ilişkisi içerisinde olmaya devam edeceğiz. Şunu görmek yeterli, planlamanın daha açık, şeffaf, katılımcı, o çok idealize etmiş olduğumuz halinde, mekânsal adalet çerçevesinde göçmen gerçeği de var artık. Nasıl yaşlılar gerçeği varsa, nasıl LGBTİ’ler gerçeği varsa, nasıl kadınlar gerçeği varsa, nasıl çocuklar gerçeği varsa, nasıl sakatlar gerçeği varsa, artık göçmenler de var mekânsal adalet tartışması içerisinde. Yaşlılara ayrı, sakatlara ayrı plan diye bir şey olamayacağına göre, göçmenler için de ayrı bir planlama olamaz. Göçmenlerle birlikte bütün dezavantajlı kesimleri bu toplumun tırnak içinde normalleri içerisine katıp, toplumun bir parçası olduklarını bilerek ve bizden sayarak ama dezavantajlı kesimleri kendi aralarında yarıştırmaksızın meseleye yaklaşmalıyız.

Didem Danış’ın açılış oturumunda öne sürdüğü ve tartışmaya başlamakta geciktiğimiz “kent mülteciliği” ve “mülteci kentleri” kavramları üzerinden düşünmek, planlamanın kapsamına göçmenleri de almak ve bunu normalleştirmek açısından zihin açıcı olabilir.

Kültürel kirlenmenin önüne geçmek, gettolaşması kaçınılmaz olacak göçmen konutları yapmak, insan haklarına aykırı olarak insan hareketlerine ve çalışmasına yönelik yasaklar koymak, laboratuvarlarda insanları uzun süreli gözlemek gibi işlerden kaçınarak birlikte yaşamaya çalıştığımız kişileri, toplulukları, kişilikleri ve kimliklerini de sağlam tutarak muhatap alabilmemiz, kültürleşmeye olanak sağlamamız gerekiyor. Bu anlamda özellikle kent yönetimlerine çok önemli görevler düşüyor.

Planlamayla ilişkili bütün konularda, barınma, çalışma, rekreasyon gibi alanlarda, bütün dezavantajlı grupları dahil edecek şekilde ve bugüne kadar pek de ciddiye almadığımız ayrımcılıkla mücadele çerçevesinde üretimler gerçekleştirmeliyiz.

Planlama alanında bir türlü başarılı olamadığımız katılımcılık ve nedense yeterince tartışmaya açılmayan mekânsal adalet kavramları üzerine daha çok düşünerek ve kentsel ve sosyal politikalarla planlamanın ilişkisini daha yakından kurmak suretiyle yol alabiliriz.

Şununla da bitireyim, mevcut imar planı sistemiyle hiçbir şansımız yok. Dolayısıyla mevcut imar planı sistemini tartışmaya açmak zorundayız.

Kolay gelsin. (Alkışlar)

Doç. Dr. Lütfü Savaş

Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı

Lütfü SAVAŞ (Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı)- Sayın Başkan ve çok kıymetli Şehir Plancıları Odası üyeleri; öncelikle hepinize iyi günler diliyorum ve dündü gününüz, bütün şehir plancılarının gününü tebrik ediyorum.

Tabii akademisyenlerin ortasında kaldım, 10 yıl öncesine kadar ben de akademisyen olup, 10 yıl önce kötü yola düşenlerden bir tanesiyim. Bu kötü yola düşenler hiçbir zaman tekrardan normal yolları bulamıyor maalesef. Siyasetin içine düştük, 10 yıldır bu işle uğraşıyoruz. Önce Antakya Belediye Başkanlığı yaptım, şimdi Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapıyoruz.

Tabii göçü tasvir etmek için biraz Hatay'dan bahsetmek istiyorum. Hatay'ın sayılabilir 8 bin 500 yıllık bir tarihi var. Bu tarihi süreç içerisinde 23 medeniyetin 13 tanesine ev sahipliği yapmış. Asurlardan, Babürlerden, İranlılardan Türklere kadar, Makedonlara kadar birçok kavim burada yaşamış. Sonuç itibarıyla Anadolu'yla Ortadoğu'nun bileşkesinde önemli bir ticaret merkezi olmuş. Hem Akdeniz'de bulunan ülkelere Asi Nehri ve Akdeniz aracılığıyla ticaret merkezi olmasına katkı sağlamış, hem de yüzyıllardır orası müthiş bir göç odağı haline gelmiş. Çünkü müthiş bir kavşak noktasında; ipek yolu oradan geçiyor, hac yolu oradan geçiyor. İki önemli coğrafyanın ticaret merkezi olmuş. Romalılar döneminde üç tane büyük şehirden ikincisi unvanını almış ve dinlere baktığınız zaman Milattan Önce 30'ncü yılda putperestlikten sonra Museviler yaşamaya başlamış ve Musevilerin Anadolu'daki ilk ibadethanesi Hatay'da.

Milattan Sonra 30'ncü yıldan itibaren ilk Hıristiyan kelimesi Hatay'da kullanılmış Antakya'da ve Hıristiyan dünyasının ilk mağara kilisesi yine Hatay'da. Milattan sonra 638 yılında Ebu Ubeyde Bin Cerrah tarafından Hatay fethedilmiş Antakya ve Antakya'yla birlikte Hatay İslamiyet'le tanışmış. Bununla birlikte bu üç semavi din, birçok etnik unsur, birçok mezhep burada majör bir kavga çıkartmadan yüzyıllardır barış içinde yaşamışlar. Yunanistan'dan önce gayri resmi olimpiyatlar 200 yıl boyunca Antakya'da hipodromda yapılmış. Ve biz Antakya merkezli kazılar yaptığımız zaman 80 santimden başlıyor 18 metreye kadar tarihi kalıntılarla karşı karşıya kalıyoruz. Özellikle Antakya'nın yaklaşık üçte ikisi sit alanı, o kadar tarihi bir yer. Biz o gün bugündür gerçekten de renkli bir tabloya sahibiz ve bizim bu renkli tablomuz, içeride ve dışarıda Türkiye'yi karıştırmak, o coğrafyayı karıştırmak isteyenlerin hep iştahını kabartmış. İçeriden dışarıdan bir Hatay'ı karıştıralım diye çalışanlar çok. Tabii ki bu renkli tablo insanları Hatay insanları karşısında cazip hale getiriyor, ama Hatay bugüne kadar biraz önce ifade ettiğim gibi gerçekten de ne din, ne mezhep, ne de etnik köken ekseninde önemli bir kendi içinde kavga yaşamış, huzursuz olmuş bir toplum hiçbir zaman olmamıştır.

Tabii ki Hatay'ın hemen komşuluğunda, bundan yaklaşık 95 yıl 100 yıl önce aynı devletin iki şehri olarak baktığımız Halep, İdlip ve Şam'a kadar olan kısım Osmanlı Devletinin toprakları sayıldığı için, biz ve onlar birlikte yaşamışız, Antakya da Halep vilayetine bağlıymış. Yani bizim savaş çıkmadan önceki görüntümüz şuydu: Hatay'da ne kadar renk varsa, dinsel mezhepsel etnik anlamda, Suriye'deydi ve bizim onlarla müthiş bir alışverişimiz vardı, ticaretimiz vardı ve bayramlarda herkes kendi akrabasını bir bayram Türkiye'de, bir bayram Suriye'de ziyaret edip bayramlaşırdı.

Bu iş başladığında yavaş yavaş kıvılcım çıkmaya başladığında tabii ki bizim insanlarımız tedirgin oldu. Yani her katmandaki insan tedirgin oldu ve yaklaşık 7 yıldır da Suriye'den gelen misafirlerle karşı karşıyayız.

Tabii ki akademisyen arkadaşlarımızın bu işin komplikasyonlarını, sosyolojik sorunlarını çok konuşacaktır, ama ben de pratikteki gördüklerimi sizinle paylaşmak istiyorum. Tabii belki de tarihte en fazla göç eden toplum Türk toplumudur, Orta Asya'dan Sibiryaya, Sibiryadan Avustralya'ya kadar Amerika'ya kadar Türk toplumu ha bire gerek siyasi, gerek ekonomik, gereklik kuraklık birçok sebeple göç etmişlerdir, ama bu kadar hızlı ve bu kadar yoğun bir şekilde hiçbir zaman göç etmemişiz herhalde.

Şu anda en çok Suriyelinin yaşadığı yer Türkiye'de nüfusa baktığınız zaman yüzde 16'yla İstanbul birinci, yüzde 14'le Urfa ikinci, yüzde 13'le Hatay üçüncü. Kendi nüfusumuzla oranladığımızda, birebir oranda şu anda Kilis'te Suriyeli var. Hatay'a baktığımız zaman Hatay nüfusunda yüzde 28 Suriyeli görüyoruz. Şu anda nüfusa göre baktığınız zaman, Hatay Türkiye'deki Suriyeli nüfusun, yani Suriye'den gelenler ikinci sırada bizde. Yani en çok misafir edenlerden bir tanesiyiz.

Tabii ki yeni büyükşehir olduk, 4,5 yıldır büyükşehiriz yeni yasaya göre. Türkiye nüfusunun yüzde 24,5'u kırsal kesimde yaşıyor. Hatay'ın yüzde 50,5'u kırsal kesimde yaşıyor. Büyükşehir olarak biz müthiş bir altyapı yaparken, bir de 500 bin civarında misafirle karşı karşıya gelince, bunların yaklaşık 20-21 tanesi çadır ve konteyner kentlerde yaşıyor, diğerleri evlerde yaşıyor. Tabii evlerde yaşayanlar iki-üç-dört aile bir arada yaşıyor. Öyle olunca da çok hızlı gelen bu misafirler karşısında kentin birçok dokusu sıkıntıya girdi. Bunlardan bir tanesi içme suyu yetiştiremiyorsunuz. Artı kanalizasyonda çok daha fazla bir yük binmiş durumda, arıtma tesisleri yetersiz hale geliyor. Ulaşımda birçok problem yaşıyorsunuz, sosyal alanlarda problem yaşıyorsunuz.

Bir defa aramızda sosyolojik ve entelektüel gelişim anlamında yaklaşık 35-40 yıllık bir fark var. Aynı ortamda bulunduğunuz zaman anlaşma şansınız minimuma iniyor. Böyle olunca tabii ki Suriye'den dolayı insanlarımız gerçekten de müthiş sıkıntı çekti. Bir de yeni büyükşehir olmuş belediye olarak sizin yatırımlarınız ile üç kişiye bakacakken dört kişiye bakmak zorundasınız. Tabii evde bir gün iki gün üç gün hanımlar yemek yapıyor, üç kişilik yapacak yemeği dört kişilik yapıyor. Para varsa belki yaparsınız, ama bu kadar altyapı, ulaşım, sosyal alanların yapımı bir büyükşehri çok yoruyor.

Tabii bunların dışında şehirdeki psikolojik ortamda insanlarımız bayağı bir rahatsızlık duydu. Sonra sosyolojik anlamda bu deminki saydığım komplikasyonlardan dolayı insanlarımız problem yaşadı. Tabii son zamanlarda özellikle 2014'ten itibaren gittikçe sığılaşan bir ekonomik yapıya sahibiz. Bunun birinci sebebi şu: Suriye'de iki kapımız vardı, bir Yayladağı kapısı bir Reyhanlı kapısı Cilvegözü kapısı, biz buradan müthiş bir ihracat yapardık. Yani Suriye olayları başlamadan önce Hatay nüfusta 13'ncü, ekonomide Türkiye'de 7'nci ildi. Şu anda, daha doğrusu bundan yaklaşık bir buçuk yıl önceki hesaplamalarımıza göre nüfusta 7'nci sıraya çıktık, ekonomide maalesef altı basamak geriledik 13'ncü sıraya düştük.

Bunun en büyük sebebi bizim ihracatımız durma noktasına geldi. Ekonomik kapasitemiz 2012'deki 6,5 milyar dolardan bugün 4,3 milyar dolara geriledi. Her iki kapıda da çok kısıtlı ihracat yapıyoruz, Hatay'ın müthiş bir narenciye potansiyeli var, yaş sebze potansiyeli var. Özellikle demir çelik ve filtre konusunda çok gelişmiş, Türkiye'nin yaklaşık yüzde 40 demir çelik ve filtre ihracatını Hatay karşılarken, Suriye'deki bu kapıların kapanmasından dolayı biz bu ihracatı minimuma, ro-ro seferleriyle ancak yapabiliyoruz. Böyle olunca da ihracatımız minimuma düştü.

Tüm bunların dışında, Suriye ve Suriye bağlantılı çantacı diye tabir ettiğimiz insanların Hatay'a gelip giderken bıraktıkları döviz vardı. Sadece Antakya Uzunçarşı'da bizim günlük ciromuz 750 bin dolardı, şu anda esnafımız 50 bin doları bulamıyor. Çünkü gelip giderken otobüse biniyor, taksiye biniyor, otelde kalıyor, berbere gidiyor, yemek yemek için lokantaya gidiyor, alışveriş yaptığı yerler var, müthiş bir şekilde Ortadoğu pazarımız açıldı ve insanlarımız para kazanıyordu.

Bunların dışında tabii ki sadece bununla yetinmedik, gelen insanlar zamanla oraya entegre olup çalışmaya başladılar. Bizim gençlerimiz günde haftalık 500 liraya çalışırken, 150-200 lira çalışmak zorunda kaldılar. Sigortalı çalışırken birçoğu sigortadan muaf olup, yeter ki evimi geçindireyim dediler. Bununla birlikte ev kiralari yaklaşık 400-500 liradan 1000-1200 liraya 1300 liraya çıktı. Bunların yanında kalifiye olup da esnaf olan birçok Suriyeli dükkân açtı. Reyhanlı'da yarı yarıyadır, esnafın yarısı Reyhanlılıdır, yarısı Suriye'den gelenlerdir. Tabii haksız rekabetle birlikte bizim esnafımızın ekonomik şartları gittikçe kötüleşti. Çiftçilikte de ucuz işçilik konusunda daha ucuz çalıştıkları için bizim gençlerimiz iş bulamaz oldu. Sonuç itibarıyla vergi vermeden yaşayan bir toplum oluştu orada 500 bin civarında. Ama bizim oradaki gençlerimiz daha içeride, işte Antalya'ya, İstanbul'a, Bursa'ya, İzmir'e birçok yere rızkını kazanmak için gitmek zorunda kaldılar veya boşanmalar çok arttı. Bunun iki sebebi var. Geçim şartları zorlaşınca gençler evden çıkmak zorunda kaldılar. Birçoğu boşanıyor. Artı Suriye'deki kültürden dolayı da bizim orada ikinci üçüncü evlilikler çoğaldı. Bunlar da ailelerin yıkımı için birçok sebep oluşturdu. Şu anda bizim Hatay'da gerçekten de hep şunu istiyoruz, savaş bir an önce bitsin, Suriyeliler de kendi vatanlarına gitsin, Hatay da normal bir hayata dönsün.

Ben tabii bu kadar anlatayım, bundan sonraki süreçte sorular gelirse soruları cevaplandırmak isterim. (Alkışlar)

Latife Tekin

Yazar

Şehir Plancıları Odasına çok teşekkür ediyorum beni davet ettikleri için. Ben büyük göç fırtınasının içinde büyümüş yazarlardan biriyim. Göçle büyük kentlere gelip kentte tutunmaya çalışan insanların hayatlarına bakmış, onların dilindeki değişime dönüşüme bakmış, onların hikâyesini anlatmış bir yazarım. Ama epeydir yoksul insanlar, yani kent içinde yoksullaşan insanlar hakkında yazdım. Epeydir yoksulların hikâyesinden yüzümü biraz daha doğaya dönüp, hep birlikte ötekileştirdiğimiz diğer canlılara, diğer varlıklara bakmaya başlamıştım. Ama son zamanlarda tekrar dönüp, artık yoksullardan söz etmeden edebiyat yapamayacağımı hissettiğim için, son dönemde bu yeni yoksulluğu anlamak üzere yeniden sanayi bölgelerine ve göç bölgelerine gidip, tekrar onların hikâyesini anlattım ve yeni bir roman yazdım. İki romanımdan biri Manves Cinty.

Ama o konularda konuşmayı daha çok Gülşen'e bırakacağım, çünkü o uzun yıllardır işçiler ve sanayi bölgelerinde yaşayan insanlarla, gecekondu bölgelerinde yaşayan insanlarla ilgili yazıyor çiziyor ve bu konuda çok deneyimli ve bilgili. Ben daha başka bir şeyden söz edeceğim. Aslında göçten çok, yer değiştirme demeyi tercih ederdim ben. Çünkü göç dediğimizde, zorunlu göç, gönüllü göç gibi bizi bir şeyin içine sıkıştırıyor. Yani göçten daha çok şöyle bir şeyi anlıyoruz. Yerinden kalkıp topluca veya küçük gruplar halinde veya kendi kararıyla bir yerden yere gidip yerleşen insanı anlıyoruz aslında göçten. Ama geçici göçler de var aslında. Yani bir insan üç için de bir yerden bir yere gidebilir. Daha çok ben yer değiştirme sözcüğünü daha doğru buluyorum herhalde; belki de son yıllarda yaşadığımız bütün dünyada olup biten şey yüzünden.

Ben diyorum ki, dünya şu anda göçüyor ve dünya ayakta ve dünya yolda. Biliyorsunuz şu anda acaba Meksika'dan Latin Amerika'dan Amerika'ya doğru giden insanlar göçüyorlar mı? Yürüyorlar. Aslında göç arzusu bir şeye karşı çıkma arzusuyla da yer değiştirme, böyle birleşiyor benim zihnimde.

Bir yerden bir yere giden insanları düşündüğümde, mesela kadınların da evin içinden sokağa doğru, kamusal alana doğru göçtüğünü düşünüyorum ki, aslında buna da belki bir yer değiştirme, ama böyle bu göç sözcüğünü, bu kavramı biraz genişleterek bakarsak, aslında şöyle bir şey görüyoruz. Sürekli yer değiştiren insan aslında iktidar oluşturmuş insanların alanına geçmiş oluyor ve her zaman bir dirençle karşılaşılıyor. Çünkü oradaki iktidar oluşturmuş ve diliyle kültürüyle yerleşmiş olan kültürü ve insanları tehdit ediyor. Yani onların sanki alanını soluğunu nefesini daraltıyor. O nedenle biliyorsunuz devlet politikası olarak da göçler hep göçmen mahallelerinde, yaşam alanlarının hep dışına bir yerlere kurulurdu. Benim çocukluğumdan beri göçmen mahalleleri var veya diyelim ki gecekondu gelen insanlar için gecekondu önleme bölgeleri var. Bunlar nedense hep böyle insanların topluca yaşadığı yerin biraz uzağına konuşlandırılıyor.

Bizim dönemimizde bu göç meselesine bakarken, başka bir kavramımız daha vardı, sürgün. Sürgünden pek söz etmiyoruz, aslında göç konuşurken sürgünü de konuşmak lazım. Zorunlu sürgün ve gönüllü sürgün diye de bir kavramımız vardı. Yurtdışına gitmek zorunda kalan aydınlar mesela kendilerine böyle sürülmüş insanlar gözüyle bakarlardı, sürgünlük de böyle bir şey.

Şimdi mesela Gönül Hocanın anlattığı imzacı akademisyenler de böyle bir şeye zorlanıyorlar. Yani onlara aslında göçer demekten çok, belki sürgün olduklarını söylemek lazım, çünkü yerlerinden ediliyorlar; üniversitelerden, hayatlarından ve giderek belki ülkelerinden dışarı çıkmaya zorlanıyorlar. Bir çeşit sürgünlüğe zorlama var diye düşünüyorum.

Şimdi en önemli şeylerden bir tanesi, ben tabii bir edebiyatçı olduğum için, işe biraz da dil açısından bakıyorum. Göçle ya da yer değiştirerek bir yerden başka bir yere, diyelim ki köyden bir kente gelen bir insanın herhalde en çok sıkıntısını duyduğu çektiği şey, dilsiz kalmak. Daha önce yaşadığı yerde köyünde, neyse işte kasabasında öğrendiği, dünyada var olma biçiminin artık geldiği yerde orada edindiği bilginin geçersiz hale gelmesi ve aslında dilsiz kalması çok önemli diye düşünüyorum. Zaten yoksullar genel olarak dilsizler ve göçle gelen insanlar büyük kentlerde kamusal alanlarda veya kendi mahallelerinin dışına çıktıkları zaman, bir başkasının orada yerleşik olan insanların diline çarpıyorlar ve dilsiz kalıyorlar, kendilerini ifade edemiyorlar ve bu çok ciddi bir yoksunluk, yani yoksulluğun da dışında... O geldikleri, birlikte yaşamak zorunda kaldıkları insanların dilini öğrenmek durumundalar. Yani bir İngilizce öğrenir gibi, bir farklı dili öğrenmek zorundalar ki, orada var olabilsinler veya orada kendilerine bir yer edinebilsinler.

O nedenle Melek Hocanın anlattığı gibi, eğer insanlar kendi benzerlerinin olduğu yerlere geliyorsa, mesela gecekondulaşma süreci böyle bir süreçti. Kendi benzerlerinin olduğu yerde daha rahat ediyorlar, ama kendi benzerlerinin olmadığı yerde daha yalnızlaştıkları kent içine geldikleri zaman gerçekten tümüyle dilsiz kalıyorlar ve orada kendilerine bir hayat bulmaları, bir gelecek kurmaları gittikçe daha da zor hale geliyor.

Bir de mesela dijital göçmenlik diye bir kavram var ki, o bizim kuşaklar için, hatta bizden daha sonraki kuşaklar için de söylenebilir. Yani artık dijital bir dünyadayız ve dijital bir dil var ve biz o dili bilmiyoruz, bizim kuşaklar o dili kendini zorlayarak öğreniyor. Biz aslında dijital göçmenleriz. Belki göçe böyle çok farklı açılardan baktığımız zaman çok başka bir şey çıkıyor karşımıza. Zihinsel olarak gerçekten de her kuşaktan insanı zorlayan yepyeni bir dünyayla karşı karşıyayız ve bu dünyada herkes hareket ediyor. Bu hareket etmede, yani yer değiştirmede belki ulaşım araçlarının ucuzlaması, yaygınlaşması, bütün bu turizm şirketlerinin tehdidi zorbalığı, bu dolaşımı teşvik etmesi devletlerin aynı zamanda, yani bir biçimde göçe de teşvik edilen bir şey. O yüzden çok daha fazla, çok daha hızlı bir biçimde insanlar yer değiştiriyor. Bu baş döndürücü bir hız, yani çocukluğumda ailem İstanbul'dan köye üç günde gelirken, şimdi artık bir saatte ulaşabiliyorlar. Biliyorsunuz ki, kendi ülke içinde de çok sayıda insan artık uçak yolcusu neredeyse. Çok hızlı yer değiştiriyor insanlar. Bunun da dünyanın altüst oluşunda, ülkenin altüst oluşunda bir payı var diye düşünüyorum.

Şöyle notlar almışım, tabii siz hep göç konuştunuz. Göç konuştuğunuz için, bize belki de söyleyecek çok az şey kaldı, Gülşen'le biraz önce öyle hissettik, daha önceki oturumlarda çok çeşitli biçimlerde konuşuldu. Belki şöyle bir kavram üstünden de gidebiliriz, sürekli yer değiştirme sürekli göç. Bence bu hız üstüne düşünmek lazım, yani bu bir yanda yerleşikliği överken, bir yerin yerlisi olmayı, oraya ait olmayı, ama öbür taraftan da oradan sürekli hareket etme, oradan korkmayı teşvik eden bir dünyayla karşı karşıyayız. Bu iki

şey arasında, bir de gitmek heveslendirilen bir şey, biliyorsunuz. Sürekli şöyle istatistikler yayınlanır ki, şu kadar insan yurtdışına çıktı, şu kadar insanın pasaportu var, şu kadar insan gezebiliyor, şu kadar insan şöyle yapabiliyor. Yani aslında bu teşvik üzerine de düşünmemiz lazım.

Bu hareket, bu hız o kadar çok teşvik edildi ve öyle bir noktaya geldi ki, para dolaşsın, ama insanlar hiçbir yere gitmesin, yerlerinde otursunlar isteniyor. Yani tersine göç şimdi ve durağanlaştırma, böyle bir şeyle karşı karşıyayız. Önce çıkın herkes hareket etsin gitsin dolaşsın, sonra da hayır para dolaşsın, siz çıkmayın yerlerinizde oturun, göçmeyin deniyor ki, bu artık duvar örmeye kadar varan bir şey. Sanki sınırlar kalkacakmış, dünya hepimizin olacakmışçasına bir vaadin sonunda, her şeyi durdurmak, insanları yerine oturtmak, mıhlamak isteyen bir hayatla bir gelecekle karşı karşıyayız.

Bunu da neden söylüyorum? Çünkü göç sözcüğü hep böyle sanki olumsuz bir şeymiş gibi ifade ediliyor. Yani iyi olan göçmek değil, sanki yerinde durmakmış gibi. Bu yerleşiklik yüceltiliyor ama aynı zamanda insanın içinde gitme arzusu var. İnsan yürüyen bir canlı ve belki olduğumuz yerde kalmak bazılarımızın hoşuna gitse de sonsuz bir merak var. Yani sadece ekonomik nedenlerle de göçülmüyor diye düşünüyorum. İnsanlar hayaller kurarak da gidebiliyorlar. Böyle tabii edebiyatçı olduğum için ben, insanların hayalleri de bizi ilgilendiriyor. Sadece eğlenceli olduğu için gençler şehre gelmek istiyorlar. Biliyorsunuz ki bütün köylerde ihtiyarlar oturuyor, gençler de orada enerji var ve büyük kentler veya batıda. Batıya doğru göç insanları çekiyor. Tabii ki iş bulma, bir hayat kurma heyecanı da var arzusu da var ama göçü de gitmeyi de o kadar aslında olumsuz bir şey olarak görmemek lazım.

Ama öyle bir ülkeyiz ki, işte gidenlerimiz bir biçimde mutsuz oluyor. Çok yakın bir zamanda, sanıyorum 400 bin civarında genç Türkiye'den gitmiş Avrupa ülkelerine ve neredeyse orada Türkiye hasretiyle yanıp kavruluyorlar. Yani gidenler gittikleri yerlerde o kadar da arzuladıkları şeylerle karşılaşmıyorlar belki. Ama nasıl bir laftı o? Tebdili mekânda ferahlık var, evet. Aynı zamanda bırakıp gidebilmek de çok büyük bir özgürlük, ama tabii bütün bunların gönüllü olması, insanların kendi arzularıyla olması çok daha bizim istediğimiz bir şey. Zorbalıkla zorla değil, insanları yerinden oynatarak, insanları yerinden emek verdikleri hayatları alarak değil, insanların kendi arzusuyla ve mutlulukla... Belki şöyle, belki ileride böyle şeyler olabilir. Ülkeler değiştirsek mesela hani böyle ev değiştiriyoruz ya, ülkeler yer değiştirse, ülkelerin nüfusları. Biz gidip Almanya'da yaşasak, onlar gelse bir aylığına burada yaşasalar... Keşke böyle mutlu yer değiştirmeler olsa, ama ne yazık ki bütün bu gitme gelme kararlarının üstündeki bu basınç devlet baskısı mutsuz edici. Yoksa kötü olan gitmek değil. Yani belki bazı gitmeler çok mutsuz. Bizim benim içinde yaşadığım bu göç umutlu bir göçtü. Hatta benim bir lafım vardır, işte Türkiye'nin modernleşme projesine bağlı olarak yaşanmış bir göç. Bizim babalarımız yol işçisiydi, biz o yollardan geçerek geldik İstanbul'a derim. Yani böyle bir hayatı oldurarak, mutlu bir umutlu bir göçtü. Sonra insanların hayalleri paramparça oldu. Tabii o karanlık, o mutsuz edici zamanı da yaşadım, ama savaştan kaçıp göçmek tabii çok başka bir şey. Göç o kadar farklı biçimlerde konuşabileceğimiz bir şey ki, şimdi Gülşen de herhalde başka bir yanından mutsuz göçleri biraz anlatacak bize.

Evet, benimki de böyle bir katkı olsun. Yani göçebiliriz mutlulukla, gidebiliriz, yer değiştirebiliriz. Böyle bir yanı da var hayatın. (Alkışlar)

Gülşen İşeri

Gazeteci Yazar

Merhaba, hepiniz hoş geldiniz. Birincisi çok heyecanlıyım onu söyleyeyim. Ben çok konuşan biri değilim, çok sunum yapıyorum ama her sunumumda çok heyecanlanıyorum.

Şimdi Melek Hoca aslında göçü çok güzel özetledi, ben onunla ilgili birkaç şey söyleyecektim, bence çok yeterli ve çok yerinde açıklamalar yaptı. Ama şuradan başlamam gerekiyor, ben niye buradayım? Ben gazeteciyim, aynı zamanda da kitaplar yazan biriyim. Kitaplarım genelde kentsel dönüşüm üzerine. Belki de bu süreçlere eğilmemin nedeni, bir kentsel dönüşüm mahallesinde yaşadığım için olabilir. Kimlikler ve bellek kaybı üzerine çok çalışmalar yaptım.

Ben aslında Küçükarmutlu'da yaşıyorum, İstanbul'da. Etiler'in hemen yanındır. Çocukluğum orada geçti, okulu Etiler'de okudum. Okula giderken iki çift ayakkabım vardı. Şundan söylüyorum, bizim yollarımız çamurluydu, Etiler'in yolları asfalt. Dolayısıyla ben o asfalt yola girdiğimde ikinci ayakkabımı çıkartıp öyle girerdim. Bir gün unuttum ve çamurlu ayakkabıyla yola girdiğimde derse alınmamıştım. İlkokul son sınıfa gidiyordum ve bu bende ciddi anlamda çok büyük bir yara oldu, ama bu yaralar elbette ki katlanarak devam etti. Çünkü o mahallede yaşadığınız sürece bu tarz acılara maalesef hep maruz kalıyorsunuz.

Dolayısıyla ciddi bir adaptasyon sorunu yaşadım okulda. Birincisi, ötekiydiniz, nereden geldiğinize bakmıyorlardı, nasıl bir mahallede yaşadığınıza bakıyorlardı aslında. Benim yaşadığım mahalle de yoksul ve politik bir mahalleydi. Üniversiteyi kazandığımda da, devlet baskısını yaşadım. Nasıl yaşadım? Bir burs başvurusu yaptım. Kaymakamlık beni çağırdı, elime bir kâğıt verdi ve karakola gitmemi söyledi. Ben de çok saf bir duyguyla karakola gittim, herhalde onu onaylayacaklar diye düşünerek. Yüzüme baktı, hayırdır dedi. Herhalde imzalayacaksınız dedim. Sen tepeden geliyorsun değil mi? Evet, tepe deniliyordu o dönem tabii ve gözümün önünde burs kâğıdımı yırtarak önüme fırlattı ve devletin de orada, tabii ki daha önce de gördüğümüz gibi yüzünü gördüm.

Bu hikâyeleri anlatıyorum, romantik diye değil, romantize etmeye de çalışmıyorum. Bu benim yaşadığım süreçlerdi ve ben sonrasında, hâlâ o mahallede yaşıyorum bu arada, hiç terk etmedim. Mahalle biraz değişmiş olsa da kimliğini koruyan bir mahalle. Ama ben başka mahalleler araştırmaya başladım. Gazeteci oldum, aslında devlet bu baskısıyla beni bir yazar ve gazeteci yaptı. Herhalde teşekkür etmem gerekiyor onlara.

Kentsel dönüşüm hiç konuşulmazken, kent kimliği üzerine hiçbir tartışma yapılmazken ben bu tartışmaları gazete yazılarımda, dosyalarımda bir bir dile getirmeye çalıştım. Çünkü birebir yaşadığım süreçlerdi.

Sonra bu politik mahallelerden ayrılıp, daha farklı mahallelere yöneldim. Yani bu Sulukule'ydi, çünkü orada da farklı kimlikler yaşıyordu. Bu kitabı yazarken de bununla da yetinmeyip aslında Türkiye'nin her yerinde bu tarz mahalleler, yani öteki diyebileceğimiz mahalleler var. Yoksul mahalleleri var ve bu yoksul mahalleler ne yazık ki hem devlet şiddetine, hem yanı başındaki o burjuva ya da zengin mahallelerin şiddetine maruz kalan mahallelerdi. Dolayısıyla Ankara, İzmir, İstanbul, Van, Mardin, Diyarbakır gibi kentlere giderek, buradaki yoksul mahallelerin nasıl yaşadığını, nasıl bir kimlikle mücadele ettiklerine baktım.

Evet, aslında Latife Tekin çok hızlı değişiyor demişti kentler. Ben bu kitap yazma sürecinde şunu gördüm, evet çok hızlı değişti kentler gerçekten. Benim ilk kitabımda Sulukule var, ikinci kitabımda yok. Ben aslında şunu fark ettim ki çok doğru bir şey yapıyorum. Çünkü çağına tanıklık ederek bu hikâyeleri anlatıyorum. Ben aslında hikâye anlatıcısıyım. Aslında bir sunumum vardı... Bunu anlatırken o fotoğraflara bakmanızı isteyeceğim, çünkü benim için çok kıymetli fotoğraflar.

Bunlar hem kitabımda olan, hem de incelediğim mahalleler; Tarlabası, Ankara... Şunu anlatmak istiyorum burada da, şuraya dönmek istiyorum: Şimdi biz mahallelerimizi yok ederek, göçerek ya da gönüllü veya zorunlu terk etmek zorunda bırakılarak, aslında bir bellek kaybına neden oluyoruz. Bunlar aslında orada mutlu. Şimdi çarpık kentleşmeden söz edebiliriz, ama bunu güzelleştirebiliriz de. Ama o insanların oradaki anılarının üzerine rezidans dikerek değil. Ben şimdi 30 yıldır aynı mahallede yaşıyorum, çünkü gerçekten bırakamıyorum. Şimdi Orhan Veli'nin bir mısrası vardır "İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı" diye ya da Ankara'yı dinleyin, İzmir'i dinleyin. Şimdi kapattığınızda bizim o sokakları hayal edebiliyor muyuz geçmişimizle ilgili. Hayalimizde ne canlanıyor? Bir kuş cıvıltısı mı, bir su sesi mi? Aslında hiçbiri yok artık, hafızamızda yok. Çünkü biz de gerçekten modern kentler diyerek, o gecekonduları yıkarak ya da o çarpık kentleşme adı altında uydurma bir şey yaparak modernite diye yutturulan şeyin ardında, aslında siz geçmişinizi unutun ve hatırlamayın diyorlar. Burası da Gazi olması gerekiyor, hatırlayamadım şimdi fotoğrafı. Bu da çok kıymetli fotoğraflardan biri, bu da keza Sulukule.

Şimdi artık Sulukule yok, Sulukule'de şu anda villalar var, ama o villaların alıcıları yok. Dava kazanıldı mesela. Burası da bir bekar odası, Süleymaniye İstanbul'da. Bu da bir kültür, bir semah fotoğrafı aslında. Küçükarmutlu'da yaşayan insanlar aslında kendi kültürlerini o mahallede devam ettiriyorlar. Şimdi insanları oradan kentsel dönüşüm diyerek, çarpık kentleşme diyerek yok etmeye çalıştığınızda, birincisi kültürü de öldürmüş oluyorsunuz. Çünkü yerel kültür aslında hayatımızda çok önemli. Yerel kültürü yok ettiğinizde kimliğiniz de yok olmuş oluyor. Bir kimlik kaybı... Yani kimliksizsiniz aslında. O yüzden bizim sokaklarımız, mekânlarımız, yaşadığımız ev belki bizim için bir kimlik ve bu kimliği yok etmemek için ne yapabiliriz?

Ben bunun için de, şimdi işçilerle ilgili de çalışıyorum aynı zamanda, yoksullarla ilgili çalışıyorum, kentsel dönüşüme de bakıyorum. Aslında birlikte konuşarak, sorularla ilerlemeyi çok isterim. Bu farkındalığı, bu kültürü, bu bellek yitimini kaybetmemek için ne yapabiliriz? Yurtdışında yaşayan bir sürü gazeteci arkadaşım var, gitmek zorunda kaldılar, çünkü burada hayatları tehlikedeydi. Akademisyenler keza aynı şekilde sorunlar yaşıyor. Benim de yarın bir gün ne olacağımı bilmiyorum, gözaltına da alınabilirim, hiçbir fikrim yok. Çünkü gelecekle ilgili bir garantim de yok açıkçası, ama şimdi tersine göçten de söz ediyoruz. Tekrar köylere göç etme, daha böyle minimal bağ bahçe işletelim gibi bir şey de yaşanıyor, ama ben çok bundan yana olamıyorum. Çünkü biz gidersek bu kentler ne olacak diye düşünüyorum açıkçası. Yani böyle bir geçmişten kalan o derin yarayla ben bu kentlere sahip çıkmamız gerektiğini düşünüyorum.

Çünkü şöyle bir şey yaşadım, İzmir’de olduğumuz için buradaki bir anıyı anlatmak istiyorum. Ben ilk Kadifekale’ye geldiğimde yerleşim yeri idi, yani insanlar yaşıyordu. İkinci kitabım için hikâyelerin devamını yazdım burada. Tekrar aynı mahallelere gittim. Tabii ki pek çoğunu yerinde bulamadım, dört yıl sonra çok zaman geçmemişti açıkçası. Keza hikâyesini yazdığım kadının evinin yıkıldığını ve yerinde olmadığını gördüm. Komşularına sordum, başka insanlara sordum ve Nusaybin’e gittiğini, köyüne tekrar döndüğünü söyledi ve tam da o arada Diyarbakır’da bir çatışma süreci yaşanıyor. Aslında 90’lı yıllarda savaştan kaçıp İzmir’e yerleşen bir kadının, kentsel dönüşümle evi yıkılarak tekrar savaş bölgesine, tam da savaşın çıktığı yere tekrar dönmesi çok ironikti benim için ve çok acıydı da. İzmir’den kalktım Nusaybin’e gittim ve kadını buldum. Gerçekten çatışmanın ortasında bir yerde, tam sınırda yaşıyor. Çok etkilenmiştim. O da çok şaşırdı; diyor ki niye beni takip ettin? Sen röportajı yaptın ve bitti. Benimle çok konuşanlar oldu, ama... Ben aslında bir hafızayı diri tutmaya ve çağına tanıklık ederek kayıt altına almak istiyorum. Belki de 10 yıl sonra hiçbir mahalle kalmayacak ve hızla büyüyen, teknolojinin geliştiği bir yerde de buna ayak uydurmamız ya da diretmemiz mümkün olmayacak. Yapacak hiçbir şey yok, sadece belki kayıt altına aldıklarımız bir farkındalık yaratır. Artık cep telefonlarımız var mesela, küçük hikâyeler çekebiliriz, sosyal medya aracını bu yönde kullanabiliriz. O hikâyeleri herkesle paylaşabiliriz. Aklıma gelen bunlar. Çünkü bunu yapmazsak, gerçekten bir kimlik kaybına ve bellek yitimine doğru gidiyoruz. Bu da insanlık için bence çok büyük bir kayıp ve acı diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Soru-Cevap Bölümü

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum Murat Hocamıza. Bu arada kendisi konuşurken, açılışı ve kapanışı Murat hocalarla yapmış olduğumuzu fark ettim.

Şimdi söz sizlerde arkadaşlar, ben hiç uzatmaksızın katkılar görüşler ve soruları almak üzere sözleri size bırakacağım. İlk sözü ilk el kaldırıma veriyorum. İsimlerinizi de söylerseniz lütfen, kayıt alınıyor.

Tuncay KARAÇORLU (ŞPO İzmir Şube)- Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesinin üyesiyim ve kurucu başkanıyım. Öncelikle Şehir Plancıları Odası İzmir Şubemize ve çalışma ekibine, bu zorlu kolokyumun düzenlenmesinde önemli bir başarıyı gösterdikleri için ve her şeye rağmen bu kolokyumun gerçekleşmesini sağladıkları için kutluyorum.

Ardından Odamıza genel merkezimize ve bu kolokyumun düzenlenmesinde emeği geçen meslek odamın genel merkezdeki üyelerini selamlıyorum ve kutluyorum. Sonra da Şehir Plancıları Odası İzmir Şubemizin Mülteci Komisyonunun yapmış olduğu ve geçtiğimiz ay gerçekleşen Mülteciler ve İzmir Panelini düzenlediği için komisyona ve bu komisyonda toplantıda bu kolokyumumuza eşik olan sunumlarıyla Kapılar Kolektifine teşekkürlerimi sunuyorum.

Murat Hocamın da söylediği gibi, aslında planlara yeni bir lejant eklemeli. O da mülteci alanları lejantı olmalı, her türlü donatı alanlarıyla birlikte... Ben eminim daha da fazla lejant eklenecek konular var. Örneğin, kırdan yaşayan kır emekçilerinin göç eden kesiminin barınma sorunlarını çözmek anlamında, onun eklenmesi boyutunda. Ben çok kısa son ekimi de yapıyorum.

Ben şu an Doğal ve Kültürel Yaşam Girişiminin sözcüsüyüm ve onun adına yapıyorum bu paylaşımı. Her şerde bir hayır vardır diyorum ve diyoruz. Beyaz akademisyenlerin elenmek durumunda kaldığı bu kolokyumda gerçek bilimsel örgütsel çevreler eklenerek kolokyumumuza Şehir Plancıları Odasının Dünya Şehircilik Günü kutlamalarına ve bilimsel çalışmalarına gerçek bir perspektif katmıştır bu durum. Tekrar ediyorum, her şerde bir hayır vardır ve beyaz akademisyenler kolokyumumuzdan elenmiş ve bundan sonraki kolokyumlarımızın da, planlama kongrelerimizin de bu değerlerle yapılmasını temenni ediyorum. İzmir Şubemizin de geçtiğimiz ay yaptığı Mültecilik ve İzmir Panelinde paylaştığım üzere, Kapılar Kolektifi gibi yapılar kolokyuma eşik olmuşlardır ve bugün de bir sunum gerçekleştirmişlerdir. Bu panelde konuşmacı olan Gülten Şiri de ilk kitabı olan Metropol Sürgünlerinin tanıtımını Şehir Plancıları Odası İzmir Şubemizin o dönemdeki şube çalışmaları içerisinde yapmıştır ve kendisi de çok önemli bir eseri

belleğimize katmıştır. Bu anlamda da sizin huzurunuzda ona ve panele katılıp kolokyumu zenginleştiren tüm konuklara teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Evet, teşekkür konuşmasıydı. Hemen önden başlayalım.

Aslı ÖZEN- Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü dördüncü sınıf öğrencisiyim. Öncelikle hepinize çok teşekkür ediyorum konuşmalarınızdan dolayı, ama benim sorum Lütfü Başkana olacak. Biz bu sene dördüncü sınıflar olarak Hatay atölyesi çalışıyoruz ve yaklaşık bir haftalık bir analiz süreci oldu kentinizde. Kente gelmeden önce geldikten sonraki fikirlerimiz tamamen çok farklıydı, kentinizi çok beğendik. Dışarıdaki yansıtılan algının çok farklı olduğunu gördük. Yaptığımız analizler sonucunda şunu fark ettik. Hatay kenti marka kent projesinde yer alan bir kentimiz ama bu etkisini gösteremediğini düşünüyoruz. Bunda Suriyelilerin etkisi var mı? Kent olarak yöneticiler olarak bazı başarısızlıkları, sadece Suriyeli sorununa mı yıkıyoruz? Sadece bunu merak ediyorum. Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Başkanım unutmazsanız soruları toplu mu alsak acaba?

Lütfü SAVAŞ (Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı)- Bence sıcaklığına cevap verelim, unutturuz. Şimdi tabii biraz önce ben kentin bir silüetini ve geçmiş tarihi misyonunu anlattım. Şimdi o coğrafya çok zor bir coğrafya, yüzde 50,5'unun kırsal kesim olduğu bir coğrafya ve bunun üzerine yüzde 28'lik de bir aniden gelen Suriyeli göçmenle uğraşıyorsunuz. Artı bizim sınırimızın içinde, artı Afrin ve İdlip'te nasıl orada tanklar görev alıyorsa, ordumuz görev alıyorsa, Hatay Büyükşehir Belediyesinin iş makineleri, itfaiyesi de mecburen görev alıyor. Yani yaklaşık 7 yıldır savaş ortamında olan bir şehir. Turizmi ket vurmuş geriye doğru gitmiş, ekonomisi gittikçe sığlaşmış, insanların sosyolojik ve psikolojik motivasyonu çok gerilemiş. Böyle bir ortamda belediye başkanı o şehrin en büyük kanaat önderlerinden ikincisidir. Belediye başkanının en büyük görevi de, oradaki insanların huzuruna katkı sağlamaktır, moral motivasyonunu üst seviyede tutmaktır, sosyal barışı da sağlamaktır.

Tabii ki bizim Hatay'daki demin anlattığım birçok komplikasyon ve birçok sıkıntıyla karşı karşıyayız. Bununla birlikte şu anda Türkiye'nin en çok altyapı yapan belediyesiyiz. Ama önceliklere baktığınız zaman, biz 9 ay arayla iki tane gülbüz evlat getirmişiz meydana. Her şeye rağmen geçen sene Ocak ayının 21'inde Duesseldorf'ta biz EXPO 2012 Botanik EXPO'sunu aldık, hem de Avustralya ve Çin'e karşı aldık. Bununla birlikte 9 ay sonra 31 Ekim'de de UNESCO tarafından dünyanın 26 tane şehrinden biri olan gastronomi şehri ilan edildik.

Bu kadar güzelliğin yanında şu anda 9 tane arıtma tesisi yapmışız. Ovayı geçmişteki büyüklerimiz kurutmuş ve ovada insanlar kanalizasyon suyuyla o bereketli topraklarda tarımda sulama yapmışlar. Oradan sulanan buğdayı biz yemişiz, oradan sulanan aynı şekilde mısırı yemişiz. Şu anda ovada Kırıkhan'da çok büyük bir arıtma tesisi yaptık. Suriyelilerden dolayı yetmedi, şu anda 120 bin kişilikti, kapasitesini artırdık onu bitirdik. Serinyol'da bir arıtma tesisi bitirdik. Aynı şekilde Reyhanlı'da bir arıtma tesisi bitirdik. Hatay'ı çalıştığın için bilirsin ve Asi Nehrinin de bugüne kadar şehre ne kadar sırt çevirdiğini de görmüşsündür. Şimdi git Asi Nehrinin Maşuklu tarafında dünyanın beşinci, Avrupa'nın ikinci, Türkiye'nin birinci membranlı arıtma tesisini yapmışız. Artık ova tarımsal sulama yaparken en azından azotu bol, bakterisi bol sularla sulanmıyor, artı Asi Nehri şehre kucak açmış durumda, ne koku var ne sinek var, görsel güzelliği de üst seviyede.

Öncelikler vardır, biz o önceliklere göre iş yapmak zorundayız. Sadece reklam için yaparsak, sadece siyaset yapmış oluruz. Ben de akademisyen kökenliyim. Bir olayın soyut yönü vardır, bir de somut yönü vardır. Bir sizin kendi hayalleriniz vardır idealleriniz vardır, o idealler çerçevesinde oluşan bir ideolojiniz vardır. Bir de şehrin geçmişten gelen idealleri vardır. Biz belediye başkanı olduktan sonra şehrin ideallerine hizmet etmek zorundayız, kendi ideolojimizi ikinci plana atmak zorundayız.

Bunun ötesinde ülkenin idealleri vardır. Ülkeyi yönetiyorsanız, ülkenin ideallerine göre davranacaksınız. Huzuru sağlamışsanız bazı hizmetleri geri plana itebilirsiniz, huzur bir defa gitti mi bir daha gelmez. Bakın, 1400 yıl önce Kerbela'da Hazreti Hüseyin ve arkadaşlarının öldürülmesi, bugüne kadar İslam Dünyasında en büyük fitne sebebidir. Dün Irak'ta, daha sonra Mısır'da, daha önce Filistin'de Libya'da, bugün Suriye'deki fitne tohumları yüzyıllarca yeşerip devam edecektir. Çünkü o coğrafya bu işe müsaittir. Biz Hatay'ın geçmişten gelen dokusunu korumakla mükellefiz. Ben Antakya Belediye Başkanırken bu işler başladığında, Hatay'ın her noktasında sivil toplum örgütleriyle belediye başkanlarıyla muhtarlarla kanaat önderleriyle 2 bin tane toplantı yaptım, o zaman ilin belediye başkanıydım. Niçin yaptım? Çünkü önce huzur lazım bize, hizmeti ne zaman isterseniz yaparsınız.

Marka kent şu anda Hatay'ın iki tane altın bileziği var biri EXPO, bir tanesi gastronomi şehri. Belki deniz otobüsü çalışmamız var. Tabii ki o deniz otobüsü biraz yavaş gidiyor, onu da yaparsak Hatay'ın turizmine ve ticaret hacmine müthiş bir katkı sağlayacak. Ortadoğu'da Beyrut'tan Kıbrıs'a Mersin'e kadar birçok alanı kapsıyor. O bölgede de Hatay'ı merkez yapacak. Bilmem anlatabildim mi?

OTURUM BAŞKANI- Evet Başkanım, başka sorulara da zaman ayıralım.

SALONDAN- Öncelikle teşekkür ederim. Latife Hanıma ve Murat Beye sormak isterim. Latife Hanım çok güzel bir şey söyledi, göçen insan dilsiz kalıyor dedi, çok çarpıcı bir anlatım. Şöyle sormak isterim kendisine, dilsiz kaldığı zaman iletişim eksik kalıyor tabii. Karşı taraf için de iletişim eksik kalıyor. Yani yer değiştiren insan gittiği yerde eğer koşullar zorlanmışsa ve zorluyorsa, o gidilen yerdeki insanların da susması ya da dilsiz kalması söz konusu olabiliyor. Acaba bu konuda neler söylersiniz? Murat Beye, planlamada ayrımcılık meselesinden bahsetti, bu da benim çok ilgimi çekti. Acaba biraz açabilir misiniz, planlamada ayrımcılık meselesi nasıl bir meseledir?

Latife TEKİN (Yazar)- Ben hep yoksullar dilsizdir derim, aslında sadece göçen insan değil, yoksullar genel olarak dilsiz. Dili mırıldanıyorlar derim, yani kendilerinden önceki büyüklerinden dili devralıyorlar ve mırıldanıyorlar. Yani yoksullar kavramlar kullanarak konuşmazlar. Eğer yoksullardan söz ediyorsak, bir kere kavramlar kullanarak konuştuğumuz zaman onlarla zaten bir dil kurmamız imkânsız.

Daha uzun konuşabilirdim, ama burada bir akademik dil kullanılıyordu. Doğrusu birazcık da belki konuşmacılara da zaman kalsın diye kısa konuştum. Çünkü edebiyatın ya da yazarların diyelim ki insan meselesine başka bir bakış açıları var. Yani ben eğer pozitif bir dil kuramazsak, yani dili yenileyemezsek sorunları çözemeyeceğimize inanıyorum; çünkü her şeyi dille yapıyoruz. Dilsiz kalmak, yani çok basit anlamıyla söyleyeyim, Gülşen'in anlattığı gibi, ayağın çamurluysa içeri girememek, O zaman dilsizlik, yani Türkçeyi bilmiyor anlamındaki bir dilsizlikten söz etmiyorum... Yani bir lafım vardır benim, "cümle kuran kabile reisidir" derim. Oradaki cümleyi kim kuruyorsa, yani Almanya'ya gidiyorsa diyelim ki bizim işçiler, Almanca öğrenmek zorundalar oradakilerle anlaşabilmek için ya da kendi aralarında bir yere kapanıyorlar. Bakın göçmen diyoruz biz, göçer diyoruz, mülteci diyoruz. Bütün bu sözcükleri niye

kullanıyoruz? Aslında onlar bizden değil demek için kullanıyoruz, bunlar işaret sözcükleri. İşaret sözcükleriyle biz bu dili kurduğumuz, onları kendimizden ayırdığımız sürece, onlarla ortak bir dil, ortak bir anlaşmaya, ortak bir duyguya varabilmemiz de çok zor.

Benim kendi deneyimim şöyle bir deneyimdi. Gerçekten ben yoksul olduğumu da, yani göçle geldiğimi de başkalarından öğrendim, çünkü onlar söylediler bana. Yani şöyle bir şey, sizi tanımlarlar ve sizi size takdim ederler. Şimdi burada da böyle, yoksulları göçerleri tanımlıyoruz. Tanımlayıp onları onlara takdim ediyoruz. Onların da bu dili benimsemesini istiyoruz. Bu bence bana göre pek mümkün bir şey değil.

Dilsiz hissettiğim zaman ne oldu? Ben geldim, ev içindeki dille okuldaki dil arasında bölündü, sokakla ev içindeki dil arasında bölündüm, farklı farklı diller kullanmaya başladım. Bir kere dilsiz insanlar, başkalarının diline çarptıkları zaman masumiyetlerini ve bütünlük hissini kaybediyor. Bence bu bir ülkeden bir yere göçmekten daha çok ruhsal bir göç, ruhsal bir bölünme, ruhsal bir yer değiştirme. O nedenle bir edebiyatçının bütün bu meselelere bakışı ve bunu konuşma biçimi farklı. Diyelim ki, ben Gülşen'le konuşmaya başlasam ona sorular sorsam, belki bir başka şey açılabilir. Ama burası tabii ki şehir plancılarının bir toplantısı ve ağırlıklı olarak sorunlar başka bir biçimde konuşuluyor, ben burada dilsiz kaldım. Öyle diyebilirim, ben burada göçmenim ve kendimi biraz göçmen, başka bir alanın içine gelmiş gibi hissettiğim için, biraz dilsiz kaldım ve biraz daha az konuşmayı tercih ettim. Dilsizler susuyorlar, böyle anlatabilirim belki.

Murat Cemal YALÇINTAN- Ben de Lutfiye Hanımın sorduğu soruya bir cevap verebilirim. Dilsiz kalmayı ben mesela konuşmada da söyledim, sadece dil üzerinden düşünmemek lazım, onların siyasal açıdan taleplerini güçlü olarak haykırabilmelerini sağlayacak imkânları oluşturmak da önemli... Şu anda mesela dönüşümle karşı karşıya olan çok sayıda mahalle kendi derneklerini kurmuş durumda, Mahalleler Birliği isimli bir çatı altında örgütlenmiş durumda ve her yerde kendi haklarını savunabiliyorlar. Bu uzunca bir süreç sonucunda oluştu. Dolayısıyla dilsiz kalan sadece göçmenler değil, toplumun çok çeşitli kesimleri aslında dilsiz kalmış durumda ve güçlerini artırmamız gerekiyor, sözlerinin oluşmasını sağlamamız gerekiyor. Buna da imkânlarımız var, ben tek başına bir şehir plancısı olarak çok sayıda mahallede çalışma yapıp, aslında o insanların kapasite geliştirme süreçlerine elimden geldiğince destek olmuş bir insanım mesela. Benim gibi çalışan başka arkadaşlar var ve nihayetinde insanların dile gelip, Sarıyer Belediyesiyle, İstanbul Büyükşehir Belediyesinde, Bakanlıkta, hatta Meclise gidip siyasete baskı kurmasını sağlamada payımız oluşabiliyor.

Dolayısıyla şehir plancılarının bunu yapmasının önünde hiçbir engel yok. Konuşmada unuttum söylemeyi, dilsizin dilini açmanın en kolay yollarından bir tanesi onun kendine olan güvenini tekrar yerine getirebilmek. Keşke biz bu toplantıda mesela Türkiye'ye gelen bütün Suriyeli veya göçmen şehir plancısı, mimar, mekânla ilişkilenen, bu işlerle uğraşan arkadaşlarımızı da buraya getirmenin bir yolunu bulsaydık, özel bir uğraş verseydik bunun için. Bundan sonraki süreç çok daha rahat örülürdü muhtemelen. Planlamayı nasıl yapacağımıza dair onlarla birlikte nasıl tartışacağımıza dair süreci de birlikte örme imkânı bulurduk. Tabii ki bu ayrı bir organizasyon ve zor bir iş...

Planlamada ayrımcılık öyle çok çok üzerine düşündüğüm bir şey değil. Bu konuşmalar vesaire üzerine düşündüğüm ve ortaya attığım bir kavram. Örnek verecek olursam, Cemevi'nin mesela tanınmıyor olmasını planlamada ayrımcılık olarak gösterebilirim. Planlamada ayrımcılığı biraz şunun üzerinden düşünmek gerektiğini ilkesel olarak, felsefi olarak düşünürüm. Biz planlamayı normale göre yapıyoruz. Yani nedir o normal? İşte bizim için Sünni, Türk, küçük aile, dört kişi üç kişilik aile, şu kadarlık metrekarede apartman

dairesinde yaşamayı seven bir orta sınıf profili. İşte alışverişe giden, alışverişini alışveriş merkezlerinde yapan filan yani, son dönemin normali böyle tanımlanabilir bir şey. Bunu açmak aslında o ayrımcılığı engelleyecektir diye düşünüyorum. Şu anda ayrımcı çünkü bence, şu anda o dezavantajlı diye tarif edebileceğimiz bütün kesimlerle ilişkisini minimumda tutuyor ve bu normale doğru kentler planlıyor. Yani bütün toplumu açabilmenin, herkese dair bir planlama yapabilmenin yolu, aslında bu ayrımcılık meselesini tartışmak diye düşündüğümü de söyledim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim. Erhan Bey.

SALONDAN- Sevgili Murat Hocam, çok severiz kendisini, bugün birkaç atıf yapınca artık söz alma gereği de doğdu. Ben hızlıca, çok da vakit almadan birkaç şeyi aktarmak istiyorum, yanlış anlaşılmalardan da önüne geçmek için, çünkü burada öğrencilerimiz de var.

Başta şunu söyleyeyim arkadaşlar, her kavramı kullanın, kavramlardan kelimelerden korkmayın. İcini doldurun geliştirin. Yani birileri eleştiriyor diye bazı kelimeleri kullanmaktan kaçınmayın. Belki siz ona yeni bir anlam katarsınız ve doğru bir anlama oturtursunuz, doğru bir bağlamda gerçek anlamıyla kullanırsınız. O yüzden burada duyduğunuz bu hoş eleştirileri o anlamda korkulacak şeyler olarak düşünmeyin, geliştirecek eleştirilerek olarak düşünün.

Şimdi hemen en canlısından başlayayım, Living Lab meselesinden. TÜBİTAK böyle bir çağrıda bulunmadı, Living Lab kurun demedi, bunu biz kullandık. Biz Living Labı ama nasıl anlıyoruz? Bunu konuşmadık, o yüzden yanlış anlaşılmalardan var. Yani sosyal bilimlerde lab ya da deney ifadeleri hep tartışmalıdır, biz de kendi içimizde tartışıyoruz; sıkıntılı konulardır. Ama biz buna şöyle bakıyoruz, aslında bunlar birlikte yaşam merkezi olması idealiyle yola çıktığımız yerler. Birlikte yaşamı kurabilmek için iki toplumun birbirine etkileşim içerisine girebileceği alanlara ihtiyacımız var. Bu, birlikte inşa edeceğimiz kamusal alan demek bizim için. Bizim için Living Lab birilerini test edeceğimiz yer değil. Living Labın öncesindeki önyargı, orada sürdürdüğümüz altı aylık çalışmanın sonunda acaba kırıldı mı? Biz buna bakacağız. İki toplum birbirine olan önyargısını kırabilmiş mi? Çünkü hepsiyle biz mülakat yaptık, birtakım anketler yaptık, orada sorduk bunları. Birtakım önyargıları olduğunu gördük. Şimdi beraberce bir şeyler yapacağız, birtakım aktiviteler yapacağız ve sonucuna bakacağız. Bakalım değişmiş mi? Değiştiyse, işte amacına ulaştı demektir, değişmediyse ulaşmadı demektir, bu geçersiz demektir. Böylesi bir durum var, Living Lab meselesindeki baktığımız nokta budur.

Ama başka bir şey daha var. Planlama devletten ayrı düşünülemez. Planlamayı konuşuyorsak, devlet bunun içindedir dışında tutulamaz. Şöyle bir şey var, kapsayıcılık meselesini de hocam eleştirdi. Kapsayıcılık kurumlar için gereklidir. Kurumların kullanması gereken bir tabirdir. Kapsayıcı, içermeci olmak zorundadır, tıpkı Cemevleri gibi. Cemevlerini dışlıyorsa o kurum kapsayıcı değildir, onu kapsamak zorundadır, içermek zorundadır. Ama toplumlar birlikte yaşarlar, yani birlikte yaşamak için kuruma da ihtiyacınız vardır, onu yok sayamazsınız. Birlikte yaşam yoksa bir ütopyadır. O ütopya çok güzeldir, ama ulaşabilmek için araçlara ihtiyacımız var, kurumlara ihtiyacımız var. Kurumlar olmadan birlikte yaşamı kuramayız.

Bir başka nokta, mültecilik özel bir durumdur, tipik bir göçmen demek değildir. Mülteciye özel konuşmak zorundasınız. Yani mülteciyi dışlayarak, göçmen kavramı üzerinden mülteciyi açıklayamazsınız. Çünkü hukuki statüsü olarak statüsüz bir konumdur, dilsiz bir konumdur; tıpkı bahsedildiği gibi. Siyasi bir

özne değildir tıpkı bahsedildiği gibi. Siyasi bir özne olabilmesi için birtakım özel haklar, özel çalışmalar yapmak zorundasınız, desteklemek zorundasınız. Burada kamusal alana çıkma, kamusal alanda kendini gösterme, siyasal varlığını gösterme hakkı olmayan insandan bahsediyoruz, herhangi bir göçmen değildir. Bu açıdan bu noktayı da, herhangi bir göçmen gibi algılanmaması için özellikle üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum. Son nokta da, planlama ayrımcı olmamak için şunu yapmak zorundadır. İnsan hakları odaklı bir planlama anlayışı geliştirmek zorundadır. Bizim en büyük eksikliğimiz, bir insan hakları yasamız yok. İnsan Hakları Sözleşmesi var, ama Avrupa'da bir yerde o, imza atmışız orada kalmış. Biz onu buraya mevzuatımıza entegre etmek zorundayız ve insan hakları odaklı bir planlama yaklaşımı geliştirebildiğimiz takdirde mültecinin de sorununu çözeceğiz, kendi yoksulumuzun da kendi dezavantajlı gruplarımızın da. Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz. Serdar Bey.

SALONDAN- Bu güzel oturum için bütün katılımcılara teşekkür ediyorum, ufkumuzu da açtığını da düşünüyorum, özellikle edebiyatçı dostlarımıza katılımları için teşekkür ediyorum.

Ben de Murat Hocanın konuşması üstüne bir-iki şey söylemek istiyorum. Kendimizi şöyle tanımlayabiliriz, yani romantik plancı ya da çevre böyle tanımlıyor olabilir. Fakat göçün kendisi romantik bir durum değil, ona böyle de bakılmaması gerekir. Göç yarattığı sonuçlar itibarıyla göç edenler için acı bir süreçtir, yani acılarla toplumun ezilenlerinin en ezileni olduğunuz bir durumdur ve bu göç ediş sebebinizle de doğrudan katmerlenerek artar. Eğer zorunlu olarak göç ettiyseniz, bu gönüllü göçlerden farklıdır, hazırlıksız göçlerdir. Mesela Diyarbakır örneği, yakılan köylerden eşyalarını bile toplayamadan Diyarbakır'a göç eden Lice'den Kulp'tan ve Diyarbakır'ın bütün köylerinden göç etmiş insanlar var ve bunlar hiç hazırlığı olmayan kentlere göç ediyorlar. Bugün Suriye göçünde gördüğümüz gibi Hatay hazır değildir, Kilis hazır değildir. Bu kentte yaşama tutunmaya çalışan on binlerce kişiden bahsediyoruz.

Bunu bence böyle anlamamız lazım. Yani göç ekonomik de gerçekleşiyor olsa, içinde göç eden açısından büyük riskler taşıyan bir süreçtir. Yani bildiğiniz, tanışık olduğunuz, daha güvenli olduğunuz bir alandan, daha riskli, bağlarınızın güçlü olmadığı ve kurmak zorunda olduğunuz bir alana doğru harekettir bu. Şimdi bu beraberinde bazı belirgin sonuçlar doğuruyor. Ne gibi? İşte kız çocuklarının erken evlilik oranları. 0-15 aylık çocukların ölüm oranları diğer nüfusa göre daha fazla olan bir topluluktan bahsediyorsunuz ya da kız çocuklarının erken okul terklerinin fazla olduğu bir topluluktan bahsediyorsunuz. Şiddetin, madde bağımlılığının daha sık görüldüğü bir topluluktan bahsediyorsunuz. Açlık sınırı altında yaşayan büyük bir nüfustan bahsediyorsunuz. Kendi geçim sorunlarını yaşayan, barınma sorunlarıyla istihdam sorunlarıyla birleşen bir nüfustan bahsediyorsunuz. Şimdi bu sadece mekânla ilişkili değildir, bu sadece diğer işte bahsettiğimiz sorunlardan farklıdır, insanlık durumudur bu ve bu durumun kendisi, yani insanlığın yaşadığı bu durum büyük bir haksızlıktır. Bu şununla benzerlik gösterebilir. Toplumun yüzde 20'lik kesiminin, gelirin yüzde 80'ini alması durumuyla eşdeğerdir. Yani bir kentte var olan bütün zenginliklere belli bir grubun el koyması, göçle gelenlerin, bunlar hangi sebeple olursa olsun, ekonomik zorunlu ne sebeple geliyor olursa olsun, onların altyapısı olmayan, suyu kanalizasyonu olmayan, yetersiz kamu hizmetlerine ait olan yerlerde açlık sınırlarında ucuz işgücü olarak çalıştıkları bir durumdur. Bu yüzden de ancak bu bölümle alakalı, bununla değerlendirilebilir.

Eğer bir mücadele, bir dönüşüm, bir sağlıklılaştırma, yoksulluk bunun çözümünden bahsediyorsak, buradaki adalet problemiyle ilgili şeyi çözüyor olmamız gerekir. Yani o yüzden kişisel olarak bunu size attığımı

için değil, göçün kendisinin hiç romantik bir şey olmadığı sonuçlarının da son derece acı, ölüm, yok oluşlar, kaybedilişler ve bunlarla sonuçlanan bir şey olduğunu belirtiyorum.

Murat Cemal YALÇINTAN- Romantik şeyine nasıl geldiniz onu anlamadım. Yani göçe ben romantik demedim ki, ben kendime romantik plancı dedim. Benim romantik plancı olmam göçü romantik gördüğüm anlamına gelmez ki.

SALONDAN- Ben öyle değerlendirdim.

Murat Cemal YALÇINTAN- Yanlış değerlendirmişsiniz, çok hafife almışsınız o zaman söylediklerimi bence.

SALONDAN- O yüzden ben şimdi sözümü tamamlamış olayım, siz tekrar bir soru değil benimki, ama yanıt vermek istiyorsanız buyurun. Teşekkür ederim.

Murat Cemal YALÇINTAN- Çok basitçe şunu söylemeye çalıştım. Yani bu bir siyasal mücadele alanıdır, bu bir hak arama alanıdır ve maalesef hak araması gereken insanlığın hak arama imkânları bugün itibarıyla yoktur. Dolayısıyla bizim sivil inisiyatifler, sivil toplum olarak onlara omuz verme zamanımızdır, bu mücadeleyi sürdürme zamanımızdır dedim. Bunu da devletten beklemeyiniz dedim. Devlet çünkü bu işi kendi bildiği yöntemlerle, kendi yönetme araçlarıyla götürecektir dedim.

Dolayısıyla devletin ürettiği, devletin bize sunduğu kavramlar üzerinden bu işi çözme imkânımız, bu işi insan hakları, evrensel ilkeler ve insan hakları çerçevesinde çözme imkânımız yoktur, müdahil olma imkânımız yoktur dedim. Bunun neresi romantik anlamış değilim. Hayatımızı mücadeleye adayalım diyorum bu insanların haklarının özgürlüklerinin sağlanması için, nasıl romantik olarak görebilirsiniz bunu?

OTURUM BAŞKANI- Evet, başka soru var mı ya da katkı? Evet, yok. Çok kısa kısa olsun o zaman.

SALONDAN- Herkese merhaba, emeği geçen herkese de teşekkür ederim. Söz alıp almama konusunda kararsız kaldım, bir sorum yok aslında, ama ben zorunlu göçle bir kamyon kasasında eşyaların arkasına saklanarak gelen bir ailedenim. Ben geldiğimde 17 yaşındaydım İzmir'e.

Şimdi dil konusu konuşuldu. Şimdi dil derken, biraz önce Melek hocayla da konuştuk dışarıda. Dil değil, ben geldiğim yerde perdeyi açıp sokağa bile bakamıyordum. Çünkü giyim farklı, şivem var, yani her şeyiyle bambaşka bir yerdesiniz, hiç bilmediğiniz bir yerdesiniz. Dolayısıyla hep kendinizi fark edilecekmişsiniz hissiyatında olduğunuz için de, giyiminiz de bir değil, şiveniz de değil, her şeyiniz davranışlarınız psikolojiniz her şeyiniz. Dolayısıyla dil bir bütün oradaki söz edilen dil, konuşma değil tabii ki. Oradan gelerek, kendimi tek iyi hissettiğim yer İzmir'de Kemeraltı'ydı, Konak Meydanı ve Kemeraltı... Şimdi mekânla ilişkiye baktığımızda da aslında orada aynı dili konuştuğum insanlara rastlama şansım çok yüksek. Yani beni oraya çeken o sanıyorum. Her bunaldığımda da gittiğim yerd. Tabii Melek Hoca'nın paylaşımından yine gelirsek, şimdi nasıl hissediyorum? Tabii çok zaman geçti. Hem geldiğim yerliyim, hem İzmirliyim, çift kimlik gibi. Bunu paylaşayım istedim.

OTURUM BAŞKANI- Nereden geldiğini de söyle o zaman?

SALONDAN- Sivas'tan.

OTURUM BAŞKANI- Burada bir öğrenci arkadaşımız var, son sözü de ona verelim.

Mehmet ÇAKIR- Planlama birinci sınıf öğrencisiyim. Yolun başındayım. Ben Gülşen Hanıma kentsel dönüşüm üzerinden eleştiri yapmak istiyorum. Ben dediğim gibi birinci sınıf öğrencisiyim, kentsel dönüşüm alanlarında can güvenliği, yani bir kentsel dönüşüm arazisine gidersek, çocukların parklarda değil sokaklarda oynadığını ve bu yüzden de araba çarpma riski, yani can güvenliğinin de tehlike altında olduğunu görüyoruz. Sayın Belediye Başkanı belki bizden daha iyi bilir, kentsel dönüşüm alanlarında elektrik ve suyun denetiminin olmadığını, bunların eksik olduğunu da görebiliyoruz. Özel hayatın gizliliğini de düşünecek olursak, bir ailede iki ebeveyn ve üç çocukla birlikte tek bir odada yaşamaktansa, bunları her çocuğun kendi odasının olduğu, ebeveynlerin kendi odası olduğu, çok daha iyi bir apartmanlara yerleştirmek mi kentsel dönüşümü yanlış yapıyor? Bir de kentsel dönüşüm alanlarının can güvenliği açısından da çok da güvenli olmadığını düşünüyorum. Birinci sınıfım ben, arkadaşlarım da burada. Yanlış tabiri ettiysem özür dilerim. Dile getirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Veriyor mu acaba? Yoksa sürgün mü ediyor?

Mehmet ÇAKIR- Orhan Bey, size de cevap vermek istiyorum.

OTURUM BAŞKANI- Sulukule’de mesela bir tane bile orada yaşayanlara verilmedi.

Mehmet ÇAKIR- Yerinde dönüşümler de var, ama bunların örnekleri de var Türkiye’de. Teşekkür ederim, sağ olun.

Gülşen İŞERİ- Öncelikle hangi mahallelerden bahsettiğinizi bilmiyorum. Yani Sulukule’ den bahsediyorsanız, oranın yapısı ve fiziksel koşulları elbette ki farklı, ama bir Gazi Mahallesinden bahsediyorsanız elbette ki farklı ya da Ayazağa Mahallesinden ya da Kadifekale’ den bahsediyorsanız farklı. Fiziksel koşullarından bahsediyorum. Ama ben hiçbir kentsel dönüşüm mahallesinde, bir yerinde dönüşüm diye bir şey yaşamadım araştırmalarımda.

İkincisi, ben Diyarbakır Sur ’da çok uzun süre çalıştım. Sur’ un henüz yıkılmadığı dönemlerde, oradan örnek vereceğim çünkü. Şimdi evet çocuklar sokaklarda oynuyor, evet yıkık dökük evleri var, çünkü devlet oraya bir çivi bile çaktırmıyor. Çünkü devlet oraya su getirmiyor, çünkü devlet oraya elektrik vermiyor. Bakın, ben 30 yıldır kentsel dönüşüm mahallesinde yaşadım. Yolları çamurlu, tek gecekondu... Şimdi benim ailem açıkçası eğer o ekonomik krizi yaşamasa, köyünden niye göç etsin? Niye çok yoksul bir semte gelip orada yaşama çabası ve yaşama mücadelesi versin? Evet, verdi bunu.

Bugün ne oldu? Biz bu mücadeleyle devletle mücadele ede ede, elektriğimizi de aldık, vergimizi de ödüyörüz, suyumuz da geldi, sokaklarımızı da yaptık. Vallahi bizim mahallede çocuklar çok güvenli açıkçası, yani Etiler’de oturan için bunu söyleyebilirsiniz, vızır vızır arabalar geçiyor çünkü oradan, ama bizim mahallede böyle bir şey yok ya da Sulukule’ yi söyleyeyim size. Evet, Sulukule’ de bir iyileştirmeye gidebilirdi, ama Sulukule’ yi yıkmayı tercih ettiler, çünkü rant alanıydı. Aynı şekilde Okmeydanı, Beyoğlu’nun arka bahçesi denilerek sürekli bu söylemler geliştirilerek onları ötekileştirip, bir de tabii ki burada şu vardı, Okmeydanı Küçükarmutlu ya da Gazi Mahallesi için. Terörist mahalleler denilerek, içten çürütmeye çalıştılar o mahalleleri ve dolayısıyla yıkıma hazırladılar. Şimdi bu mahalleler mücadele etti, belki Okmeydanı’nın bir kısmı yıkıldı, Gazi Mahallesi direniyor, Armutlu direniyor. Ama Sulukule yıkıldı evet. Çünkü

orada da bence çok romantik davrandık, hem aktivistler olarak, hem akademisyenler olarak. Çünkü orada çok fazla atölyeler kuruldu, çocuklara eğitimler verildi, rehabilitasyon merkezleri geliştirildi kuruldu. Ama bu yeterli olmadı. En nihayetinde şimdi orada villalar var. Diyorsunuz ki, devlet onlara çok daha güzel koşullar verdi. Sulukule'yi tabut şeklindeki bir daireye yerleştirirseniz Sulukule'de yaşayanları ve onuncu kata çıkartırsanız, kusura bakmayın orada kimse yaşamaz ve o site dediğiniz, hani devletin bize modernize ettiği... Bize onu yutturuyorlar. Ben o aileyle görüştüm, bir ay o onuncu katta yaşayıp, sitenin bahçesine inip çadır kurdu ve ayrıca o evlerini 50 bin liraya alıp, ben size 150 bin liraya daha güzel bir daire veriyorum dedi ve o insanları 150 bin lira borçlandırdı. Onlar o krediyi ödeyemedi, devletin verdiği evi tekrar satıp, devlete o parayı tekrar ödemek zorunda kaldılar ve yine pek çoğu şehir dışında bir gecekondu mahallesinde yaşıyor.

Devlet tekrar aslında bu insanları suça teşvik ediyor, açık söyleyeyim. Çünkü o insan şehir dışında aç kalacak, işe gelmek için otobüs parası bulamayacak. Şehirde ne yapacak? Suç işlemeye başlayacak evet. Ben o yüzden bu söylediklerinize çok katılamayacağım.

OTURUM BAŞKANI- Evet, konuklarıma sıra gelmeden önce bu son oturum olduğu için sizleri de ayağa kaldırmadan fırsatı bilip, sıkıntılı süreçlerle bu etkinliği yaptık. Birçok arkadaşımız sağ olsun hocalarımız söz aldıklarında teşekkür de ettiler. Biz görevimizi yaptık aslında.

Dokuz Eylül Üniversitesinde yaşadıklarımız nedeniyle oradaki hocalarımızı çok da suçlayıp sıkıştırma-mamız lazım. Aslında oradaki yansıma şu an üniversitelerimizin karşı karşıya olduğu durumu net bir şekilde ortaya koydu, bunu unutmamalıyız. Nasıl bir baskıyla üniversitelerimizin karşı karşıya olduğunu bizatihi görmüş olduk bu süreç içerisinde. Benzerleri birçok alanda da var biliyorsunuz, hepimiz yaşıyoruz uzunca bir süredir. Bu bakımdan ben o süreç içerisinde yürütme kurulunda yer alan Dokuz Eylül'deki hocalarımızı da kapsayarak, o süreçte emek veren herkese çok teşekkür ediyorum. İzmir Şube ve Genel Merkez Yönetim Kurulu üyelerimiz, görevli öğrenci arkadaşlarımız burada sağ olsunlar, atlamadan onlara da teşekkür etmek istiyorum. Odamızın emekçileri, bu süreçte gerek düzenleme esnasında yaşadığımız sıkıntılarda hızlı ve ani çalışmamız gerekiyorken, yöneticilerimizle birlikte çok çalıştılar, odamızın emekçilerine çok çok teşekkür ediyorum. Katılan gelen herkese çok teşekkür ediyorum. Bu süreç ve sıkıntı aslında bir anlamda bu kolokyuma sahip çıkma karşılığı da oldu. O bakımdan özellikle bütün katılan, gelen herkesi çok çok teşekkür ediyorum. Her yıl yönetimimiz aslında öğrencilerimize destek vermeye de çalışırdı, farklı kentlerden öğrencilerimiz gelsin burada tartışılan konulara vakıf olsunlar, farklı farklı hocalarla bir araya gelsinler isteğiyle. Bütçemizden para ayırabiliyorduk, bu yıl odanın da ciddi maddi sıkıntılarla boğuştuğu bir dönem oldu maalesef, ülkede yaşanan ekonomik sıkıntının bir yansımasını biz de yaşıyoruz odada. Çok küçük bütçelerle vazgeçmeden bazı etkinliklerimizi yapmaya çalışıyoruz. Bunun sıkıntıları nedeniyle öğrencilerimize destek veremedik, ama sağ olsunlar çok farklı kentlerden kendileri kıt bütçeleriyle geldiler katıldılar. Onlara da teşekkür etmemiz lazım. Bu süreç içerisinde havagazı fabrikasının çalışanları, onları hiç unutmamalıyız. Kendilerine çok çok teşekkür ediyorum Hüseyin Bey başta olmak üzere, diğer çalışan bütün arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum. Bize çok çok yardımcı oldular, destek verdiler. Son olarak da, bu panelist olarak davet ettiğimiz kürsüde bulunan Gülşen İşeri'ye, Latife Tekin'e, Lütfü Savaş'a ve Murat Cemal Yalçın'tan'a da çok çok teşekkür ederek bu oturumun ve kolokyumun son bulduğunu bildiriyorum. Kendilerine katılım belgelerini veriyorum. Sağ olun. (Alkışlar)

KURULLAR

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN
Prof. Dr. Besime ŞEN
Prof. Dr. E. İpek ÖZBEK SÖNMEZ
Prof. Dr. Ebru ÇUBUKÇU
Prof. Dr. İclal DİNÇER
Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI
Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ
Prof. Dr. Murat ERDOĞAN
Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
Prof. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ
Doç. Dr. Didem DANIŞ
Doç. Dr. Hayat Zengin ÇELİK
Doç. Dr. Mustafa Kemal BAYIRBAĞ
Doç. Dr. N. Aydan SAT
Doç. Dr. Seda ÇALIŞIR HOVARDAOĞLU
Doç. Dr. Sultan ARAP
Doç. Dr. Şebnem GÖKÇEN
Dr. Öğr. Üyesi Ali Cenap YOLOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Fatih EREN
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Hüseyin ERKAN
Dr. Öğr. Üyesi Sema DOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Yücel Can SEVERCAN
Dr. Cavidan SOYKAN
Dr. Erhan KURTARIR

YÜRÜTME KURULU

Ayhan ERDOĞAN
Ayşecan AKŞİT
Ceren İLTER
Dalya HAZAR
Dilek KARABULUT
Gencay SERTER
İlker Onur ÖZDEMİR
Kübra CİHANGİR ÇAMUR
Nur GÜLERDOĞAN
Özlem ŞENYOL KOCAER
Pınar YURDADÖN ASLAN
Sultan KARASÜLEYMANOĞLU
Şelale BALAMBAR
Tayfun KAHRAMAN
Uğur BAYRAK
Yasemin ŞENTÜRK
Zafer MUTLUER
Zeynep BIYIK

ISBN: 978-605-01-1309-9